

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Mgr. Robert Šimek

**Pojistný zájem jako předpoklad existence pojištění a možnosti jeho
přenositelnosti**

Disertační práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Pojistný zájem jako předpoklad existence pojištění a možnosti jeho přenositelnosti“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Praze dne 28. září 2022

Mgr. Robert Šimek

Já, níže podepsaný **Mgr. Robert Šimek**, autor disertační práce „Pojistný zájem jako předpoklad existence pojištění a možnosti jeho přenositelnosti“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47,

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Knihovna UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje jsou pravdivé.

V Praze dne 28. září 2022

Mgr. Robert Šimek

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
1. Metodologický úvod	9
1.1. Uvedení do problematiky a nástin problému	9
1.2. Současný stav poznání a záchytné body	13
1.2.1. <i>Aktuální situace</i>	13
1.2.2. <i>Odlišení pojištění od jiných obligací</i>	14
1.2.3. <i>Vznik pojištění</i>	16
1.2.4. <i>K otázce možnosti sjednat pojištění třetí osobou</i>	17
1.2.5. <i>Trvání pojištění a přenositelnost pojistného zájmu</i>	18
1.3. Zdůvodnění vhodnosti volby tématu	18
1.4. Cíle práce a vědecký přínos	20
1.5. Výzkumné otázky a podotázky	20
1.6. Vymezení postupu a metod použitých při zpracování práce	21
1.7. Vysvětlení členění práce a stručný přehled obsahu	23
1.8. Návrhy na další výzkum	24
1.9. Zhodnocení možných výsledků pro vědní obor nebo praxi	25
1.10. Dosavadní výsledky a jejich uplatnění ve veřejně oponovaných publikacích a projektech	26
2. Pojem pojistného zájmu	30
2.1. Potřeba ochrany před následky pojistné události	30
2.1.1. <i>Existence rizika</i>	31
2.1.2. <i>Motiv (pohnutka) k uzavření pojištění</i>	32
2.2. Oprávněná potřeba	33
2.2.1. <i>Pojistitelné a nepojistitelné riziko v ekonomickém smyslu</i>	33
2.2.2. <i>Nepojistitelné riziko v právním smyslu</i>	34
2.2.3. <i>Pojistitelný zájem (Versicherbare Interesse)</i>	39
2.2.4. <i>Pojištěný zájem (Versicherten Interesse)</i>	40
2.2.5. <i>Pojistný zájem (Versicherungsinteresse)</i>	41
2.2.6. <i>Zájem na pojištění (Interese an der Versicherung)</i>	42
2.2.7. <i>Pohnutka uzavřít pojištění</i>	44
2.3. Pojistné nebezpečí a pojistné riziko	44
2.3.1. <i>Pojistné nebezpečí</i>	44
2.3.2. <i>Pojistné riziko</i>	46
2.4. Shrnutí kapitoly „Pojem pojistného zájmu“	47
3. Teoretické koncepce pojistné zájmu	48
3.1. Teorie právního zájmu a nauka o předmětu pojistné smlouvy	48
3.1.1. <i>Spojené království</i>	48
3.1.2. <i>Švýcarsko</i>	49
3.2. Factual expectancy doctrine a ryzí zájmová teorie	49
3.2.1. <i>Některé státy USA</i>	49
3.2.2. <i>Austrálie, Nový Zéland, Irsko</i>	50
3.2.3. <i>Německo, Rakousko, ČSR</i>	50
3.3. Teorie ochrany	51
3.4. Teorie společného fondu k úhradě majetkových potřeb	51
3.5. Teorie náhrady újmy ve škodovém pojištění (<i>Schadenersatztheorie</i>)	52
3.6. Teorie pojistné potřeby (<i>Bedarfsdeckungstheorie</i>)	54
3.7. Teorie pojistného plánu (<i>Plansicherungstheorie</i>)	56
3.8. Shrnutí kapitoly „Teoretické koncepce pojistného zájmu“	57
4. Další elementy pojistného zájmu	58
4.1. Zajištění rizik vs. převzetí rizik	58
4.2. Zákaz obohacení z pojištění (<i>Bereicherungsverbot</i>)	59
4.3. Pohnutka (motiv) k závazku	60
4.3.1. <i>Zkoumání motivu k uzavření pojistné smlouvy</i>	61
4.3.2. <i>Abstraktnost závazku</i>	61
4.4. Majetková povaha	62

4.4.1. Peněžní nebo jiný majetkový zájem	62
4.4.2. Majetková hodnota a výboda z jejího zachování	63
4.4.3. Identifikace pojistného zájmu	64
4.4.4. Pravidla pro správu a řízení produktu	65
4.4.5. Objektivní (materiální) zájem	66
4.4.6. Subjektivní zájem	68
4.6. Shrnutí kapitoly „Další elementy pojistného zájmu“	72
5. Doba trvání pojistného zájmu	74
5.1. Hospodářský význam pojistného zájmu	74
5.2. Doba, ve které musí zájem existovat	74
5.3. Vznik pojištění	75
5.4. Domněnky pojistného zájmu	75
5.4.1. Potřeba právních domněnek	75
5.4.2. Pojištění vlastního života	76
5.4.3. Pojištění cizího života a zdraví	77
5.4.4. Pojistný zájem na majetku	79
5.4.3. Souhlas pojištěného jako důkaz existence pojistného zájmu	82
5.5. Budoucí pojistný zájem	84
5.5.1. Důvodné očekávání	84
5.5.2. Právo na přiměřenou odměnu	85
5.6. Zánik pojištění v důsledku zániku pojistného zájmu	86
5.6.1. Trvalý a úplný zánik zájmu	86
5.6.2. Zánik objektivní potřeby	87
5.6.3. Zánik subjektivní potřeby	87
5.6.4. Zánik v důsledku odvolání souhlasu s pojištěním po uzavření smlouvy	88
5.6.5. Posouzení primárně u osoby pojistníka	89
5.6.6. Zánik pojištěných hlavních zájmů	89
5.6.7. Ztráta relevantního vztahu pojistníka k pojištěné hodnotě	89
5.6.8. Zánik zájmu pojištěného	90
5.7. Zánik pojistného nebezpečí	90
5.7.1. Nemožnost vzniku pojistné události	90
5.7.2. Trvalý zánik nebezpečí	91
5.8. Shrnutí kapitoly „Doba trvání pojistného zájmu“	92
6. Pojištění vlastního a cizího zájmu	93
6.1. Pojištění na cizí účet	93
6.1.1. Stručná geneze	93
6.1.3. Nejasná terminologie	95
6.1.4. Zájem třetího s jeho označením, anebo bez něj	96
6.1.5. Pojištění na vlastní nebo cizí účet	97
6.2. Zájem na zachování hodnot	99
6.2.1. Zájem na zachování věci (aktiv)	99
6.2.2. Odpovědnostní zájem (zájem na nevzniknutí pasiv)	100
6.2.3. Zájem na zachování života a zdraví	101
6.3. Pojistníkův pojistný zájem	101
6.4. Individuální a skupinové pojištění	103
6.5. Zákonný závazek poctivosti a dobré víry	104
6.6. Pojištěný zájem jako defaultní pravidlo pro určení oprávněné osoby	106
6.6.1. Pojištění škodové	106
6.6.2. Pojištění obnosové	107
6.7. Shrnutí kapitoly „Pojištění vlastního a cizího zájmu“	108
7. Rozlišení mezi pojištěním a jinými závazky	109
7.1. Pojištění jako vztah nebo smluvní typ?	109
7.2. Odlišení pojištění od sázky	110
7.3. Odlišení pojištění od jiných závazků	110
7.3.1. Samostatnost plnění	111
7.3.2. Hromadnost uzavírání	112

7.3.3. Veřejnoprávní postavení	113
7.3.4. Hospodářský účel	113
7.3.5. Plnění bez ohledu na zavinění	114
7.3.6. Ochrana beneficianta vs. pojistníka	114
7.3.7. Rozdělení insolvenčního rizika	115
7.3.8. Zvláštní výbrada změny okolností pro případ změny pojistného rizika	115
7.4. Role pojistného zájmu jako rozlišujícího kritéria	116
7.5. Shrnutí kapitoly „Rozlišení mezi pojištěním a jinými závazky“	116
8. Přenositelnost zájmu	118
8.1. Přenositelnost pojištěného zájmu	118
8.1.1. Škodové pojištění	118
8.1.2. Obnosové pojištění	123
8.2. Přenositelnost pojistné smlouvy	126
8.2.1. Smluvní cese	126
8.2.2. Zákonná cese	127
8.3. Přenositelnost dispozičních (kreačních) oprávnění pojistníka	131
8.3.1. Rozšíření dispozičních (kreačních) oprávnění	131
8.3.2. Převod dispozičních (kreačních) oprávnění	131
8.4. Shrnutí kapitoly „Přenositelnost zájmu“	133
9. Závěr	134
10. Bibliografie	141
Knihy, sborníky, monografie:	141
Tuzemské prameny:	141
Zabraněné prameny:	143
Odborné články:	145
Internetové zdroje:	146
Judikatura:	147
Tuzemská	147
Zabraněná	148
11. Shrnutí (abstract)	150
11.1. Shrnutí (abstrakt) v českém jazyce:	150
11.2. Summary (abstract) in English:	151
12. Seznam klíčových slov v českém a anglickém jazyce	153

Seznam použitých zkratk

Domácí právní předpisy

OSŘ – Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád
OZO - Císařský patent ze dne 12. června 1811, obecný zákoník občanský
OZ 1964 – Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OZ 1991 – Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník
OZ nebo **občanský zákoník** – Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZDPZ – Zákon č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění a zajištění
ZOK – Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích
ZPOJ – Zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví
ZPOV – Zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)
ZPS 1917 - Zákon o smlouvě pojišťovací ze dne 23. prosince 1917, ř. z. čís. 501
ZPS 1934 – Zákon č. 145/1934 Sb. z. a n., o pojistné smlouvě
ZPS 1950 – Zákon č. 189/1950 Sb., o pojistné smlouvě
ZPS 2004 – Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě

Evropské právní předpisy

Nařízení GDPR - Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů)
Nařízení POG - Nařízení Komise v přenesené pravomoci (EU) 2017/2358 ze dne 21. září 2017, kterým se doplňuje směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/97, pokud jde o požadavky na dohled nad produktem a jeho řízení vztahující se na pojišťovny a distributory pojištění
Nařízení Řím I - Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)
Směrnice IDD – Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/97 ze dne 20. ledna 2016 o distribuci pojištění
Směrnice Solvency II - Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (Solvability II)

Zahraniční občanské zákoníky a jiné právní předpisy

ABGB - *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, JGS Nr. 946/1811 (rakouský OZ)
ALR – *Das Allgemeine Landrecht für die Preussischen Staaten* (pruské všeobecné zemské právo)
BGB - *Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002*, BGBI. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738 (německý OZ)
CCQ - *Civil Code of Québec* (quebecký OZ)
HGB - *Handelsgesetzbuch vom 10. Mai 1897*, RGBI S. 219 (německý obchodní zákoník)
Německý VVG - *Versicherungsvertragsgesetz vom 23. November 2007*, BGBI. I S. 2631 (německý zákon o pojistné smlouvě)
Německý VAG - *Versicherungsaufsichtsgesetz vom 1. April 2015*, BGBI. I S. 434 (německý zákon o pojišťovnictví)
Rakouský VAG - *Bundesgesetz über den Betrieb und die Beaufsichtigung der Vertragsversicherung*, BGBI. I Nr. 34/2015 (rakouský zákon o pojišťovnictví)
Rakouský VVG - *Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag*, BGBI. Nr. 2/1959 (rakouský zákon o pojistné smlouvě)
Švýcarský VVG - *Bundesgesetz vom 2. April 1908 über den Versicherungsvertrag*, AS 24 719, 221.229.1 (švýcarský zákon o pojistné smlouvě)

Mezinárodní smlouvy a nadnárodní projekty

PEICL – Principy evropského práva pojistné smlouvy

Domácí soudy aj.

ČNB – Česká národní banka

FA – Finanční arbitr

KS – Krajský soud

MF – Ministerstvo financí

NS – Nejvyšší soud

NSS – Nejvyšší správní soud

NS ČSFR – Nejvyšší Československé federativní republiky

NS ČSSR – Nejvyšší soud Československé socialistické republiky

NS ČSR – Nejvyšší soud Československé republiky

OS – Okresní soud

ÚS – Ústavní soud

Zahraniční a mezinárodní soudy

BGH - *Bundesgerichtshof* (německý nejvyšší soud)

Cour de Cassation – Francouzský kasační soud

Court of Appeal - Nejvyšší soud v rámci vyšších soudů v Anglii a Walesu

LG - *Landesgericht* (zemský soud v Německu)

OGH - *Der Oberste Gerichtshof* (rakouský nejvyšší soud)

OLG - *Oberlandesgericht* (vyšší zemský soud v Německu)

SDEU – Soudní dvůr Evropské unie

Sbírky soudních rozhodnutí

ř. z. - říšský zákoník (*Reichsgesetzblatt* – *RGBl*) vydávaný v letech 1849–1918

Sb. - Sbírka zákonů vydávaná od 11. 7. 1945

Sb. z. a n. - Sbírka zákonů a nařízení vydávaná od 4. 11. 1918 do 10. 7. 1945

Vážný – Rozhodnutí Nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských. Pořádá František Vážný. Praha. Právníké vydavatelství v Praze.

Jiné

BGHZ – civilní rozhodnutí německého nejvyššího soudu

ČR – Česká republika

EIOPA – Evropský orgán pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penzijní pojištění

EU – Evropská unie

RGZ – *Reichsgericht* (rozhodnutí Říšského soudu v civilních věcech)

UK – Spojené království Velké Británie a Severního Irska

1. Metodologický úvod

1.1. Uvedení do problematiky a nástin problému

Předmětem poznání této práce se stává institut pojistného zájmu cestou dogmatické interpretace právních norem. Hlavním cílem je poznání účelu tohoto institutu a hodnotového východiska v současném českém právním prostředí pomocí formulace hypotéz, které jsou provedeny vědeckým rozbořem a polemikou s dosavadními názory, a na základě této analýzy jsou formulovány příslušné závěry.

Tato práce se týká především oblasti soukromého práva hmotného v České republice a neobsahuje procesní souvislosti, které se dotýkají pojistného zájmu, s výjimkou snahy o identifikaci osob, které mohou podat žalobu na plnění proti pojistiteli.

Motivem pro hlubší bádání je přijetí občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), který pojistný zájem upravil hned v několika ustanoveních (např. §§ 2761 – 2765), na rozdíl od předchozí úpravy, která se omezovala na pouhou legální definici tohoto pojmu. V poslední době lze také zmínit přijetí zákona o distribuci pojištění a zajištění (č. 170/2018 Sb.), který se na některých místech (zejména v § 4) rovněž zaobíral nutností existence tzv. „kvalifikovaného“ pojistného zájmu jako nutnou podmínkou pro výkon určitých regulovaných činností. Oba tyto právní předpisy vzbudily obrovskou diskuzi nad interpretací právě zmiňovaného institutu,¹ a pozdější době bylo od této podmínky upuštěno.

S přijetím nové právní úpravy se, v důsledku širší aplikace pravidel týkajících se pojistného zájmu, otevřela cesta pro nové právní problémy, se kterými se může právní teorie i praxe potýkat. Pojistný zájem je především neurčitý právní pojem a navzdory svému legálnímu vymezení není vždy zcela jasné, co je jeho skutečným obsahem a není vnímán z pozice adresátů právních norem jednotně. To příliš nepřispívá k právní jistotě a pocituje se jako velký nedostatek působící faktickou překážku svobodného utváření smluvních vztahů z důvodu obavy o to, zda v konečném důsledku bude pojistné smlouva vůbec platná, či zda nevzniknou zbytečně vynaložené náklady (např. na uzavření smlouvy, na vrácení vzájemně poskytnutých plnění z neplatného právního jednání nebo právního důvodu, který odpadá,² aj.). Kromě toho je také ve hře ztráta očekávaného užitku z nerealizované smlouvy. Důležitost pojistného zájmu může nabývat na významu mj. v souvislosti s rozvojem nových obchodních modelů založených na pojištění, příp. v minulosti známých vzájemných pojišťoven.

Rozdílné chápání pojmu pojistného zájmu ve svém důsledku působí řadu praktických problémů a vede ke zbytečným právním sporům. Namátkou lze zmínit spory o to, zda banky mohou uzavírat cestovní pojištění ve prospěch svých klientů k bankovním účtům nebo jiným bankovním produktům; zda určitá osoba, která nebyla přímým věřitelem ani dlužníkem z pojistné smlouvy, může žalovat pojistitele na pojistné plnění, ačkoli na konci dne nesla ekonomické důsledky placení pojistného;³ případně nedávné a stále probíhající spory klientů pojišťoven

¹ Např. LHOTSKÁ, Kateřina. Nový občanský zákoník: Mnoho otazníků, málo odpovědí. [online]. opojisteni.cz, 14.5.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://www.opojisteni.cz/pojistovny-a-zajistovny/novy-obcansky-zakonik-mnoho-otazniku-malo-odpovedi>; ZÁMEČNÍK, Petr. Životní pojištění půjde zrušit i zpětně. [online]. investujeme.cz, 21.11.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://www.investujeme.cz/clanky/zivotni-pojisteni-pujde-zrusit-i-zpetne>; ZÁMEČNÍK, Petr. Petr Kratochvíl: Jsme připraveni. Nový Občanský zákoník nás nepřekvapí. [online]. investujeme.cz, 17.12.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://www.investujeme.cz/clanky/petr-kratochvil-jsme-pripraveni-novy-obcansky-zakonik-nas-neprekvapi>; MACHULOVÁ, Simona. Pojistný zájem u života a zdraví a skupinové pojistné smlouvy. [online]. ihned.cz, 20.12.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://fpweb.ihned.cz/c1-61459650-pojistny-zajem-u-zivota-a-zdravi-a-skupinove-pojistne-smlouvy>; aj.

² Např. podle nálezu Finančního arbitra ze dne 4. ledna 2016, sp. zn. FA/SR/ZP/211/2014, ev.č. FA/15/2016, a souvisejícím rozhodnutí o námitkách ze dne 24. ledna 2018, event. č. FA/1156/2016.

³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. června 2017, sp. zn. 23 Cdo 4513/2016.

vedených na půdě finančního arbitra ohledně platnosti smluv životního pojištění.⁴ Výčet těchto sporů není samozřejmě uzavřený.

Pojistný zájem není zcela novým právním institutem, avšak v tuzemském právním prostředí byl přejat teprve nedávno. Inspiraci nachází v prvorepublikovém zákonu o pojistné smlouvě (zákon č. 145/1934 Sb. z. a n.). V porevoluční české právní dogmatice není dosud v potřebné šíři detailu zpracován, ačkoli se jedná o celosvětový fenomén. V řadě států požadavek pojistného zájmu budí velké kontroverze (např. v zemích právního systému *common law*, kde probíhá několik reformních snah o jeho revizi)⁵, neboť jeho nesprávné uchopení právní obcí soukromý život spíše ztěžuje, nežli přispívá k jeho přirozenému rozvoji v podmínkách volného trhu a svobodné soutěže.

Příčinnou a společným jmenovatelem těchto problémů je jednoznačné určení soudem nebo jinou instancí, zda pojistný zájem je přítomen či není. Protože praxe často nedokáže najít spolehlivá kritéria pro identifikaci pojistného zájmu, o která by se bylo možné opřít, mohou rozhodnutí v individuálních sporech podlehnout subjektivnímu hodnocení soudce, což se jeví jako krajně nežádoucí, neboť každý má právo na to, aby jeho případ byl rozhodnut stejným způsobem jako v obdobných kauzách (§ 13 občanského zákoníku).

Pojišťovny v důsledku nejednotné interpretace tohoto pojmu často nejsou schopny odpovídajícím způsobem rozvinout nabídku produktů v celé šíři, neboť sporné případy ohledně platnosti pojistných smluv při absenci jednoznačného určení pojistného zájmu představují právní riziko, kterému se nelze bez spolehlivého právního vodítka vyhnout nebo jej alespoň v podstatné části eliminovat. V tomto důsledku právní nejistota může omezovat konkurenceschopnost tržního prostředí jako důsledek nevhodně zvolené metody regulace, či spíše nejednotné aplikační praxe. Tyto obavy jsou pak stupňovány kvůli riziku hromadných žalob, které by nemusely ohrozit schopnost dostát svým závazkům jen konkrétní pojišťovně, ale mohly by ohrozit i stabilitu celého sektoru nebo finančního systému.

Z této situace nejsou schopni těžit ani zákazníci, kteří nakupují služby pojišťoven. Kvůli omezené nabídce pojistné ochrany v potenciálních sporných případech tak může docházet k tomu, že se omezuje lidská svoboda a právo na sebezpečení, neboť určitá objektivně existující rizika mohou zůstat pojištěním nepokryta. Tato distorze trhu a související neefektivita pak může na člověka vytvářet větší finanční zátěž, protože nepojistitelná rizika jdou k jeho tíži (na jeho vlastní vrub). Tyto osoby jsou tak nuceny svým nákladem vytvářet vyšší finanční nebo majetkové rezervy, aby byly schopné výpadek příjmu či poškození, zničení, nebo ztrátu majetku pokrýt, případně jsou nuceni se od výkonu rizikové činnosti distancovat. V krajním případě to pak může vést k vyšší zadluženosti z důvodu vyšší potřeby po úvěru nebo financování výpadků způsobených škodnými událostmi. Nejvíce ohroženými skupinami jsou potom nízkopříjmové skupiny obyvatelstva, které nejsou schopny vytvořit vlastní rezervy v dostatečné výši, ani nedosáhnou na úvěr, resp. osoby, u kterých je vyšší pravděpodobnost vzniku škodní události.

Nelze rovněž přehlédnout, že dotčeny mohou být i veřejné rozpočty, protože sociálně nebo ekonomicky tíživá situace, do které se člověk může v důsledku škodní události dostat, často vede k zapojení některých pilířů sociálního pojištění nebo zabezpečení. Ani tyto veřejné prostředky pak nemohou být vynakládány efektivně, pokud člověk nemá jinou možnost než spoléhat na ochranu poskytovanou státem, resp. nemá možnost se sám pro případ vzniku škodní události zabezpečit. Vzhledem k tomu, že státní prostředky pro tyto účely jsou značně omezené, jsou touto cestou řešeny zejména extrémní případy, přičemž početná skupina osob postižených sociální exkluzí tak v řadě případů nemusí ani na tyto prostředky vůbec dosáhnout.

Je proto žádoucí zabývat se otázkou, zda lze snížit výše uvedené sociální napětí prostřednictvím vhodně nastavené právní úpravy či vytvořením podmínek pro ucelenou, jasnou a přehlednou právní interpretaci. Tato práce by svým zaměřením měla jistě přispět také k formulaci

⁴ K tomu srov. např. kauzy uvedené na severu <https://sporyozivotko.cz/cs/>.

⁵ V podr. srov. <https://www.scotlawcom.gov.uk/law-reform/law-reform-projects/joint-projects/insurance-law/>

doporučení, která pokud možno nejlépe nasměrují další diskuzi týkající se podoby právní regulace.

V podmínkách volného trhu a demokratického právního státu je nezbytným předpokladem jeho fungování prosazení soukromého zájmu, na rozdíl od centrálně plánovaného hospodářství, případě některých totalitních režimů, které upřednostňují zájmy kolektivní na úkor privátní autonomie vůle.⁶ Tento deficit možnosti svobodného utváření vztahů a někdy až bezbřehý paternalistický přístup je proto nutné překlenout, neboť pojistný zájem byl v minulosti upozaděn v důsledku prosazení doktríny sovětského práva, jejíž pozůstatky jsou patrné do dnešního dne v právní úpravě soukromého pojištění. S tímto faktem je nutné se smířit. Současný občanský zákoník se stále nedokázal zcela oprostit od vlivu socialistického práva, jež v minulosti z vulgarizovalo některou právní terminologii.⁷ Nicméně právo je společenský jev a každou právní poučku či zásadu je nutné obhájit, resp. co nejlépe vyargumentovat, bez ohledu na to, v jakém prostředí se právě nacházíme. Je proto nanejvýš důležité zohlednit především váhu konkrétních argumentů a nosné důvody, které jsou oproštěny od té které ideologie.⁸

V soudobém právním prostředí není pochyb o tom, že je výsostným právem každého státu upravit, která rizika bude pojišťovat výhradně stát nebo jiná veřejnoprávní korporace (např. v rámci vlastní pečovatelské funkce), a která rizika přenechá svobodnému utváření soukromých vztahů. Dochází tak k určitému fenoménu, který můžeme nazývat kanalizace rizik. Veřejné a soukromé pojišťovací systémy jsou pak vůči sobě vzájemně komplementární, přičemž některé právní formy jako jsou obligace mohou mít podobný ekonomický význam (účel), ačkoli z pohledu soukromého práva jde o odlišné právní instituty.

Velmi patrné je v této souvislosti překrývání se obligace z pojištění odpovědnosti s deliktním právem. Především toto překrývání je patrné u odpovědnosti za zvýšení nebezpečí (objektivní odpovědnosti), při kterém si takřka nelze představit, že by předmětné rizikové činnosti mohly být vykonávány bez možnosti uzavřít pojištění. Pojištění je tak nástrojem racionalizace, který umožňuje vykonávat činnosti, které jsou zdrojem zvýšeného rizika pro své okolí, a které jsou zároveň společensky prospěšné. Výsledkem vyvažování těchto zájmů je pak situace, kdy riziko je rozloženo mezi více subjektů při současné ochraně jak poškozeného, tak také škůdce. Je však nutné mít na paměti, že existence pojištění také může oslabovat preventivní funkci deliktního práva, resp. úroveň vyžadované péče. K této souvztažnosti⁹ musí být přihlášeno, jinak by pojištění nemuselo být jen dobrý sluha, ale také zlý pán.

Na první pohled se může zdát, že legální definice pojistného zájmu uvedená v občanském zákoníku (§ 2761) poskytuje dostatečné zázemí pro jeho praktickou interpretaci a aplikaci. Nedávné zkušenosti však ukazují, že praxi činí jeho správné uchopení spíše potíže, neboť existuje mnoho pohledů na to, co je jeho skutečným obsahem a účelem. Především při jeho určování v jednotlivých typech pojištění často nepanuje shoda na tom, zda daná situace vyhovuje právní

⁶ Ústřední úlohu v tomto systému hraje především sociální pojištění před soukromým pojištěním, resp. prvky soukromého pojištění jsou upozaděny existencí státního monopolu, státní regulací cen nebo obsahu pojistných podmínek (za pomoci zákonů či prováděcích právních předpisů), apod.

⁷ Např. KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právník*, 1985, str. 445 a násl.

⁸ Přestože komunistická doktrína něco jako soukromý zájem neuznávala, nebylo vypuštění tohoto požadavku důvodné, protože přece každá smlouva v oblasti soukromého práva se týká soukromého zájmu. Použitá terminologie však nemusela být zcela v souladu s tehdejší vnímáním právního prostředí, a proto mohlo být snadnější zahladit veškeré stopy, které by mohly jen pojmově připomínat předchozí demokratický režim.

⁹ Pojištění má samozřejmě styčné body i s jinými oblastmi soukromého práva jako je právo dědické v pojištění pro případ smrti. Pro účely zkoumání pojistného zájmu je z hlediska významnosti v porovnání s deliktním právem od jiných oblastí soukromého práva prostor pro vědecké zkoumání spíše marginální, přestože některé právní řády např. vyžadují, aby obmyšlená osoba měla pojistný zájem, jinak je z pojistného plnění vyloučena. Tento požadavek se nevztahuje na dědice, ani odkazovníka, a může tak vznikat otázka, jestli je na místě uplatnění analogie či nikoli. V popisné části by mohlo být užitečné tento fakt zmínit, ačkoli pro smysluplnější analýzu to může mít význam pouze okrajový, resp. doplňkový pro dokreslení celkové situace.

úpravě nebo je s ní v rozporu. Výsledky získané v pojištění majetku nelze přitom automaticky aplikovat v pojištění osob a naopak.

Pojistný zájem nachází své uplatnění v soukromém právu na více místech. Jednak jde o jeho funkci systematickou, která jej odlišuje od jiných odvážných obligací (především sázky, hry a loterie), ale například také od smlouvy o důchodu, smlouvy o záruce, převzetí dluhu, slibu odškodnění atp. Existují také jiné názory, které tento význam popírají. Z těchto důvodů dává dobrý smysl zabývat se blíže zkoumáním předpokladů, které podmiňují vznik pojištění.

Podobně lze zkoumat pojistný zájem jako okolnost, která podmiňuje další trvání pojištění. Dojde-li k jeho následnému zániku, má to pro právní vztah ten následek, že dochází k zániku obligace. Které situace to však jsou, se z doslovného textu ustanovení § 2765 nedozvíme. Otevření hlubší diskuze na toto téma by mohlo přispět k vyšší právní jistotě, resp. již samotné zahájení diskuze by mohlo být zdrojem inspirace pro další zkoumání v této oblasti pro nalezení optimálního řešení.

V této práci se pracuje také s jinými funkcemi pojistného zájmu, kterými jsou zamezení vzniku sázkových pojištění vedoucích ke vzniku spekulativního rizika (morálního hazardu), a dále možnost uzavření pojištění další (třetí) osobou, která nemá k předmětu pojištění nejužší právní nebo hospodářskou vazbu.

Podobným způsobem je nutné korigovat okruh osob, vůči kterým pojistná ochrana směřuje, a které mají být v důsledku pojistné smlouvy chráněny přímo možností domáhat se žalobou vůči pojistiteli práva na pojistné plnění, anebo nepřímo tím, že proti nim bude vyloučeno uplatnění práva pojistitele na regres.¹⁰ Smyslem této analýzy by mělo být nalezení spravedlivého uspořádání soukromých vztahů týkajících se pojištění. K této analýze by měla napomoci kategorizace a diferenciací druhů pojistných, resp. pojištěných zájmů.

V neposlední řadě leží na stole otázka, zda lze pojistný zájem vnitřně segmentovat uvnitř jedné pojistné smlouvy (např. na díly, které mají samostatný právní osud) a jaké to může mít právní konsekvence. Občanský zákoník výslovně připouští sjednat tzv. skupinové pojištění pouze v pojištění osob. Situace na trhu však ukazuje, že v praxi jsou sjednávány i takové pojistné smlouvy týkající se pojištění věcí, nebo odpovědnosti. V této souvislosti vznikl fenomén, který praxe nazývá smlouvy týkající se tzv. otevřených flotil,¹¹ které se postupně z pojištění motorových vozidel objevily také v jiných druzích pojištění (např. v pojištění schopnosti splácet, pojištění mobilních telefonů nebo spotřební elektroniky, pojištění prodloužené záruky apod.). Přiřazení konkrétních práv a povinností v důsledku mnohosti pojištěných osob nebo pojištěných předmětů se tak stává více komplikované.

Možnost přenositelnosti pojistného zájmu je téma, které je nedůvodně upozaděno (právní věda ani judikatura se jím téměř nezabývá). Autor toto téma považuje za další část příspěvku, neboť zkoumání právních důsledků jak při vzniku pojištění, při jeho trvání, a případném zániku, resp. přenositelnosti pojistného zájmu na jinou osobu, může výrazným způsobem přispět k vnitřní konzistentnosti právního řádu, větší přehlednosti a předvídatelnosti právní úpravy, ale také k vyšší právní jistotě. Toto téma je téma je pro tuzemskou právní vědu nové a mohlo by obohatit také jiné oblasti soukromého práva, kterých se týká převod nebo přechod práv a povinností.

Aktuálnost tématu přenositelnosti potvrzuje také skutečnost projednávání zásadních materiálů na poli Evropské unie týkající se tzv. Otevřených dat (*Open Data*), Otevřených financí (*Open Finance*), resp. Otevřeného pojištění (*Open insurance*). Směrnice o platebních službách již

¹⁰ Analýza různých druhů regresních nároků není předmětem této práce, protože nemá k dané látce větší relevanci než v otázce vzniku nebo nevzniku tohoto práva.

¹¹ Např. FRANCOVÁ, Pavla. Extrémně levné povinné ručení končí. ČNB si už nepřeje otevřené flotily. [online]. Ihned.cz, 9. listopadu 2012 [cit. 15. března 2019]. Dostupné na <https://ihned.cz/c3-58337370-000000_d-58337370-extremne-levne-povinne-ruceni-konci-cnb-si-uz-nepreje-otevorene-flotily>.

například umožnila sdílení a přenositelnost klientských dat prostřednictvím API.¹² V sektoru pojišťovnictví by zavedení této možnosti mohlo vést k zásadním inovacím v produktové nabídce, ale i možnosti vytvoření nových obchodních modelů založených na pojištění jako je např. tzv. *peer-to-peer insurance* založené na sdílení rizik.¹³

1.2. Současný stav poznání a záchytné body

1.2.1. Aktuální situace

K výše nastíněnému tématu a problémovým oblastem se věnuje jen velmi skrovný rozsah současné české odborné literatury. Především lze zmínit komentářová vydání týkající se občanského zákoníku v aktuálním znění.¹⁴ Zjevným nedostatkem této literatury je, že obsah komentovaných paragrafů je příliš popisný a neřeší konkrétní právní (výkladové) problémy.

Tato situace není nijak překvapivá, neboť s pojmem pojistného zájmu se u nás nepracovalo od roku 1951 do roku 2005. Není proto divu, že k dané oblasti lze z této doby čerpat zkušenosti a inspiraci jen ve velmi omezené míře. Pojišťovnictví je navíc obor, který je vysoce profesionalizovaný, takže vstup do tohoto sektoru není jednoduchý. Znalosti a zkušenosti lze zpravidla získat pouze tím, že se dotčená osoba nechá zaměstnat u některé pojišťovny působící v tuzemsku. Takto získané *know how* se dále předává hrstka odborníků v rámci výuky na vysokých školách, případně v jiné formě výuky nebo i psaného textu z posledních let. Pojišťovnictví tak zůstává oborem pro velmi úzký okruh profesionálů.

Velmi inspirativní jsou prameny z období první republiky, ve kterém probíhal doslova rozkvět československého pojišťovnictví včetně odborné literatury. Nemalou měrou k tomu přispělo završení diskuze nad přijetím zákona č. 145/1934 Sb. z. a n., o pojistné smlouvě, který po určitém reformním úsilí navázal na svého rakouského předchůdce (zákon č. 501/1917 z. ř. č., o smlouvě pojišťovací, který nikdy nenabyl účinnosti). Období od roku 1918 až do roku 1938 mělo pro tuzemskou právní vědu zcela zásadní význam, neboť představovalo vyvrcholení odborných diskuzí navazujících na rakouskou právní tradici.

Z hlediska historické metody je právě období první republiky klíčové,¹⁵ a často na něj odkazuje i důvodová zpráva občanského zákoníku jako zdroj inspirace. Zásadním nedostatkem pro současné poznání je neaktuálnost pramenů z toho, že ta tuto dobu se změnila pojištění potřeby, teoretické základy pojistného zájmu a současně došlo ke značnému posunu ve vědeckotechnickém pokroku jako je zavádění nových technologií. Nabídnuté řešení například nepočítalo s tím, že bude existovat potřeba po pojištění platebních karet anebo kybernetických rizik.

Doba přerušení od roku 1951 do 2005 je příliš dlouhá na to, aby bylo možné jednoduše vývoje tehdejší diskuze převést do současné doby, ale je nutné prověřit jejich platnost. Jedná se v každém případě o velmi dobrý výchozí bod, od kterého se lze odrazit. Vzhledem ke společným kořenům existuje silný předpoklad, že řešení právních problémů bude obsahovat rakouské právní

¹² *Application Programming Interfaces*.

¹³ Srov. EIOPA Report on Best Practices on licensing requirements, peer-to-peer insurance and the principle of proportionality in an insurtech context dostupný na: <https://www.eiopa.europa.eu/>

¹⁴ Např. HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014; PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017; ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521- § 3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014; JANDOVÁ, Lucie, ŠLAUF, Petr, SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2014; PRAŽÁK, Zbyněk a kol. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku: komentář k § 1721-2893 OZ podle stavu k 1. 4. 2017 ve znění zákona č. 460/2016 Sb.* Praha: Leges, 2017; KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš, a kol. *Občanský zákoník : praktický komentář. II*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2019, aj.

¹⁵ Protože v tomto období byly diskuze již završeny, je nutné pátrat mnohem dále v historii, aby bylo možné zjistit, jakým směrem se diskuze ubírala, než byly položeny základy pojetí pojistného zájmu.

prostředí, které má s českým soukromým pojistným právem společný základ a to až do doby, než došlo ke konsolidaci s německým právem v roce 1939,¹⁶ resp. v roce 1958 v důsledku přijetí nového zákona o pojistné smlouvě,¹⁷ shodného znění jako jeho německý vzor, které ve společné vývojové linii pokračovalo až téměř do roku 2008 (resp. první změna při velké novele z roku 1994 rakouského zákona o pojistné smlouvě), kdy nabyl účinnosti nový německý zákon o pojistné smlouvě.¹⁸

Německý zákon z roku 1908 se stal pro mnoho zemí inspirativním zdrojem, takže četné země jej doslova okopírovaly a požívají dodnes. Příkladem může být například úprava turecká. Východím bodem pro přijetí tohoto zákona byly pojistné podmínky používané německými pojišťovnami do té doby. Podobnou metodu zvolila i úprava rakouská z roku 1917, později tedy i československá. Nutno dodat, že pojistné podmínky německých pojišťoven navazovaly na ustanovení tehdejšího Pruského landrechtu (ALR), který ustanovením pojistné smlouvy věnoval více než úctyhodných 400 paragrafů.

V této souvislosti tak zejména německá právní věda a dosavadní stav odborné diskuze v této oblasti, který nebyl přerušen a trvá téměř nepřetržitě od roku 1908, představuje velmi bohatý zdroj inspirace pro současné poznání institutu pojistného zájmu. V této souvislosti nejde jen o výstupy předložené právní vědou v podobě komentářové literatury, odborných publikací a článků, ale také početnou judikaturu vyšších i nižších německých a rakouských soudů, ale také praktické výstupy, které zpracovala německá asociace pojišťoven (GDV) v podobě vzorových pojistných podmínek,¹⁹ které jsou skutečným *lex contractus*, a ke kterým existuje rovněž početná komentářová literatura zabývající se výkladem jednotlivých ustanovení vč. pojistného zájmu v jednotlivých druzích pojištění.²⁰

Z hlediska komparativní metody se tak přímo nabízí srovnání s německým a rakouským právem, resp. lze také v omezeném rozsahu přihlídnout ke švýcarskému zákonu o pojistné smlouvě z roku 1908,²¹ jehož motivy a diskuze nad finálním obsahem probíhaly současně s diskuzemi nad konečnou podobou rakouského (z r. 1917),²² ale i německého zákona o pojistné smlouvě z roku 1908.²³

1.2.2. Odlišení pojištění od jiných obligací

Odvěkým tématem je zařazení pojištění v systému soukromého práva, a jeho odlišení od podobných institutů či závazků, případně jejich vzájemný vztah. Tento spor se zdá být téměř neřešitelný, neboť ani římské právo pojištění neznalo, přestože bylo oděno do roucha jiných institutů, kterými lze hospodářského účelu pojištění rovněž dosáhnout. Určitý pokus o vymezení demarkační linie je v této práci popsán. Tato práce by proto neměla opomíjet funkci pojistného zájmu jako systematického prvku.

Ani v současné době nejsou zcela vyjasněny základní znaky pojistné smlouvy vzhledem k vnitřnímu trhu s pojištěním v rámci Evropské unie. Základní právní rámec provozování pojišťovací činnosti založený směrnicí Evropského Parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (Solventnost II) umožňuje získat licenci pro provozování pojišťovací činnosti pro specifikovaná pojistná odvětví,

¹⁶ Verordnung zur Vereinheitlichung des Rechts der Vertragsversicherung vom 19. Dezember 1939 [Deutsches RGBl. I S. 2443].

¹⁷ Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag [BGBl. Nr. 2/1959].

¹⁸ Versicherungsvertragsgesetz vom 23. November 2007 [BGBl. I S. 2631].

¹⁹ Srov. <https://www.gdv.de/de/ueber-uns/unsere-services/musterbedingungen-23924>.

²⁰ Např. PRÄVE, Peter a kol. *Lebensversicherung: Kommentar zu den Allgemeinen Bedingungen der Lebens- und der Rentenversicherung*. München: C.H.Beck, 2018.

²¹ Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag vom 2. April 1908 [221.229.1].

²² Gesetz über den Versicherungsvertrag vom 23. Dezember 1917 [RGBl. Nr. 501].

²³ Gesetz über den Versicherungsvertrag vom 30. Mai 1908 [RGBl. S. 263].

kteřá jsou založená na uzavírání pojistných smluv. Samotná směrnice její definici však nevynezuje, zda je o formu pojistné smlouvy, vztah pojištění anebo ekonomickou podstatu na principu pojišťování. Tato otázka není harmonizována a někdy je to vnímáno jako brzda inovace s přihlédnutím ke skutečnosti, že v našich podmínkách dosud nedošlo k vytvoření tzv. *regulatory sandboxu*,²⁴ kde by zájemci o případnou pojišťovací licenci mohli diskutovat a testovat určitá nová nebo inovativní řešení pojistných potřeb, ať už v podobě pojistného produktu či inovativního obchodního modelu.

V současné době mohou získat licenci pouze akciové pojišťovny nebo družstvo. Existují však i jiné právní formy, které mohou na principu sdílení nebo přenášení rizika fungovat. Zdá se tedy, že nevyjasněnost těchto pojmů může představovat určitou brzdu inovace z důvodu obavy z rizika neoprávněného podnikání. Přestože Evropský orgán dohledu v pojišťovnictví nevnímá potřebu změny právní úpravy licencování pojišťoven,²⁵ zůstává nesporným faktem, že vstup a setrvání ve finančním sektoru je vázáno na striktní dodržování požadavku na důvěryhodnost a způsobilost (*fit and proper* požadavek), mezi kterou patří i trestní bezúhonnost. Zavedení nového produktu, který neodpovídá představám dohledového orgánu nebo změna obchodního modelu by mohla vést k tomu, že statutární orgán bude vyměněn. Tyto obavy jsou zcela na místě a nevyjasněný problém licencování je třeba vyzdvihnout.

Podobně ani regulace distribuce pojištění neobsahuje konkrétní definici, co se myslí pojištěním. Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/97 ze dne 20. ledna 2016 o distribuci pojištění obsahuje definici distribuce pojištění,²⁶ nicméně ani tato úprava nespecifikuje, co se pojistnou smlouvou myslí. Pro distributory pojištění, případně i další osoby, které se pohybují na pomezí produktů týkající se přenosu či sdílení rizik je významné, aby bylo vyjasněno, zda jejich činnost spadá do regulované činnosti či nikoli. Jako příklad lze zmínit nedávnou regulaci týkající se crowdfundingu. Známé jsou případy odměňového, darovacího nebo investičního crowdfundingu. Pojišťovací crowdfunding se dosud nevytvořil a otázka by proto měla znít, proč tomu tak je, resp. pokud bychom pojišťovací crowdfundingovou platformu vytvořili, musela by rovněž splňovat požadavky na distribuci pojištění včetně povinnosti zjišťovat zákaznickovy požadavky a potřeby,²⁷ měla by zůstat zcela mimo regulovanou činnost, nebo by naplnila charakteristické znaky jiné činnosti?

Klasifikační funkce pojistného zájmu by v tomto ohledu neměla být příliš podceňována. Jasné ohraničení pojištění od jiných obligací nemusí mít význam jen pro soukromé právo a podmínky pro výkon činnosti, ale i jiných oblastí práva veřejného z hlediska výběru daní a poplatků (např. zda určitá činnost spadá do výjimky z povinnosti platit DPH založené na pojištění), měření finanční výkonnosti podniků (např. podle mezinárodních účetních standardů jako je IFRS 9 nebo IFRS 17), výkonu dohledu nad finančním trhem apod. Pro současnou civilistiku a nastolení právní jistoty je velmi důležité vymezení právních předpokladů pojistitelnosti,²⁸ jež pramení právě z interpretace pojmu pojistného zájmu jako předmětu pojistné

²⁴ Seznam tzv. *Innovation facilitators* lze nalézt zde: https://www.eiopa.europa.eu/about/governance-structure/joint-committee/innovation-facilitators-eu_en

²⁵ Srov. EIOPA Report on Best Practices on licensing requirements, peer-to-peer insurance and the principle of proportionality in an insurtech context dostupný na: <https://www.eiopa.europa.eu/>

²⁶ „Poskytování poradenství o pojistných smlouvách, předkládání návrhů těchto smluv nebo provádění jiných přípravných prací pro jejich uzavírání, uzavírání pojistných smluv nebo pomoc při jejich správě a plnění, zejména v případě vyřizování nároků z pojistné události, včetně poskytování informací o jedné nebo více pojistných smlouvách na základě kritérií, která si zákazníci zvolili prostřednictvím internetové stránky nebo jiného média, a sestavování seznamů pojistných produktů seřazených podle výhodnosti, včetně srovnání cen a produktů nebo slev na pojistném, pokud je na konci tohoto procesu zákazník schopen prostřednictvím internetové stránky či jiného média přímo nebo nepřímo uzavřít pojistnou smlouvu“.

²⁷ Tato povinnost je esenciální pro zjištění zákazníkovi skutečné potřeby po pojištění, tedy okolnosti, která velmi těsně souvisí s pojistným zájmem a jeho definicí v českém právním řádu, a tvoří tak jádro ochrany zákazníka v rámci pravidel jednání se zákazníkem.

²⁸ Některé pokusy o učinění závěrů v této oblasti jsou velmi předčasné a teoreticky nedorozšířené. Např. PŘIKRYL, Vladimír, ČECHOVÁ, Jana. Pojistná smlouva a její základní znaky. *Právní rozhledy*, 2018, č. 10, str. 364 a násl.

smlouvy, ke kterému dospěla v minulosti právní věda, a který je v současnosti široce akceptován v příbuzných právních řádech (zejména v Rakousku, Německu, Švýcarsku, Slovensku i Polsku).²⁹

1.2.3. Vznik pojištění

I. K neplatnosti právního jednání

Ohniskem problému může být, že ze strany pojišťoven uplatnění námitky neexistence nebo zániku pojistného zájmu představuje možnost jejího zneužití za účelem vyhnutí se vzniku povinnosti poskytnout pojistné plnění. V rámci zemí *common law* se tak doktríně pojistného zájmu někdy vžilo pojetí tzv. *evil doctrine*, protože soudy tento pojem značně nejednotně a často i protichůdně interpretovaly, což vedlo některé země k vypuštění tohoto požadavku jako základního znaku pojištění. Příkladem může být Nový Zéland a v poslední době také Irsko. Překvapivé uznání jeho neexistence nebo zániku v důsledku nesprávné interpretace orgánem veřejné moci může způsobit, že důvěra v právo a platnost uzavřených pojistných smluv tak bude podlomena. Pojistné smlouvy přitom často bývají uzavírány na desítky let a nelze často poskytnout adekvátní nápravu se zpětnými účinky.

V českém právním prostředí neplatnost pojistné smlouvy z důvodu nedostatku pojistného zájmu v rámci investičního životního pojištění řešil například finanční arbitr, který dospěl k závěru, že pojišťovna nepřevzala pojistné riziko, protože zde byla zastoupena pouze investiční část a celé investiční riziko nesl pojistník.³⁰ Zdá se tedy, že nejen pojišťovny mohou využít nejednoznačnost tohoto pojmu, ale i zákazníci pojišťoven.

Námitka neexistence nebo zániku pojistného zájmu by proto neměla být zneužívána bez konkrétního opodstatnění, ani by neměla suplovat aplikaci jiného opatření. V tomto ohledu lze poukázat na současný německý zákon o pojistné smlouvě, který povinnost zjišťovat požadavky a potřeby zákazníka upravuje v soukromé části práva, jehož porušení pak stíhá vznikem povinnosti nahradit újmu³¹ a současně hrozbou peněžitého trestu. Přestože je tento požadavek v našem upraven již nejméně od vstupu České republiky do Evropské unie, naše aplikační praxe si k němu dosud nenašla cestu.

V úvahu je nutné vzít také riziko vzniku morálního hazardu. Zájem na získání plnění od pojistitele může být někdy silnější než zájem na zachování konkrétní hodnoty (život, zdraví, majetek aj.). Pojišťovny tomuto riziku mohou čelit tím, že provedou řádné testování produktu před jejich uvedením na trh. Toto testování by mělo vzít v úvahu celkový design produktu, ale i požadavky a potřeby cílového trhu zákazníků. Uvedení pojistné produktu na trh tak není náhoda, ale je věcí pojišťovny, jaký rozsah krytí a další smluvní elementy upraví. Tento proces řízení a správy produktu (*Product oversight and governance*) by měly průběžně ověřovat orgány dohledu, kterým je u nás Česká národní banka a v některých zemích také externí audit. Riziko morálního hazardu může někdy vznikat i mimo regulovaný sektor jako je případ Motoristické vzájemné pojišťovny, která svým zákazníkům nabízela pojištění pokut, přičemž plnění pojišťovny spočívalo v obstrukcích u orgány, který s řidiči řešil přestupkové řízení.³²

²⁹ Kromě otázky legitimnosti (soulad s právem a dobrými mravy) může jít také o požadavek jeho ocenitelnosti. Sporné jsou zejména případy pojistitelnosti imateriálních (afekčních) zájmů, teroristická rizika, pojištění pokut, aj.

³⁰ Srov. např. LHOTSKÁ, Kateřina. *Vývoj v kauze kolem investičního životního pojištění*. [online]. opojisteni.cz, 18. ledna 2019 [cit. 13. března 2019]. Dostupné na: <<https://www.opojisteni.cz/tema/vyvoj-v-kauze-kolem-investicniho-zivotniho-pojisteni>>.

³¹ K povinnosti nahradit škodu v rámci porušení poradenských povinností u distributorů pojištění existuje velmi bohatá německá judikatura.

³² Srov. Žalobce žádá zrušení „pojišťovny“, která nabízí pojištění proti pokutám. Dostupné na: <https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/pojisteni-proti-pokutam-motoriste-podnikani-zakon-soud-zruseni.A220523_143033_krimi_iri>.

1.2.4. K otázce možnosti sjednat pojištění třetí osobou

Často také vzniká otázka „které, a čí zájmy jsou pojistnou smlouvou pojištěny“. Česká právní úprava si nepomáhá zákonnými domněnkami nebo fikcemi, které by stanovily hypotetickou vůli smluvních stran, jako to zná úprava rakouská nebo německá. Jestliže neexistuje takové pravidlo, je nutné vždy provést výklad právního jednání primárně za účelem zjištění skutečné vůle smluvních stran. Domněnky uvedené v občanském zákoníku se týkající pouze osvědčení existence pojistného zájmu pojistníka. Vyřešení otázky zahrnutých pojištěných zájmů tak má význam především v otázce, které osoby požívají pojistné ochrany v důsledku konkrétního krytí.

V německém prostředí si praxe také vynutila používání vzorových pojistných podmínek, které tyto otázky upravují včetně odborné literatury, která se problémem výkladu zahrnutých pojištěných zájmů věnuje, čímž se snaží přispět k větší právní jistotě a zajistit funkční právní styk. To souvisí určitým způsobem se samoregulací pojistných produktů, resp. jejich standardizací, kde se vytváří bezpečné právní prostředí, na které mohou spoléhat nejen smluvní strany, tak také orgány veřejnoprávní kontroly. Určitá nevýhoda vzorových pojistných podmínek je v tom, že nezahrnuje cenotvorbu pojistného produktu a jeho úpis, která by řešila problémy designu produktu v jeho celistvosti,³³ nebo dostupnost souvisejících služeb jako je správa pojištění nebo likvidace pojistných událostí.

V rámci posuzování pojištění schopnosti splácet úvěr českému Ústavnímu soudu nebylo jasné, zda např. vzniká určité osobě právo dožadovat se vyplacení pojistného plnění, přestože sama nesla ekonomické důsledky v podobě placení pojistné skrze poplatky hrazené bance v roli pojistníka.³⁴ Obecně tak jde o rozdělení rolí mezi pojistníka a pojištěného, když k placení pojistného fakticky docházelo ze strany pojištěného. Konstrukce pojistné smlouvy neumožnila pojištěnému efektivně uplatnit nárok na pojistné plnění, přestože smlouva byla uzavřena na popud banky kvůli zajištění úvěru. Banka byla smluvní stranou pojistné smlouvy, takže se podílela na designu smluvního ujednání s pojišťovnou a následně nabízela svým zákazníkům možnost zahrnutí do pojistné ochrany.

S touto otázkou souvisí právní úprava skupinového pojištění (§ 2827 občanského zákoníku), která je velmi kusá, přičemž umožňuje určité výjimky na rozdíl od požadavků na sjednání individuálního pojištění. Potřeba upravit institut skupinového pojištění odlišným způsobem není příliš přesvědčivá. Uvádí se, že ve skupinovém pojištění zpravidla nejsou dopředu známa jména pojištěných, od kterých nelze předem získat souhlas.³⁵ Toto zdůvodnění je však pochybné. Také mohou existovat případy individuálního pojištění, u kterého nelze pojištěného bezpečně identifikovat v době uzavírání smlouvy, ale pouze určitý zájem, který lze přiřadit nějaké osobě. V německém právním prostředí se hovoří o sjednání pojištění na účet osoby, jejíž se týče („*wen es angeht*“). Rozdílný přístup se tedy nejeví jako optimální ve srovnání s jinými právními řády, resp. není dostatečně zdůvodněn. I odpověď na tuto otázku by práce měla určitým způsobem postihnout.

Česká právní úprava stojí sice na myšlence, že pojištění může uzavřít i třetí osoba odlišná od pojištěného, avšak nedokázala se zcela oprostit od vlivu socialistického práva, které jako ústřední osobu chápalo pojištěného³⁶ a osobu pojistníka vůbec neupravovalo (ten byl nazýván jen jako osoba, která sjednala pojistnou smlouvu bez bližšího označení). Tím se dávalo najevo, že sjednání pojištění třetí osobou nebylo žádoucí. Bylo by vhodné identifikovat problémové prvky v právní úpravě, které tvoří nebo mohou tvořit překážku funkčního průchodu této možnosti, a

³³ Srov. EIOPA Supervisory statement on assessment of value-for-money of unit-linked insurance products EIOPA(2021)0045739 ze dne 30. listopadu 2021. Dostupný na: <<https://www.eiopa.europa.eu/>>

³⁴ Srov. nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. října 2018, sp. zn. sp. zn. IV. ÚS 3009/17.

³⁵ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku – konsolidované znění, str. 556.

³⁶ Např. KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965, str. 467 a násl.

navrhnout vhodnější řešení, které by přispělo k vnitřní konzistenci právní úpravy (např. jaké jsou možné interpretace osoby pojištěného).

1.2.5. Trvání pojištění a přenositelnost pojistného zájmu

Jiným problémovým okruhem je možnost ztráty krytí v případě některých změn právního postavení určité osoby (zejména pojistníka) či vzniku jiné právní skutečnosti. Plynutí času tak způsobuje, že soukromé právní vztahy nejsou neměnné, ale dynamicky se vyvíjí. To se projevuje i v právní úpravě pojištění. Určité osoby mohou utrpět újmu, pokud nebude zajištěna kontinuita pojištění, změní se vlastnická struktura nebo jiné podmínky případu. Jsou-li vytvořeny podmínky pro sjednání pojištění osobou odlišnou od pojištěného, pak by měla existovat také možnost, jak zajistit, že určitá změna okolností nebude na újmu poskytnutí pojistné ochrany jen z důvodu, že otázka pojistného zájmu nebyla vyjasněna. To souvisí také se snadnější změnou pojistitele, která by mohla usnadnit větší konkurenceschopnost trhu s pojištěním, kdy se někdy hovoří o tzv. *loyalty penalties*.³⁷

Prakticky nediskutovanou otázkou, která leží na stole a byla dlouhou dobu opomíjena tuzemskou doktrínou, je otázka právních důsledků (zejména dalšího trvání pojištění nebo eventuálního zániku) vzhledem ke skutečnosti, že dojde např. k určité dispozici s pojištěnou věcí, tj. ke změně vlastnictví, držby, nájmu pojištěné věci, k jejímu zastavení, případně ke smrti pojistníka, či ke vzniku okolnosti, která např. mění rozsah vyžadované péče, případně změně rizika týkající se povinnosti k náhradě (odpovědnosti). V těchto případech vzniká otázka, zda by mělo pojištění *ex lege* přejít na právního nástupce, nebo zda by raději mělo zaniknout.

Také nejsou řešeny případy, dojde-li ke změně správy pojištění na straně pojistníka. V této oblasti je pomyslné právní pole doslova neorané. Jako žádoucí se jeví nalézt určitá hlediska, jež podpoří funkční právní styk. Nabízí se také otázka, se kterými osobami se pojí onen legitimní zájem, ve kterém okamžiku musí být přítomen, a zdali je přípustný jeho převod nebo přechod na třetí osoby.

Zkoumat lze například následky smrti pojistníka na další trvání pojištění. Je-li pojistník odlišný od pojištěného, smrtí či zánikem pojistníka pojištění nezaniká, ale přechází práva a povinnosti na pojištěného (§ 2767 odst. 4 občanského zákoníku).

Další skupinou případů je oblast singulární sukcese týkající se pojistného zájmu, resp. pojistné ochrany. Právní úprava výslovně řeší případ postoupení pojistné smlouvy (§ 2767 odst. 3 občanského zákoníku). Může být rozporuplné, že požadavek existence pojistného zájmu se vyžaduje u pojistníka při vzniku pojištění, zatímco tento požadavek není výslovně uveden u postupníka.

1.3. Zdůvodnění vhodnosti volby tématu

Právní úprava pojistného zájmu v občanském zákoníku není snadná na pochopení. Může to být dáno tím, že pojistný zájem má tvořit určitý sjednocující prvek, který bude tvořit společný jmenovatel pro všechny pojistné smlouvy a potenciální pojistné potřeby. Ačkoli téma pojistného zájmu bylo již v minulosti v odborné literatuře zpracováno, současná tuzemská literatura k původním zdrojům příliš nepřihlíží, a naopak ponechává praxi příliš široký prostor pro kreativní výklad, který často postrádá konkrétní argumentaci nebo bližší vysvětlení k učiněným závěrům.

V takovém případě pak právní analýza může spočívat pouze na tom, jaké je subjektivní hledisko daného autora ke konkrétní otázce. Z pohledu právní dogmatiky ani vědeckého diskurzu však tento postup není metodologicky správný, neboť praxe několika osob může být odlišná a

³⁷ Srov. EIOPA supervisory statement on differential pricing practices. Dostupný na: <<https://www.eiopa.europa.eu/>>

vést dokonce k protichůdným závěrům (např. proto, že sleduje obchodní, dohledové, politické, či jiné cíle). Bez hlubšího poznání dané látky proto nelze dosavadní závěry potvrdit nebo vyvrátit, přičemž autor se domnívá, že má k danému tématu co říct.

Arbitrabilita při rozhodování v otázce platnosti a neplatnosti pojistných smluv je velký problém, jehož důsledky se finančně dotýkají nejen majetku a finanční stability pojišťoven, ale také jejich zákazníků vč. těch, jejichž smlouvy naplňují pouze formálně shodné znaky jako smlouvy, jež jsou předmětem výše naznačených sporů. Tato práce by proto měla přispět do vědecké diskuze tím, že představí konkrétní argumenty zdůvodňující potřebu zachování platnosti smluvního ujednání, nebo jeho neplatnosti.

Dosaženo by tak mělo být vyšší právní jistoty a legitimního očekávání dotčených osob, případně by mohlo dojít ke zlepšení a sjednocení dosavadní rozhodovací praxe či přístupu pojišťoven při sjednávání pojištění, jeho změnách, případně i zániku. Právní nejistota také může být příčinou nižší míry inovace, což v konečném důsledku může způsobit, že nabídky pojišťoven nebudou schopné reagovat na nově vznikající pojistné potřeby nebo zde bude určitý neporytý prostor pojistných potřeb.

Ve srovnání s některými příbuznými právními řády v tuzemské právní dogmatice absentuje alespoň rámcové nastínění teoretických východisek, ze kterých pojistný zájem vychází. Novodobé tuzemské literatuře lze vytnout zejména to, že obsahuje pouhý faktický popis daného institutu z hlediska jeho jazykového významu a chybí jakýkoli pokus o zmapování historických příčin potřeby definovat pojistný zájem, resp. nutnosti stanovit tento předpoklad jako *conditio sine qua non* pro existenci obligace z pojištění. Někdy se hovoří o tom, že pojistný zájem je pouhá nutnost,³⁸ ale nikoli základní znak pojištění. Zdá se, že tento alternativní přístup je vhodné kriticky zhodnotit. Zacelení této mezery se přímo nabízí, protože nepochopení původního smyslu může vést k předsudkům nebo dokonce k závěru, že požadavek pojistného zájmu je archaické pravidlo, které v moderní civilistice nemá místo. Jedním z cílů této práce je proto obhajoba nutnosti tohoto požadavku.

Historická metoda ovšem nemůže být jedinou metodou. Ta má představovat jen určité přiblížení a pochopení původního smyslu tohoto institutu. Jako žádoucí se jeví použití komparativní metody především s Rakouskem a Německem. Česká koncepce pojistného zájmu má s těmito právními řády společný základ, a proto zde přijatá řešení mohou být pro naše prostředí mimořádně inspirativní. Je vhodné poukázat na extrémní přístupy, kterými jsou na jedné straně jurisdikce Nového Zélandu a Austrálie, které požadavek pojistného zájmu odstranily a na druhé straně tohoto spektra právní prostředí Velké Británie, která ani po několika letech odborných diskuzí nemůže nalézt správný způsob, jak modernizovat požadavek pojistného zájmu. Odstranění požadavku pojistného zájmu zde mělo mimořádný posun v tom smyslu, že pojistné smlouvy přestaly být napadány svou neplatností. Problém s definicí pojistné smlouvy se však nevyřešil a zůstává i v těchto státech nadále aktuální.

Prakticky nediskutovaným problémem je otázka přenositelnosti pojistného zájmu z jedné osoby na jinou navazující na nutnost zachování pojistné ochrany tam, kde to vyžaduje smysl a účel zachování pojistné ochrany. S přechodem aktiv nebo pasiv nezaniká majetková potřeba, ale mění se jen osoba nositele. Ztráta pojistné ochrany může znamenat citelnou finanční ztrátu v případě, že dojde k události, ze které by jinak bylo poskytnuto pojistné plnění.³⁹ Naopak není

³⁸ Např. TROJAN, Tomáš. *Problematické aspekty související s aplikací pojistné zájmu v pojistné smlouvě*. Rigorózní práce. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2022.

³⁹ V minulosti (za účinnosti zákona č. 37/2004 Sb.) bylo například kritizováno, že budoucí vlastník nemá možnost pojistit bytovou jednotku, protože k této věci nemá pojistný zájem. Přestože se mohl dohodnout s prodávajícím, že pojistná ochrana bude zachována po dobu, než dojde k zápisu vlastnického práva do katastru nemovitostí, docházelo k zániku pojištění automaticky zpětně ke dni podání návrh na vklad. Pokud v mezidobí došlo ke škodní události, neměl budoucí vlastník možnost se proti vzniku škody na věci nijak bránit.

příliš rozumné, aby určité osobě byla automaticky vnučena role smluvní strany bez jejího souhlasu (smlouva k tíži třetí osoby).

Jako vhodné se jeví prozkoumat, zda pravidla pokračování pojistné ochrany jsou funkční a kde naopak působí praktické problémy. Vzhledem k tomu, že k této části neexistuje příliš pramenů poznání, bude autor nucen použít vlastní úvahy a názory do vědecké diskuze. Určitým nedostatek zde může být, že namísto konkrétních závěrů zde budou objeveny další mezery, které nebudou zcela zodpovězeny. To však nemusí být vždy vnímáno negativně, ale naopak to může podnítit další diskuzi nebo vědeckou činnost.

Problémem vnitřní konzistence právního řádu je, že pokud dospějeme k takovému závěru, že pojistný zájem v určitých druzích pojištění není nezbytným předpokladem, pak bychom museli vyloučit i pravidla týkající se zániku pojistného zájmu. Vznikla by tak teleologická mezera, kterou by bylo nutné vyřešit. Takových mezer však může vznikat více, a proto se jeví jako prospěšné řešit požadavky na vznik, trvání, zánik nebo i přenositelnost pojistného zájmu v jedné práci nežli odděleně, abychom nedospěli k předčasným závěrům.

České právo pracuje se zánikem pojištění v důsledku změny vlastnictví jako by se pojišťoval vždy zájem vlastníka⁴⁰ a nikoli objektivizovaný zájem vlastnický. V tomto důsledku tak je sice přenositelnost a možnost dalšího trvání pojištění široce umožněna, nicméně změna vlastnictví, a tedy i právní důsledek zániku pojištění vždy nemusí být ku prospěchu věci. Například pojistí-li nájemce svůj vlastní byt, pak sotva lze při změně vlastnictví hledat rozumný důvod, proč by i takové pojištění mělo zaniknout.⁴¹ Ten lze nalézt spíše tam, pokud nájemce pojistil tento byt a došlo k zániku nájemního vztahu. V tomto ohledu není důvod, proč by nájemce měl dále udržovat pojistnou ochranu.

1.4. Cíle práce a vědecký přínos

Hlavními cíli této práce je dosažení vnitřní konzistentnosti a hodnotové bezrozpornosti při výkladu a aplikaci pojmu pojistného zájmu a souvisejících ustanovení občanského zákoníku za účelem omezení arbitrability soudního rozhodování, nastolení vyšší právní jistoty a očekávání dotčených osob, podpora bezpečného a funkčního právního styku, snadnější prosazení autonomie vůle, posílení konkurenceschopnosti, případně optimalizaci transakčních nákladů z operací, které by jinak vyžadovaly uzavírání nových pojistných smluv. Výklad pojistného zájmu by také neměl představovat překážku inovace pojistných produktů nebo nástupu nových obchodních modelů.

Přínosem práce bude vytvoření ucelenějších, pevnějších a přesvědčivějších teoretických základů interpretace pojistného zájmu, které jsou prakticky použitelné v různých konstelacích. Současně by mělo dojít k otevření diskuze a nastínění vlastních úvah nad možnostmi přenositelnosti pojistného zájmu na jiné osoby v průběhu trvání pojištění, což by zákazníkům pojištěným mohlo usnadnit změnu poskytovatele pojištění s cílem dosažení lepší pojistné ochrany, případně vyšší efektivity jakož i lepší ceny za srovnatelných podmínek, a vyhnutí se placení tzv. *loyalty penalties*.

1.5. Výzkumné otázky a podotázky

Práce by vzhledem k výše uvedenému měla směřovat k zodpovězení následujících výzkumných otázek:

⁴⁰ V souvislosti se změnou vlastnictví pojištěné věci pojištění zaniká dnem oznámení této změny pojistiteli, nebylo-li dohodnuto jinak (§ 2812 OZ).

⁴¹ Také u přímého i nepřímého zastoupení zaniká v důsledku zániku zástupčího oprávnění pouze oprávnění ke správě cizí věci a nikoli nájemní vztah. Zejména u nájmu bytu, kdy nemá nový pronajímatel možnost nájem vypovědět z důvodu změny vlastnictví (§ 2224 OZ).

- 1) Je pojistný zájem potřebný nebo jde o archaický požadavek?
- 2) Jaký je smysl a účel neplatnosti kvůli chybějícímu pojistnému zájmu?
- 3) Musí mít k uzavření pojistné smlouvy pojistník vlastní pojistný zájem?
- 4) Jak by měl vypadat proces identifikace pojistného zájmu?
- 5) Je pojistný zájem prvek odlišující pojištění od jiných závazků?
- 6) Jsou pravidla týkající se pojistného zájmu v občanském zákoníku funkční nebo představují právní překážky (např. kontinuity pojištění)?
- 7) Jaký bude nebo by měl být další vývoj?

1.6. Vymezení postupu a metod použitých při zpracování práce

1.6.1. K pracovnímu postupu

K dosažení hlavního cíle a prověření stanovených hypotéz je nutné jednotlivé kroky vhodným způsobem strukturovat. Tento postup by jednak měl zahrnovat definování jednotlivých kroků a dodržovat jejich souslednost, jednak by měl probíhat výzkumem od obecného ke zvláštnímu. Tyto kroky by mohly mít následující podobu:

A. Definice problému a stanovení hypotéz

Podstatu tohoto kroku vystihuje obsah těchto tezí disertační práce a je výchozím bodem, ale také měřítkem, vůči kterému budou získané výsledky poměřovány na konci celého výzkumného procesu.

B. Sumarizace dosavadních poznatků

Úvodní fáze vyžaduje provedení základního historického průzkumu a rešerše odborné literatury a judikatury, která se k danému tématu vztahuje. Dále by měla být provedena právní komparace s jinými (zejména příbuznými) právními řády. Tato syntéza informací umožní poznání, jaká je aktuální situace v tuzemském prostředí, jak k daným problémům přistupují jiné právní řády a vytvoří prostor pro další (vlastní teoretickou) analýzu a případné řešení.

C. Analýza získaných výstupů

Další krok by měl umožnit vlastní analytickou činnost. V této části by mělo dojít minimálně k vyjasnění obsahu normativních pojmů, klasifikace druhů pojistných zájmů, prozkoumání právních následků od vzniku pojištění přes jeho změny až po zánik, nebo vymezení podobných a odlišných situací.

D. Vyvození závěrů

Závěrečná část by měla být syntézou získaných poznatků, ze které vyplynou konkrétní závěry nebo doporučení. Například by mělo dojít k jasnému vymezení pojmů a vzájemného odlišení několika situací (podobnosti a rozdíly). Tím by se měla odstranit základní nedorozumění

některých sporných otázek ohledně výkladu důležitých normativních pojmů, která bude základem pro srozumitelnější interpretaci a praktická vodítka.

1.6.2. K jednotlivým metodám

V této práci převažují metody normativní před empirickými, u kterých bude uveden zpravidla pouze kvalifikovaný odhad či vlastní praktické poznatky autora, resp. empirická metoda umožňuje prvotní poznání dílčích aplikačních problémů (např. toho, jak soudy nebo finanční arbitr rozhoduje v otázkách pojistného zájmu). Vlastní analýza je založena na teoretických metodách.

Deskriptivní část

A. Deskriptivní analýza a syntéza dosavadních poznatků

Žádná práce se neobejde bez popisné části, proto i v této práci bude uveden popis aktuální situace (např. současná i minulá znění pravidel týkajících se pojistného zájmu jak v tuzemsku, tak v zahraničí), výsledky a výstupy soudního rozhodování a jejich dopady na procesní strany či jiné adresáty, různé teoretické i praktické přístupy při výkladu a aplikaci pojmu pojistného zájmu, apod. Výsledky syntézy poznatků umožní vymezit problematické body a rozdělit je na méně sporné a více sporné pro vlastní analytickou činnost.

Normativní analytická část

Nezbytná je také analytická část týkající vlastního testování definovaného problému a stanovených hypotéz. V této práci budou používány všechny uznávané metodologické postupy.⁴²

A. Metoda dedukce

Vzhledem k tomu, že je nutné provést ucelenější klasifikaci a rozbor pojmu pojistný zájem za účelem zjištění jeho hodnotového pojetí, nabízí se jako logický postup pokusit se rozdělit tento pojem na tzv. tři oblasti pojmu a prozkoumat jeho jednotlivé součásti. Deduktivní metoda by měla nejlépe umožnit poznat fungování pojistného zájmu v jednotlivých typech pojištění. Pokud pojistný zájem představuje normativní pojem, který vzniknul zobecněním, jako nejlépe vhodný postup se jeví zkoumání opačným směrem čili jeho jednotlivostí (rozlišení pojištění škodového a obnosového, resp. různých druhů pojištění), a zda zapadají do této celkové konstrukce. V našem případě nepůjde jen o samotný pojistný zájem, ale také jeho odlišení od pojmu pojistného nebezpečí, se kterým by mohl být nesprávně zaměňován.

B. Komparativní metoda

Důležitou úlohu bude hrát metoda komparace při hledání inspirace v příbuzných právních řádech (zejména v Rakousku a Německu).⁴³ Více než stoletý nepřetržitý stav právního prostředí a bohatá judikatura dává velmi dobrý předpoklad, že zvolené řešení je v tomto právním prostoru funkční. Tuto hypotézu bude třeba prověřit. Autor nevnímá komparativní metodu jako stěžejní, ale spíše jako inspirativní pro získání zpětné vazby i s ohledem na nedostupnost tuzemské literatury popisující problém v potřebné šíři oproti např. německé právní vědě.

⁴² Např. VAN HOECKE, Mark. *Methodologies of legal research. What kind of method for what kind of discipline?* Oxford: Hart Publishing, 2011; MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod d právní argumentace.* Praha: C.H.Beck, 2011; aj.

⁴³ Specifickou komparaci bude představovat právní úprava Québecká.

C. Analýza

Metoda analýzy se stane klíčovou při zkoumání jednotlivých částí této práce. Ta se bude odvíjet od navržené struktury osnovy, ve které předmětem analýzy mohou být jednotlivé principy, hodnoty, teorie nebo pojetí. Z hlediska výkladových metod bude zaměření spočívat na jazykový výklad, systematický, teleologický, historický.

Ústavněprávním aspektům pojistného zájmu není věnována zvláštní kapitola, protože téma přípustného omezení autonomie vůle se prolíná celou prací jako červená nit, a autor ani nepovažuje za důležité mít na to zvláštní kapitolu.

Zvláštní kapitola není ani věnována historickému úvodu, ale spíše bude poukázáno pouze na důležité milníky v jednotlivých sub-kapitolách. Autoru nejde o komplexní zpracování historické problematiky, protože by to nepřiměřeně zatěžovalo práci. Navíc zde již existují prameny, které vznik a vývoj pojišťovnictví popsaly v dostatečném rozsahu.⁴⁴ Na historické souvislosti proto může být spíše poukázáno také v dílčích kapitolách, pokud to bude vyžadovat rozumná potřeba.

D. Syntéza

Závěrečná část obsahuje shrnutí zjištěných výsledků, doporučení, návrh dalších kroků, resp. zahájení diskuze nad novými otázkami, které se nepodařilo v dostatečné míře detailu vyřešit.

1.7. Vysvětlení členění práce a stručný přehled obsahu

Práce kromě metodologického úvodu obsahuje 7 nosných kapitol a také závěr. Každá z nosných kapitol obsahuje závěrečné shrnutí usnadňující rychlejší orientaci čtenáře ohledně průběžně dosažených výsledků.

V první nosné kapitole (tj. první po úvodu) by mělo dojít k vysvětlení pojmu pojistného zájmu a dalších souvislostí, přičemž poukázáno by mělo být na některé odlišnosti mezi škodovým a obnosovým pojištěním, resp. některými odlišnostmi mezi pojištěním a jinými (nejen odvážnými) závazky. Předmětem výkladu bude, co se myslí potřebou ochrany před vznikem pojistné události a jak tato potřeba vzniká. Dále bude provedena analýza, co se myslí oprávněnou potřebou a její různé složky jako je právní dovolenost pojištění s ohledem na celkové hodnocení pojistné smlouvy na příkladu pojištění odpovědnosti a také počáteční a následné nemožnosti plnění. Čtenář se zde také dozví, že důležité je zaměření na ocenitelnost pojistného zájmu jako výchozí bod pro určení správně teorie pojistného zájmu a také bude v základní rovině nastíněn moment, proč by obligace měla být strukturována tak, aby pojištěného spíše motivovala k tomu, že by si vznik pojistné události neměl přát. Naznačeny jsou také menší terminologické rozdíly např., že pojištěný zájem je důležitým momentem pro rozlišení na pojištění vlastního a cizího zájmu, pro přenositelnost zájmu, a je také důležitým prvkem vylučující možnost uplatnění regresního práva pojistitele podle § 2820.

V druhé nosné kapitole bude uveden popis různých teoretických koncepcí pojistného zájmu včetně jejich výhod a nevýhod, přičemž v závěru kapitoly je uvedena pasáž, ke které z těchto teorií se autor přiklání. Důležité přitom bude, zda některá z teorií dokáže sama o sobě být způsobilá odlišit pojištění od jiných závazků, resp. odhalit její nedostatky.

⁴⁴ Např. SVOBODA, Karel. *Historický vývoj pojišťovnictví*. Praha: Sdružení československého úřednictva ústavů peněžních, 1910; HASMAN, Josef. *Historie pojišťovnictví*. In KRÁL, Eduard. *Soukromé pojišťovnictví v teorii a praxi. Svaž československých assekuracíků v Praze*, 1934; SCHELLE, Karel. *Vývoj právní úpravy pojišťovnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 1994; SCHELLE, Karel, HRADEC, Milan. *Historie právní úpravy pojišťovnictví*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006; aj.

Ve třetí nosné kapitole by měly být analyzovány další související otázky týkající se pojistného zájmu. Jednotlivě jde pak o otázku převzetí rizik, zásady zákazu obohacení z pojištění a jeho obecné (ne)platnosti, která byla vůdčí zásadou škodového pojištění, otázka pohnutky (motivu) k závazku z pojištění, majetková povaha pojistného zájmu, jak se pojistný zájem identifikuje a jaký je rozdíl mezi objektivním a subjektivním pojistným zájmem. Mělo by zde být také naznačeno, jak si autor představuje proces identifikace pojistného zájmu na konkrétních praktických příkladech.

Ve čtvrté nosné kapitole je analyzována doba trvání pojistného zájmu, která je důležitá pro vznik a trvání pojištění vč. domněnek pojistného zájmu, nebo budoucího pojistného zájmu při uzavírání pojištění a následky jeho nevzniknutí. Dále je nutné pokrýt rovněž otázku zániku zájmu (pojistného i pojištěného) v různých situacích. Rozlišeno bude také mezi zánikem pojistného zájmu a zánikem pojistného nebezpečí, protože nejde o stejné situace, ale mohou se lišit.

V páté nosné kapitole bude analyzován rozdíl mezi pojištěním vlastního a cizího zájmu ve vazbě na § 2767 odst. 1 a jeho porovnání s institutem pojištění na cizí účet a ve prospěch třetí osoby (§ 2868). Poukázáno bude na rozdíly mezi teorií předmětu a zájmovou teorií, a současně upozorněno na některé terminologické rozdíly jako je pojistný zájem a pojištěný zájem ve vazbě na pojištění vlastního a cizího zájmu. Je zde uvedeno, co představuje zájem na zachování hodnot v pojištění majetku, odpovědnosti a osob, a zda pojistník musí mít pojistný zájem vlastní nebo cizí. Vysvětlen bude rozdíl, jak se pojistníkův pojistný zájem stává tzv. spolupojištěn, a jak se liší od ryzího pojištění cizího zájmu. Zvláštní sub-kapitola bude věnována individuálnímu a skupinovému pojištění především s poukazem na to, že pojem pojištěný zájem a pojistníkův pojistný zájem by se měl uplatňovat konzistentně v obou případech. Samostatná sub-kapitola bude také věnována zákonnému fiduciárnímu vztahu mezi pojistníkem a pojištěným, ze kterého mohou vyplynout určité kooperační povinnosti. Na závěr bude provedena analýza, jakým způsobem se pojištěný zájem stává defaultním pravidlem pro určení oprávněné osoby v pojištění škodovém a obnosovém.

Smyslem šesté nosné kapitoly je poukázat na nedostatky, se kterými se současná právní úprava potýká při odlišení jiných závazků od pojištění. Jednou z možností, jak odlišit jiné závazky od pojištění, by mohl být právě pojistný zájem. Analýza bude provedena ze soukromoprávního pohledu, takže nebude zkoumat dopady daňové, účetní aj., přestože by mohla být užitečným vodítkem i pro tyto případy (např. metoda *unbundling* pro možnost uplatnění výjimky z placení DPH pro pojišťovací činnost). Pojistný zájem bývá někdy chápán jako znak odlišující pojištění od sázky. Analyzováno také bude, jestli jej můžeme použít také pro odlišení jiných (nejen odvážných) závazků a smluvních typů.

Tématem poslední (sedmé) nosné kapitoly bude otázka přenositelnosti pojistného zájmu. V této kapitole bude zkoumána možnost přenositelnosti pojistného zájmu z různých úhlů pohledu v návaznosti na předchozí kapitoly zejména pak s ohledem na možnost zániku pojištění či jeho pokračování. Předmětem analýzy bude přenositelnost pojištěného zájmu (tj. toho, který byl pojištěn), přenositelnost pojistné smlouvy (zákonné a smluvní cese), a dále přenositelnost dispozičních (kreačních) oprávnění pojistníka v pojištění cizího zájmu jako je možnost rozšíření kreačních oprávnění pro jiné osoby anebo možnost převodu kreačního oprávnění po uzavření pojistné smlouvy.

Závěrečná kapitola obsahuje shrnutí výsledků dosaženého výzkumu a měla by podat odpovědi na položené výzkumné otázky.

1.8. Návrhy na další výzkum

Vybrané téma jistě není v plné míře vyčerpáno a další výzkum by se mohl ubírat směrem, který by dokázal srozumitelně vysvětlit, jak se pojistný (pojištěný) zájem projevuje u (ne)vzniknutí práva pojistitele na regres podle § 2820.

Současně je nutné mít na paměti, že právo není jev statistický, ale podléhá častým změnám, které reagují na rozvoj společnosti a také na stav vývoje vědy a techniky. V poslední době lze sledovat dva relevantní megatrendy, které mohou budoucí podobu (interpretaci) požadavku pojistného zájmu ovlivnit jako je digitalizace a ESG (*Environmental, Social and Governance*). Za prozkoumání by rozhodně stálo, jakým způsobem vstupují udržitelné preference do požadavku pojistného zájmu, protože i nefinanční cíle mohou mít vliv na skutečnou potřebu určité osoby týkající se pojistné ochrany.

Z dalších trendů lze bezpochyby uvést otevřená data (*Open data*) a otevřené finance (*Open finance*) nebo také otevřené pojištění (*Open Insurance*) ve vazbě na přenositelnost pojistného zájmu. Směrnice o platebních službách umožnila v sektoru platebních služeb přenášet a sdílet data mezi různými hráči trhu, která mohou zákazníkům přinášet lepší, levnější a dostupnější finanční produkty nebo služby. Další řada by měla přijít také na oblast pojišťovnictví.

Za zmínku stojí jistě také oblast týkající se vytváření nových nebo inovativních obchodních modelů v pojišťovnictví a různé právní formy založené na pojištění nebo jemu obdobná právní uspořádání. Vzhledem k tomu, že autor považuje pojistný zájem za pojmový prvek pojistné smlouvy, mohly by podobné modely založené na pojištění být předmětem regulace podle zásady „*same activity, same risks, same rules and same supervision*“.

1.9. Zhodnocení možných výsledků pro vědní obor nebo praxi

Předložená dizertační práce vysvětluje složité výkladové otázky týkající se pojistného zájmu a podává komplexní přehled jeho jednotlivých prvků ve vzájemných souvislostech. Vzhledem k tomu, že se jedná o dosud nejrozsáhlejší dílo na dané téma, mohou zde nastíněné závěry být inspirativní pro praktikující právníky při vytváření pojistných produktů a následného strukturování smluvních práv, aby docházelo k efektivní správě pojištění. Například osoby v postavení pojistníka u skupinového pojištění by mohly ocenit, že není nutné mít vlastní pojistný zájem, ale pokud působí jako „správci rizik“, pak je spíše nutné smluvně upravit se zákazníkem nejen otázky týkající se vstupu zákazníka (pojištěného) do pojištění, ale i oblast správy pojištění minimálně po dobu trvání pojištění. Aktuální praxe se spíše soustředí na otázku prodeje pojištění a přehlíží fázi následující po zahrnutí pojištěného do pojistné smlouvy.

Pro vědní obor lze vyzdvihnout především sumarizaci existujících poznatků daného institutu a jeho ucelené zasazení do současného kontextu. Poslední větší díla na téma pojistného zájmu v tuzemsku byla zpracována v období první republiky a na tehdejší stavu diskuze se podepsal zub času. Přiblížení této problematiky by mělo m.j. usnadnit pochopení některých diskuzí, které probíhají na úrovni Evropské unie i v tuzemsku.

Výsledky této práce by mohly být také užitečnou pomůckou pro orgány aplikující právo a současně pro strany případného sporu, které by nemusely být vystaveny překvapivým rozhodnutím týkající se (ne)platnosti pojistné smlouvy, jestliže pojistný zájem lze identifikovat. Především pro profesi advokacie je velmi přímočaře poukázáno, že nedostatky v identifikaci pojistného zájmu a jeho výši by se mohly řešit prostřednictvím náhrady újmy.

Osoby nebo orgány podílející se na vytváření nových právních předpisů by přínos této práce mohly spatřovat v provázanosti soukromého a veřejného práva. Pochopení pojistného zájmu jako základu pojištění by mělo být schopné oddělit pojištění od jiných závazků a současně umožnit nastavení regulace podle zásady „*same activity, same risks, same rules and same supervision*“. Ke zvážení jsou některá legislativní doporučení jako je ponechání domněnek existence pojistného zájmu, které spíše zatěžují pojišťovny převrácením důkazního břemene oproti zkoumání skutečného zájmu.

Orgán dohledu v pojišťovnictví by mohl výsledky této práce použít při hledání odpovědi na otázky, zda určitá činnost se kvalifikuje jako pojišťovací činnost, ke které je nutné získat veřejnoprávní autorizaci (licenci).

Tato práce přináší také určitou výhodu v podobě vyšší právní jistoty pro výkon podnikatelské, profesní nebo jiné činnosti. Nalezení a obhájení kritéria odlišujícího pojištění od jiných závazků by mohlo umožnit vytváření nových obchodních modelů založených na pojištění, které by mohly zvýšit dostupnost pojistných produktů nebo jiných produktů, které se zaměřují na zajištění určitých rizik vznikajících z nahodilých událostí. Tím by se mohlo vytvořit prostředí, které umožní inovace nebo uskutečnění některých aktuálních trendů jako je digitalizace, otevřené pojištění, anebo udržitelné financování.

1.10. Dosavadní výsledky a jejich uplatnění ve veřejně oponovaných publikacích a projektech

Autor předkládané disertační práce se věnuje problematice pojištění a pojistnému zájmu dlouhodobě. V roce 2010 úspěšně obhájil diplomovou práci na téma „Pojistná smlouva“ a toto téma později dále rozvíjel. Od roku 2010 do roku 2012 autor působil jako právník na oddělení právním a compliance, a také na oddělení vývoje pojistných produktů ve společnosti DIRECT Pojišťovna a.s., kde měl na starosti mimo jiné tvorbu a revizi pojistných podmínek a jiných právních dokumentů týkající se pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, havarijního pojištění, pojištění úrazu, pojištění asistenčních služeb, cestovního pojištění, pojištění majetku a pojištění odpovědnosti.

Následně se autor v roce 2012 stal zaměstnancem České národní banky v sekci dohledu nad finančním trhem, kde působil až do konce roku 2019. Na starosti měl především dohled odborné péče nad pojišťovnami a pobočkami pojišťoven, a dále nad pojišťovacími zprostředkovateli působícími na území České republiky. V rámci této činnosti byl autor od roku 2012 do roku 2018 členem stálého výboru pro ochranu spotřebitele a finanční inovace u Evropského orgánu dohledu nad pojišťovnictvím a zaměstnaneckými penzemi (EIOPA). V rámci této legislativní a dohledové činnosti autor participoval na analýzách trhu s pojištěním v České republice, přípravě dohledových úředních sdělení a benchmarků, vytváření systému pro hodnocení rizik odborné péče u dohlížených subjektů, či provádění tematických šetření řešících systemické problémy na trhu s pojištěním. Autor dále participoval na řadě projektů v rámci mezinárodní spolupráce vč. skupinového dohledu a kooperačních platform EIOPA, přípravě obecných pokynů EIOPA sjednocující dohledové postupy v EU/EHS, přípravě vstupů do tzv. technical advice ze strany Evropské komise pro přípravu nové legislativy v oblasti pojištění, podílení se na přípravě regulačních technických standardů vč. regulatory impact assessmentů a výkladových stanovisek (Q&As) v oblasti pojišťovnictví.

V roce 2014 absolvoval autor odbornou stáž ve Spojených státech amerických zaměřenou na problematiku regulace a dohledu pojišťovnictví v USA pod záštitou National Association of Insurance Commissioners (NAIC), kde měl možnost porovnat a diskutovat různé způsoby a přístupy k regulaci a dohledu pojišťovnictví včetně výměny informací z dalšími účastníky odborné stáže z Nigérie, Indie, Saudské Arábie, Jižní Koreji a dalších států.

Od roku 2020 autor působí jako právník zaměstnaný v YOUPLUS pojišťovně, pobočka pro Českou republiku, která je součástí pojišťovací skupiny Swiss InsurEvolution Partners, a která jako finanční větev patří do Mutschler Holding AG. Tato pojišťovací skupina poskytuje pojišťovací služby životního pojištění ve Švýcarské konfederaci a v zemích EU/EHS. Autor pak samostatně poskytuje právní služby napříč právními entitami a pobočkami usazenými ve Švýcarsku, Lichtenštejnsku, Rakousku, Německu, České republice, Slovensku, Irsku a Norsku.

V roce 2022 založil autor spolu s dalšími Českou Insurtech Asociaci z.s., která sdružuje a hájí zájmy členů zabývajících se oblastmi, které spojují pojišťovnictví, technologie a inovace. Činnost sdružení podporuje mj. rozvoj digitalizace v sektoru pojišťovnictví na území České republiky, šíření osvěty v této oblasti, vytváření lepších podmínek pro výkon profesní činnosti vč. podpory nových talentů a vytváření nových obchodních modelů v pojišťovnictví zaměřených na vyšší produktivitu a efektivitu.

Činnost autora v oblasti pojištění a pojistného zájmu je dále zachycena především prostřednictvím publikace „Občanský zákoník. § 2716 – 2893. Velký komentář.“, která vyšla v roce 2021 u nakladatelství C. H. Beck a u níž jedním ze dvou spoluautorů. Příspěvek autora čítá více než 1100 stran odborného textu. Předmětná publikace zachycuje všechny oblasti týkající se soukromého pojištění zachyceného v občanském zákoníku a představuje komplexní a ucelené dílo, které v novodobé tuzemské historii v dané právní oblasti nemá obdobu.

Mimo tuto publikaci autor dále publikoval v dané oblasti řadu odborných článků otištěných v recenzovaných i nerecenzovaných periodikách, nejčastěji pak v hlavním časopise věnujícímu se problematice pojišťovnictví, jejichž relevantní výčet je uveden níže.

Z hlediska přednáškové činnosti stojí patrně za pozornost především pravidelná účast autora na konferencích pořádaných Českou asociací pojišťoven. Současně autor pravidelně přednáší nebo přednášel v rámci kurzů zaměřených na problematiku autonomního řízení vozidel, pojistné smlouvy, distribuce pojištění, zákona o pojišťovnictví a dohledu nad finančním trhem ČNB organizovaných níže uvedenými partnery:

- E.G.I. Education Grow Insurance, s.r.o.
- Interní lektor ČNB
- Conforum s.r.o.
- IFV s.r.o.
- Legendor s.r.o.
- Havel & Partners Academy s.r.o.
- Právnická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně
- Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
- Ústav státu a práva AV ČR

Autor je taktéž recenzentem vybraných příspěvků určených k publikaci v časopise Právní rozhledy v oblasti pojištění a pojišťovnictví. Časopis je u nás jedním z nejvýznamnějších veřejně dostupným periodikem publikujícím aktuální a prakticky zaměřené články ze všech právních oborů.

Seznam relevantních publikací autora

- ŠIMEK, Robert. § 2824 – 2848, § 2868 - 2872. in HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník: VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014)*. 2. vydání. Praha : C.H.Beck. (Připravuje se)
- ŠIMEK, Robert. § 1354. in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: Velký komentář (věcná práva)*. Praha: C.H.Beck. (Připravuje se)
- ŠIMEK, Robert. § 2756 – 2872 (1133 stran) in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: Velký komentář (§ 2716 – 2893)*. Praha: C.H.Beck, 2021.
- ŠIMEK, Robert. Udržitelné financování a jeho dopady na pojišťovnický sektor. *Pojistný obzor*, 2021, č. 1.
- ŠIMEK, Robert. Variabilní pojistná částka jako důvod absolutní neplatnosti životního pojištění? *Obchodněprávní revue*, 2020, č. 4.
- ŠIMEK, Robert. Pojistný zájem a možnosti jeho přenositelnosti. *Pojistné rozpravy*, 2019, č. 36.
- ŠIMEK, Robert. Řízení externí distribuční sítě II. *Pojistný obzor*, 2020, č. 3.
- ŠIMEK, Robert. Řízení externí distribuční sítě. *Pojistný obzor*, 2019, č. 4.

- ŠIMEK, Robert. Zákonná posloupnost osob v pojištění pro případ smrti. In SEDLÁČEK, Miroslav, STRELEČEK, Tomáš. (eds.) *Právní jednání a procesní úkony. Vzájemné vztahy a nové aspekty*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019.
- ŠIMEK, Robert. Sporné otázky za radu zákazníkovi II. *Pojistný obzor*, 2019, č. 3.
- ŠIMEK, Robert. Sporné otázky za radu zákazníkovi I. *Pojistný obzor*, 2019, č. 2.
- ŠIMEK, Robert. *Nariadení PEPP – co přináší očekávaný právní rámec tzv. 2. režimu v sektoru osobních penzí?* (2019). Dostupný na: www.epravo.cz
- ŠIMEK, Robert. *Sedmá zpráva EIOPA o vývoji spotřebitelských trendů*. *Pojistný obzor*, 2019, č. 1.
- ŠIMEK, Robert. ONDRÚŠ, M. *Pojištění lidského těla po jeho smrti nebo jeho oddělených částí*. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. (ed.). *Právo v globalizované společnosti. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2018*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018.
- ŠIMEK, Robert. Přímý nárok zástavního věřitele pro případ pojištění zástavy. *Obchodněprávní revue*, 2019, č. 1.
- ŠIMEK, Robert. Zpráva EIOPA o vývoji struktury trhu pojišťovacích zprostředkovatelů v EU. *Pojistný obzor*, 2018, č. 4.
- ŠIMEK, Robert. Možnosti uplatnění teorie prozařování základních lidských práv a svobod v soukromém pojištění. *Pojistné rozpravy*, 2018, č. 35.
- ŠIMEK, Robert. *Nejdůležitější změny právní úpravy týkající se distribuce pojištění v oblasti odborné péče*. (2018) Dostupný na: www.epravo.cz
- ŠIMEK, Robert. První set Q&As ke směrnici o distribuci pojištění. *Pojistný obzor*, 2018, č. 3.
- ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – část I. *Právní rozhledy*, 2018, č. 18.
- ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – část II. *Právní rozhledy*, 2018, č. 19.
- ŠIMEK, Robert. *Právní povaha povinnosti platit pojistné a meze smluvní svobody*. (2018) dostupný na: <http://www.bulletin-advokacie.cz>
- ŠIMEK, Robert. Vydání pojistky – superfluum nebo nevyužitý potenciál? *Právní rozhledy*, 2018, č. 4.
- ŠIMEK, Robert. Pojem pojistné nebezpečí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana. (eds.) *Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018.
- ŠIMEK, Robert. Povinnost pojistitele sdělit údaje před uzavřením smlouvy jako nástroj pomoci ke svépomoci? In ŠMÍD, Ondřej, ČERNÝ, Michal, VACOVÁ, Radka. (eds.) *Sborník VIII. ročníku vědecké konference Olomoucké dny soukromého práva*. Iuridicum Olomoucense o.p.s., 2018.

- ŠIMEK, Robert. Vývoj doktríny pojistného zájmu. In MADLEŇÁKOVÁ, Lucie, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana. (eds.) *Právo v proměnách času. 10 let debatování mladých právníků*. Praha: Leges, 2016.
- ŠIMEK, Robert. Některé právní aspekty přímého nároku v pojištění odpovědnosti v judikatuře soudů. In ŠMÍD, Ondřej, DEMJANOVÁ, Radka. (eds.) Olomouc: *Sborník VII. ročníku vědecké konference Olomoucké dny soukromého práva*, 2017.
- ŠIMEK, Robert. *Stručná historie dohledu odborné péče v pojišťovníctví*. (2016). Dostupný na: www.jinepravo.blogspot.com
- ŠIMEK, Robert. *Dokážeme správně rozlišovat a prakticky používat pravidla a principy?* (2016). Dostupný na: www.jinepravo.blogspot.com
- ŠIMEK, Robert. *Pojištění včera, dnes a zítra*. (2016). Dostupný na: www.jinepravo.blogspot.com

2. Pojem pojistného zájmu

Podle tvůrců osnovy občanského zákoníku je pojistníkův pojistný zájem podmínkou vzniku a dalšího trvání pojištění, a jeho přítomnost odlišuje pojištění od sázky, hry, nebo loterie. Pojistný zájem ovšem není jediný možný způsob odlišení pojištění od sázky. Např. se může použít i teorie plánování rizik (*Plansicherungstheorie*), jak bude uvedeno dále. Podle tvůrců osnovy ZDPZ je také znakem podnikatelské činnosti regulovaného pojistníka, ačkoli později byl požadavek na kvalifikovaný pojistný zájem v důsledku přijetí zákona č. 119/2020 Sb. vypuštěn.

Pojistný zájem má i jiné důležité role při řešení sporných právních otázek.⁴⁵ Umožňuje totiž pojistit určité předměty třetími osobami, aniž by samy byly přímo dotčeny následky vzniku pojistné události. Pojistný zájem je také nástrojem precizace pojistného rizika. Bez zjištění, který a čím zájem byl pojištěn, bychom nebyli schopni určit, které osobě náleží pojistné plnění, případně vůči kterým osobám, které způsobili pojistnou událost, nevzniká pojistiteli právo na regres (§ 2820 OZ). Kromě toho pojistný zájem umožňuje stanovit adekvátní hodnotu pojistného plnění a její horní hranice, vymezit vícenásobného pojištění (§ 2818 OZ), a zamezit vzniku plnění z abstraktních závazků.

V poslední době se předmětem odborné debaty stala otázka výkladu pojmu pojistného zájmu. Příčinnou zvýšené pozornosti bylo jednak přijetí občanského zákoníku (konkrétně §§ 2761-2765 OZ)⁴⁶ vč. související rozhodovací praxe,⁴⁷ a dále přijetí zákona o distribuci pojištění a zajištění, podle kterého se po krátkou dobu na činnost nabízení možnosti stát se pojištěným (§ 4 ZDPZ) uplatnily některé požadavky týkající se distribuce pojištění.

Občanský zákoník definuje v § 2761 pojistný zájem jako **oprávněnou potřebu ochrany před následky pojistné události**. V tomto duchu bychom si měli vysvětlit zejména 2 momenty:

- a) Co je potřeba ochrany před následky pojistné události?
- b) Co je oprávněná potřeba?

2.1. Potřeba ochrany před následky pojistné události

Potřeba je ekonomický, psychologický nebo sociologický termín, který představuje stav nedostatku nějaké z nezbytných složek základního uspokojení. Potřebou nazýváme pocíťovaný, resp. prožívaný nedostatek něčeho. Potřeby jsou nejdůležitějším druhem motivů, které jsou provázeny vnitřním duševním napětím, které nás vede k určitému chování, jehož cílem je uspokojení potřeby.

Pokud jde o otázku pojištění, existují v zásadě 2 způsoby, jakým jsou pojistné potřeby vytvářeny. Za prvé se jedná o případy, kdy právní úprava nebo někdo jiný stanoví povinnost uzavřít pojištění. Daný jedinec tak nerozhoduje o tom, zda se pojistí, či nikoli.

Druhým případem je skutečnost, že určitý jedinec je rizikově averzní. **Averze k riziku** je sklon člověka vyhýbat se rizikovým aktivitám i za cenu, že tím sníží očekávaný užitek. Opakem je **sklon k riziku**, tedy stav, kdy člověk vyhledává rizika i za cenu, že tím sníží očekávaný užitek, tj. například ochota vstupovat i do nevýhodných sázek. Uprostřed je **neutrální vztah k riziku**, kdy jednající přijímá rizika právě jen do té míry, kdy očekává, že jsou pro něho výhodná.

Pojistná potřeba je vedle nutnosti uzavření pojištění na základě zákona potom určitá **pohnutka k uzavření pojištění**, která je motivována buď strachem (averzí k riziku), případně posouzením výhodnosti vzdání se určité menší částky (pojistného), oproti eventuální úhradě vyšší

⁴⁵ LORENZ, Egon. § 1. m. č. 127. In: BECKMANN, Roland, MATUSCHE-BECKMANN, Annemarie, a kol. *Versicherungsrecht – Handbuch*. 3. Auf. München: C.H.Beck, 2015, str. 28.

⁴⁶ Např. KUBÁŇ, Drahomír. *Pojistný zájem jako základní kámen principu pojištění*. Pojistný obzor, 2015, č. 2, str. 25 a násl.

⁴⁷ Např. podle nálezu Finančního arbitra ze dne 4. ledna 2016, sp. zn. FA/SR/ZP/211/2014, ev.č. FA/15/2016, a souvisejícím rozhodnutí o námitkách ze dne 24. ledna 2018, event. č. FA/1156/2016.

částky, dojde-li k realizaci rizika. Můžeme tedy uzavřít, že základ pojistného zájmu tvoří 2 momenty, které působí vznik pojistné potřeby:

- a) **Existence rizika**
- b) **Motiv (pohnutka) k uzavření pojištění:**
 - ba) Nutnost uzavřít pojištění na základě právní normy
 - bb) Riziková averze
 - bc) Neutrální vztah k riziku založený na zhodnocení výhod a nevýhod pojištění.

2.1.1. Existence rizika

Existence rizika je základním předpokladem existence pojištění ve všech právních řádech. Aby pojistná smlouva mohla existovat, musí být objektivně možné, aby došlo ke vzniku pojistné události. Například francouzské právo neobsahuje vůbec definici pojištění, ale opírá se o judikaturu vyšších soudů, která existenci pojištění spatřuje v existenci rizika.⁴⁸ Chybí-li riziko od počátku, pak objektivně posuzováno jde o počáteční nemožnost plnění, odpadne-li později, jde o následnou nemožnost plnění.

Existuje mnoho definic rizika. Přiléhavé by však pro naše účely bylo definovat si riziko jako **míru nejistoty, která se může negativně projevit v majetkové sféře určité osoby**. Německý VVG dokonce v § 1 užívá pro funkci pojištění označení zajištění určitých rizik (*Risikoabsicherung*).⁴⁹ Česká právní úprava volí označení nahodilá událost. Nejedná se však o nic jiného než označení stejného pojmu.⁵⁰ Účelem pojištění je řešení určité události, se kterou je spojena míra nejistoty co do skutečného výsledku. Tato míra nejistoty (rizika) je potom zdrojem pojistné potřeby. Pozoruhodná je pak diskuze týkající se rozlišení pojistného nebezpečí a pojistného zájmu, která bude rozebrána na jiných místech této práce.

Je nutné připomenout, že s pouhou existencí rizika si nepomůžeme, ale musíme vzít v úvahu, že do této kategorie spojené s nejistotou týkající se plnění spadají také další aleatorní závazky (§ 2756).⁵¹ Odlišení pojištění od ostatních odvážných závazků je tudíž nezbytné.

V závislosti na druhu nejistoty (rizika) můžeme poznamenat, že společným znakem odvážných závazků je realizace či nerealizace odchylky od cíle spojená s nejistotou ohledně výsledku. Podle druhu rizika bychom mohli rozlišit povahu závazků z odvážných smluv sledujících **riziko čisté** (pojištění) a **riziko záměrné** (zvolené, spekulativní), pro které je typické, že se uměle vytváří vědomou lidskou činností. V některých případech bude však obtížné tyto dva druhy rizika od sebe oddělit.

Pozitivní stránkou rizika je **naděje (šance)** na vítězství či zisk, který je motivován ziskovým úmyslem. Negativní stránkou rizika je **nebezpečí** neboli možnost vzniku ztráty. V některých typech odvážných závazků je přítomna jak pozitivní, tak negativní stránka rizika (např. sázka), u jiných je přítomna pouze negativní stránka rizika (např. u škodového pojištění). S tímto zdůvodněním si bohužel nevystačíme, protože i některá obnosová pojištění umožňují rovněž dosažení zisku. Dalo by se spíše říct, že pojištění je **nástroj pro řešení určitých**

⁴⁸ Srov. rozhodnutí Kasačního soudu ve Francii ze dne 31. ledna 1956 *Cass. Civ. 1, N° pourvoi 2306*; publikováno in *Bulletin 1956 N° 52*, podle kterého se pojištění vyznačuje třemi základními prvky, kterými jsou existence pojistného nebezpečí definovaného jako budoucí nejistá událost nezávislá na vůli smluvních stran, existence úplaty týkající se nesení pojistného rizika druhou smluvní stranou a existence pojistného plnění v případě realizace pojistného nebezpečí. Nezbytnou součástí charakteristiky pojištění je přitom jeho aleatorní povaha v podobě nejistoty, jejíž absence zpravidla činí pojistnou smlouvu neplatnou.

⁴⁹ „Der Versicherer verpflichtet sich mit dem Versicherungsvertrag, ein bestimmtes Risiko des Versicherungsnehmers oder eines Dritten durch eine Leistung abzusichern, ...“

⁵⁰ Srov. § 2790 odst. 1, který hovoří o pojistném riziku jako o míře pravděpodobnosti vzniku pojistné události vyvolané pojistným nebezpečím.

⁵¹ „Závisí-li podle ujednání stran prospěch, anebo neprospěch alespoň jedné ze smluvních stran na nejisté události, jedná se o smlouvu odvážnou“.

nebezpečí, která jsou nezvladatelná vlastními silami, u kterého si pojištěný vznik pojistné události vůbec nepřejí.⁵²

2.1.2. Motiv (pohnutka) k uzavření pojištění

A. Nutnost uzavřít pojištění na základě právní normy

Připomeňme jen, že pohnutka k uzavření pojištění může být vytvářena více způsoby, mezi které patří externí podněty jako je právní předpis. Například podle § 3 odst. 2 zákona č. 168/1999 Sb. je povinen „*vlastník tuzemského vozidla nebo řidič cizozemského vozidla uzavřít pojistnou smlouvu o pojištění odpovědnosti, nestanoví-li tento zákon jinak. Tím není dotčeno právo uzavřít takovou smlouvu jako pojištění cizího pojistného rizika*“. Všimněme si jednoho zajímavého momentu. Přestože odpovědnost za provoz motorového vozidla nese provozovatel a s ním může být solidárně odpovědný za případnou újmu řidič vozidla, je osobou povinnou uzavřít pojištění primárně vlastník vozidla. To má celou řadu praktických důvodů, nicméně na tomto příkladu lze ilustrovat, že skutečnou potřebu provozovat vozidlo může mít řidič nebo provozovatel, protože tyto osoby jsou vystaveny riziku odpovědnosti z vlastního provozu vozidla. Právní úprava však může motivovat vlastníky vozidel uzavírat pojistné smlouvy a tím vzniká i jejich potřeba uzavřít pojištění (pojistný zájem).

V jiných případech může potřeba uzavřít pojištění vyvolána druhou smluvní stranou. Známé jsou případy, kdy banky ukládají svým zákazníkům při žádosti o úvěr, aby si sjednali pojištění majetku (zástavy), pojištění vlastního života, popř. pojištění pro případ ztráty příjmu. Podobně pronajímatelé požadují po svých nájemcích, aby měli sjednáno pojištění odpovědnosti za újmu, která může vzniknout na pronajímaném majetku anebo v souvislosti s užíváním pronajaté věci.

B. Riziková averze

Jiným příkladem je situace, kdy pohnutka k uzavření pojištění je motivována rizikovou averzí. Reakcí na strach je potom boj nebo útek. Protože osoby jednající na základě rizikové averze jsou motivovány strachem, jsou vystaveny většímu riziku misselingu pojistných produktů, protože jednají pod vlivem emocí, které mohou ovlivnit jejich rozhodování.⁵³ Z toho důvodu jsou také zakázána reklamní sdělení, která využívají faktor strachu. V poslední době se stala známou například kontroverzní reklama společnosti Partners Financial Services a.s., která měla údajně využívat strachu.⁵⁴

Protipólem rizikové averze je sklon k riskování, který může být motivován ziskovým úmyslem. Člověk někdy může být jen příliš chamtivý. Jsou známy i případy, kdy určité osoby vůbec nepocítují strach, protože jim chybí schopnost empatie. Tato neschopnost chápat bolest svoji oběti jim umožňuje namluvit si lži, jež je vybízí dokonce i ke zločinu. U pachatelů znásilnění jsou to například myšlenky typu „ženy vlastně chtějí, aby je někdo znásilnil“ nebo

⁵² EHRENBURG, Victor. *Versicherungsrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1893, str. 72.

⁵³ Daniel Gladiš velmi trefně poznamenává, že člověk nemůže být zcela imunní vůči riziku a zcela ho ignorovat in GLADIŠ, Daniel. *Akciové investice*. 2. rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2021, str. 145.

⁵⁴ Podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 28. května 2015, čj. 2 As 19/2015-25: „*Reklamní spot nabádající za pomoci nadsázky ke vstupu do veřejnoprávně podporovaného soukromého spořicího programu na stáří (zde: motiv starého cirkusového lva, který má bláto, evokující důchodce, který bez takového programu bude mít ve stáří nízkou životní úroveň, a upozorňující mladší lidi, že by měli myslet na zajištění svého stáří) není v rozporu s dobrými mravy (§ 2 odst. 3 zákona č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy).*“

„když se brání, dělá to proto, že ji to tak víc vzrušuje“.⁵⁵ Neschopnost empatie je také příčinou nedostatku altruismu, který se u těchto osob nemůže projevit.

C. Neutrální vztah k riziku

Přístup založený na neutrálním vztahu k riziku těsně souvisí s behaviorální ekonomikou, kdy pohnutka k uzavření pojištění může vznikat na základě osobních preferencí nebo odhadu pravděpodobnosti jevů. Některé osoby se v rámci rozhodování nechovají perfektně racionálně, takže mohou například vnímat vyšší potřebu u pojištění, kterým kryjí jen menší škody (jako je pojištění mobilního telefonu), než aby se soustředili na újmy, které jim mohou způsobit mnohem závažnější problémy (např. pojištění vlastního bydlení).

Neutrální vztah k riziku je dosažení určité optimalizace mezi jednáním, které má člověk pod kontrolou a nejedná příliš pod vlivem emocí jako je strach, a současně má k dispozici všechny potřebné informace pro vlastní rozhodnutí. Této informační asymetrii ve finančních službách mají čelit povinné předsměrné informace.

Dalším základním ochranným prvkem retailového zákazníka je pak test požadavků a potřeb, který při sjednání pojištění nebo jeho podstatné změně musí provést distributor pojištění (§ 77 a § 78 ZDPZ), a na základě získaných informací musí poskytnout osobní doporučení (radu), které je obsaženo v záznam z jednání (§ 79 ZDPZ) odůvodňující skutečnost, že pojistná potřeba nebyla v zákazníkovi uměle vyvolána, ale vychází z informací získaných od zákazníka a dalších skutečností.⁵⁶ Tento hodnotící proces velmi těsně souvisí s teorií plánování rizik, jak bude popsáno dále.

Výhoda odborné rady může být v její profesionalitě, protože dotčená osoba se může pohybovat mimo kruh vlastních kompetencí,⁵⁷ a nemusí jednat pod vlivem emocí nebo předsudků.

2.2. Oprávněná potřeba

V přechozí části byla popsána analýza, co se myslí potřebou ochrany před vznikem pojistné události a jak tato potřeba vzniká. Nyní se zaměříme na analýzu, co se myslí oprávněnou potřebou. Oprávněnost znamená, že potřeba musí mít určité kvality. Jaké to však jsou?

2.2.1. Pojistitelné a nepojistitelné riziko v ekonomickém smyslu

Riziko, jako stupeň nejistoty, které lze popsat funkcemi matematické statistiky, se nazývá **pojistitelné riziko** (*versicherbare Risiko*). Ne pro každé riziko existuje možnost stanovení pravděpodobnosti jeho realizace za současného splnění podmínky schopnosti jeho ocenění, vyčíslitelnosti, či nahodilosti (jako kategorie odlišné od jistoty), nebo akceptovatelnosti pojistitelem. Některá rizika (nebezpečí) jsou nepojistitelná.

Rozlišovat lze rizika **absolutně nepojistitelná**, která nesplňují výše uvedené podmínky vůbec, a dále rizika **relativně nepojistitelná**, která z pohledu akceptovatelnosti nesení rizika pojistitelem představují ekonomickou nevyrovnanost mezi úplatou za jeho nesení vůči míře pravděpodobnosti vzniku pojistné události, ačkoli by jinak podmínky pojistitelnosti splňovala. Relativně nepojistitelným rizikem je například pojištění nemovitosti v území, které je velmi často

⁵⁵ GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence. Proč může být emoční inteligence důležitější než IQ*. Praha: Columbus, 1997, str. 108 – 111.

⁵⁶ KOČOVÁ, Olga. § 77 in JEMELKA, Luboš a kol. *Zákon o distribuci pojištění a zajištění. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, str. 275 a násl.

⁵⁷ Např. GLADIŠ, Daniel. *Akcionové investice*. 2. rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing 2021, str. 15 – 20.

postihováno povodní nebo záplavou. Může se jednat také o příliš vysoké pojistné částky, pro které by pojišťovna nezískala zajištění.

U relativně nepojistitelných rizik (nebezpečí) je na zvážení pojistitele, zda jejich úpis akceptuje, ať už na vlastní vrub, či jej dále rozdělí na horizontální úrovni v rámci soupojištění nebo na úrovni vertikální v rámci příslušného zajištění programu. Často se hledají i jiné způsoby, jak získat pojistnou kapacitu. Například ve Spojených státech amerických lze pojištění povodně a záplavy získat pouze od speciálního programu zajištěného na federální úrovni, který se nazývá *National Flood Insurance Program (NFIP)*. Příkladem obtížně pojistitelných rizik v České republice jsou jaderná rizika. Ta jsou řešena prostřednictvím tzv. jaderného poolu.⁵⁸

Absolutně nepojistitelná z ekonomického pohledu jsou obtížně vyčíslitelná rizika, ale i ta rizika, ke kterým pojišťovna nemá dostatečné údaje pro správné stanovení pojistného a technických rezerv podle ZPOJ. Kvalita údajů, ale i použití spolehlivých aktuárských metod (§ 59 ZPOJ týkající se stanovení výše pojistného), je nezbytným předpokladem pojistitelnosti určitých rizik.

2.2.2 Nepojistitelné riziko v právním smyslu

Absolutní nepojistitelnost v právním smyslu bychom mohli rozumět tomu, že určitá rizika nejsou pojistitelná, protože by to bylo v rozporu s právním řádem. Konkrétně jde o zjevné porušení veřejného pořádku nebo zjevný rozpor s dobrými mravy (§ 588).

Rozlišovat bychom měli mezi se dvěma situacemi a to:

- a) pojistný zájem (potřeba) je v rozporu s platným právem,
- b) pojistný zájem (potřeba) neexistuje.

Ad a) Rozpor s právem

Česká legální definice pojistného zájmu přejímá teorii pojistné potřeby a míří na právě na první zde uvedený bod, protože rozpor s objektivním právem (zájem jde proti smyslu a účelu zákona, je v rozporu dobrými mravy, veřejným pořádkem apod.) má na následek, že právní jednání je neplatné ve smyslu § 580 odst. 1. Legitimní potřeba pojistné ochrany tak plyne z objektivního právního řádu. Oprávněný je i zájem (potřeba), který je výsledkem poctivého jednání (§ 6).

Jako příklad lze uvést pojištění ztráty zisku v rozporu se zákazem dětské práce (rozpor se zákonem), případně A. Ehrenzweig uvádí jako nemravné pojištění provozu nevěstince.⁵⁹ Konkrétním projevem v právní úpravě je také vyloučení krytí v pojištění úrazu v souvislosti s úmyslnou trestnou činností (§ 2845). **Právní dovolenost je předpokladem (*conditio sine qua non*) pojistitelnosti určitých rizik.**

Pojistný zájem **nesmí být v rozporu s právem, dobrými mravy a musí být dovolený.**⁶⁰ Jako nedovolený příklad se uvádí pojištění pro případ spáchání zločinu nebo jiného úmyslného

⁵⁸ <https://www.nuclearpool.cz/>

⁵⁹ EHRENZWEIG, Albert. *Deutsches (Österreichisches) Versicherungsvertragsrecht*. Wien: Spring Verlag, 1952, str. 203.

⁶⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. října 2009, sp. zn. 29 Cdo 3636/2009: „Pojistné plnění z pojistné události obledně majetku pojištěného úpadcem (coby pojistníkem a pojištěným) před prohlášením konkursu na jeho majetek se při obvyklém běhu věci dostává do konkursní podstaty (k rukám správce konkursní podstaty) proto, že správce konkursní podstaty je osobou oprávněnou nakládat za trvání konkursu s majetkem patřícím do konkursní podstaty a tedy i přijímat (namísto úpadce) peněžitá plnění, na jejichž výplatu vznikl úpadci za trvání konkursu nárok. Na skutečnosti, že pro účely posouzení vzniku práva na výplatu pojistného plnění se na úpadce (co do konání, jímž pojištěný majetek za trvání konkursu úmyslně zničil či poškodil) stále blbě jako na pojištěného, se prohlášením konkursu ničeho nemění. Lze si samozřejmě představit, že správce konkursní podstaty jako pojistník pojistí za trvání konkursu majetek sepsaný do konkursní podstaty a náležející vlastnický úpadci tak, aby právo na výplatu pojistného plnění do konkursní podstaty vznikalo, i když úpadce majetek spravovaný tímto správcem úmyslně poškodil nebo zničil (např. coby akt msty na konkursních věřitelích). Taková pojistná smlouva je však věcí konkrétního ujednání mezi správcem konkursní podstaty coby pojistníkem a pojistitelem. Není-li jí, blbě se na úpadce při zkoumání nároku na výplatu pojistného plnění z tvrzené pojistné události, kterou

protiprávního jednání.⁶¹ Konkrétně v německém právním prostředí se po dlouhou dobu neumožňovalo pojištění pokut a jiných veřejnoprávních sankcí. Tento zákaz byl známý také našemu právnímu řádu v pojištění odpovědnosti,⁶² ze kterého později vymizel.

V pojištění D&O může někdy spatřováno outsourcování rizika odpovědnosti v důsledku možného oslabení pravidel péče řádného hospodáře, případně odborné péče. Poznamenejme, že samotná existence pojištění ještě nevyvolává negativní motivace z hlediska rizika nepečlivého jednání, nýbrž se snaží eliminovat jeho důsledky z hlediska tíhy vyšší odpovědnosti. Zvládání určitých rizik není řešitelné jinak než sjednáním odpovídajícího pojištění, pokud se danému riziku nelze vyvarovat, snížit do, anebo jej řídit. Bez možnosti pojištění by právě některé činnosti nebylo možné vykonávat, protože by se ochota k jejich osobnímu výkonu mohla snížit, což by se negativně mohlo projevit nižším zájmem o pozici člena statutárního orgánu a v konečném důsledku utlumení podnikatelské nebo jiné činnosti.

Povaha, rozsah a složitost činnosti může být jiná u rozdílných podniků, a proto by spíše důraz měl být kladen na nastavení řídicího a kontrolního systému vč. odpovídajícího risk managementu a adekvátního compliance management systému.⁶³ Péče řádného hospodáře pak neznámá, že určité právní povinnosti budou jednoduše ignorovány, mezi které patří plnění zákonných či smluvních povinností. Nemělo by proto být výhodnější zaplatit smluvní pokutu třetí stranou nebo i pojišťovnou s tím, že se nebudou plněny smluvní povinnosti, nebo i samo pojištění plnění by ve svém důsledku nemělo oslabovat kontrolní nebo sankční mechanismy.⁶⁴

Do hodnocení dovolenosti pojištění soudem (adekvátnosti pojistné ochrany) pak mohou vstupovat další okolnosti jako je celkové nastavení podmínek pojistné smlouvy⁶⁵ včetně možnosti regresního práva vůči zaviněné jednatelce osobě (§ 2820), podmínek pro další výkon podnikatelské činnosti (např. z důvodu způsobení úpadku), případně možnosti být členem statutárního orgánu (ztráta důvěryhodnosti na finančním trhu,⁶⁶ anebo možnosti výměny člena statutárního orgánu⁶⁷ aj.). V každém případě se uzavřením pojištění **riziko odpovědnosti neoutsourcuje, nýbrž v konečném důsledku se řeší, kdo ponese náklady na náhradu újmy**. Náhrada finančních rizik často nemusí plně vyvážit vznik reputačních rizik u daného člověka (člena statutárního orgánu) či dané právnické osoby. Mediální zprávy z internetu týkající se protiprávní činnosti nelze jednoduše vymazat.

přivodil svým úmyslným jednáním (úmyslným poškozením či zničením pojištěného majetku) jako na pojištěného (v intencích § 806 a § 809 obč. zák.).“

⁶¹ Konkrétně lze zmínit příklad pojištění dopravy týkající se vývozu tzv. nigerijských masek v rozhodnutí BGH ze dne 22. června 1972, sp. zn. II ZR 113/70 s odkazem na § 134 a § 138 BGB.

⁶² § 117 ZPS 1934:

„1) Neplatné jest ujednání, že pojistitel bude zavázán plnit i tehdy, způsobil-li pojistník úmyslně a protiprávně skutečnost, za niž odpovídá osobě třetí.

2) Totéž platí o ujednání, že pojistitel bude ručiti za peněžité tresty a pokuty uložené soudy nebo politickými úřady.“

⁶³ Např. podle Metodiky Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 9. listopadu 2020- Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, třetí přepracované vydání (1 SL 113/2020). Dostupné na <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/11/Metodika-NSZ-k-%C2%A7-8-odst.-5-ZTOPO-2020.pdf>, případně podle aktualizovaného standardu ISO 37301:2021 Compliance management systems: Requirements with guidance of use. Dostupné na: <https://www.iso.org/standard/75080.html>

⁶⁴ Nechvalně známý je případ působení Motoristické vzájemné pojišťovny, která jako plněním svým zákazníkům nabízela pojištění proti pokutám, při nichž vytvořila systém, v důsledku kterého se projednávání přestupků dostalo do fáze promlčení. Srov. např. Srov. Žalobce žádá zrušení „pojišťovny“, která nabízí pojištění proti pokutám. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/pojisteni-proti-pokutam-motoriste-podnikani-zakon-soud-zruseni.A220523_143033_krimi_iri.

⁶⁵ Mezi tyto prvky jistě patří i nastavení limitů plnění, výluky z pojištění, čekací doby, jiná omezení plnění.

⁶⁶ Podle Úředního sdělení ČNB ze dne 5. srpna 2020 k výkladu pojmu důvěryhodnost a odborná způsobilost, Věstník ČNB částka 18/2020. Dostupné na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/legislativa/galleries/Vestnik-CNB/2020/vestnik_2020_18_22320560.pdf

⁶⁷ Např. podle § 113 odst. ZPOJ.

Opačným problémem může být, když například ČNB někdy podléhá názoru, že nedostatečné pojištění odpovědnosti provozovatele platebního systému může být problémové z hlediska žádosti o licenci: „Jako problematické vnímá ČNB výluky, v jejichž důsledku by se pojištění nevztahovalo na povinnost pojištěného nahradit poškozenému újmu vzniklou porušením právní povinnosti, o které pojištěný v době uzavření pojistné smlouvy věděl nebo mohl vědět.“⁶⁸ Spojení měl nebo mohl vědět pak zahrnuje případy i tzv. hrubé (do očí bijící) nedbalosti, což by mohlo zahrnout i případy kriminálních činností.

Nutno dodat, že existence pojištění odpovědnosti může tvořit jakousi záruku vůči věřitelům, že jejich nároky budou v případě pochybení dlužníka vyrovnány. Pojištění se však od záruční smlouvy liší (srov. sub-kapitolu 7.3.).

Existují zde tedy dva názory, z nichž jeden se k pojištění D&O staví skepticky (oslabení pravidel jednání), a druhý by spíše preferoval širší krytí (ochrana věřitelů). Bezpečně můžeme uzavřít, že pojištění odpovědnosti může vždy krýt běžná provozní pochybení (lehkou nedbalost). U sporných případů hrubé nedbalosti je nutné zohlednit další související okolnosti, jak bylo naznačeno výše. Například zákon č. 168/1999 Sb. dokonce ukládá, že pojištění odpovědnosti z provozu vozidla musí krýt újmy způsobené úmyslně, přestože stejný skutek může být současně přecinem, případně přestupkem. Nástrojem pro řešení rizika úmyslných událostí je pak právo postihu (regresu) proti jednajícímu (§ 10 ZPOV), pokud je tato osoba známa. To může být problém například v případě útoku hackerů na konkrétní systémy, kdy danou osobu nelze vystopovat.

Existuje také dobrý důvod, proč umožnit D&O pojištění, protože jinak by povinným pojištěním odpovědnosti stanoveným zákonem byly více chráněny osoby než ty, kterým povinnost sjednat pojištění není stanovena. V konečném důsledku by tak mohly být diskriminovány. Lze tedy uzavřít, že samo D&O pojištění by nemělo být zakázané, ale mělo by být provedeno celkové hodnocení podmínek smlouvy a dalších okolností případu jako jsou následky pro škůdce.

Ad b) Neexistence pojistného zájmu

Kromě právní dovolenosti existence pojistného zájmu pramení z **objektivní existence předmětu pojistné smlouvy**, tj. zda jsou práva a povinnosti právně i skutkově možná. Chybí-li předmět smlouvy (vnitřní vůle k zachování hodnoty pojistného zájmu a tato hodnota), pak nemůže vzniknout ani trvat právní vztah z pojištění.

Na tuto situaci je proto nutné aplikovat analogicky pravidla týkající se nemožnosti plnění ve smyslu § 580 odst. 2 (počáteční nemožnost) ve spojení se lstivě vyvolaným omylem (§ 584 odst. 2) nebo i bez něj, a § 2006 a násl. (následná nemožnost plnění). K tomu se mohou vázat i specifické právní následky neplatnosti právního jednání, resp. zániku obligace. Legální definice pojistného zájmu na tento objektivní stav nemíří, a proto je úkolem právní vědy podat její definici. Vysvětlení těchto závěrů bude podáno v dalších kapitolách. Uvedme jen nyní, že chybějící předmět pojistné smlouvy je spojen s chybějícím pojištěným zájmem (sub-kapitola 2.2.4).

Vedle toho existují také situace, kdy pojištěný zájem existuje, ale z nějakého důvodu byl pojištěn na vyšší pojistnou částku, než odpovídá skutečné situaci (potřebě). Pro tyto případy v majetkovém pojištění, je-li sjednáno jako pojištění škodové, existuje institut přepojištění (§ 2853), který vychází z pravidla (§ 2849), že pojistná hodnota představuje obvyklou cenu, kterou má majetek v době, ke které se určuje jeho hodnota. Oprávněná osoba by tak neměla získat více,

⁶⁸ Metodika k posuzování žádostí o povolení k činnosti podle zákona o platebním styku, ČNB, Srpen 2022, str. 20. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/platebni-styk/.galleries/pravni_predpisy/download/2022-08_metodika_zps.pdf

než je cena obvyklá nebo dohodnutá (např. nová cena). Připomeňme jen, že pro snížení plnění oproti vyšší pojistné částce se vychází z ceny majetku v době vzniku pojistné události.

Pravidla o přepojištění majetku lze minimálně analogicky⁶⁹ aplikovat také na pojištění odpovědnosti (§ 2861), a také na další škodová pojištění (§ 2811), protože jejich smyslem je vyrovnat úbytek majetku a veškerá částky nad tento úbytek by byly v rozporu s účelem škodového pojištění. V pojištění odpovědnosti se někdy také stanoví limit pojistného plnění, takže vznik pasiv nad tento limit by pojištěním nebyl kryt.

Velmi sporné jsou potom případy obnosového pojištění (§ 2821), pokud pojistný zájem bylo možné identifikovat, ale v pojištění majetku byla stanovena příliš vysoká pojistná částka. Dikce příslušného ustanovení zní, že: „*Základem pro určení výše pojistného a pro výpočet pojistného plnění je částka určená na návrh pojistníka, kterou má pojistitel v případě vzniku pojistné události vyplatit, anebo výše a četnost vyplácení důchodu.*“ Přestože pojistnou částku navrhuje pojistník, kterou pojistitel následně akceptuje, existuje snaha soudů výši pojistné částky v obnosovém pojištění určitým způsobem limitovat.

Příkladem mohou být některé angloamerické státy, které nedostatečně rozlišují principy škodového⁷⁰ a obnosového pojištění. Toto vnímání je ovlivněno pojetím pojistného zájmu v námořním pojištění.⁷¹ Podle místních soudů je nezpochybnitelný fakt, že věřitel má zájem na pokračování života svého dlužníka, ale na tyto smlouvy je nutné nahlížet jinak, protože zájem zde má povahu pojištění škodového.⁷² Podle některých soudů tak výše pojistného zájmu⁷³ věřitele je omezena pouze výší pohledávky, kterou má za dlužníkem.⁷⁴ Například pojistí-li věřitel život dlužníka, pak výše jeho zájmu je dána výší dluhu.⁷⁵ Je zde zjevná snaha o regulační limit pojistného plnění.⁷⁶ Připouští se pojistit i na vyšší částku, která je rozumná.⁷⁷ Rozdíl by měl být v tom, jestliže věřitel uzavírá smlouvu pro svůj zájem věřitelský ve svůj prospěch⁷⁸ a mezi tím, jestliže zde existuje dohoda o zajištění pojistným plněním mezi věřitelem a dlužníkem, přičemž dlužník hraď pojistné.⁷⁹

Přestože v obnosovém pojištění není taková vazba na „*vyrovnání úbytku majetku*“, zvýšením aktiv nebo snížením pasiv na původní výši tendují některé zahraniční soudy k absolutní neplatnosti pojistné smlouvy. Tomuto přístupu lze vytknout minimálně to, že není konzistentní s principy škodového pojištění, na které se často odvolávají, takže by pojišťovny měly vyplácet pouze to, čemu odpovídá onen úbytek majetku a aplikovat na tuto situaci přepojištění. Tím si soudy trochu zjednodušují práci, protože v obnosovém pojištění často není možné určit objektivní hodnotu věci jako je tomu v pojištění majetku, ale musely by určit např. objektivní hodnotu lidského života nebo zdraví. Druhou možností by bylo aplikovat částečnou neplatnost

⁶⁹ Výslovně např. aplikace podpojištění v pojištění odpovědnosti připouští rakouská (§ 156 odst. 3 rakouského VVG) i německá právní úprava (§ 109 německého VVG).

⁷⁰ V Anglii dokonce dovozují, že se zde pravidla škodového pojištění aplikují analogicky. Srov. LOWRY, John, RAWLINGS, Philip. *Insurance Law: Doctrines nad Principles*. Hart Publishing: Oxford and Portland, Oregon, 2005, str. 154.

⁷¹ *Ibidem*, str. 151.

⁷² Rozhodnutí *Fox v. Penn. M. L. I. Co.*, 4 Big. L. & A. Ins. Rep. 459 (1874).

⁷³ Také by to mohla být délka trvání tohoto zájmu.

⁷⁴ Srov. rozhodnutí: *Dalby v. I. & L. L. Ass. Co.*, 15 C. B. 365 (1854); *Goldbaum v. Blum*, 79 Tex. 638; 15 S. W. Rep. 564 (1891).

⁷⁵ Rozhodnutí *Crotty v. Union M. Ins. Co.*, 144 U. S. 621 (1891).

⁷⁶ Srov. rozhodnutí: *Rawles v. American Life Ins. Co.* (N. Y. 1862) 36 Barb. 357; *Washington Central Bank v. Hume* (1888) 128 U. S. 195, 205, 9 Sup. Ct. 4.; *Exchange Bank v. Lob* (1898) 104 Ga. 446, 31 S.

⁷⁷ Srov. rozhodnutí: *Livy v. Taylor*, 66 Tex. 652 (1886); *Goldbaum v. Blum*, 79 Tex. 638, 15 S. W. Rep. 564 (1891).

⁷⁸ Věřitel zde má dvě možnosti, a to uzavřít pojištění úvěru nebo záruky ve smyslu § 2868 ObčZ, které je vždy pojištěním škodovým, anebo uzavřít životní pojištění na cizí život, které je vždy pojištěním obnosovým.

⁷⁹ V tomto případě uzavírá věřitel majetkové pojištění na cizí účet, ve kterém je jeho pohledávka nějakým způsobem zajištěna, ať již zástavním právem, vinkulací, anebo jinak. Náklady tohoto zajištění však nese dlužník, protože je od něj pojistitel povinen přijmout pojistné (§ 2784 ObčZ).

pojistné smlouvy s odkazem na chybějící pojistný zájem, pokud by výše pojistné částky byla značně neproporcionální. Problém určení, co je ještě proporcionální a co není však neodpadá.

Úskalí této soudní ingerence spočívá v tom, že se soudy nepřiměřeně vměšují do soukromých vztahů, aniž by stanovily vodítko, jakým se smluvní strany měly řídit, což minimálně odporuje zásadě preference platnosti právních jednání (§ 574), nebo i předvídatelnosti soudního rozhodování (§ 13). Této zásadě by tak spíše odpovídalo, aby soudy zachovaly platnost právního jednání a zneplatnily jen neproporcionální část pojistné částky nad výši skutečného pojistné zájmu. Fakticky by tak mohlo dojít k podobnému výsledku, jako nabízí přepojištění a **nebyl by proto mezi škodovým a obnosovým pojištěním žádný rozdíl**.

Zkoumání skutečného pojistného zájmu tak dává rozumný smysl a trochu jiným způsobem se uplatní v pojištění škodovém a obnosovém. Škodové pojištění má vyšší tendenci k objektivnímu pojetí výše pojistného zájmu, která je (maximálně) dána výši aktiv anebo výši pasiv. Připouští se z něj určité výjimky jako je pojištění na novou cenu, ale subjektivní ocenění ze strany pojistníka zde nehraje velkou roli. Pro soudy je daleko jednodušší v rámci soudního řízení vyřešit problém ocenění úbytku majetku přizváním znalce z oboru oceňování majetku.

Naproti v obnosovém pojištění lze zohlednit především subjektivní ocenění zájmu ze strany pojistníka jako je cena zvláštní obliby nebo mimořádná cena, resp. muzejní⁸⁰ či sběratelská hodnota. To platí jak v pojištění majetku, a také v pojištění osob. Při jednání o uzavření pojistné smlouvy se nehodnotí hodnota člověka nebo jeho zdraví, ale spíše to, jakou majetkovou potřebu by vyvolala smrt člověka nebo poškození zdraví. Hodnocení této situace musíme provést z horizontu osoby, která má pojistný zájem a tuto činnost nelze nahradit znalcem z oboru oceňování majetku. Pokud by soudy hodnotily tyto ryze subjektivní potřeby dané osoby, musely by vycházet z pouhého výsledku jedné strany sporu, což by mohlo být v rozporu s principy civilního řízení soudního, kdy strany sporu mají rovné postavení (§ 18 odst. 1).

Prozatím jsme tedy dospěli k tomu, že pojistný zájem ve škodové pojištění se opírá o objektivní kritéria (hodnota aktiv nebo pasiv), zatímco v obnosovém pojištění může jít o ryze subjektivní ocenění pojistníka, což má význam pro rozdělení pojistného zájmu na objektivní a subjektivní, jak je uvedeno v této práci. To ovšem ještě neřeší problém, jak toto subjektivní ocenění provedeme (srov. sub-kapitolu 4.4.3.) a jak ověříme, že výše pojistné částky byla proporcionální.

Vzhledem k tomu, že právní úprava stanoví povinnost distributorovi pojištění zjistit požadavky a potřeby zákazníka a na základě těchto zjištění učinit doporučení týkající se sjednání konkrétního produktu (§ 77 a 78 ZDPZ), musí probíhat identifikace pojistného zájmu a jeho výše již ve fázi před uzavřením pojistné smlouvy, a nikoli až ve fázi soudního sporu. Vzhledem k tomu, že nastavení výše pojistné částky se děje se souhlasem pojistitele jako smluvní strany a se souhlasem pojištěného (§ 2762 odst. 2, § 2826, § 2832 odst. 2), musí být všichni s výši navrhované částky srozuměni.

Problém by mohl nastat pouze u pojistníka, pokud by stanovil výši pojistné částky, než je jeho skutečná (subjektivní) potřeba, na což by měl být upozorněn, pokud to neodpovídá jeho požadavkům (§ 2789 odst. 1). Poruší-li distributor pojištění nebo pojistitel povinnost poskytnout radu, může mu vzniknout povinnost k její náhradě. Nemusí jít jen o mezeru v krytí, ale i vyšší rozsah krytí, než skutečně potřebuje. V daném případě by tak újmu mohlo představovat maximálně částka pojistného, kterou musel hradit nad rámec výše stanovené pojistné částky. V tomto ohledu je tak řešení pomocí náhrady újmy méně zatěžující pro soudy i smluvní strany.

Podobným způsobem by měl být řešen i problém týkající se přepojištění, ačkoli v tuzemské judikatorní praxi se dosud neprosadil.⁸¹ Výhoda řešení tohoto problému pomocí

⁸⁰ Srov. ŠIMEK, Robert, ONDRUŠ, Miroslav. Pojištění lidského těla po jeho smrti nebo jeho oddělených částí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. (ed.) *Právo v globalizované společnosti. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2018*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, str. 205 a násl.

⁸¹ ŠIMEK, Robert. Sporné otázky odpovědnosti za radu zákazníkovi. *Pojistný obzor*, 2019, č. 2, str. 10 a násl.,

náhrady újmy není jen v preferenci platnosti právního jednání, ale praktická je i v rámci soudního řízení, protože soudy mohou zkoumat obsah záznamu z jednání se zákazníkem (§ 79 ZDPZ) a hodnotit, jak probíhal proces zjišťování skutečných potřeb požadavků zákazníka. Nejsou tak vázány pouze na osobní situaci pojistníka v rámci jeho výsledku. Subjektivní pohnutky týkající se stanovení pojistné částky by měly být uvedeny v tomto záznamu, jinak bude velice obtížné prokázat, že subjektivní zájem pojistníka byl nižší než ve smlouvě uvedený.

Alternativní možností by bylo stanovení kritérií pro provedení např. testu ekonomické substance, kdy bychom vždy a precizně zkoumali skutečný subjektivní zájem pojistníka a zaznamenávali všechny jeho pohnutky. Tato úvaha by jistě nebyla špatná, nicméně by značně prodražovala pojistné produkty, protože administrativní náklady této činnosti by se nutně musely projevit v ceně pojistného produktu. Pojistník navíc sám může zhodnotit, zda výše pojistného odpovídá jeho ochotě platit za stanovenou výši pojistné částky. První nabídnuté řešení tak více odpovídá principu proporcionality.

2.2.3. Pojistitelný zájem (*Versicherbare Interesse*)

V teorii i praxi se rozlišuje různá terminologie, která může mít v odborných kruzích jiný význam. Pojem pojistitelný zájem vyjadřuje **právní přípustnost pojistitelnosti určitých rizik**, na které reaguje legální definice § 2761, ale také hodnotový obsah celého právního řádu. V tomto ohledu je pojistitelný každý právně dovolený objektivně existující majetkový zájem určité osoby k určitému jmění (aktivům i pasivům).

Kromě zájmu, který je v rozporu se zákonem nebo jeho účelem, případně v rozporu s dobrými mravy (§ 547) nejsou pojistitelné také škody, které vzniknou ze sázky, hry nebo loterie (výslovně tak stanoví § 928 bod 2 ruského občanského zákoníku). Nejde ani o to, že zájem na dosahování zisku (*Gewininteresse*) by nebylo možné pojistit, ale proto, že by se obcházela pravidla o nevymahatelnosti pohledávek ze sázky, hry, nebo losu (§§ 2874, 2877, 2878, 2883). Pokud by se pravidla o zákazu zajištění neaplikovala analogicky na pojištění, stala by se z této smlouvy sázka, hra nebo los, protože zde chybí zájem (potřeba krýt čistá rizika). Pojistník totiž nese jen riziko ztráty vkladu a pojišťoval by se tedy tento vklad.

Tento moment je velmi důležitý pro následující výklad týkající se **zájmu na zachování hodnoty** jako podstatného elementu pojistného zájmu, a **zájmu na náhradě**. V pojištění věcí je pojistitelný zájem na zachování věci (*Sachwertinteresse*), zájem na užívání (*Gebrauchinteresse*), případně odpovědnostní zájmy (*Sachersatzinteresse*)⁸² jako pasivní stránka možnosti vzniku povinnosti k náhradě.

Lze-li určitá rizika pojistit, pak se dále nabízí otázka, které a čí zájmy byly v konkrétním případě pojištěny. Zpravidla by neměly existovat případy, které nelze pojistit z důvodu faktické překážky ocenitelnosti plnění pojistitele, protože i abstraktní zájem lze odhadnout alespoň pojistnou částkou. Nemožnost ocenit plnění pojistitele v době uzavírání pojistné smlouvy by neměla být překážkou, jestliže tuto hodnotu lze určit alespoň v době pojistné události, což je případ škodového pojištění. U obnosového pojištění je základem právě pojistná částka a faktická překážka pojistitelnosti tedy nevzniká.

Zakazuje-li však stanovit horní hranici pojistného plnění právní předpis (např. § 6 a násl. zák. č. 159/1999 Sb.), zdá se tento problém matematicky téměř neřešitelný, protože se nepohybujeme v „průměrově“, ale v „extrémově“.⁸³ Tento problém nicméně není neřešitelný, protože jej lze vykoupit vyšší cenou pojištění, vytvořením záručního fondu, zajištěním programem, případně jinými technikami snižování rizik.

⁸² Někdy se používá pojem *Sachhaltunginteresse*, ale BGH tyto pojmy rozlišuje. Např. v rozhodnutí BGH ze dne 14. července 1993, VersR 1993, 1223, příp. v rozhodnutí BGH ze dne 18. prosince 1991, VersR 1992, 311.

⁸³ K tomu srov. blíže TALEB, Nassim Nicholas. *Černá labuť. Následky vysoce nepravděpodobných událostí*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011.

Můžeme tedy průběžně uzavřít, že vedle právní přípustnosti a objektivní možnosti, je zde určitý požadavek na ocenitelnost pojistného zájmu, a že relevantní jsou také požadavky zájmu na zachování hodnoty, protože pojištěný si pojistnou událost nepřeje. Požadavek na ocenitelnost zájmu velmi dobře později vynikne při rozdělení na pojištění škodové a obnosové, u kterého bude patrné, proč teorie pojistné potřeby nedokáže adekvátně vysvětlit existenci obnosového pojištění, ale přiléhavější je teorie plánování rizik. Vysvětlen bude také rozdíl mezi zájmem na zachování hodnoty a zájmem na plnění vč. jejich vzájemného poměru, aby bylo možné uzavřít, že se jedná o pojištění. Vycházíme také z předpokladu, že zájem na zachování hodnoty (vnitřní pohnutka) musí být vyšší než zájem na plnění, aby daná obligace měla správný motivační efekt.

2.2.4. Pojištěný zájem (*Versicherten Interesse*)

Termín pojištěný zájem vyjadřuje poněkud jinou situaci, a tou je právě otázka tzv. **zahrnutých zájmů v konkrétní pojistné smlouvě**. Ta může krýt jednak zájem pojistníka jako smluvní strany, oprávněné osoby, ale také dalších osob, v jejichž prospěch je smlouva sjednána. Zjišťuje se z obsahu právního jednání pomocí obecných metod interpretace (§ 555 a násl.).

Praktickým příkladem může být situace, při které leasingová společnost uzavírá pojistnou smlouvu s pojišťovnou týkající se pojištění majetku, tj. vozidla, které má po uplynutí leasingového nájmu a při splnění ostatních podmínek leasingové smlouvy přejít do vlastnictví leasingového nájemce. V daném případě tak může být sporné, zda může pojistitel po vyplacení pojistného plnění za škodu, vzniklou v době leasingového pronájmu, požadovat jako regresní nárok po škůdci, který je leasingovým nájemcem.

Připomeňme jen, že dikce § 2820 na tuto situaci nepamatuje. Z doslovného výkladu bychom proto mohli dospět k závěru, že regresní nárok pojistitele vzniká, takže jej může požadovat po leasingovém nájemci. V praxi ovšem často za udržování majetkového pojištění jsou na leasingové nájemce přenášeny náklady na placení pojistného (poplatek za pojištění), s čímž je pojistitel srozuměn. Ze smyslu a účelu konkrétní smluvní konstrukce tak lze někdy dovodit, že určitý zájem byl tzv. spolupojištěn, což má podobné důsledky jako by se pojistitel uzavřením pojistné smlouvy vzdal jednostranně práva na regres. Například nedává dobrý smysl, aby proti leasingovému nájemci vzniklo právo na regres, protože je v pozici čekatele, kterému má vzniknout v budoucnu vlastnické právo, takže by se ekonomicky nacházel v pozici škůdce i poškozeného. Předmětem této práce není zevrubný popis této situace,⁸⁴ ale je nutné zde účinky spolupojištěných zájmů na regresní právo alespoň okrajově zmínit, protože podle názoru autora jde o velmi důležitý argument, proč obhájit existenci pojistného zájmu jako pojmového znaku pojistné smlouvy. Cizí (spolupojištěné) zájmy by měly vylučovat právo na regres pojistitele.

Dodejme také, že pojem pojištěný zájem je důležitým momentem pro rozlišení na pojištění vlastního a cizího zájmu (srov. kapitolu „Pojištění vlastního a cizího zájmu“). Právě pojištěný zájem se stává předmětem pojištění a ve škodovém pojištění je příznačný vždy pro postavení pojištěného (§ 2766) jako osoby, na jejíž život, zdraví, majetek nebo odpovědnost nebo jinou hodnotu pojistného zájmu se pojištění vztahuje. Ve škodovém pojištění má pojištění zájem určitý sklon k vyšší objektivizaci, takže nárok na pojistné plnění defaultně náleží osobě, které určitá hodnota náleží, jinak se vyžaduje souhlas s plněním třetí osobě (§ 2868 odst.2).

V obnosovém pojištění má pojištěný zájem tendenci spíše k subjektivnímu pojetí, které se projevuje, na rozdíl od škodového pojištění, v tom, že pojistné plnění primárně náleží osobě, která je nositelem tohoto subjektivního zájmu, aniž by musela být přímo dotčena na životě, zdraví, nebo majetku. Z toho důvodu se vyžaduje souhlas pojištěného (§ 2767 odst. 1, § 2826, § 2832 odst. 2) k uzavření pojištění, aby byla projevena tímto právním jednáním důvěra, že

⁸⁴ Autor se k tomuto již dříve vyjádřil především na tomto místě: ŠIMEK, Robert. § 2820. in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 906 – 911. Poukázat lze například na případy konkludentního vzdání se práva na regres nebo rozšiřujícího výkladu smlouvy.

pojištěný se necítí existencí pojistné smlouvy obnosového pojištění jakkoli ohrožen. V podrobnostech srov. sub-kapitolu 6.6.

V německé doktríně se pro postavení pojištěného (§ 2766) používají dva výrazy. První z nich (*Versicherte*) označuje osobu, která má nárok na pojistné plnění, což je v našem pojetí oprávněná osoba (§ 2770). Jde o osobu, jejíž zájem byl pojištěn (*Versicherten Interesse*) a zkoumání pojištěného zájmu má jiné důsledky v pojištění škodovém a pojištění obnosovém. Ve škodovém pojištění splývá pojem *Versicherte* s pojmem *Gefahrperson*, tedy osobě, u které došlo ke snížení aktiv nebo zvýšení pasívech. *Gefahrperson* nemá v obnosovém pojištění nárok na pojistné plnění, ale pouze vykonává kontrolní oprávnění na základě souhlasu (§ 2826, § 2832 odst. 2).

2.2.5 Pojistný zájem (*Versicherungsinteresse*)

Pojistný zájem je normativní pojem, pod kterým právní věda⁸⁵ rozumí **hodnotový vztah určitého právního subjektu k majetku, jehož znehodnocení přináší této osobě ekonomickou nevýhodu**. Obecně se jedná o právní vztah (např. vlastnictví, držba věci nájemcem), ale není to podmínkou. Kromě toho mohou být také pojištěny čisté ekonomické (hospodářské) zájmy (např. získání zákaznického spojení).

Pojistný zájem není subjektivním právem absolutní nebo majetkové povahy, ale jde o **skutkový stav mezi hodnotou zájmu a konkrétním nositelem**. Existují však i jiné názory, že pojistný zájem je věcí v právním smyslu, ke kterému se však autor této práce nepřiklání.⁸⁶ Tato práce vychází z toho, že pojistný zájem jako normativní pojem je faktický stav a ekonomická podstata tedy musí převážet nad právní formou (srov. kapitolu 3.).

Pro odmítnutí kvalifikace pojistného zájmu jako věci v právním smyslu přes široké vymezení věci v českém právním řádu existuje řada argumentů. Pojistný zájem nemůže být předmětem plnění kupní smlouvy. Mohli bychom zvažovat spíše teoretickou možnost, že pojistný zájem by mohl být předmětem sekuritizace nebo tokenizace práv pomocí NFT (*non-fungible token*). Otázka však zůstává, jestli by spíše než obecná hodnota věci, se dále nepřeváděly jen tokeny nebo cenné papíry, z nichž ocenitelná by byla pouze jejich převodní hodnota, nebo hodnota odvozená z pojistného zájmu, nikoli sama hodnota pojistného zájmu, která má cenu právě jen pro svého nositele (např. cena zvláštní oblíby). To je poměrně významné omezení.

Jinou otázkou je převod dispozičních (kreačních) oprávnění z pojistné smlouvy, kterými disponuje zpravidla jen pojistník. Pokud bychom přesto připustili, že pojistný zájem by se dal takto snadno komercionalizovat, bylo by velmi obtížné pojistný zájem zastavit, vést na něj exekuci, nebo aby byl předmětem zpeněžení v rámci insolvenčního řízení. Tyto nároky věřitelů zpravidla směřují jen vůči pojistnému plnění, zaplacenému pojistnému anebo odkupní hodnotě pojistky. Z těchto důvodů je spíše závěr o kvalifikaci pojistného zájmu jako věci v právním smyslu vhodnější odmítnout (v podrobnostech srov. kapitolu 8 „Přenositelnost zájmu“).

Rozeberme-li hodnotový vztah založený na faktické situaci výše, potom pojistný zájem má dvojí povahu, kterou je jak:

- a) **Zájem na zachování existující hodnoty** (přání, aby pojistná událost nenastala), tak také
- b) **Zájem na nápravě** v případě vzniku pojistné události.

Existence pojistného zájmu se odvozuje od existence **hospodářského vztahu určité osoby**, která čerpá prospěch (finanční či jiný) v důsledku existence, zachování či neporušenosti určitého předmětu pojištění, tj. hodnoty pojistného zájmu. **Důležitý není právní stav, ale faktický**, protože jde o povahu vztahu a hodnoty pojistného zájmu, nikoli o formální postavení

⁸⁵ Legální definici obsahuje např. § 48 švýcarského VVG pro škodové pojištění, kterým se chápe hospodářský (majetkový) zájem na tom, aby pojistná událost nenastala.

⁸⁶ TROJAN, Tomáš. *Problematické aspekty související s aplikací pojistné zájmu v pojistné smlouvě*. Rigorózní práce. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2022, str. 17, 76.

nositele zájmu (*Interesseträger*). Podstatný je tedy vztah tohoto nositele k předmětu pojištění a nebezpečí, kterému je vystaven z tohoto vztahu.

Pojistný zájem například bude existovat jako touha na zachování hospodářské hodnoty vlastního domu, ale již nikoli na domu jiného vlastníka, pokud zde nebude existovat bezprostřední vztah mezi zachováním hodnoty domu souseda a jiným zájmem pojištěného (např. zájem na zachování opěrné zdi podporující vlastní stavbu), který nelze považovat za formu hazardu. Zachování této majetkové hodnoty – buď z nevzniknutí pojistné události, nebo poskytnutím náhrady z pojištění – je účelem pojištění. Hovoříme proto v pojištění aktiv o **zájmu na zachování hodnoty věci** (*Substanzwertinteresse, Sachwertinteresse*), zatímco v pojištění pasiv o **odpovědnostním zájmu** (*Haftpflichtinteresse*).

Pokud nositel zájmu není z povahy věci bezprostředně dotčen na svých majetkových zájmech realizací pojistného nebezpečí, nelze u něj shledat pojistný zájem. Pojistný zájem je tedy **určitá majetková relace pramenící z ohrožení nahodilou událostí** (možností jejího vzniku). Nelze-li identifikovat prospěch nebo výhodu ze zachování existence určité věci či z okolnosti, že určité osobě nevznikne povinnost, dluh, břemeno, či jiná nevýhoda, pak neexistuje ani zájem.

Zájem (*Interesse*) se ve škodovém pojištění někdy definuje jako negace pojmu škody (újmy), což není přesné, resp. překonané společenským vývojem. Škoda totiž nemusí ani vzniknout, ale postačí, že prospěch existuje v důsledku jejího nevzniknutí. Škodu je nutné v tomto ohledu vykládat v širokém slova smyslu, nikoli jen ve spojení s deliktním právem, ale je zde nutné zahrnout také práva bezdůvodného obohacení apod. Jedná se o jakoukoli ztrátu na aktivech nebo vznik pasiv. K překonání vývoje vnímání zájmu jako škody srov. následující kapitolu týkající se jednotlivých teorií.

2.2.6. Zájem na pojištění (*Interese an der Versicherung*)

Pojistný zájem podle některých teorií ve svém ryzím pojetí představuje objektivní cenu věci a je přítomen v pojištění aktiv, ale již méně v pojištění pasiv. V pojištění pasiv jde jen o určitou analogii, zatímco v obnosovém pojištění o něm nemůže být vůbec řeč, protože se nepojí s konkrétní újmou (škodou). Proto zde máme širší pojem „**zájem na pojištění**“ vytvořený právní vědou v minulém stolení: „*Zájem na pojištění vzniká, má-li člověk závažky, majetkové vztahy nebo právní titul k nějaké věci, osobě nebo stavu, které mohou být postiženy škodou.*“⁸⁷

Pojem zájem na pojištění je svou povahou odlišný, širší, a v literatuře byl odlišován od pojistného zájmu.⁸⁸ Zájem na pojištění značí **objektivní vztah k předmětu pojištění, resp. obavu z možnosti vzniku pojistné události**. Označuje se také jako **stav trvajících pojistného nebezpečí** a představuje pohnutku k uzavření pojistné smlouvy. Zájem na pojištění se zjišťuje pomocí testu požadavků a potřeb (§ 77 a 78 ZDPZ) kvůli identifikaci výhody pojistné ochrany pro pojistníka.

Zájem na pojištění a pojistné nebezpečí zde tvoří párové kategorie. Bez pojistného nebezpečí nelze hovořit o pojištění. I PEICL v čl. 12:101 u neexistence pojistného rizika (nebezpečí) stanoví, že pokud pojistné riziko neexistuje v době uzavření smlouvy ani v žádné jiné době během pojistného období, není splatné žádné pojistné.⁸⁹

Stephan Fuhrer se také domnívá, že pojistný zájem je integrální součástí volitelného režimu smluvního práva evropské pojistné smlouvy (PEICL).⁹⁰ Pokud pojistné riziko (nebezpečí) přestane existovat během pojistného období, považuje se smlouva za ukončenou v době, kdy je tato skutečnost oznámena pojistiteli. Zároveň však, abychom mohli hovořit o existenci

⁸⁷ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 187.

⁸⁸ Srov. např. HRUŠKA, Otakar. *Zájem na pojištění v teorii a praxi*. Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné, č. 22, Praha, 1941, str. 50 – 53. EHRENBURG, Victor. *Das „Interesse“ im Versicherungsrecht*. Duncker & Humblot, 1915, str. 67.

⁸⁹ Pojistitel má však nárok na přiměřenou náhradu vzniklých výdajů.

⁹⁰ FUHRER, Stephan. *Schweizerisches Privatversicherungsrecht*. Zürich, Basel, Genf: Schultess, 2011, str. 83.

pojistného zájmu, musí přistoupit mimo tuto objektivní kategorii další (subjektivní) prvek, jež spočívá v **osobním zájmu (interesi) na zachování hodnot**, které mají být předmětem pojistné ochrany.

Zájem na pojištění není samostatným pojmem, ani pojmovým znakem pojistné smlouvy, ale pouhá pomůcka, která pomáhá odstranit některé výkladové problémy spojené s pojistným zájmem a pojistným nebezpečím. Švýcarská dogmatika stále v tomto smyslu považuje pojistný zájem za pouhou pohnutku a nikoli za pojmový znak pojistné smlouvy. V návrhu revize švýcarského smluvního pojistného práva se však od tohoto pojetí upouští a doporučuje se chápat pojistný zájem spíše jako v pojetí německé *Interessellbre*.⁹¹

Pojem „zájem na pojištění“ vznikl, neboť rakouská i německá teorie vycházela z toho, že pojistný zájem je osobnímu pojištění cizí, ale přesto se užívalo jeho analogické užití na zánik pojistného nebezpečí,⁹² což působilo určitý rozpor v obou pojmech. Albert Ehrenzweig (jako vládní referent při projednání ZPS 1917) se pokusil tyto nesrovnalosti odstranit spojením znaků pojistného zájmu a pojistného nebezpečí novým pojmem „zájem na pojištění“, který byl v § 63 použit místo pojmu pojistný zájem (později též v § 63 ZPS 1934).⁹³ Zánik zájmu zůstal umístěn jen na místě týkající se pojištění proti škodě. Pouze § 162 ZPS 1917 připouštěl jeho analogické použití pro pojištění úrazové. Z tohoto teleologického pozadí vychází i náš OZ.

V pojištění věci lze pojistný zájem a pojistné nebezpečí zřetelně odlišit. V pojištění osob pojmy pojistné nebezpečí a pojistný zájem doslova splývají. Potřebnost nového pojmu spatřoval Albert Ehrenzweig v tom, že kdyby se nebezpečí rozlišovalo vedle pojistného zájmu, byl by tímto tento výraz na svém obsahu zúžen a podléhal by pochybnostem. K tomuto byl Ehrenzweig doveden svojí teorií o objektivním a subjektivním nebezpečí.⁹⁴

Z této koncepce částečně vychází i německý VVG. Například Manfred Wandt⁹⁵ uvádí, že tato abstrakce je potřebná a používají se obecnější pojem (pojistitelný) zájem (*das versicherten Interesse*), o kterém tvrdí, že je to **právní vztah k určitému jmění, jehož porucha může přinést ekonomickou nevýhodu**.⁹⁶ Jestliže pro zánik pojištění použijeme obecnější pojem zánik zájmu na pojištění, pak odpadají problémy s použitím analogie, jestliže odpadne výhoda pro pojistníka a nebudeme se soustředit pouze na zánik hodnotového vztahu, který nelze ve všech typech pojištění zjistit. To má význam zejména pro § 2765 a § 2810 týkající se zániku pojištění.⁹⁷ Široká koncepce zájmu na pojištění naopak otevírá otázku použití teleologické redukce tam, kde námitka nedostatku zájmu nebo jeho zániku nemá místo.

Albert Ehrenzweig tento pojem použil pouze pro pojištění škodová, protože neuznal existenci zájmu na pojištění v obnosovém pojištění. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník uznává existenci materiálního zájmu (v širším smyslu) i v obnosovém pojištění, je nutné právní důsledky rozšířit právě i na tyto případy. Připomeňme je, že pojem zájem na pojištění byl používán kvůli tehdejším panujícím teoriím (teorie náhrady škody a teorie pojistné potřeby) a v tomto ohledu je nutné k dané terminologii takto přistupovat.

Pro účely této práce je mimořádně důležité si tyto rozdíly vysvětlit a poukázat na jejich historické souvislosti, jinak by mohlo dojít k nepochopení dalšího výkladu. Vzhledem k tomu, že

⁹¹ Srov. Botschaft zur Änderung des Versicherungsvertragsgesetzes vom 28. Juni 1917, str. 5116 – 5117.

⁹² V Německu se dodnes místo zániku pojistného zájmu používá v určitých případech pojištění pojem „*Wagniswegfall*“.

⁹³ „1) *Pojistná smlouva zaniká, není-li v době, kdy se počíná pojištění, zájmu na pojištění nebo pomine-li tento zájem potom, kdy se započalo pojištění. Pojistitelé náležejí prémie až do konce pojistného období, ve kterém se dověděl o důvodu zániku.*

2) *Totéž platí, bylo-li pojištění uzavřeno pro budoucí zájem a zájem na pojištění vůbec nevznikl.*“

(pozn. autora: je zde velká příbuznost mezi současným § 2764 a § 2765)

⁹⁴ HRUŠKA, Otakar. *Zájem na pojištění*, str. 51 – 52.

⁹⁵ WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 240.

⁹⁶ Srov. SCHAUER Vorbem. §§ 49-68a, Rn. 43. In: HONSELL, Heinrich. (Hrsg). *Berliner Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz. Kommentar zum deutschen und österreichischen VVG*. Zürich: Springer, 1999, str. 795 – 844.

⁹⁷ V německé terminologii se často používá pojem *Wagniswegfall* (zánik nebezpečí / rizika) a nepoužívá se *Interesswegfall* (zánik zájmu).

tato práce se přiklání k teorii pojistného plánu, pak není možné akceptovat pojem zájem na pojištění, protože v obnosovém pojištění nejde o analogii, ani abstraktní majetkovou potřebu, ale o úplně něco jiného.

2.2.7. Pohnutka uzavřít pojištění

Pojistný zájem by také neměl být zaměňován se zájmem o pojištění (z ekonomického hlediska někdy též jako tzv. poptávka po pojištění), ve kterém se může zohledňovat kromě subjektivního uvědomění si krytí pojistných potřeb také různé ekonomické i mimoekonomické aspekty (např. výhodnost výše pojistného, porovnávání možnosti zisku vs. ztráty, nezájem o ochranu práv třetích osob atd.).

Pouhá pohnutka či přání pojistníka pojistit sebe či někoho jiného, tj. uzavřít pojistnou smlouvu, tudíž nelze být zaměňována s pojištěným zájmem jako předmětem pojistné smlouvy. Ani pojistnou ochranu by nemělo být možné někomu vnutit. Pohnutka souvisí také s jeho subjektivní stránkou, tj. přáním, aby pojistná událost nenastala. Teprve tato **subjektivní stránka ve spojení s pohnutkou k uzavření pojištění** tvoří základní osu pojistného zájmu (srov. dále sub-kapitolu 4.4.6.).

Pohnutka uzavřít pojištění bere v úvahu také některé jiné okolnosti mimo předmět smlouvy jako je otázka ceny v porovnání s rozsahem pojistné ochrany, do které vstupují faktory jako jsou volné finanční prostředky a ochota platit pojistné v určité výši, volbou mezi variantami spoluúčasti apod.

Zda se proti negativním důsledkům pojistit či nikoli spočívá základní rozhodovací problém. Jednotlivec může negativní důsledky nahodilosti buď zcela ignorovat, nebo se může s nimi vypořádat i jiným způsobem (např. samopojištěním, tvorbou dodatečných zdrojů, rezervních fondů atp.). Výsledek řešení je značně závislý na potřebách, představách, zájmech a preferencích jednotlivce. Zásadním hlediskem je však objektivně zjiřitelná potřeba ochrany před následky vyvolanými existencí pojistného nebezpečí z důvodu obavy či péče o vlastní nebo cizí záležitosti (hospodářský zájem, péče řádného hospodáře atp.). Subjektivní hledisko zde hraje významnější roli až při posuzování postavení zájemce o pojištění (pojistníka) při uzavírání pojistné smlouvy s ohledem na jeho požadavky a potřeby.⁹⁸

2.3. Pojistné nebezpečí a pojistné riziko

Tato subkapitola by měla usnadnit pochopení rozdílu mezi pojistným nebezpečím a pojistným zájmem a nastínit, jakým způsobem nám pojistný zájem precizuje pojistné nebezpečí, díky němuž jsme schopni určit, který a čím zájem byl pojištěn. Výsledkem procesu precizace je určení, jaký je pojištěný zájem (ad 2.2.4.), a který je pojistný zájem (ad 2.2.5.), a které okolnosti nebezpečí jsou obsahem pojistné smlouvy kryjící určitou pojistnou událost.

2.3.1. Pojistné nebezpečí⁹⁹

Pojistné nebezpečí lze v terminologii občanského zákoníku chápat ve více směrech. Buď se jedná o:

- a) **Možnou příčinu vzniku pojistné události** [např. podle § 2777 odst. 1 písm. d)],
- b) **Možnost vzniku pojistné události** v objektivním smyslu (např. podle § 2810),

⁹⁸ Srov. § 21 odst. 8 ZPZ, resp. § 77 a § 78 ZDPZ.

⁹⁹ Detailnější analýzu problému týkající se různé interpretace pojmu pojistného nebezpečí je dostupná zde: ŠIMEK, Robert. Pojem pojistné nebezpečí. In ČAMDŽÍČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana. (eds.) *Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuricum Olomoucense, 2018, str. 155-165.

- c) **Nebezpečí pojištěného** ve smyslu subjektivním, jímž se vymezuje od nebezpečí pojistitele jako jeho protipól – pojistného rizika, nebo
- d) **Okolnosti vzniku nároku na pojistné plnění** (okolnosti nebezpečí).

Ad a) Příčina vzniku pojistné události

Pojistným nebezpečím (*Die Versicherungsgefahr*) se zpravidla¹⁰⁰ rozumí možná příčina vzniku pojistné události, tj. stav, děj, událost ve vnějším světě, která může vést ke vzniku pojistné události. Těmito ději se má na mysli například požár, krupobití, nemoc, úraz, smrt, odpovědnost za škodu atp., které mají přímou souvislost s pojistnou událostí, resp. tyto jevy jsou její příčinou či s ní jinak souvisí. Samotná objektivní možnost vzniku pojistné události je podmínkou vzniku pojištění. Nedostatek nebezpečí, ať již nevzniklo, odpadlo nebo se již uskutečnilo (např. došlo ke smrti budoucího pojištěného) má za následek, že pojistná smlouva nemůže platně vzniknout. Také trvalá ztráta možnosti vzniku pojistné události má za následek zánik pojištění (§ 2810).

Pojistné nebezpečí jako příčina nastalých jevů tvoří souhrn skutkových podmínek (pozitivních i negativních) charakterizující pojistnou událost, které pojistitel zvolí podle svého úsudku a jejichž projev nalezne ve smluvních ustanoveních pojistné smlouvy. Podle stupně pravděpodobnosti realizace pojistného nebezpečí hodnotí pojistitel míru pojistného rizika, které mu z této události hrozí čili kolik riskuje (výše pojistného plnění). Pojistné nebezpečí je charakterizováno jako příčinný děj vzniklého následku, který v jednotlivých souvislostech dohromady předvídá a určuje (determinuje) nahodilou událost krytou pojištěním. Mezi pojistným nebezpečím (jako příčinou) a pojistnou událostí je vztah kauzality.

Pojistným nebezpečím nemusí být myšlena jen příčina nebezpečí, ale také **zdroj nebezpečí**. K němu pojišťovací slovník uvádí, že „O zdrojích všeobecně platí, že každá činnost, každý majetkový vztah může být samostatným zdrojem nebezpečí: např. střelné zbraně – jejich pouhé majetnictví jen jeden zdroj, další je jejich užívání při honě, nebo rozdíl mezi majetnictvím psa hlídacího a loveckého: pro prvního platí všeobecně, pro druhého jen při honě.“¹⁰¹

Ad b) Možnost vzniku pojistné události

Možnost vzniku škody či jiné újmy je pojmem širším, neboť zahrnuje také další jevy týkající se pojistné události (jako je pojištěný předmět a další okolnosti nebezpečí). Možnost vzniku pojistné události je pak pojmem neširším a zahrnuje také události, které samy o sobě nejsou škodonosné, ale přesto je s nimi spojena povinnost poskytnout pojistné plnění (např. dožití se určitého věku). Vznikem pojistné události se realizuje pojistné nebezpečí. Do té doby existence okolností formujících pojistné nebezpečí představuje **stav hrozící pojistné události**.

V pojetí možnosti vzniku pojistné události je **pojistné nebezpečí je předpokladem existence a trvání pojištění**. Zánikem pojistného nebezpečí jako možnosti vzniku pojistné události zaniká závazek z pojištění (§ 2810) podobně jako zánik pojistného zájmu. Není-li pojistné nebezpečí, není možným ani pojištění. Počáteční nedostatek nebezpečí způsobuje absolutní neplatnost závazku z pojištění, odpadne-li později, dochází k zániku závazku. Analogicky se zde použijí pravidla týkající se nemožnosti plnění.

Zánik pojistného nebezpečí bude zpravidla znamenat i zánik pojistného zájmu. Mezi pojistným zájmem a pojistným nebezpečím však nelze klást rovnítko. Pouto mezi osobou a zachováním hodnoty pojistného zájmu není logicky totéž co souhrn okolností charakterizujících pojistnou událost. Rozdíl je nutné hledat v účinku a v příčině.¹⁰²

¹⁰⁰ Pozn. autora: v praxi pojišťovníctví.

¹⁰¹ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 195.

¹⁰² HRUŠKA, Otakar. *Zájem na pojištění v teorii a praxi*. Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné, č. 22, Praha, 1941, str. 50 – 51.

Pojistné nebezpečí a jeho okolnosti se pojí vždy s pojištěným (§ 2766) a nikoli nutně s pojistníkem. Tento právní poměr je s individualitou pojištěného spjat do té míry, že od něj nemůže být oddělen a změna v osobě pojištěného není vždy možná. O této změně lze uvažovat, týká-li se nebezpečí věci (např. pojištění majetku podle § 2849 a násl.), nikoli však nebezpečí, která nelze oddělit od osobních vlastností (např. pojištění osob podle § 2824 a násl.).

Ad c) Nebezpečí pojištěného

V pojišťovací praxi bývá často pojem pojistného rizika a pojistného nebezpečí zaměňován. V rámci konzistentního výkladu se tvůrci osnovy i přes to zaměřili na správné rozlišení pojmů pojistné nebezpečí a pojistné riziko.¹⁰³ Pojistné riziko se pojí s pojistitelem, zatímco pojistné nebezpečí se váže k pojištěnému. Od nebezpečí pojištěného odlišujeme pojištění vlastního a cizího zájmu (srov. kapitolu 6).

Ad d) Okolnosti nebezpečí

Okolnosti vzniku nároku na pojistné plnění,¹⁰⁴ nebo také okolnosti pojistného nebezpečí (*Gefahrsumstände*, *Gefahrstatsachen*) zná nejlépe pojistník či pojištěný, a proto klade právní úprava těmto osobám aktivní informační povinnost popsat jevy rozhodné pro hodnocení pojistného rizika pojistitelem (§ 2788), stejně tak podstatné změny těchto okolností (§ 2790 a násl.). Tyto okolnosti pojistitele zkoumá prostřednictvím dotazníku, případně vyžádáním dokumentů, zpráv či jiných vysvětlení, kterými lze zjistit skutečný stav.

Rozsah nebezpečí, které odpovídá tomuto pojmu upravuje výslovně čl. 33 švýcarského VVG, podle kterého jsou kryty všechny události, které odpovídají tomuto pojmu, ledaže pojistitel jednotlivosti vyloučí.¹⁰⁵ Zjišťování okolností nebezpečí velmi úzce souvisí s procesem upisování pojistných rizik, zda je pojistitel pojistní, nebo za jakých podmínek. Vedle procesu identifikace pojistného zájmu (srov. sub-kapitolu 4.4.3.) zpravidla probíhá i proces úpisu pojistných rizik pojistitelem.

2.3.2. Pojistné riziko

Občanský zákoník chápe pojem pojistné riziko jako **riziko pojistitele, které vzniká (resp. kterému se vystavuje) uzavřením pojistné smlouvy**. Z hlediska soukromého práva má pojem pojistného rizika zásadní význam, neboť v rámci pojistné smlouvy se pravidelně hodnotí povaha všech okolností nebezpečí (např. zdravotní stav pojištěného) při kalkulaci výše pojistného v době uzavírání smlouvy a zohledňují se často významné změny jeho charakteru v průběhu trvání pojištění (§ 2790 a násl.). Nesení pojistného rizika pojistitelem má svůj význam také v právu veřejném, a to např. při vymezení pojišťovací činnosti (§ 3 odst. 1 písm. l) ZPOJ).

Riziko může představovat určitý **druh nejistoty z výsledku konkrétní činnosti či děje**. Objektivní stránka rizika představuje tu část, která je nezávislá na lidské činnosti, subjektivní riziko pak je ovlivněno činností člověka (např. životní styl). Pojistný zájem by se v subjektivním pojetí rizika měl projevit jako přání, aby pojistná událost nenastala, přičemž stupeň tohoto

¹⁰³ Ne vždy se této konzistence podařilo dosáhnout. Například v ustanovení § 2790 odst. 2 se namísto zvýšení pojistného rizika hovoří o pojistném nebezpečí. Správně by se však mělo hovořit o okolnostech nebezpečí (*Gefahrsumstände*).

¹⁰⁴ Srov. rozhodnutí Vrchního zemského soudu ve Vídni ze dne 4. prosince 1920 pod sp. zn. Bc III 264/20, Veröff. 1921, str. 81: „Výkladní skříň nalézající se mimo byt označený jako pojištěné místo, jest proti vloupání pojištěna pouze tehdy, když jest zvlášť uvedena jako pojištěná.“

¹⁰⁵ „Soweit dieses Gesetz nicht anders bestimmt, haftet der Versicherer für alle Ereignisse, welche die Merkmale der Gefahr, gegen deren Folgen Versicherung genommen wurde, an sich tragen, es sei denn, dass der Vertrag einzelne Ereignisse in bestimmter, unzweideutiger Fassung von der Versicherung ausschliesst.“

ovlivnění sebou nutně nese určité právní následky (§ 2799, § 2800, aj.). V tomto momentu lze nalézt určitou paralelu mezi subjektivním rizikem a subjektivním zájmem, a mezi objektivním rizikem a objektivním zájmem.

Pojistným rizikem (v pojetí příčiny jevu) se i v právní terminologii (§ 2790) rozumí **míra pravděpodobnosti vzniku pojistné události vyvolané pojistným nebezpečím**. Posouzení a vyhodnocení pravděpodobnosti, zda dojde k pojistné události z konkrétního pojistného nebezpečí, představuje ze strany pojistitele odbornou a profesionální činnost zaměřenou na úpis rizika (*Underwriting*), na základě kterého stanoví pojistné. Zda pojistitel upíše konkrétní riziko, závisí na posouzení mnoha faktorů.¹⁰⁶

2.4. Shrnutí kapitoly „Pojem pojistného zájmu“

Předložená analýza nastínila popis několika faktů, které jsou relevantní pro další výzkum. Relevantní pro pojem pojistného zájmu je obecný výklad týkající se jeho obsahu, ať jde o potřebu ochrany před následky pojistné události, nebo kvalitu, s jakou lze spojovat požadavek na oprávněnost potřeby. Také zde bylo uvedeno, že základem tohoto pojmu je existence rizika, které může mít více významů pro interpretaci některých ustanovení občanského zákoníku, přičemž lze zde nalézt určité paralely s dotčenými ustanoveními týkající se pojistného zájmu (subjektivní a objektivní pojetí). Dále bylo rozebráno, jaké mohou být pohnutky k uzavření pojištění jako určitý obecný motiv proč k uzavírání pojištění dochází.

Rovněž byly vysvětleny některé pojmy, které by mohly být zaměnitelné jako je pojistitelný zájem, pojištěný zájem, pojistný zájem a zájem na pojištění, mezi kterými bylo odlišeno, co se jimi myslí. Autor se přiklonil k řešení, které v definování pojmu vidí skutkový stav nežli určitou formu. Zároveň interpretovaný pojem nezakládá pouhá pohnutka, ale musí k ní přistoupit další podmínka (subjektivní stránka), tj. přáním, aby pojistná událost nenastala.

V tuto chvíli ještě nejsou kontury výkladu zcela ucelené a je nutné provést další analýzu. Prozatím lze uzavřít, že pojem pojištěný zájem se zdá být základním stavebním kamenem pro rozlišení vlastního a cizího zájmu, zatímco pojem pojistný zájem může mít obecnější dosah, který dopadá právě na pojistníka, a mohl by být důvodem, proč mohou právě třetí osoby odlišené od pojištěného uzavřít pojištění ve vlastní prospěch. Základní hypotézou pro další analýzu je, že mezi pojistníkem a pojištěným existuje určitý vztah důvěry (fiducie), která by měla být ověřena.

Vysvětlen byl také rozdíl mezi pojistným zájmem ve škodovém pojištění a obnosovém pojištění především ve vazbě na stanovení neproporcionální pojistné částky, kdy tendence některých zahraničních soudů je zneplatnit pojistné smlouvy obnosového pojištění bez bližšího zdůvodnění. Autor zde nabízí alternativní řešení provedení testu tzv. ekonomické substance, případně řešení za pomoci vzniku nároku na náhradu újmy za nesprávně poskytnutou radu, kdy potřeby a požadavky (subjektivní pohnutky) pojistníka ke stanovení pojistné částky by měly být zaznamenány v záznamu z jednání se zákazníkem, jinak se otáčí důkazní břemeno. Autor preferuje druhé řešení pomocí náhrad újmy, přičemž připouští, že zkoumání skutečné ekonomické substance by mohlo také celý problém vyřešit, ale za podstatně vyšších nákladů, které by musel zaplatit pojistník (např. v ceně pojistného produktu).

¹⁰⁶ Srov. ULLRICH, František. *Akvizice životních pojištění*. In KRÁL, Eduard. *Soukromé pojišťovnictví v teorii a praxi. Přednášky odborného kursu pro jednatele a akviziční úředníky pojišťoven, pořádané v rámci oslav 30. Výročí založení studia pojistné techniky na českém vysokém učení technickém v Praze ve dnech od 26. listopadu do 1. prosince 1934*. Praha: Svaz Československých assekuračníků, 1934, str. 108-177; nebo REŽNÝ, Václav. *O akvizici pojištění živelních*, tamtéž, str. 306-317.

3. Teoretické koncepce pojistného zájmu

Tato kapitola popisuje různé teoretické koncepce pojistného zájmu,¹⁰⁷ přičemž v závěru kapitoly je uvedena pasáž, ke které z těchto teorií se autor přiklání.

3.1. Teorie právního zájmu a nauka o předmětu pojistné smlouvy

3.1.1. Spojené království

Definice pojistného zájmu souvisí s nutností vymezení toho, co je vlastním předmětem pojistné smlouvy,¹⁰⁸ což je výsledek diskuze, která proběhla před více než sto lety. Původní chápání právní vědy považovalo za samotný předmět pojištění osoby a majetek,¹⁰⁹ který se později rozdělil na aktiva (věci) a pasiva (odpovědnost). V současné době se s tímto přístupem lze stále setkat ve Spojeném království, které za nositele zájmu považuje osobu, která má právní zájem k určitému statku (*legal interest*),¹¹⁰ případně tento zájem je na základě zákonného zmocnění možné pojistit třetí osobou (např. život třetího).¹¹¹

Zákon může rozšířit možnost pojistit určité předměty také osobami, které podle představy zákonodárce nepředstavují hrozbu spekulace (morálního hazardu). Aby pojištění podle této doktríny ztratilo povahu sázky, muselo být zajištěno, že náhradu újmy získá osoba, která má k pojištěnému předmětu určitý zájem.¹¹² Díky tomu v těchto státech panuje představa, že také oprávněná osoba nebo jiný příjemce plnění musí mít na pojištění zájem, co je značně limitující faktor pro nakládání s pojistným plněním, jinými majetkovými právy, anebo celou smlouvou.

Takto rigidní systém je však dlouhodobě předmětem kritiky¹¹³ a v praxi je často obcházen jinými instituty, jako jsou např. trusty (svěřenecké fondy) či záruční smlouvy. Teorie legální má i jiná omezení, protože umožňuje pojistit jen vlastnické zájmy po dobu, po kterou vlastnictví trvá a neumožňuje vůbec pojistit budoucí zájem (např. kupujícího).¹¹⁴

¹⁰⁷ Tato kapitola částečně vychází z článku publikovaného v Pojistných rozpravách (ŠIMEK, Robert. Pojistný zájem a možnosti jeho přenositelnosti. *Pojistné rozpravy*, 2019, č. 36).

¹⁰⁸ Ten odlišujeme od předmětu závazku, kterým se rozumí soubor jednotlivých práv a jeho povinností, které jsou jeho prvky. Srov. ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, a kol. *Občanské právo hmotné* 2. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 76. Jde o konkrétní plnění - chování subjektů. Předmětem pojištění je poskytnutí pojistného plnění v případě vzniku pojistné události výměnou za pojistné. Předmětem smlouvy mohou být v omezené míře pouze některá osobnostní práva v rozsahu, které právní předpisy umožňují s nimi nakládat (§ 81 a násl.). Život ani zdraví člověka takovými statky nejsou. Přesto zásah do těchto statků může znamenat vznik ekonomické nevýhody také pro třetí osoby.

¹⁰⁹ Tyto pozůstatky jsou patrné rovněž v § 1289 ABGB: „Der gewöhnliche Gegenstand dieses Vertrages sind Waaren, die zu Wasser oder zu Lande verführt werden. Es können aber auch andere Sachen, z. B. Häuser und Grundstücke gegen Feuer- Wasser- und andere Gefahren versichert werden.“

¹¹⁰ Teorie legální se vyvinula díky tomu, že lodě byly často zabaveny piráty a později prohlášeny jejich převody za neplatné, takže i pojistné smlouvy založené na vlastnictví, které nevzniklo, byly rovněž neplatné. Zloději neměli těžít ze svého protiprávního činu, a tedy ani z pojištění.

¹¹¹ Např. the Married Women's Property Act 1882, the Civil Partnership Act 2004, aj.

¹¹² LOWRY, John, RAWLINGS, Philip. *Insurance Law: Cases and Materials*. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, str. 261.

¹¹³ Srov. projekt Scottish Law Commission v oblasti reformy pojistného práva dostupný na: www.scotlawcom.gov.uk.

¹¹⁴ LOWRY, John, RAWLINGS, Philip. *Insurance Law: Cases and Materials*. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, str. 267.

Prvky **zákonného zmocnění k uzavření pojištění** určitou osobou lze nalézt také v české právu. Konkrétně jde o § 1251 odst. 2, § 1427, § 2423, nebo § 2475. Podobná ustanovení zná také BGB (např. § 1045).¹¹⁵

Pojišťovací slovník definuje právní zájem jako „*právní zájem na věcech navrhovaných do pojištění, musí být zřetelně vyjádřen / majitel, nájemce, držitel, chovatel, provozovatel, nucený správce, opatrovník/*“.¹¹⁶ V zásadě se jedná o správné řešení. Pozoruhodné je, že do kategorie osob s právním zájmem jsou řazeny i osoby, které nemají nebo nemusí mít skutečný vztah k určitému aktivu nebo pasivu jako je nucený správce nebo opatrovník. Případy, kdy určitá osoba má pouhou povinnost spravovat cizí věc nebo je jen správcem rizik, musí být odlišeny (srov. kapitolu 6. „Pojištění vlastního a cizího zájmu“), abychom správě dovodili zánik pojištění, případně otázku jeho přenositelnosti pojištěného zájmu (srov. kapitolu 8. „Přenositelnost zájmu“).

3.1.2. Švýcarsko

Podobně švýcarské právo vychází z tzv. nauky o předmětu pojistné smlouvy (*Gegenstandsbre*), podle které není pojistný zájem předmětem pojistné smlouvy, ale zájem je pouhý motiv (kauza).¹¹⁷ Za předmět pojistné smlouvy považuje pouze pojištěný objekt (osoby, věci, majetek). Rozhodující je hospodářský (majetkový) zájem na tom, aby pojistná událost nenastala.¹¹⁸

Představitelem této nauky byl Willy Koenig,¹¹⁹ který byl velkým odpůrcem tzv. *Interesselebre*, která se prosadila v Německu a Rakousku (po roce 1918 také v Československu). Stephan Fuhrer však uvádí, že *Gegenstandsbre* je již překonaná a měla by se „z dobrých důvodů“ upřednostnit spíše *Interesselebre*.¹²⁰

Velkým nedostatkem *Gegenstandsbre* je právě vázanost věřitelského oprávnění pouze na vlastníka věci a omezení jiných možností určení oprávněné osoby. Např. pojistník, který je vlastníkem věci, může sjednat pojištění ve svůj prospěch, ale již ne ve prospěch třetí osob (to u nás umožňuje § 2768 OZ), což není příliš flexibilní. Oproti teorii právního zájmu nejsou však kladeny limity na pozdější nakládání s pojistným plněním, takže obecný požadavek na pojistný zájem oprávněné osoby nebo obmyšleného neexistuje.

3.2. Factual expectancy doctrine a ryzí zájmová teorie

3.2.1. Některé státy USA

Oproti přísnému režimu *legal interest doctrine* se v *common law* vyvinula pružnější doktrína založená na testu faktického očekávání. Uplatňuje se v některých státech USA (např.

¹¹⁵ „Der Nießbraucher hat die Sache für die Dauer des Nießbrauchs gegen Brandschaden und sonstige Unfälle auf seine Kosten unter Versicherung zu bringen, wenn die Versicherung einer ordnungsmäßigen Wirtschaft entspricht. Die Versicherung ist so zu nehmen, dass die Forderung gegen den Versicherer dem Eigentümer zusteht.“

¹¹⁶ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 115.

¹¹⁷ Také v ruském právu jsou předmětem pojistné smlouvy pouze věci, majetek nebo osoby. Srov. WEYER, Markus J. *Der Begriff des Versicherungsvertrags im russischen Recht: Grundzüge des Privatversicherungsrechts der Russischen Föderation*. Berlin: VVW, 2011, str. 192. Pojistit lze všechny předměty, které mají peněžní hodnotu. To naráží na problém ocenitelnosti lidského života a zdraví. Přestože ruský občanský zákoník z roku 1922 hovořil na mnoha místech o pojistném zájmu (např. čl. 368 odst. 1), později v občanském zákoníku z roku 1964 zcela vymizel. Přesto i v sovětském právu doktrína za hospodářský předmět pojistné smlouvy považovala pojistný zájem (tamtéž, str. 194). Současný ruský občanský zákoník upravuje požadavek pojistného zájmu výslovně v čl. 928.

¹¹⁸ § 48 švýcarského VVG.

¹¹⁹ KOENIG, Willy. *Schweizerisches Privatversicherungsrecht, System des Versicherungsvertrages und der einzelnen Versicherungsarten*. 3. Aufl. Bern, 1967, str. 175 - 186.

¹²⁰ FUHRER, Stephan. *Schweizerisches Privatversicherungsrecht*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2011, str. 81.

Kalifornie),¹²¹ protože nevyžaduje existenci formálního právního vztahu mezi pojištěnou hodnotou a určitou osobou, ale zaměřuje se spíše na to, zda poškození nebo zničení této hodnoty může určité osobě přinést ekonomickou nevýhodu.

Teoretická nedořešenost tohoto konceptu však umožňuje soudům aplikovat prvky škodového pojištění v rámci pojištění obnosového (např. banky si mohou pojistit život svých zákazníků pouze do výše dlužné částky úvěru).¹²² Toto vnímání je výrazně ovlivněno pojetím pojistného zájmu v námořním pojištění.¹²³

3.2.2. Austrálie, Nový Zéland, Irsko

Krajním řešením příkrostiti *legal interest doctrine* je úplné odstranění požadavku pojistného zájmu bez náhrady (např. v Austrálii nebo Novém Zélandu a v poslední době také v Irsku¹²⁴). S tímto řešením jsme se u nás mohli také setkat od roku 1951 do roku 2005. Některé funkce pojistného zájmu nebyly úplně odstraněny, ale byly nahrazeny jinými korektivy, jako je zákaz obohacení z pojištění nebo zákaz jednání k újmě socialistické společnosti.¹²⁵ Nevýhoda úplného odstranění požadavku pojistného zájmu spočívá právě na faktu, že se tím nevyřeší problém s rozlišením pojištění od jiných obligací jako je záruční smlouva aj.

3.2.3. Německo, Rakousko, ČR

Zejména v Německu a Rakousku¹²⁶ se dodnes vychází z tzv. zájmové teorie (*Interesselehre*), ve které se myšlenkově inspiroval také náš občanský zákoník, a podle níž je pojem pojistného zájmu vnímán jako předmět pojistné smlouvy. Předmětem smlouvy nejsou věci, majetek a osoby, ale **zájmy, které jsou z těchto hodnot odvozeny**.¹²⁷ Předmětem ocenění tak není věc nebo osoba sama o sobě, ale pojistníkův zájem, ať už jeho vlastní (*Eigeninteresse*), nebo cizí (*Fremdinteresse*). Na tomto místě je nutné upozornit, že předmětem smlouvy je pojem pojištěný zájem, jak byl definovaný v subkapitole 2.2.4.

Mezi právní úpravou německou a rakouskou jsou v současné době drobné rozdíly. Podle německé dogmatiky existuje pojistný zájem jak v pojištění obnosovém, tak škodovém. Rakouská právní věda jej považuje za nezbytný pouze ve škodovém pojištění,¹²⁸ a to buď v širším smyslu (v pojištění majetku i odpovědnosti),¹²⁹ nebo v užším smyslu (pouze v pojištění majetku).

Dílčí závěr

Tato názorová nejednotnost civilistiky může být příčinou současných interpretačních problémů, které nelze mechanicky z cizího právního řádu přenést do našeho prostředí, ale vyžaduje hlubší analýzu. Faktem zůstává, že český přístup nevychází ryze z jednoho z výše naznačených řešení,

¹²¹ Příčinou mírnějšího přístupu snad může být vliv rakouského právníka Alberta Armina Ehrenzweiga, který působil na univerzitě v Berkeley od roku 1948 po své emigraci z Rakouska.

¹²² Např. rozhodnutí: *Dalby v. I. & L. L. Ass. Co.*, 15 C. B. 365 (1854); *Goldbaum v. Blum*, 79 Tex. 638; 15 S. W. Rep. 564 (1891).

¹²³ Srov. LOWRY, John, RAWLINGS, Philip. *Insurance law: Doctrines and Principles*. Second Edition. University College of London, Hart Publishing, 2005, str. 151.

¹²⁴ Consumer Insurance Contracts Act 2019.

¹²⁵ Podle § 1 odst. 2 zákona č. 189/1950 Sb.: „*V zájmech vztahů účastníků pojištění poměru se upravují tak, aby pojištění chránilo především socialistické hospodářství a pracující lid před ztrátami a podporovalo jejich úsilí o zajištění a rozvoj výroby a o zvýšení životní úrovně, aby však nevedlo k obohacení a nebylo ho zneužíváno ke škodě socialistické společnosti.*“ (tučně zvýrazněno autorem)

¹²⁶ Německý VVG i Rakouský VVG obsahují četná ustanovení týkající se pojistného zájmu.

¹²⁷ SCHWEITZER, Ursula. *Das versicherte Interesse (im Binnenversicherungsrecht)*. Karlsruhe: VVW, 1990, str. 1.

¹²⁸ Z této základní linie vycházel také ZPS 1934.

¹²⁹ Zejména Albert Ehrenzweig prosadil aplikaci některých principů pojištění aktiv také na pojištění pasiv (zejména odpovědnosti), případně na pojištění osob (zejména pojištění úrazu), které se u nás promítly přímo v ZPS 1934.

ale má svá vlastní specifika. V současné době se nejvíce blížíme německému systému, který uznává existenci pojistného zájmu v pojištění škodovém i obnosovém, který je však historicky ovlivněn některými pozůstatky socialistického práva a rakouské právní tradice, jak je praxe užívá dodnes a je na ně zvyklá. Zájmová teorie si v minulosti pomáhala také dalšími teoriemi, které měly obhájit principy pojištění a rozlišit pojištění od jiných závazků

3.3. Teorie ochrany

S jistotou nelze určit, která teorie byla první, ale to není tak podstatné. Ochranná funkce pojištění je základním znakem, kterým se pojištění odlišuje od ostatních aleatorních závazků (sázky, hry a losu). Základním motivem je obava či strach z možnosti vzniku negativního jevu (averze k riziku) a nikoli ziskuchtivost (pozitivní stránka rizika). Tato hospodářská kauza pojištění je současně společensky prospěšná, na rozdíl od nepřiměřeného riskování, které může vést k negativním sociálním dopadům. Někdy se zmiňuje také v literatuře funkce likvidity (*Liquiditätsfunktion*).¹³⁰

Tato teorie má určité nedostatky, protože díky existenci obnosového pojištění je nutné odmítnout úvahy, že účelem pojištění je pouze náhrada škody, resp. vyrovnání úbytku majetku v důsledku vzniku pojistné události, byť jejím prostřednictvím se důsledky škodních událostí mohou odvracet. Základem pro zjištění účelu obnosového pojištění tedy není újma, nýbrž určitá majetková potřeba vyvolaná potenciálními nebo skutečnými důsledky pojistné události, které mohou ohrozit pojistníkův plán pro řízení rizik.

Základy pojištění vychází z lidského poznání, že některé události jsou nutné (např. střídání noci a dne), jiné jsou nahodilé (např. déšť). Toto chápání mělo a má svou historickou dynamiku, která souvisí s vývojem poznání zákonitostí přírodních jevů, příčin a důsledků chování lidí, ale i s rozvojem poznatků o přírodě, společnosti či nových jevech ohrožujících existenci jedince i společnosti. Na tento vývoj lidstvo reaguje hledáním možnosti ochrany před těmito nahodilými jevy, přičemž východisko mimo vzájemné solidarity členů společnosti (*Solidaritätsprinzip*) nachází v systému „kolektivní“ ochrany osob ohroženým stejným rizikem pro případ vzniku nahodilé události (*Gegenseitigkeitsprinzip*).¹³¹

Teorie ochrany je snad jen prvotním přiblížením se dalšímu výkladu a vývoje snad předcházela teorii pojistné potřeby. Její význam je snad v pochopení jednoho prvku pojistného zájmu, který se spojuje s pohnutkou k uzavření pojištění (riziková averze) a dále k subjektivní stránce, kdy pojištěný si způsobení pojistné události nepřeje. Nedokáže například spolehlivě vysvětlit rozdíl mezi pojištěním a záruční smlouvou.

3.4. Teorie společného fondu k úhradě majetkových potřeb

Jiná teorie je založena na principu vzájemného sdílení rizik (někdy také *peer-to-peer insurance*), která souvisí především s činností vzájemných pojišťoven v právní formě spolku,¹³² které byly předchůdkyně akciových společností¹³³ nebo družstev. Z ekonomického hlediska podle

¹³⁰ ARMBRÜSTER, Christian. § 1. Vertragstypische Pflichten. m. č. 5. PRÖLLS, Erich a kol. *Versicherungsvertragsgesetz: VVG mit Nebengesetzen, Vermittlerrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen*. 30. überarbeitete Auflage. C.H.Beck, 2018.

¹³¹ BÖHM, Arnošt. *Ekonomika a řízení pojišťoven v podmínkách po vstupu ČR do EU. Vybrané aspekty*. Praha: Aspi Publishing, 2004, str. 79 – 80.

¹³² Jejich rozvoj umožnil spolkový zákon z roku 1850, předtím bylo možné žádat o založení vzájemného spolku od císaře na základě dvorského dekretu, jímž se schvalovali stanovy vzájemného spolku. Srov. JINDRÁK, František. První česká vzájemná pojišťovna (zal. r. 1827) v devatenáctém století. In ČECH, Petr. *První česká vzájemná pojišťovna (zal. r. 1827). V upomínku stého výročí*. 1928, str. 51 a násl.

¹³³ To umožnil tzv. pojišťovací regulativ (nařízení ministerstev vnitřních věcí, práv, obchodu a financí z 5.března 1896 číslo 31/1896 ř. z.).

této teorie představuje škodové pojištění rozdělení následků pojistné události mezi větší počet subjektů, pročez takto umožňuje zmírnit či odstranit nepříznivé dopady způsobené nahodilými událostmi.

S tím souvisí i efektivní způsob tvorby a rozdělování finančních rezerv k úhradě pojistných potřeb. V tomto pojetí představuje tvorba rezerv určených k úhradě pojistných potřeb součást peněžní zásoby jako formy akumulace peněz pojistitelem. Rezerva se vytváří pro případ nahodilých událostí, a tudíž nelze předem s jistotou určit, zdali bude celá rezerva spotřebována.

Rozsah tvorby a použití rezerv je třeba profesionálně kvantifikovat za pomoci pojistně-matematických metod. Riziko újmy z nepříznivých událostí nahodilé povahy se rozděluje na okruh subjektů, který se podílí jak na tvorbě těchto prostředků, tak i na jejich poskytování, podle předem stanovených pravidel. U rezervotvorného pojištění se pojistníci na tvorbě společného fondu pro výplatu pojistných plnění nepodílí, ale jejich „účty“ jsou oddělené od „účtů“ ostatních pojistníků. Z pohledu jednotlivce pojištění nahrazuje tvorbu individuálních rezerv, tj. tzv. samopojištění (*Selbstversicherung*). U rezervotvorných pojištění by prostředky v podobě zaplaceného pojistného měly být pojistitelem dále zhodnocovány.

Úskalí této teorie spočívá ve skutečnosti, že pojistná smlouva v podobě, jakou ji dnes známe (tj. u regulovaných pojišťoven), v zásadě nestanoví žádná vzájemná práva nebo povinnosti mezi pojištěnými a je založena pouze na ekonomickém vysvětlení fungování pojištění. Podobně jako předchozí teorie nedokáže spolehlivě rozlišit mezi pojištěním a jinými závazky. Poukázat lze například na nejrůznější smlouvy týkající se sdílení nákladů (*cost-sharing agreements*), případně na situaci, kterou upravoval *Lex Rhodia de iactu*. Ve své podstatě by mohlo jít o nepřikázané jednatelství, kterým se odvrací škoda (§ 3007), pokud určité věci byly obětovány při zvládání určitého zdroje nebezpečí, případně by náhrada mohla být žádán v důsledku nutné obrany nebo krajní nouze (§ 2908). Tato situace nemá smluvní základ, ale má podobnou strukturu nákladů „na správu pojištění“ a na „pojistná plnění“.

3.5. Teorie náhrady újmy ve škodovém pojištění (*Schadenersatztheorie*)

Tzv. teorie odškodnění¹³⁴ vychází z předpokladu, že pojištěním se nahrazuje, resp. vyrovnává újma, která je širší než pojem škoda, a zahrnuje jak snížení aktiv, tak zvýšení pasiv včetně ochuzení v důsledku bezdůvodného obohacení. Protože se nemohla vztahovat na pojištění obnosová, jejichž nutným předpokladem není vznik újmy, nenašla obecného uplatnění. Pojistná smlouva nemusí být nutně smlouvou týkající se odškodnění někoho (*contract of indemnity*). Teorie odškodnění pokulhává, pokud jde o zahrnutí obnosového pojištění mezi závazky z pojištění. Určité východisko našla v pojmu abstraktní majetkové potřeby (škody).

Teorie odškodnění má své historické důvody, neboť ABGB platné s v Českých zemích tehdy umožňovalo pojišťovat pouze újmy na majetku do výše vzniklé škody na věci. Současné ABGB obsahuje stejné ustanovení,¹³⁵ ale doplňuje jej v systému práva rakouský VVG. Na principu indemnity (*indemnity principle*) stojí také teorie právního zájmu popsána výše.¹³⁶

3.5.1. Středoevropský prostor

¹³⁴ DREHER, Meinrad. *Die Versicherung als Rechtsprodukt: die Privatversicherung und ihre rechtliche Gestaltung*. Mohr Siebeck, 1991, str. 39.

¹³⁵ Srov. § 1288 ABGB: „Wenn jemand die Gefahr des Schadens, welcher einen Andern ohne dessen Verschulden treffen könnte, auf sich nimmt, und ihm gegen einen gewissen Preis den bedungenen Ersatz zu leisten verspricht; so entsteht der Versicherungsvertrag. Der Versicherer haftet dabey für den zufälligen Schaden, und der Versicherte für den versprochenen Preis.“

¹³⁶ LOWRY, John, RAWLINGS, Philip. *Insurance Law: Cases and Materials*. Oxford – Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, str. 261.

Při definování zájmu v zemích naší právní rodiny se vycházelo především z prací klasického římskoprávního učenice Medica, který se snažil nalézt odpověď na otázky související s „*id quod interest*“ v rámci náhrady škody a tzv. diferenční teorií,¹³⁷ a dále komu a v jaké výši má právní řád přiřadit určitou hodnotu nebo statek. To dalo vzniknout celé řadě dalších teorií, která vychází z právní úpravy majetkových (věcných i obligačních) a nemajetkových práv, které zakládají pojistný zájem. K jeho založení stačí **existence jakéhokoli skutkového vztahu ke statku, jehož dotčení pojistnou událostí může přinést hospodářskou nevýhodu**. Pojistné plnění by si však neměla ponechat osoba, které podle komplexního hodnocení právního řádu nenáleží, a byla by tak získána „na něčí úkor“. S tím se někdy spojuje zákaz obohacení z pojištění a někde i požadavek, aby i příjemce plnění pojistitele měl pojistný zájem.

Pojem pojistného zájmu se zpočátku nespojoval s obnosovým pojištěním, ale pouze s širším pojmem „zájem“ (*Interesse*), který zahrnuje situace, kdy vznik pojistné události může určité osobě způsobit ekonomickou nevýhodu.¹³⁸ Někdy se také hovořilo o pojištěné škodě (*Versicherungsschade*), která je právě negací pojmu zájem.¹³⁹ Původně v občanském kodexu na našem území existovalo pouze škodové pojištění (podle § 1288 a násl. OZO), které v pojištění vlastního zájmu tvoří párovou kategorii s vlastní škodou (*Eigenschaden*), zatímco v pojištění cizího zájmu nelze tyto kategorie jednoznačně provázat s tzv. třetí škodou (*Drittschaden*)¹⁴⁰ nebo reflexní škodou (*Reflexschaden*).¹⁴¹ Třetí škodu lze samozřejmě také pojistit, a to buď samostatně, nebo jako doplněk k vlastní škodě.

Z této konstrukce deliktního práva se také odvíjí neochota pojišťoven pojišťovat vlastní (nepřímé, odvozené) zájmy na cizích věcech z důvodu obavy před spekulací (morálním hazardem), ale spíše snaha pojistit buď plnohodnotné cizí (vlastnické) zájmy, případně jen vlastní odvozené zájmy (např. na dosahování zisku nájemce). Ty mohou tvořit také odpovědnostní zájmy vlastníka v podobě nepřímé škody plynoucí z vlastnického práva, jako je škoda způsobená věcí (§ 2936 a násl.), v důsledku provozu (§ 2924 a násl.), ale i v důsledku porušení smluvní povinnosti (§ 2913). O tom bude blíže pojednáno v kapitole „Pojištění vlastního a cizího zájmu“.

3.5.2. Země common law

V zemích *common law* se doslova někdy uvádí, že „...*indemnity is the controlling principle in insurance law*.“¹⁴² Zpravidla se vyžaduje, aby pojistník měl existující majetkový zájem na pojištěném majetku,¹⁴³ což vylučuje pojištění budoucího zájmu, i když určitá osoba má čekatelská práva (např. ze smlouvy o budoucí kupní smlouvě). Ve Spojeném království byla původně sázková

¹³⁷ Srov. MÖLLER, Hans. *Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz und zu den Allgemeinen Versicherungsbedingungen unter Einschluss des Versicherungsvermittlerrechtes: Paragraphen 49-80 VVG*. Walter de Gruyter, 1980, str. 57.

¹³⁸ Nauka o pojistném zájmu historicky vychází z díla CASAREGIS, Josephi Laurentii Mariae. *Discursus legales de commercio*. Florenz, 1719.

¹³⁹ WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 258.

¹⁴⁰ Deliktní právo může jen zcela výjimečně přiznat přímý nárok z reflexní škody, protože se nahrazuje primárnímu poškozenému. Např. poškozený společník společnosti se může žalobou domáhat u soudu náhrady škody na znehodnocení účasti ve prospěch korporace (§ 213). Podobně nastává nepřímé zastoupení při vymáhání nároku u postoupení pohledávky postupitelem na účet postupníka podle § 1886. Také pojistník může být pověřen vymáháním pojistného plnění u soudu ve prospěch oprávněné osoby (*gewillkürte Prozessstandschaft*).

¹⁴¹ V této souvislosti můžeme dnes hovořit také o reflexním obohacení (*Reflexbereicherung*), podle kterého lze dovodit, že účelem škodového pojištění není jen náhrada újmy podle deliktního práva, ale může jím být i náhrada ochuzení ve smyslu bezdůvodného obohacení. Pojištění tak může krýt oba konkurující si nároky (z deliktu i bezdůvodného obohacení), přičemž regresní nárok pojistitele zakládá § 2820 OZ v podobě tzv. jiného obdobného práva.

¹⁴² MERKIN, Robert. *Insurance law— An Introduction*. London, New York: Routledge, 2013, str. 3.

¹⁴³ Rozhodnutí *Lucena v Cranford* (1806) 2 Bos & Pul (NR) 269: „*It may be admitted that a mere hope or expectation cannot be insured.*“ V zásadě jde o stejný závěr, ke kterému dospívá autor této práce v sub-kapitole 2.2.7. a 2.4., že nutné jsou ještě další podmínky.

pojištění, a to i na život povolena, což potvrdila i judikatura.¹⁴⁴ Následně tato pozice byla vyvrácena.¹⁴⁵ Sázka byla po dlouhou dobu ve Spojeném království zakázána.¹⁴⁶ Především šlo o její hospodářský účel, který nebyl sociálně žádoucí.¹⁴⁷ Dnes sázka není zakázána, ani není považována za nemravnou,¹⁴⁸ pouze se v určitých případech oslabuje její vynutitelnost.

Julius Staudinger popisuje, jak tento zákaz původně vycházel ze stat. Genuens v. 1610 lib. IV cap. XVII a vztahoval se na všechna pojištění, záruky a jiné způsoby ohodnocení na život papeže, císaře, krále, kardinála, vévodu, knížete, biskupa, nebo jiné vážené duchovní nebo sekulární osoby.¹⁴⁹

V pozdější době byl tento náhled překonán a bylo nutné se dívat na celý problém z horizontu pojištěného, který by sám měl ke vzniku takové smlouvy udělit výslovný souhlas.¹⁵⁰ V německy hovořících zemích se proto v pojištění osob prosadil požadavek písemného souhlasu pojištěného. V zemích *common law* však existoval pouze požadavek materiálního zájmu¹⁵¹ až na určité výjimky. Požadavek materiálního zájmu je v současné německé dogmatice uznáván jako nezbytný prvek také v obnosovém pojištění vedle souhlasu pojištěného. Souhlas sám o sobě ještě neprokazuje skutečný zájem. O tom blíže v kapitole „Další elementy pojistného zájmu“.

3.6. Teorie pojistné potřeby (*Bedarfsdeckungstheorie*)

Definici účelu pojištění obsahoval OZ 1964 v ustanovení § 345: „*Pojištěním se zabezpečuje občanům právo na výplatu peněžních prostředků k úhradě potřeb, které vznikají z nahodilých událostí*“. Tato definice ovšem není dokonalá, i když svůj základ hledá v tzv. teorii pojistné potřeby. Pochopit účel a smysl tohoto svébytného institutu lze ve vzájemných souvislostech všech relevantních ustanovení. Přestože některé státy přijaly zákonnou definici pojištění (např. Belgie či Nizozemí), ponechává se v jiných zemích výklad jeho obsahu spíše komentářové literatuře, neboť to umožňuje větší flexibilitu při formování nových druhů pojištění.¹⁵²

Teorie pojistné potřeby dala později vzniknout tzv. *Vermögensgestaltungstheorie*,¹⁵³ podle které je pojištění součástí bezpečnostního plánování. Pojištění škodovým se podle teorie pojistné potřeby určitá osoba zabezpečuje proti konkrétní majetkové potřebě, protože zná hodnotu

¹⁴⁴ Známý je případ pojištění pro případ smrti krále Karla Stuarta v rozhodnutí *Andrens v. Herne*, 1 Lev. 33, 1 Keb. 65 (1662).

¹⁴⁵ Pojištění na život císaře Napoleona bylo v rozporu s veřejným pořádkem, neboť mohlo nabádat k vraždě. Srov. rozhodnutí *Gilbert v. Sykes*, 16 East 150 (1812).

¹⁴⁶ Podle the Gaming Act 1845, section 18.

¹⁴⁷ Tzv. *Dead pool*, ve kterém se sází na smrt celebrit, provozuje například sázková společnost pomocí webových stránek www.stiffs.com. Jedná se o druh zábavy a možný zdroj příjmu, který je morálně pochybný, ačkoli se tím ve skutečnosti nikomu neškodí, pokud sázkaři nezpůsobí jejich smrt. Může to však vést k degradaci vnímání hodnoty a významu lidského života.

¹⁴⁸ V období socialistického práva kategorii dobrých mravů plnila pravidla socialistického soužití.

¹⁴⁹ STAUDINGER, Julius. *Die Rechtslehre vom Lebensversicherungsvertrag*. Erlangen : Enke, 1858 - VIII, str. 94.

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 96.

¹⁵¹ Např. the Life Assurance Act 1774.

¹⁵² Např. ani tzv. The Law Commission and the Scottish Law Commission se při reformě pojistného práva nerozhodla pojem pojištění legálně definovat, ale vychází se například z case law *Prudential Insurance v Inland Revenue Commissioners* [1904] 2 KB 658, anebo *Scottish Amicable Heritable Securities Association Ltd v Northern Assurance Co.* (1883) 11 R 287 (viz. *The Law Commission and the Scottish Law Commission, Consumer Insurance Law: Pre-contract disclosure and misrepresentation*, December 2009). Pojištění může být totiž pojato z několika úhlů pohledu, a to jako právní vztah jeho subjektů, jako technický proces utváření vzájemné ochrany proti totožnému typu pojistného nebezpečí, z hlediska daňové kvalifikace apod. K tomu srov. dále *Definition of Insurance –White Paper, Working Group National Association of Insurance Commissioners*, September 12, 2000, nebo *Final Report of the Commission Expert Group on European Insurance Contract Law*.

¹⁵³ DREHER, Meinrad. *Die Versicherung als Rechtsprodukt: die Privatversicherung und ihre rechtliche Gestaltung*. Mohr Siebeck, 1991, str. 45, BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans, a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 54.

konkrétního majetku, tj. aktiva (věci) či pasiva (např. dluhu). Obnosovým pojištěním se určitá osoba zabezpečuje proti abstraktní majetkové potřebě, která není dopředu známa, ale je nutné provést kvalifikovaný odhad této potřeby (např. o kolik se sníží příjem určité osoby v důsledku snížení výdělečné schopnosti). V tuzemsku byl zastáncem teorie majetkové potřeby například Karel Hermann-Otavský.

3.6.1. Konkrétní majetková potřeba (*konkreter Bedarfsdeckung*)

Teorie odškodnění se plošně uplatňovala do roku 1908 v Německu a Švýcarsku, kdy došlo k přijetí prvních zákonů o pojistné smlouvě, a byla nahrazena vývojově mladší teorií týkající se krytí pojistných potřeb, která se u nás uplatňovala minimálně v období od roku 1934 až 1951 (předtím rovněž v Rakousku). Základem se stalo krytí určité majetkové potřeby, se kterou se pojí pojistníkův pojistný zájem. K této teorii se naše definice uvedená v § 2761 OZ jednoznačně hlásí.¹⁵⁴ Nemusí to však nutně znamenat, že jde o jedinou možnou teorii. Pojištění se zaměřuje na krytí určité majetkové, resp. penězi vyjádřitelné potřeby v souvislosti s pojistnou událostí.¹⁵⁵

Původním záměrem bylo na rozdíl od předchozí teorie postihnout také pojištění osob, a především obnosové pojištění (*Summenversicherung*), které není vázáno na vznik škody, ale určitá pojistná událost vyvolává nějakou majetkovou potřebu. Konkrétní majetkovou potřebu lze spojovat s pojištěním aktiv, ve kterém je možné určit pojistnou hodnotu určité věci (např. obecnou či novou hodnotu).¹⁵⁶ Škoda na konkrétním majetku vzniká pouze v pojištění věci nebo souboru věcí. Speciálním objektem ochrany jsou zejména konkrétní věci nebo soubor věcí, ale také pohledávky a některá práva.

3.6.2. Abstraktní majetková potřeba (*abstrakter Bedarfsdeckung*)

Naproti tomu v pojištění pasiv¹⁵⁷ a v pojištění osob se měla uplatnit teorie abstraktní majetkové potřeby, protože v době uzavírání pojistné smlouvy nebylo možné určit přesně majetkovou potřebu, ale pouze její statický odhad (např. maximální možnou výši odpovědnosti, výši a četnost důchodu apod.).¹⁵⁸

Fakticky tak zde spadají také další typy pojištění bez zvláštního objektu ochrany jako jsou neplánované výdaje nebo ztráty na majetku jako celku. Jsou to například případy pojištění osob sjednané jako škodové pojištění (např. léčebné výdaje, denní odškodné), nebo pojištění odpovědnosti či právní ochrany. V době uzavírání pojistné smlouvy nelze předem odhadnout (ocenit) jejich výši.

Oba přístupy se potýkají s tím, že v obnosovém pojištění ani jiných výše zmíněných typech pojištění často nejde o kompenzaci určité majetkové škody nebo aktuální potřeby v době uzavírání smlouvy. V mnoha případech, zejména v životním pojištění, takovou škodu ani potřebu

¹⁵⁴ Srov. také § 345 zákona č. 40/1964 Sb.: „Pojištěním se zabezpečuje občanům právo na výplatu peněžních prostředků k úhradě potřeb, které vznikají z nahodilých událostí.“ (tučně zvýrazněno autorem)

¹⁵⁵ Např. MANES, Alfred. *Versicherungswörterbuch*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1909, str. 290.

¹⁵⁶ Pojem *Sachwertinteresse* (hodnota věci) těsně souvisí s pojmem *Versicherungswert* (pojistná hodnota). Sladění těchto hodnot pak souvisí s institutem podpojištění (§ 2854) a přepojištění (§ 2853).

¹⁵⁷ BRUNS, Alexander. *VVG: Rechtsschutzversicherung §§ 125-129: ARB 2010/2012 (Großkommentare der Praxis, Band 5)*. 9. Aufl. Walter de Gruyter, 2018, str. 11-12.

¹⁵⁸ Právní věda mimo to připouští, že výpočet náhrady škody nemusí být pouze konkrétní, ale také abstraktní (např. abstraktní ušlý zisk). Srov. WANDT, Manfred. *Gesetzliche Schuldverhältnisse*. 9. Auflage. Verlag Franz Vahlen, 2019, str. 511. Podobně připouští také naše právní věda výpočet abstraktní škody nebo abstraktního obohacení (např. v § 3004 odst. 2 OZ). Srov. MELZER, Filip, TÉGL, Petr, a kol. *Občanský zákoník : velký komentář. Svazek IX., § 2894-3081*. Praha : Leges, 2018, str. 1538.

není možné určit. Tato situace je kritizována a problém se vyřeší, pokud se obě teorie pojistné potřeby (konkrétní a abstraktní) nepoužijí.¹⁵⁹

3.7. Teorie pojistného plánu (*Plansicherungstheorie*)

Teorie pojistné potřeby dala později vzniknout tzv. *Plansicherungstheorie*, resp. *Vermögensgestaltungstheorie*,¹⁶⁰ podle které je pojištění součástí bezpečnostního plánování. Teorie pojistného plánu nebo také teorie zajištění rizik si kladla za cíl odstranit nedostatky předchozích teorií. Podle této teorie má pojištění funkci kompenzace poruch v podnikatelských či jiných plánech pojištěných způsobených nejistými událostmi, zejména neúmyslnou ztrátou příjmů a neplánovanými výdaji. Smyslem pojištění je tak **krýt (vyrovnat) určitý deficit v majetkové sféře určité osoby**, což usnadňuje její ohraničení od loterie a sázky.

Teorie pojistného plánu v zásadě vychází z teorie pojistné potřeby, ale zásadním způsobem ji modifikuje v tom smyslu, že **plnění pojistitele má vyplnit možnou diskrepanci mezi současným plánem a pozdější skutečností**. Pojištění tak není pouze úbytek majetku vzniklý na statických majetkových hodnotách, ale spíše součást určitého plánu na zajištění rizik, která se mohou v budoucnosti projevit.

Hypotéza o diferenci mezi potenciálním stavem majetku a jeho ohrožením pojistnou událostí se nicméně neprosazovala v právní vědě snadno. Podle této teorie má pojištění funkci kompenzace poruch v podnikatelských či jiných plánech pojištěných způsobených nejistými událostmi, zejména neúmyslnou ztrátou příjmů a neplánovanými výdaji. Smyslem pojištění je tak **krýt (vyrovnat) určitý deficit v majetkové sféře určité osoby**, což umožňuje spolehlivě rozlišit pojištění od loterie, hry a sázky, jež jsou orientovány na pouhý zisk nebo zábavu.

Její výhoda je také v tom, že umožňuje vysvětlit pojištění určitých typů událostí, které je obtížné zařadit do jiných teorií, jako jsou pojištění na novou cenu ve škodovém pojištění, aniž by muselo dojít ke krácení pojistného plnění.

Určitou nevýhodou může být, že **nedokáže dostatečně odlišit pojištění od garanční smlouvy nebo samostatné záruky,¹⁶¹ případně smlouvy o důchodu.**¹⁶² V zásadě to však není problém, protože jde jen o způsob, jakým je funkce naplněna, resp. dosaženo účelu. Důležitá je transparence při vyjednávání a do popředí tak může vstupovat především test požadavků a potřeb zákazníka (§ 77 a § 78 ZDPZ). Pokud smluvní strany chtěly sjednat pojištění, pak se má respektovat jejich skutečná vůle odpovídající naplnění typových znaků. Tento povinný proces před uzavřením pojistné smlouvy je tak určitým řešením, jak lze zjistit pojistníkův zájem s ohledem na jeho pohnutky, tak také vztah k hodnotám pojistného zájmu (život, zdraví, majetek aj.).

Za vznikem této teorie, které umožnila propojit škodové a obnosové pojištění a také umožnit sjednání škodového pojištění na novou cenu, stojí Braeß¹⁶³ a Schmidt-Rimpler.¹⁶⁴ Například v pojištění pro případ smrti jde o zabezpečení majetkových zájmů pojistníka, které

¹⁵⁹ Srov. rozhodnutí: BGH VersR 1974, 184; VersR 1979, 1120; VersR 2001, 1100; OLG Frankfurt a. M. VersR 1989, 1290.

¹⁶⁰ DREHER, Meinrad. *Die Versicherung als Rechtsprodukt: die Privatversicherung und ihre rechtliche Gestaltung*. Mohr Siebeck, 1991, str. 45; BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans, a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 54.

¹⁶¹ Srov. rozhodnutí: BGHZ 33, 97, 98; BGH VersR 1962, 974, 975; BVerwG VersR 1987, 273, 274, 297, 298; BGH VersR 1970, 1115, 1116; OGH SZ 53 (1980), Nr. 27.

¹⁶² Srov. rozhodnutí KG VersR 1952, 162, 163.

¹⁶³ BRAEß, Paul. *Elemente einer dynamischen Versicherungskonzeption aus wirtschaftswissenschaftlicher Sicht*. ZVerWiss, 1970, str. 1 a násl.

¹⁶⁴ SCHMIDT-RIMPLER, Walter. VersR 1963, 493 (496, Fn. 29). A dříve také in Festschrift für Heymann, Bd. 2, str. 12 a násl., Versicherungswirtschaft und Versicherungswettbewerb, 1939, str. 67 a násl., nebo VersR 1934, str. 792 a násl.

mohou být předčasnou smrtí narušeny. Teorie pojistného plánu je také více v souladu s potřebou mezigeneračního plánování a ochranou věřitelů. Například při výhradě soupisu přechází na dědice dluhy jen do výše ceny nabytého dědictví (§ 1706). Někdy je nutné chránit zůstavitelovy věřitele, kteří se mohou uspokojit z pojištění.

Zástupci těchto teorií vidí funkci pojištění v zajištění finančních cílů pojistníka nebo jeho podnikatelských záměrů proti narušení způsobeným výskytem nejisté (pojistné) události. Poskytnutím pojistného plnění pojistitelem má zaručit, že individuální hospodářské cíle nebo obchodní plány pojistníka budou realizovány i přes výskyt této události, tj. jako by k nim nedošlo. Novější přístup spočívá v tom, že tato teorie **dokáže vysvětlit jednotně a bezvadně pojištění škodové i obnosové**, které není orientováno staticky na určitý majetek (škodu nebo potřebu) v daném okamžiku, ale bere také v úvahu ekonomické cíle pojistníka související s budoucností. V obnosovém pojištění se větší pozornost klade na zaopatření pojistníka či jiného příjemce plnění (oprávněné osoby). Nezáleží tedy jen na abstraktních majetkových potřebách v době uzavírání smlouvy, ale především na **projekci subjektivních cílů a objektivních potřeb pojistníka**.¹⁶⁵

3.8. Shrnutí kapitoly „Teoretické koncepte pojistného zájmu“

Z předložené analýzy jasně plyne, že zásadní význam má teorie pojistného plánu (*Plansicherungstheorie*), která je mj. v souladu s aktuálním zněním směrnice IDD a české transpozice ZDPZ týkající se testu požadavků a potřeb (§ 77 a 78 ZDPZ), což odpovídá eurokonformnímu výkladu a také požadavku na vnitřní bezrozpornost právního řádu. Předchozí teorie nejsou zcela bez významu jako je teorie pojistné potřeby, kterou teorie pojistného plánu modifikuje, takže lze obhájit také existenci obnosového pojištění, či pojištění na novou cenu.

Určitým nedostatkem této teorie je fakt, že nedokáže spolehlivě odlišit pojištění od jiných závazků. To samo o sobě nemusí být problém, ale musíme hledat další znaky, jedním z nich by právě mohl být pojistný zájem, resp. pojištěný zájem. Tuto hypotézu je nutné dále ověřit (viz kapitola „Rozlišení mezi pojištěním a dalšími závazky“). Autor se nicméně přiklání k řešení, jaké nabízí teorie pojistného plánu, protože hodnotu pojistného zájmu může v obecné rovině tvořit právě plán pojistníka na krytí nahodilých rizik, což je nejméně omezující pro smluvní strany s ohledem na stanovení výše plnění.

¹⁶⁵ LOOSCHELDERS, Dirk. § 1. m. č. 10 - 12. In: LANGHEID, Theo, WANDT, Manfred a kol. *Münchener Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz: VVG. §§ 1-99. Band I. 2. Auf.* München: C.H.Beck, 2016.

4. Další elementy pojistného zájmu

V této kapitole by měly být analyzovány další související otázky týkající se pojistného zájmu. Jednotlivě jde pak o otázku převzetí rizik, zásady zákazu obohacení z pojištění, která byla vůdčí zásadou škodového pojištění, otázka kauzy závazku z pojištění, majetková povaha pojistného zájmu, doba trvání pojistného zájmu, domněnky pojistného zájmu a také budoucí pojistný zájem.

4.1. Zajištění rizik vs. převzetí rizik

V recentní judikatuře mělo význam pro pojem pojistného zájmu rozhodnutí finančního arbitra ze dne 4. ledna 2016, sp. zn. FA/ZP/211/2014,¹⁶⁶ které prohlásilo pojistnou smlouvu investičního životního pojištění za neplatnou, protože nebylo převzato riziko pojistitelem a nemohl být tak naplněn pojistníkův pojistný zájem.

V ekonomickém významu (risk managementu) se princip pojištění někdy vysvětluje jako předání a převzetí rizika.¹⁶⁷ Existují však i přiléhavější definice, protože pojištění může fungovat také na principu sdílení rizik, případně zajištění určitých rizik, čímž se dá bezvadně vysvětlit platnost pojistné smlouvy, která umožní snadnější prosazení autonomie vůle.

Podle § 1 německého VVG se pojistná smlouva týká zajištění specifického (určitého) rizika. Z výrazu „zajištění“ (*Absicherung*) vyplývá, že pojistitel nemusí riziko převzít. To má praktický význam v případě, že pojišťovna provozuje „pojištění“ jako čisté obchodní zastoupení při zajišťování rizik za úplatu. Německý zákon o dohledu nad pojišťovnictvím by v tom mohl spatřovat nedostatek podmínek pro provozování pojišťovací činnosti (§ 1 německého VAG), protože pojistitel nepřebírá žádné pojistné riziko, ale čistou službu. Podle § 1 německého VVG naopak postačuje, aby smlouva směřovala k zajištění specifického rizika. Znaky § 1 německého VVG by tedy mohly být splněny i tehdy, pokud jedna strana provozuje ochranu rizik jako obchodní zastoupení.¹⁶⁸

Výraz zajištění rizik je v souladu s teorií pojistného plánu. Podle této teorie nemusí ke skutečnému „převzetí“ pojistného rizika pojistitelem v obnosovém pojištění dojít, což se ani v případě škodového pojištění ve skutečnosti neděje. Riziko (nebezpečí) jako takové zůstává u pojistníka a pojistná ochrana se vztahuje pouze pro případ vyrovnaní nepříznivých ekonomických důsledků realizace rizika. Ekonomové chápou pojištění jako transfer nebo rozložení rizik.¹⁶⁹ V právním smyslu však k žádnému předání rizika nedochází.¹⁷⁰ Nelze nikomu předat nebo postoupit riziko smrti, invalidity nebo dlouhověkosti, protože se uskutečňuje primárně u pojištěného.

Výhoda této teorie tak může posunout hranici zařazení některých byznys modelů do sféry více regulovaných činností jako je činnost pojišťovacího makléře, který provádí úplnou správu rizik pro své zákazníky na základě smlouvy o poskytování služeb, případně činnosti regulovaného pojistníka (§ 4 ZDPZ) na základě komisionářské smlouvy. Makléři a pojistníci by sami se svými zákazníky museli uzavírat pojistné smlouvy, což je znakem pojišťovací činnosti také podle zákona o pojišťovnictví. Stírají se tak rozdíly mezi tím, jestli se společnost:

¹⁶⁶ Autor své pochybnosti ohledně náležité argumentace rozhodnutí vyjádřil v článku ŠIMEK, Robert. Variabilní pojistná částka jako důvod absolutní neplatnosti životního pojištění? *Obchodněprávní revue*, 2020, č. 4, str. 221 a násl.

¹⁶⁷ V rámci riziková analýzy vzniká rozhodovací problém, jakým způsobem má být naloženo s existencí identifikovaného rizika. Standardními možnostmi je riziku se vyhnout (*Avoid*), řídit ho (*Control, Manage*), zmírnit (*Reduce, Mitigate*), přijmout (*Accept, Retain*), sdílet (*Share*) – např. v rámci koncernu, případně předat (*Transfer*) – outsourcovat na třetí stranu jako je pojištění, zajišťovací transakce, aj.

¹⁶⁸ BT-Drucks. 16/3945, str. 56.

¹⁶⁹ POHLMANN, Petra. § 1. m. č. 8. In: LOOSCHELDERS, Dirk, POHLMANN, Petra. *Versicherungsvertragsgesetz. Kommentar*. 3. Auf. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, str. 157.

¹⁷⁰ VVG-Kommission Abschlussbericht 2004 (VersR Schriftenreihe Heft 25), str. 8.

- a) transparentně prezentuje jako úplný správce rizik a sama nenese riziko plnění z uzavřené smlouvy a
- b) situaci, kdy sice formálně dochází k uzavření pojistné smlouvy, jejíž riziko plnění je 100 % zajištěno uzavřenou zajišťovací smlouvou. V ekonomickém vnímání mezi těmito společnostmi není žádný rozdíl, protože žádná z nich nepřevzala pojistné riziko.

České právo však mezi oběma situacemi může poměrně snadno rozlišovat a jde jen o to, jak na celý problém nahlížíme. V případě a) se společnost zavázala poskytovat pomoc při správě pojištění od jejího uzavření, provádění změn, až po ukončení, do které může spadat plnění povinností pojistníka (pojištěného), ale i uplatňování jeho práv směrem k pojišťovně. Jde o znaky činnosti zprostředkování pojištění [§ 2 písm. e) ZDPZ]. Společnost ad a) nenese riziko pojistného plnění ze svého závazku zajistit rizika zákazníka, ale jen odpovídá za výběr poskytovatele služeb a zákazník nenese insolvenční riziko správce, ale poskytovatele. V případě b) naopak společnost nese riziko pojistného plnění, ačkoli jej 100 % zajistila u zajišťovny a zákazník také nese insolvenční riziko společnosti ad b), nikoli insolvenční riziko zajišťovny.

Domnívám se, že se i zde můžeme opřít o teorii plánování rizik, přestože občanský zákoník slovní spojení „zajištění rizik“ nepoužívá. *A contrario* by bylo možné tvrdit, že zde požadavek na „převzetí rizika“ není v občanském zákoníku výslovně uveden. Teorie plánování rizik však velmi dobře zapadá do požadavku vnitřní bezrozpornosti právního řádu, a mohla by být užitečným interpretačním vodítkem pro soudní rozhodování, resp. k argumentu chybějícího převzetí rizik by nemělo být přihlíženo.

Tuto teorii je však nutné pečlivě vážit, aby nepoškodila existující byznys modely založené na prosté správě rizik a neaplikovaly se na ně mechanicky pravidla pojistné smlouvy. Nabízí se však otázka, zda některé požadavky by neměly být použity na základě analogie, nebo by neměly být rozšířeny, protože smluvní konstrukce ani vnitřní organizační uspořádání by nemělo umožňovat zhoršení právního postavení pojistitele nebo zákazníka. Jde zejména o plnění tzv. vedlejších (ochranných) povinností jako je povinnost nezvyšovat pojistné riziko, případně výkon některých kreačních oprávnění jako je právo ukončit pojistnou smlouvu.

4.2. Zákaz obohacení z pojištění (*Bereicherungsverbot*)

Často se zmiňuje, že v pojištění nesmí dojít k získání neodůvodněného majetkového prospěchu.¹⁷¹ Díky pojištění proto nelze spekulovat na zisk, protože je shora i zdola omezen hodnotou tohoto zájmu. Chybí-li zájem od počátku, pak potřeba po zachování pojištěné hodnoty vůbec není. Je-li zájem dán, ale je vyšší než skutečná hodnota chráněného zájmu (např. obecné hodnoty věci), pak by osoba získala více než potřebuje.

Ve škodovém pojištění může tento zákaz vyplývat z požadavku „vyrovnání úbytku majetku vzniklého v důsledku pojistné události“ (§ 2811).¹⁷² Výjimkou by mohlo být např. taxové pojištění¹⁷³ nebo pojištění na novou cenu.¹⁷⁴ Obecný (obligatorní) zákaz obohacení z pojištění však podle BGH neexistuje, ale **vyplývá pouze z ujednání rozsahu plnění pojistitele**.¹⁷⁵

S tímto názorem se autor ztotožňuje, protože zákaz obohacení z pojištění ve škodovém pojištění se odvíjí od toho, jak je vymezeno pojistné plnění v pojistné smlouvě a jeho rozsah vč. toho, zda se jedná o pojištění škodové či obnosové. Pokud škodové pojištění majetku kryje

¹⁷¹ Aktivní legitimaci státu v případě obohacení v rozporu se zájmy socialistického státu a společnosti znal čl. 473 odst. 4 GK RSFSR z roku 1964. Podobně aktivní legitimaci státu k vydání bezdůvodného obohacení kromě ochuzeného, kterého nebylo možné zjistit, upravoval § 456 věta druhá OZ 1964.

¹⁷² Obdobně také § 1 německého VVG: „...Ersatz des durch den Eintritt des Versicherungsfalles verursachten Vermögensschadens...“

¹⁷³ Např. 57 a násl. německého VVG.

¹⁷⁴ Srov. rozhodnutí BGHZ 9, 195, 203 ff. = NJW 1953, 939.

¹⁷⁵ Srov. rozhodnutí BGHZ 137, 318, 323 ff. VersR 1998, 305; BGHZ 147, 212, 214 ff. = VersR 2001, 749.

časovou hodnotu věci, pak by oprávněná osoba neměla dostat více než tuto hodnotu. Nečiní žádný problém sjednat škodové pojištění i na novou cenu, protože to může být v souladu s pojistníkovým (hospodářským) plánem užívat věc pro konkrétní účel. Strany se však mohou dohodnout i na určitém obnosu, kdy pojistitel nebude v rámci šetření škodní události (§ 2796) zjišťovat konkrétní újmu, ale postačí např. zjištění, že věc byla zničena (totální škoda). Přestože **neexistuje obecný zákaz obohacení z pojištění**, neznámá to nutně, že může být pojistné plnění sjednáno v libovolné výši, ale podstatný je pojistníkův plán (skutečná potřeba) a ochota pojistitele rizika krýt.

Zákaz obohacení z pojištění má některé podobné rysy se zákazem obohacení z deliktního práva, případně práva bezdůvodného obohacení, který získal významný vliv jmenovitě v právu kanonickém. Takové obohacení však musí být získáno „na úkor jiného”. Přirozené spravedlnosti odpovídá pravidlo, že se nikdo nemůže obohacovat ke škodě jiného. Otázka však je, zda pro to existuje spravedlivý důvod.¹⁷⁶ Získal obohacený něco, co mu podle objektivního přiřazení právního řádu náleží? Nemravné, a tedy i protizákonné by bylo získání tohoto obohacení bezdůvodně „na něčí úkor” (§ 2991 OZ).¹⁷⁷ Především na úkor vlastníka, poškozeného, nebo jiné osoby, ke které se váže nebezpečí (zájem), se kterým je povinnost poskytnout pojistné plnění spojeno. Příjemce plnění by tak podle toho zákazu měl mít nejužší vztah k pojištěnému riziku (problém přiřaditelnosti určité hodnoty) a neměl by získat více, než kolik mu podle komplexního hodnocení právního řádu náleží.

Sjednání pojištění na něčí úkor ještě nemusí znamenat, že pojistné plnění musí vždy obdržet pojištěný, protože smlouva pojišťuje jeho zájem (pojištěný zájem). V aktu přijetí plnění třetí osobou však podle názoru autora by měl být obsažen určitý **prvek důvěry, který je založen na fiduciárním vztahu**. Právní úprava si v případě pochybností pomáhá vyžadováním souhlasu pojištěného (§ 2768, § 2826, § 2832 odst. 2). Výjimka je v případě pojištěného potomka pojistníka, který není plně svéprávný, u kterého se nevyžaduje zvláštní souhlas (opatrovníckého soudu), pokud je pojistník sám zákonným zástupcem pojištěného.

Odmítnutí obecného zákazu obohacení z pojištění klade otázku, zda lze škodové pojištění (např. pojištění majetku) zcela odpoutat od pojistného zájmu pojistníka (skutečného majetkově hodnotového vztahu) a navrhnout ho jako pojištění obnosové.¹⁷⁸ To lze obecně jen v pojištění osob a zcela výjimečně v pojištění majetku.¹⁷⁹ Zváženo by také mohlo být například v případě, že pojistník chce chránit svůj subjektivní zájem na určité věci (např. cenu zvláštní oblíbenosti). Konkrétně v § 2855 OZ je mnohem jednodušší použít teorii plánování rizik, která je zpřesněním teorie pojistné potřeby.¹⁸⁰ Pouhé zaměření na krytí pojistníkových rizik by však nemělo vést ke vzniku plnění z abstraktního závazku.

4.3. Pohnutka (motiv) k závazku

¹⁷⁶ Připouští se sjednat pojištění na tzv. novou hodnotu, cenu zvláštní oblíbenosti, sběratelskou hodnotu, nebo jinou hodnotu převyšující obecnou (obvyklou) hodnotu určité věci. Srov. WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 259.

¹⁷⁷ Socialistické sou/dnictví je dokonce spojovalo se škodou socialistické společnosti vyjádřené v zákoně č. 189/1950 Sb., o pojistné smlouvě. Srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9. dubna 1960, sp. zn. Cz 632/58 (R 17/1960).

¹⁷⁸ Pojistná hodnota a přepojištění se totiž stanoví podle objektivní hodnoty věci (§ 2849 OZ), i kdyby pojistníku zůstalo jen tzv. holé vlastnictví (*nuda proprietas*). Na pojistném tak platí více, než skutečně potřebuje.

¹⁷⁹ Dříve bylo možné pouze v pojištění osob. Srov. HRUŠKA, Otakar. *Zájem na pojištění v teorii a praxi*. Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné, 1941, č. 22, str. 49.

¹⁸⁰ Srov. ŠIMEK, Robert, ONDRUŠ, Miroslav. Pojištění lidského těla po jeho smrti nebo jeho oddělených částí. In: ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. (ed.) *Právo v globalizované společnosti. Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuricum Olomoucense, 2018, str. 205-212.

4.3.1. Zkoumání motivu k uzavření pojistné smlouvy

Zkoumání pojistníkových pohnutek k uzavření pojistné smlouvy bylo původně považováno za příliš nákladné a nebylo možné provádět v každém jednotlivém případě při uzavírání smlouvy, takže se přenechalo až zkoumání při šetření škodní události. Mělo to určitý ekonomický motiv. Podvod se totiž brzy měl dostavit a jeho nebezpečí vzniku s odstupem času se oslabovalo, což bylo výhodné především pro pojistitele, který mohl namítnout neplatnost pojistné smlouvy uzavřené v podvodném úmyslu, což platí dodnes (§ 2764).

Snaha pojistný zájem upravit již v ZPS 2004 ztroskotala na námitce, že by jeho prokazování při sjednávání pojištění a za jeho trvání přinášelo nežádoucí transakční náklady.¹⁸¹ Při tom ve stejné době došlo k přijetí zákona č. 38/2004 Sb., který minimálně upravil povinnost pojišťovacího zprostředkovatele zjišťovat a zaznamenat požadavky a potřeby zájemce o pojištění (§ 21 odst. 8). V současné době tato námitka není důvodná, protože se toto pravidlo rozšířilo i na přímý prodej (§§ 77 a 78 ZDPZ) jako požadavek vyplývající z evropského práva.

Kauza určuje smluvní typ. Subjektivní kauzou právního jednání je skutečný motiv, který vede smluvní stranu k uskutečnění právního jednání. Vzhledem k tomu, že zkoumání kauzy je dnes významné především při posuzování souladu s dobrými mravy, zákonnosti právního jednání (§ 580 OZ), omylu (§ 583 OZ) či vadnosti plnění (§ 1914 OZ), je předmětem zájmu především kauza subjektivní.¹⁸² Ta se zjišťuje právě pomocí testu požadavků a potřeb pojistníka.

Sleduje-li jedna ze stran dosažení účelu, který není vyjádřen v obsahu právního jednání (§ 1791 OZ), a o kterém druhá strana neví a vědět nemůže, jde obecně jen o pohnutku, která je právně bezvýznamná. Pokud o této pohnutce obě smluvní strany ví, a není dán pojistný zájem, pak byla uzavřena sázka,¹⁸³ případně jiný smluvní typ, který vyhovuje skutečné vůli stran, přestože smlouvu nazvali pojistná smlouva. Je-li tato pohnutka neznámá pojistiteli, pak se z preventivních důvodů stanoví neplatnost právního jednání podle § 2764 odst. 2 OZ. Před podvodnou pohnutkou má být pojistitel chráněn.

Pohnutka se odlišuje od kauzy právního jednání (*causa*). Právním důvodem je např. darování, představa o nouzi a potřebě pomoci je motivem. ZDPZ stanoví povinnost prověřovat sdělené pohnutky druhé strany a zohlednit je v rámci právního jednání. Jedná se o výjimku, kdy pohnutky jsou zpravidla primárně přiřazovány osobní sféře jednajícího. V našem případě se pohnutka automaticky nestává součástí právního jednání bez dalšího, takže i omyl v pohnutce (§ 583 a násl.) by byl relevantní, což má význam především u misselingu pojistných produktů. Stále platí, že pohnutka musí být vyslovena a stát se součástí právního jednání (jako jeho podmínka, předpoklad účinnosti). Pohnutka, která zůstane druhé straně skryta, je irelevantní.

4.3.2. Abstraktnost závazku

Podle některých názorů osoba, která může prohrát sázku, hru či loterii, a v takovém případě bude povinna poskytnout plnění z ní, má oprávněnou potřebu ochrany před následky neúspěchu. Definice pojistného zájmu by tedy u ní byla naplněna.¹⁸⁴ Podle jiných je klasickým příkladem pojištění, kdy je pojistný zájem sice na hranici, ale ještě v souladu se zákonem, tzv.

¹⁸¹ WAWERKOVA, Magdalena. § 2761. m. č. 4. In: HULMÁK, M., a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část* (§ 2055 - 3014). Praha : C.H.Beck, 2014, str. 1304.

¹⁸² HULMÁK, Milan. § 1722. m. č. 14. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část* (§ 1721–2054). Praha: C.H.Beck, 2014, str. 7.

¹⁸³ RITTER, Carl. *Das Recht der Seeversicherung: Band 1, Ausgabe 2*. Walter de Gruyter, 1967, str. 170 - 171.

¹⁸⁴ JANDOVÁ, Lucie. § 2761. In: JANDOVÁ, Lucie, SVEJKOVSKÝ, Jaroslav, ŠLAUF, Petr. *Pojištění v novém občanském zákoníku : komentář*. Praha : C.H.Beck, 2014, str. 23.

pojištění *hole in one*. Jde o pojištění finanční ztráty pojistníka, způsobené tím, že někdo při golfu vyhraje drahou cenu, pokud dopraví míček do jamky na jediný úder.¹⁸⁵

Tyto závěry je nutné korigovat,¹⁸⁶ protože závazky ze hry nebo sázky nelze platně zajistit, ačkoli prohrávajícímu vznikla ztráta. Kromě zájmu, který je v rozporu se zákonem nebo jeho účelem, nejsou pojistitelné také ztráty, které vzniknou ze sázky, hry nebo loterie. Výslovně tak stanoví čl. 928 bod 2 ruského občanského zákoníku. Podobně občanský zákoník Québecu volí pro pojištění v hazardní hře či sázce výslovný zákaz. Nejde ani o to, že zájem na dosahování zisku, případně proti vzniku pasív nebo ztrátě aktiv, by nebylo možné pojistit, ale proto, že by se obcházel pravidla o nevymahatelnosti pohledávek ze sázky, hry, nebo losu (§§ 2874, 2877, 2878, 2883 OZ). Pokud by se pravidla o zákazu zajištění neaplikovala analogicky na pojištění, pak by smluvní konstrukce umožňovala riziko sázejícího rozložit mezi více osob. Smyslem a účelem zákazu zajištění však bylo spíše ponechat toto riziko pouze na bedrech sázejícího.

Od toho je nutné odlišit situaci, kdy jde o jiný typ závazku, který lze platně zajistit. To může být případ veřejného příslibu, jednostranné záruky, či dvoustranné záruční smlouvy. Problémem některých těchto závazků je netransparentnost jejich kauzy, v jejímž důsledku mohou být obcházena pravidla o obsahu a formě právního jednání (např. pro rozpor s dobrými mravy či zákonem).

4.4. Majetková povaha

4.4.1. Peněžní nebo jiný majetkový zájem

Pojistitelný zájem musí být majetkové povahy,¹⁸⁷ což se projevilo již v ustanoveních Pruského Landrechtu (ALR),¹⁸⁸ ale i německého obchodního zákoníku.¹⁸⁹ Pokud někdo čerpá z života jiného nemateriální výhodu, nelze přesvědčivě obhájit kompenzaci útrap materiální výhodou.¹⁹⁰ Čisté afekční zájmy (např. ze záliby, ze zábavy, ze soucitu, z milosrdnosti) není možné pojistit.¹⁹¹ Proto je zájem **právní vztah k určitému jmění, jehož porucha může přinést ekonomickou nevýhodu**,¹⁹² nikoli jen citovou.

Občas se objevují i názory, že k hodnotě zvláštní oblíbenosti nelze přihlížet. Vztahy mající hodnotu jen subjektivní – psychickou – mající hodnotu jen pro jednotlivce, ale bez hodnoty pro každého jiného člověka, nejsou pojistitelné. S tímto závěrem se autor neztotožňuje, protože neexistuje rozumný důvod, proč by majetkové zájmy, které se týkají jen určité osoby (např. cena zvláštní oblíbenosti) nemohly být *a priori* pojištěny a podle toho stanoveno i pojistné. Požadavek na majetkový zájem neznámá, že tento musí být také předmětem, se kterým lze nakládat nebo měl majetkovou hodnotu pro jiného.

¹⁸⁵ WAWERKOVÁ, Magdalena. § 2761. m. č. 8. In: HULMÁK, M., a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 - 3014)*. Praha : C.H.Beck, 2014, str. 1304.

¹⁸⁶ Na pojištění golfu by se uplatnila výjimka týkající se zručnosti nebo tělesného cvičení podle § 2881.

¹⁸⁷ K této otázce např. LEWIS, William. *Lehrbuch des Versicherungsrechts*. Stuttgart : Enke, 1889 - XV, str. 35.

¹⁸⁸ Podle § 1953 ALR: „Jede künftige Gefahr, die nicht mit verbotenen Handlungen verknüpft ist, kann der Versicherer übernehmen.“

¹⁸⁹ § 778 HGB (dříve § 782): „Jedes in Geld schätzbare Interesse, welches jemand daran hat, daß Schiff oder Ladung der Gefahren der Seeschiffahrt bestehe, kann Gegenstand der Versicherung sein.“ V současné době nahrazují ustanovení HGB smluvní ujednání Allgemeine Deutsche Seeversicherungsbedingungen.

¹⁹⁰ Podobně uvažuje i Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí z 15. října 1927, sp. zn. Rv I 661/27, Vážný č. 7.790. Srov. také WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 242.

¹⁹¹ Opačně HAAS, Karel. § 2762. m. č. 4. In: ŠVESTKA, J. DVORÁK, J., a kol. *Občanský zákoník : komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, 2014.

¹⁹² WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 240; SCHAUER, Martin. Vorbem. §§ 49-68a, m. č. 43 In: HONSELL, Henrich. (Hrsg.). *Berliner Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz. Kommentar zum deutschen und österreichischen VVG*. Zürich: Springer, 1999, str. 795 – 844.

Problémem materiálního zájmu může být jeho autonomní ocenění¹⁹³ s ohledem na fakt, že pojištěním se nerealizuje směnná funkce protiplnění, ale právě pojistná ochrana. Jde o podobný problém, na který upozorňuje Petr Těgl v rámci otázky úplatnosti zástavního práva, u kterého nelze spolehlivě zajistit ekvivalenci úplatnosti s protiplněním.¹⁹⁴

4.4.2. Majetková hodnota a výhoda z jejího zachování

Pojistným zájmem lze rozumět především **zájem na zachování hodnot**. Např. na věci, za kterou osoba v době vzniku pojistné události nesla riziko v důsledku její ztráty, poškození či zničení, a proto by v důsledku pojistné události mohla utrpět škodu. Také se sem řadí zájem na zachování lidského života, zdraví apod.

Nositelem hodnoty pojistného zájmu může být celá řada subjektů.¹⁹⁵ U každého z nich pak lze určit povahu jeho zájmu a dobu, ve které existuje. Např. v případě prodeje v obchodě může být výhradou vlastnického práva až do úplného zaplacení kupní ceny vlastníkem věci prodávající, přestože již přešlo nebezpečí škody na věci na kupujícího. Hodnoty obou zájmů jsou zde srovnatelné, protože vlastník má zájem na zaplacení kupní ceny, která se dá považovat při této transakci za ekvivalent hodnoty věci, zatímco kupující má zájem na zachování hodnoty věci v důsledku postavení čekatele (budoucího vlastníka). Byl-li pojištěn vlastnický zájem, plnění by se mělo dostat skutečnému vlastníku, protože smlouva byla sjednána v jeho prospěch bez ohledu na to, zda ji sjednal kupující nebo prodávající. Plnění z pojištění však může současně zajišťovat zájem na zaplacení kupní ceny, jestliže přešlo nebezpečí škody na věci, ale ještě nebyla zaplacená kupní cena.

Pojistný zájem je pravidelně určován hodnotou, kterou má dané pojištění krýt a zároveň vztahem mezi onou hodnotou a subjektem, jemuž je zachování hodnoty pojistného zájmu ku prospěchu (výhoda). Hodnotou pojistného zájmu jsou hodnoty zejména majetkové. Nemajetkové hodnoty jen potud, pokud jsou určeny ke krytí potřeb majetkových, případně lze uznat jejich krytí jen v omezené míře. Nelze s jistotou hovořit o pojistném zájmu ve smyslu afekčním, byť mohou být často spojeny s citovým poutem. Např. v pojištění osob nelze automaticky citové dotčení z úmrtí slavné osobnosti spojovat se vznikem majetkové potřeby. K tomu by musel přistoupit zvláštní důvod.

Pro vznik a trvání pojištění je důležitá **existence samotné hodnoty pojistného zájmu, která přináší určité osobě nějakou majetkovou výhodu**. Skutkový vztah mezi onou hodnotou a subjektem je otázkou do jisté míry subjektivní. Základ tohoto vztahu je pravidelně dán, je-li skutkový vztah (pojistný zájem) podpořen i vztahem právním (např. vlastnictví). Není to však nutnou podmínkou. Subjektivní pojetí pojistného zájmu je individualizováno subjektivním vztahem hodnoty pojistného zájmu k určité osobě. Objektívni pojetí je založeno spíše na existenci hodnoty pojistného zájmu jako takové bez ohledu na subjektivní vztah k této hodnotě. Například pro uzavření pojistné smlouvy není nutně složité zkoumat otázku vlastnictví nebo její strukturu, ale postačí, že určitá věc existuje a není důvod pochybovat, že má vlastníka. Teprve při vzniku škodní události je z hlediska transakčních nákladů účelné řešit otázku, kdo je vlastníkem věci, které zájmy jsou v pojistné smlouvě spolupojištěny, a kdo má nárok na pojistné plnění.¹⁹⁶

¹⁹³ Autonomní ocenění je někdy potřebné v právní úpravě bezdůvodného obohacení. Srov. MELZER, CSACH. § 2999. In: MELZER, Filip, TĚGL, Petr, a kol. *Občanský zákoník : velký komentář. Svazek IX., § 2894-3081*. Praha : Leges, 2018, str. 1488 a násl.

¹⁹⁴ TĚGL, Petr. *Úplatnost nabytí věcného práva jako podmínka fungování materiální publicity veřejných seznamů v novém občanském zákoníku*. Právní rozhledy, 2013, č. 1, str. 28 a násl.

¹⁹⁵ Např. v pojištění zahraniční přepravy zboží v různých fázích přepravy těchto subjektů může být několik – dovozce, velkoobchodník, banka, úvěrová instituce, příjemce atp.

¹⁹⁶ Touto cestou se velmi správně vydala Irská právní úprava, která přijala Consumer Insurance Contracts Act 2019, kde se v čl. 7 odst. 1 uvádí: „A claim by a consumer under an otherwise valid contract of insurance shall not be rejected by the insurer by reason

4.4.3. Identifikace pojistného zájmu

České právo z praktických důvodů proto kombinuje jak objektivní pojetí (skutkový stav), tak subjektivní pojetí (individuální přání či požadavky). Pojistníkům pojistník zájem se prakticky identifikuje tak, že se určí objektivní zájem (např. určitá nevýhoda, když by konkrétní hodnota nebyla zachována) a v dalším kroku výše tohoto zájmu, která musí být adekvátní, aby nepodporovala morální hazard. Tento postup má svůj odraz v povinném zjišťování požadavků a potřeb zákazníka distributorem pojištění podle § 77¹⁹⁷ a 78¹⁹⁸ ZDPZ. V soukromoprávní rovině jde také o § 2789 odst. 1.¹⁹⁹

Celý proces by potom mohl vypadat tak, že se identifikuje nějaký zájem (potřeba), identifikuje jeho výše, určí se povaha vztahu osoby k této potřebě (který a čím zájem byl pojištěn), a v posledním kroku, zda je pojistník oprávněn pojistnou smlouvu uzavřít. Tyto kroky na sebe nemusí navazovat v naznačeném pořadí. Předpokladem také je, že existuje převažující zájem na zachování hodnoty zájmu než na plnění pojistitele.

Škodové pojištění – příklady

V pojištění škodovém se určí možnost úbytku majetku v důsledku nahodilé události (na aktivech nebo pasivech), jaká je hodnota možného úbytku (např. pojistná hodnota), zda byl pojištěn zájem vlastnický nebo jiný zájem, a zda má pojistník vlastní zájem anebo jen pověření pojistnou smlouvu uzavřít.

Mohou proto nastat různé konstelace, u které se identifikuje potřeba krýt nahodilé události způsobené povodní na určité nemovitosti, výše pojistné hodnoty pojištěného majetku má odpovídat obecné ceně věci, takže se pojišťuje vlastnický zájem, a pojistník je vlastníkem nemovitosti. V tomto případě bylo uzavřeno pojištění vlastního zájmu. V pojištění vlastního zájmu není pochyb o tom, že vlastník věci může pojistit vlastní věc. Postačí prokázat vlastnické právo.

Pokud bychom v této konstelaci zaměnili osobu pojistníka za nájemce věci, pak by byl pojištěn cizí zájem (vlastníka), ale uzavřeno by bylo kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu. Zájem nájemce se totiž odvozuje ze zájmu na užívání věci, který není plnohodnotným zájmem vlastnickým, i kdyby zbylo jen holé vlastnictví, ale tento vnořený zájem opravňuje k uzavření pojištění osobou, která je nositelem tohoto odvozeného zájmu. Postačí prokázat existenci možnosti užívání věci (např. nájemní smlouva)

V poslední konstelaci by osobou pojistníka mohla být osoba, která na věci nemá žádný vlastní (vnořený) zájem, a jednalo by se čistě pouze o pojištění cizího zájmu (vlastníka). Aby taková osoba mohla pojištění uzavřít, musí k tomu být oprávněna a vyžaduje se určité pověření. Např. svěřenecký správce může oprávněn pojistit spravovaný majetek na náklady beneficenta proti běžným rizikům (§ 1427 odst. 1). Prokazuje se např. smlouvou o správě cizího majetku, ale může jít o zmocňovací smlouvu, případně zákonné zmocnění. Nejde o plnou moc, protože jinak by se zastoupený stal smluvní stranou - pojistníkem. Hovoříme tak o nepřímém zastoupení, pro které zde autor používá výraz „**správce rizik**“.

only that the consumer does not have, or did not have at the time when the contract was entered into, an interest in the subject-matter of the contract.“

¹⁹⁷ Odst. 1: „Před sjednáním nebo podstatnou změnou pojištění získá pojišťovna nebo pojišťovací zprostředkovatel od zákazníka informace týkající se jeho **požadavků, cílů a potřeb**.“ (tučně zvýrazněno autorem)

¹⁹⁸ Odst. 2 : „Rada se poskytuje na základě:

a) analýzy

1. **požadavků, cílů a potřeb** získaných od zákazníka,...“ (tučně zvýrazněno autorem)

¹⁹⁹ „Musí-li si pojistitel být při uzavírání smlouvy vědom nesrovnalostí mezi nabízeným pojištěním a zájemcovými **požadavky**, upozorní ho na ně...“ (tučně zvýrazněno autorem)

Obnosové pojištění - příklady

Stejný postup bude v obnosovém pojištění. Určí se nějaká majetková potřeba (např. majetková výhoda z pokračování života určité osoby), jaká je hodnota (výše) zájmu, když by se nebezpečí realizovalo, jaký je vztah nositele zájmu k této hodnotě, a zda má pojistník vlastní zájem anebo jen pověření pojistnou smlouvu uzavřít.

Také zde může vzniknout více konstelací. Například otec uzavírá pojištění pro případ smrti ve výši pojistné částky, která odpovídá výši úvěru, který si vzal na financování vlastního bydlení. Otec tak uzavřel pojištění vlastního zájmu (plnění má krýt jeho potřebu) týkající se vlastního života, a není pochyb o tom, že také může uzavřít pojistnou smlouvu.

V jiném případě by v postavení pojistníka mohla vystupovat syn. Identifikace majetkové potřeby se děje tak, jestli by smrt otce pro něj mohla vyvolávat majetkovou potřebu (např. splatit úvěr, aby se mohl stát dědicem nemovitosti). V takovém případě bylo uzavřeno pojištění vlastního zájmu týkající se cizího života a vyžaduje se souhlas otce jako pojištěného (§ 2826). Pojištění vlastního zájmu bylo uzavřeno kvůli tomu, že syn má vlastní zájem na tom, aby mu nemovitost připadla jako právnímu nástupci. Protože jde o pojištění vlastního zájmu, je pojistník oprávněn takovou smlouvu uzavřít.

V dalším případě může v roli pojistníka vystupovat banka, která otci poskytla úvěr. Smrt úvěrovaného (otce) by pro ni mohla znamenat riziko nesplácení úvěru. V takovém případě bylo uzavřeno pojištění vlastního zájmu týkající se cizího života a vyžaduje se souhlas otce jako pojištěného (§ 2826).

Jiným případem by mohlo být, pokud zaměstnavatel uzavírá jako pojistník skupinové životní pojištění pro své zaměstnance (vč. otce), jehož účelem je krýt majetkovou potřebu členů rodiny zaměstnance. Protože zaměstnavatel neřeší vlastní zájem, ale pojišťuje zájem cizí a zároveň jde o cizí život, potřebuje k tomu souhlas otce (§ 2826) a k zahrnutí do pojistné smlouvy také pověření, že tento cizí zájem může hájit (spravovat). Něco jiného by bylo, kdyby si pojišťoval vlastní zájem na životě zaměstnance, kterým by řešil svoji majetkovou potřebu (např. nepravidelné výdaje nebo zhoršení provozuschopnosti v důsledku ztráty klíčového zaměstnance). V pojištění vlastního zájmu by k zahrnutí do pojistné smlouvy další pověření nepotřeboval. Vyžadoval by se jen souhlas pojištěného (§ 2826).

4.4.4. Pravidla pro správu a řízení produktu

Stanovení okruhu osob, které mohou sjednat pojištění není náhodné, ale pojišťovny mají dokonce veřejnoprávní povinnost při tvorbě pojistného produktu provést jeho testování a součástí této přípravy je také vymezení cílového trhu zákazníků podle čl. 25 směrnice IDD²⁰⁰ a nařízení POG.²⁰¹ Pojišťovna ještě před uvedením produktu na trh nebo před zavedením jeho

²⁰⁰ „...Postup schvalování produktu musí stanovit pro každý produkt **určený cílový trh** a musí **zajišťovat posouzení veškerých rizik souvisejících s tímto určeným cílovým trhem** a soulad zamýšlené distribuční strategie s určeným cílovým trhem, a musí být přijata přiměřená **opatření k zajištění toho, aby byl pojistný produkt distribuován na určený cílový trh**...“ (tučně zvýrazněno autorem)

²⁰¹ Rec 5: „**Určením cílového trhu tvůrcem pojistného produktu se rozumí popis skupiny zákazníků sdílících společné charakteristiky na abstraktní a obecné úrovni, který má umožnit tvůrci pojistného produktu *přizpůsobit znaky produktu potřebám, charakteristice a cílům takové skupiny zákazníků*** (...)“

Rec 6: „**Úroveň podrobnosti údajů o cílovém trhu a kritérií použitých k vymezení cílového trhu a určení vhodné distribuční strategie by měla být pro produkt relevantní a měla by umožňovat posoudit, kteří zákazníci do cílového trhu spadají** (...)“

Rec 8: „**V rámci opatření pro dohled nad produktem a jeho řízením by tvůrci produktů rovněž měli provést přiměřené testování pojistných produktů, včetně analýzy scénářů, je-li to relevantní, a to zejména u pojistných produktů s investiční složkou, s cílem zajistit, aby produkt po celou dobu životnosti splňoval identifikované potřeby, cíle a charakteristiky cílového trhu.**“ (tučně zvýrazněno autorem)

podstatných změn musí provést test požadavků a potřeb na *high-level* úrovni, a musí je otestovat na různých kategoriích zákazníků (pojistníci, pojištění, oprávněné osoby).

Tento požadavek byl v českém právu transponován v § 53 ZDPZ.²⁰² Pojišťovny mají tedy konkrétní nástroje, jakými lze také řídit případně riziko spekulace či pojistného podvodu (morálního hazardu), a nad plněním veřejnoprávních povinností je také vykonáván dohled.²⁰³ Každá pojišťovna musí mít předem jasno, kterému pojistníkovi umožní sjednat pojistnou smlouvu a pro jaké pojistné zájmy, potřeby či rizika.

4.4.5. Objektivní (materiální) zájem

A. Skutkový vztah

Pojistným zájmem pojistníka lze rozumět především **zájem na zachování hodnot** (materiální zájem), který vznikem pojistné události přechází v **zájem na poskytnutí náhrady (plnění)**. Jedná se o faktický vztah k zachování určité hodnoty (života, zdraví nebo majetku). Pojistný zájem existuje jako **vztah mezi subjektem (pojistníkem) a objektem ohroženým pojistným nebezpečím (osobou nebo věcí)**. Pojistník může hájit vlastní materiální zájem, ale také cizí (svým jménem, jako zmocněnec třetí osoby). Zájem na zachování hodnot musí být vyšší než zájem na poskytnutí náhrady pojistitelem.

Pojistný zájem vždy existuje u toho, kdo by musel nést následky pojistné události, pokud by pojistná smlouva neexistovala, tj. u pojištěného (§ 2766). Pojistný zájem může mít i osoba odlišná od pojištěného jako pojistník který pojistitel zkoumá při uzavírání pojistné smlouvy nebo jeho podstatné změně na základě informací, které pojistiteli sdělí (§ 2788, § 2759). Pojistitel hodnotí, zda zájem na zachování hodnot existuje (např. jde o vlastníka věci), jinak by mohl přijít o nárok na pojistné (§ 2764 odst. 1). V zásadě by mělo být dostačující, pokud určitá osoba spadá do definice cílového trhu stanovené pojistitelem podle § 53 ZDPZ, podle které se určí nějaký materiální zájem. Například označením vztahu k pojištěnému (potomci, předci, zaměstnavatel aj.) nebo k určité věci (vlastník, nájemce, zástavní věřitel, prodávající aj.).

Pokud v některé právní úpravě chybí v obnosovém pojištění požadavek materiálního zájmu (např. v Rakousku), pak nelze nedostatek tohoto vztahu k pojištěné hodnotě zohlednit ani při zániku pojištění (§ 2765 OZ). Pojištění osob v Rakousku tedy z důvodu zániku pojistného zájmu nemusí zanikat, ale mělo by být ukončitelné výpovědí.

Vyžaduje-li právo (ČR, Německo) materiální zájem, pak by problém mohl nastat s určením doby zániku pojištění, pokud by po uzavření smlouvy pojistníkův zájem zanikl. Mezi různými typy pojištění je však z dobrého důvodu nutný diferencovaný přístup z důvodu zajištění kontinuity pojištění, jestliže zanikne (objektivní) materiální zájem:

a) **pojištění aktiv** – např. pokud zanikl zájem (kvalifikovaný vztah) pojistníka, ale trvá zájem nového nabyvatele, pak je nutné zkoumat, zda pojistník nemá (vlastní, budoucí) čekatelský zájem,

²⁰² Odst. 1: „*Pojišťovna, samostatný zprostředkovatel a pojišťovací zprostředkovatel s domovským členským státem jiným, než je Česká republika, kteří vytvářejí pojistný produkt určený k distribuci zákazníkům,*

a) zavedou, udržují a uplatňují postupy pro jeho schvalování s dostatečným předstihem před tím, než je pojistný produkt zákazníkům distribuován nebo než má dojít k jeho významné změně,

b) průběžně přezkoumávají a pravidelně hodnotí pojistný produkt, který distribuují, a zjednávají bez zbytečného odkladu odpovídající nápravu zjištěných nedostatků,

c) poskytnou jinému pojišťovacímu zprostředkovateli veškeré potřebné informace o pojistném produktu, postupech jeho schvalování a jeho cílovém trhu.” (tučně zvýrazněno autorem)

²⁰³ Např. EIOPA's approach to the supervision of product oversight and governance ze dne 8. října 2020. Dostupný na: https://www.eiopa.europa.eu/content/eiopa-approach-supervision-product-oversight-and-governance_en, nebo Stanovisko k regulaci finančního trhu – Požadavky, potřeby a cíle zákazníka, rada podle ZDPZ (ČNB). Dostupné na: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/legislativni-zakladna/stanoviska-k-regulaci-financniho-trhu/RS2019-23/>

případně zmocnění spravovat pojistnou ochranu pro nabyvatele (jako nepřímý zástupce), což může být případ výhrady vlastnického práva (§ 2132 a násl.), když pojistné plnění může zajistit nárok na zaplacení kupní ceny,²⁰⁴

b) **pojištění pasiv** – materiální zájem nemusí zanikat, pokud trvá ručení za dluhy (např. vyloučený akcionář jako pojistník odpovědnostní pojistky ručí za splacení emisního kursu jím upsaných akcií podle § 345 odst. 3 ZOK),

c) **pojištění obnosu** – ztráta materiálního zájmu po uzavření pojištění nemusí být důvodem zániku pojištění, ledaže pro pojistníka představuje trvalou ztrátu zájmu na pojistné ochraně, takže se stane zbytečná.²⁰⁵ Ten musíme odlišit od subjektivní nebo jen dočasné ztráty pojistné potřeby z horizontu pojistníka (např. v důsledku čerpání rodičovské dovolené). Ze ztráty výhody z pokračování lidského života ještě nelze dovozovat automatický zánik pojištění, ale jen možnost ukončit pojištění (např. žádostí o odkup, výpovědí), příp. postoupit smlouvu jiné osobě.

B. Souhlas pojištěného

Vedle případu skutkového může být prokázán materiální zájem i tím, že pojištěný udělí k pojištění souhlas nebo jeho změnám. Tím je vyjádřena důvěra mezi pojištěným a pojistníkem, že může uzavřít pojistnou smlouvu a stát se smluvní stranou. Nejde však o úplné vyjádření důvěry mezi pojistníkem a pojistitelem, protože až na výjimečné případy (§ 2832 odst. 1) není nutný souhlas pojistitele.

Potřeba zvláštního souhlasu v pojištění cizího života je dána tím, že postiženými osobami jsou pojistník i pojištěný. Potřebou je zde postižen pojistník. Naproti tomu nebezpečí (*Gefahr*) se týká pojištěného. Objektem pojištění je zde osoba, na jejíž život se pojištění vztahuje – pojištěný (*Gefahrperson*). Toto rozdělení nás vede k tomu, kdo je oprávněn k pojistnému plnění, neboť mu vzniká majetková potřeba, a koho postihuje přímo nebezpečí, resp. nehoda (*Zufall*).

Historicky nutnost souhlasu pojištěného (*Gefahrperson*) upravil Pruský Landrecht, aby pojištěný vůbec věděl o existenci pojištění. Pojištění vlastního života totiž mohlo být uzavřeno bez omezení (§ 1968 ALR). Naproti tomu v pojištění cizího života mohlo být uzavřeno pojištění, jen pokud pojistník byl v blízkém příbuzenském vztahu s pojištěným (§ 1971 ALR), nebo pokud pojištěný souhlasil s pojištěním prostřednictvím soudu, později svým písemným souhlasem (§ 1973 ALR).²⁰⁶ Byl-li tento příkaz porušen, případdo pojistné plnění chudým jako pokuta (§ 1974 ALR).²⁰⁷ Původně také pojištění cizího života mělo horní hranici pojistné sumy do výše škody, ale nikdy se jim nemělo sledovat obohacení (§ 1983 ALR).

Ještě na konci 20. století převažoval v Německu názor, že samotný pojem pojistný zájem je v obnosovém pojištění zbytečný.²⁰⁸ Od roku 2008 byl však uznán jako pojmový znak i pro obnosové pojištění.²⁰⁹ Přestože je § 80 německého VVG týkající se zániku pojistného zájmu

²⁰⁴ V tuto chvíli prodávající již nemá zájem na zachování hodnoty věci, která je předmětem prodeje.

²⁰⁵ Každé jednání v rámci privátní autonomie vůle sleduje dosažení určitého zájmu (užitku). Jestliže výkon práva nesleduje dosažení užitku, ale jen poškození druhé strany, jde o zneužití práva (§ 8).

²⁰⁶ Řešení této situace byla v minulosti různá. Kromě státního souhlasu mohla být vyžadována zvláštní přísaha upřímnosti složená pojistníkem, na takové smlouvy mohly být uvaleny vyšší daně, prohlášeny na trestný čin, úplně zakázány z pohledu soukromého práva apod. Srov. BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans, a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 118.

²⁰⁷ „...jeder, sowohl, der Versicherer als auch der Versicherte die gezeichnete Summe zum Besten der Armen als Strafe erlegen.“

²⁰⁸ BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans, a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 58.

²⁰⁹ BGH přiznal existenci pojistného zájmu v pojištěného cizího zájmu pro případ úrazu již v rozhodnutí ze dne 8. února 1960, sp. zn. BGHZ 32, 44, 49 = VersR 1960, 339, 340.

použitelný výslovně pouze na pojištění věci, přiznává mu odborná literatura vlastnost analogie i na jiná pojištění (zejména odpovědnosti).²¹⁰

Vyžadování souhlasu má chránit dobrověrného pojistitele i pojištěného. Udělením souhlasu je vyjádřena důvěra, že pojištěný spoléhá na to, že pojistník, ani obmyslený nebude usilovat o jeho život.²¹¹ Souhlas je podmínkou platnosti pojistné smlouvy, protože chrání před potenciálně škodlivými právními dispozicemi, avšak není kauzou (motivem). Stejně tak i jiná právní jednání týkající se pojištění podléhající souhlasu pojištěného. Význam souhlasu podle § 2826 OZ je ovšem jiný než v § 2767 odst. 1 OZ. V prvním případě jde totiž o bezpečnostní opatření, zatímco v druhém případě pojištěný vlastní majetková práva z pojistné smlouvy a vzdává se jich ve prospěch pojistníka, příp. třetí osoby (§ 2768 odst. 2 OZ).

Existovat může i jiný pohled, že v souhlasu s uzavřením pojistné smlouvy je obsažen i souhlas k přijetí plnění třetí osobou.²¹² O tom však autor není zcela přesvědčen, ale bude spíše zaležet na způsobu formulace souhlasu. Pojištěný si totiž nemusí přát, aby třetí osoba přijmula pojistné plnění, ale může jen chtít, aby pojistník byl „pouze“ smluvní stranou. Záleží také na jejich vnitřním vztahu, zda například pojistník musí jednat v souladu s pokyny pojištěného na základě smlouvy příkazního typu.

Souhlas pojištěného materiální zájem nezakládá a ani sám o sobě nemusí být spolehlivý, ale je nutné připustit důkaz opaku v konkrétním případě. Význam domněnky (§ 2763 odst. 3 OZ) může být v otázce důkazního břemene, protože neexistence skutečného zájmu přes výslovný souhlas by musela prokazovat strana, která se neexistence dovolává. Pouhý souhlas nestačí, pokud není i skutečný zájem.²¹³ Ani ze samotného faktu přibuzenství nemusí vyplývat skutečný zájem (např. bratřenci a sestřenice, kteří se nikdy nepotkali a nevytvořili si vazby, ze které by vznikla majetková potřeba krytí). V tom je převrácení důkazního břemene na pojistitele zrádné.

4.4.6. Subjektivní zájem

A. Prání, aby pojistná událost nenastala

Pojistný zájem není jen to, co je ohroženo pojistným nebezpečím, ale odráží i určitou majetkovou (hospodářskou) potřebu, která je přizpůsobena subjektivními požadavky. Důležité je také **zaměření subjektivní stránky pojistníka**, ať už jde o subjektivní požadavky (§ 77 a § 78 ZDPZ) jako je stanovení výše pojistné částky v životním pojištění, výše limitů pojistného plnění v pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, výše spoluúčasti v pojištění majetku, anebo také o skutečnou pohnutku (motiv) k uzavření pojistné smlouvy.

Protože licence pojišťovací činnosti je omezená jen na uzavírání pojistných smluv a činností přímo vyplývajících (§ 3 odst. 1 písm. f) ZPOJ), mají všichni v úvahu přicházející pojistníci legitimní očekávání, že licencované pojišťovny budou s nimi uzavírat pouze pojistné smlouvy. Také pojišťovny mohou oprávněně očekávat, že jejich zákazníci budou vstupovat do závazků v rámci poctivého jednání.

²¹⁰ BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans, a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 63.

²¹¹ Existuje také i pádný argument, že pokud například zaměstnavatelé vytváří podmínky, ve kterých mají zaměstnanci větší hodnotu mrtví než živí, pak dochází k jejich redukci na pouhé objekty a vyžadování takového souhlasu je nemorální. In SANDEL, Michael J. *Co si za peníze (ne)koupíte. Společnost vstupuje do nové éry, vše je na prodej*. Brno: BizBooks, 2013, str. 119.

²¹² TROJAN, Tomáš. *Problematické aspekty související s aplikací pojistné zájmu v pojistné smlouvě*. Rigorózní práce. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2022, str. 30.

²¹³ BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 61.

Subjektivní zájem (požadavky, přání) vyjadřuje skutečnou vnitřní pohnutku (motiv) k uzavření pojistné smlouvy a je okolností, která dále **formuje (dotváří) materiální zájem**. Subjektivní zájem proto může spočívat v krytí vyšší hodnoty, než je obecná hodnota věci, a to na její novou hodnotu, aby bylo dosaženo vyššího krytí. Naopak může být materiální zájem subjektivně omezen sjednáním vyšší spoluúčasti apod., aby bylo dosaženo lepší ceny.

Tyto závěry potvrzuje také pojišťovací slovník, když k subjektivnímu hodnocení rizika (zájmu, potřeby) uvádí, že se „*přibliží k navrhovateli, neboť se odhaduje a oceňuje i pravděpodobný poměr pojistníka k možné škodě*“.²¹⁴ Naproti tomu při objektivním hodnocení rizika se „*přibliží pouze k věci, která má být pojištěna a k nebezpečným okolnostem, jak vyplývají z ní samé*“.²¹⁵

Objevily se i názory, že tyto pohnutky nejsou součástí pojmu pojistný zájem.²¹⁶ Místo něj by se měly uplatnit jiná kritéria jako je omyl (§ 583) nebo nepoctivé právní jednání (§ 6). Tento názor by mohl být validní, avšak autor této práce se domnívá, že pojem pojistného zájmu zahrnuje i tyto pohnutky. Existují totiž dobré důvody, proč by pojem pojistného zájmu měl být širší a zahrnout i pohnutky pojistníka.

Jedním z nich je skutečnost, že pojistník musí zodpovědět informace týkající se jeho požadavků a potřeb (§ 77 a § 78 ZDPZ). Běžně se stává, že vyjednávací proces před uzavřením pojistné smlouvy životního pojištění se týká pouze vnitřních pohnutek. V konkrétním případě často není možné objektivně určit, zda pojistník skutečně potřebuje pojistnou smlouvu, ale má např. jen strach, že jeho nebo její rodiče by mohly být lépe zabezpečeni. Pokud bychom uzavřeli, že tyto pohnutky netvoří pojistný zájem, pak bychom jej redukovali na pouhý objektivní stav, že existuje nějaký zájem, ale nebyli bychom schopni určit jeho výši, což by vrátilo diskuzi ohledně zjišťování požadavků a potřeb před přijetím Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/92/ES ze dne 9. prosince 2002 o zprostředkování pojištění. Tím bylo právě zvýšení ochranných povinností, která měla zákazníkovi přinést pravidla jednání, v důsledku kterých obdrží zákazník individualizované doporučení. Bylo by poté protismyslné, kdyby se zákazník mohl domáhat náhrady újmy za nesprávnou radu (§ 2789 odst. 1),²¹⁷ zatímco pojistitel by namítal, že nemusel zjišťovat výši zákaznickova zájmu.

Plnění vedlejších (ochranných) povinností jako poskytnout informace nebo radu zákazníkovi, které má pojistitel, je základním nástrojem ochrany před misselingem pojistných produktů, která vychází z povinnosti jednat s odbornou péčí (§ 71 ZDPZ), v nejlepším zájmu zákazníka (§ 72 ZDPZ) a z povinnosti poctivého jednání (§ 6). Poruší-li pojistitel tuto povinnost, může být právním následkem domáhat se zrušení smlouvy z důvodu omylu (§ 583), a v případně náhrady vzniklé újmy (§ 2913 nebo § 2950).

Protipólem těchto ochranných povinností je povinnost zákazníka (pojistníka) zodpovědět pravdivě a úplně písemné dotazy pojistitele (§ 2788) a rovněž povinnost poctivého jednání (§ 6). Pojistitel se může dovolat při jejím porušení neplatnosti z důvodu omylu a vůči pojistníkovi by mu také mohl vzniknout nárok na náhradu újmy. Výše této náhrady je pak uvedena v § 2764: „*Pojistil-li pojistník vědomě neexistující pojistný zájem, ale pojistitel o tom nevěděl ani nemohl vědět, je smlouva neplatná; pojistiteli však náleží odměna odpovídající pojistnému až do doby, kdy se o neplatnosti dozvěděl.*“ Chybějící pojistný zájem není jen chybějící vztah mezi osobou a pojištěným předmětem, ale také chybějící přání, aby pojistná událost nenastala.

²¹⁴ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 156.

²¹⁵ Tamtéž, str. 83.

²¹⁶ TROJAN, Tomáš. *Problematické aspekty související s aplikací pojistného zájmu v pojistné smlouvě*. Rigorózní práce. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2022, str. 64.

²¹⁷ Autor k otázce poradenského procesu v pojišťovnictví týkající se náhrady škody publikoval dva články: ŠIMEK, Robert. Sporné otázky odpovědnosti za radu zákazníkovi. *Pojistný obzor*, 2019, č. 2, a ŠIMEK, Robert. Sporné otázky odpovědnosti za radu zákazníkovi (II). *Pojistný obzor*, 2019, č. 3.

Někdy se také uvádí, že pojištění je **závazek zvláštní důvěry a dobré víry** (*contractus uberrimae fide, utmost good faith, Treu und Glauben*) nebo také **kromobyčejné poctivosti a víry**.²¹⁸ Zvláštní vztah důvěry neplatí jen před uzavřením pojistné smlouvy, ale v i průběhu jejího trvání.

Zjištění požadavků a potřeb zákazníka musí mít ještě další krok. **Kromě zjištění existence pojistníkovy zájmu musí být zjištěna také jeho výše**, jinak by nebylo možné stanovit např. pojistnou částku v obnosovém pojištění jako je pojištění pro případ smrti nebo výši denní dávky v případě pracovní neschopnosti. V pojištění věci je výše zájmu dána pojistnou hodnotou věci, takže situace se může zdát jednodušší, ale skutečný praktický problém je podpojištění. V pojištění obnosu se pojistná částka stanoví na návrh pojistníka a ta odpovídá ryze jeho osobní situaci a osobním přáním, pokud s návrhovou výší pojistné částky souhlasí pojistitel i pojištěný (srov. sub-kapitolu 2.2.1.).

Je nutné přiznat, že pravidla o omylu a nepoctivého jednání se na nedostatek pojistného zájmu mohou použít. V praxi se tomu tak také říká, že daná osoba nemá zájem, pokud jedná s nepoctivým úmyslem (s cílem vylákat pojistné plnění). Ostatně oprávněná potřeba ochrany je i taková, která je výsledkem poctivého jednání (§ 6). Běžně se také používá podle § 2818 podvodné vícenásobného pojištění (*betrügerische Doppelversicherung*),²¹⁹ kdy se pojistitel může dovolat se relativní neplatnosti podle § 586. Taková neplatnost v zásadě odpovídá nedostatku subjektivního zájmu na pojištění podle § 2764, který stanoví stejný následek v podobě relativní neplatnosti.

Podobně se užívá výrazu nedostatku zájmu pro podvodné přepojištění (*betrügerische Üverversicherung*),²²⁰ při kterém pojistník záměrně udává vyšší pojistnou částku, než je skutečná hodnota pojištěného majetku s cílem získat plnění od pojistitele. Kromě možnosti dovolat se neplatnosti zde vždy dochází minimálně ke krácení pojistného plnění ve škodovém pojištění, což je projevem zásady zákazu obohacení (srov. sub-kapitolu 4.2.).

Dobrym důvodem pro zahrnutí pohnutek v rámci pojistného zájmu je také skutečnost, že tyto vyjádřené pohnutky se stávají obsahem právního jednání. Pokud bychom vyřadili pohnutky pojistníka z pojmu pojistného zájmu, pak bychom v důsledku změny situace po uzavření pojištění nemohli použít pravidlo o zániku pojistného zájmu (§ 2765, § 2810). Pokud však pojistník uzavíral pojištění s určitým plánem projeveným navenek, který se později nerealizoval (§ 2763) nebo změnil, není přece důvod, aby pokračoval v pojištění. Řada lidí může mít živnostenské oprávnění, ale fakticky podnikatelskou činnost nevykonává. Nejde tedy jen o to, že nějaký odpovědnostní zájem bychom bezpečně identifikovali, ale také o to, že výše zájmu může být tak nízká, že pojistná ochrana je pro pojistníka bezcenná.

S otázkou subjektivního zájmu souvisí také tzv. **subjektivní vyloučení krytí rizik** (§ 2799). To obsahuje pravidlo, podle kterého nejsou pojištěním kryté úmyslně způsobené pojistné události, až na některé výjimky. Obecně tedy platí, že zájem na zachování hodnoty zájmu musí být vyšší než zájem na náhradě od pojistitele. Součástí vlastnické svobody je možnost zničit pojištěnou věc, součástí osobní svobody udělit oprávnění k zásahu do osobní integrity apod. Předpoklad materiálního zájmu proto selhává, pokud posuzujeme skutkový vztah čistě formalisticky z hlediska nositele zájmu, který ve skutečnosti nemá subjektivní zájem na zachování hodnoty (nezužitelné) věci nebo jiného statku. Zkoumání zaměření vůle je nutné i proto, že úmyslné (vědomé) způsobení pojistné události by nezakládalo právo na pojistné plnění, protože chybí subjektivní zájem. Podobně by proto neměla vzniknout ani pojistná smlouva.

Hodnocení úmyslu pojistníka se nám tudíž v rámci právního jednání projeví při zkoumání skutečné vůle jednajícího, který mohl mít spíše zájem na získání náhrady od pojistitele namísto

²¹⁸ ROUČEK, František. *Česko-slovenské právo obchodní II. Část zvláštní A (Právo kupecké a obchodní)*. Praha: V. Linhart, 1939, str. 674.

²¹⁹ § 59 rakouského VVG a § 79 německého VVG.

²²⁰ Velmi výstižně § 51 rakouského VVG:

odst. 4: „Schließt der Versicherungsnehmer den Vertrag in der Absicht ab, sich aus der Üverversicherung einen rechtswidrigen Vermögensvorteil zu verschaffen, so ist der Vertrag nichtig.“

odst. 5: „Das Recht des Versicherungsnehmers, den Vertrag wegen Irrtums anzufechten, bleibt unberührt.“

zachování pojištěné hodnoty. Jestliže se objevují názory, že pojistný zájem existuje objektivně a je objektivní kategorií, pak lze připustit, že jeho ověřování se spíše děje podle objektivních hledisek,²²¹ ale nelze přehlížet, jaké je i jeho zaměření subjektivní stránky.

B. Spekulace

Pojišťovací slovník definuje spekulaci jako jednání „*směřující k získání protiprávních výhod ze soukromého pojištění*.“ Obrannou proti tomu je hrozba neplatnosti pojistné smlouvy při jejím uzavírání (§ 2764) anebo nepřiznání nároku na pojistné plnění v případě škodní události (§ 2799). Zahrnuje především úmysl jednatelů.²²²

Přání, aby pojistná událost nenastala, musí být vyšší než zájem na poskytnutí náhrady od pojistitele. V opačném případě by převážil zájem na dosažení zisku z pojistného plnění, namísto zachování pojištěného statku, hodnoty, zájmu. Se ziskuchtivostí se spojuje spekulativní úmysl, který je příčinnou morálního hazardu a pojistného podvodu, jestliže jednatel vstupuje do jednání s licencovaným pojistitelem, který tuto pohnutku jednatelů nezná.

Riziko spekulace (morálního hazardu) se právní úprava pojištění snaží zmírňovat řadou opatření. Například v pojištění odpovědnosti se plnění hradí poškozenému, aby nebylo zneužito pojištěným na jiný účel (§ 2861 odst. 1). Pokud je možnost spekulace vyloučena, pak nemusí být jasné, proč se požadavek pojistného zájmu i nadále vyžaduje. Je to např. pro určení správného okamžiku zániku pojištění (§ 2765). Nikoli každá sázková pojistka musí být nutně v rozporu s veřejným pořádkem. O naprosté bezpečnosti pojištění na cizí dožití se zmiňuje Josef Horn.²²³ Dožití se určitého věku nelze úmyslně způsobit, na rozdíl od smrti.

C. Podvodný úmysl pojistníka

V případě podvodného úmyslu pojistníka je zde určitá paralela s porušením vedlejších (ochranných) povinností pojistníka před uzavřením pojistné smlouvy (§ 2788 OZ). Poruší-li pojistník vědomě svoji povinnost zodpovědět pravdivě a úplně písemné dotazy pojistitele, má pojistitel možnost před vznikem pojistné události od pojištění odstoupit (§ 2808 odst. 1 OZ), po vzniku pojistné události snížit plnění (§ 2800 OZ), nebo odmítnout pojistné plnění (§ 2809 OZ).

Chybí-li od počátku pojistný zájem, pak by se z dobrých důvodů mělo rozlišovat, zda chybí materiální nebo jen subjektivní zájem pro účely posouzení povahy neplatnosti pojistné smlouvy (§ 2764 OZ). Pouhý podvodný úmysl pojistníka by měl mít za následek pouze relativní neplatnost obdobně jako u omylu (§ 583 OZ).²²⁴ Stanovení absolutní neplatnosti by nedávalo smysl, pokud pojistník po uzavření smlouvy nezačal realizovat svůj podvodný úmysl. Musí však mít materiální zájem.²²⁵ V takovém případě je dostačující možnost dovolání se relativní neplatnosti, případně subjektivní výluky z pojištění po uzavření smlouvy (§ 2799 OZ). Podvodný úmysl mohl navíc po uzavření pojistné smlouvy zaniknout.

Podobné pravidlo obsahuje § 80 odst. 3 německého VVG, podle kterého „*pojistná smlouva je neplatná pouze, pokud pojistník chtěl sjednáním smlouvy získat protiprávní majetkový prospěch*.“ Účelem tohoto ustanovení je **chránit dobrověrného pojistitele před zlomyslným pojistníkem**. Podle

²²¹ PŘIKRYL, Vladimír, ČECHOVÁ, Jana. Pojistná smlouva a její základní znaky. *Právní rozhledy*, 2018, č. 10, str. 364 a násl.

²²² REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 148.

²²³ HORN, Josef. *Pojistné právo : zákon ze dne 3. července 1934 č. 145 Sb. z. a n. o pojistné smlouvě, pojistné regulativy, zákon ze dne 11. července 1934, č. 147, Sb. z. a n. o zabezpečení nároků pojistníků v pojištění soukromém a o státním dozoru na soukromé pojišťovny a ostatní ustanovení související s právem pojistným s vysvětlivkami, srovnávacími statěmi a rozhodnutími nejvyšších stolic*. Praha: V. Linhart, 1934, str. 573.

²²⁴ Např. pokud se pojistník vědomě vydával za vlastníka věci a uváděl pojistitele v omyl, ačkoli vlastníkem byla jiná osoba.

²²⁵ Podobně také rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. ledna 2010, sp. zn. 28 Cdo 3784/2009.

důvodové zprávy k návrhu německého zákona o pojistné smlouvě z roku 2008²²⁶ je třeba **z preventivních důvodů poskytnout sankci pro pojištění neexistujícího zájmu**,²²⁷ které je uzavřeno s podvodným úmyslem.

Pravidlo bylo znovu zavedeno reformou VVG v roce 2008. Je založeno na pravidlech pro případ podvodného přepojištění (§ 74 odst. 2 VVG) a vícenásobného pojištění (§ 78 odst. 3 VVG). Pravidlo o neplatnosti právního jednání v případě přepojištění nebo vícenásobného pojištění a podvodného úmyslu pojistníka obsahuje také § 51 odst. 4 a § 59 odst. 3 rakouského VVG.

Taková smlouva je podle německého práva nicotná²²⁸ a podle § 334 BGB jí může namítat také pojištěný.²²⁹ V případě podvodu pojistníka se jedná o celkovou nicotnost podle §§ 123 odst. 1, 142 BGB ve spojení s § 334 BGB. Na podvod pojištěného se použije § 123 BGB a § 22 VVG, jde-li o úmyslně nesprávně sdělené odpovědi na dotazy pojistitele.²³⁰

Toto bezpečnostní opatření má podle motivů²³¹ sankční charakter, díky němuž pojistiteli náleží pojistné až do doby, kdy se o podvodném úmyslu pojistníka dozvěděl. Účelem soukromého práva nicméně nemá být sankce, ale vyrovnání újmy, což je dostačující. Dovolá-li se pojistitel relativní neplatnosti, pak mu může vzniknout také nárok na náhradu škody podle § 579 odst. 2. Trestání je spíše doménou práva veřejného (např. stanovením skutkové podstaty pojistného podvodu). Původní pojetí mělo zřejmě stanovením sankce odradit pojistníky od úplného zničení pojištěné hodnoty.

V současné době jde spíše o náhradu pozitivní interese do doby, ve které byl pojistitel v dobré víře (tj. kdy ještě trval jeho zájem na zachování smlouvy). Mohla by té být také obdoba náhrady škody v případě § 440 odst. 2, jestliže nemůže pojistitel žádat po nepřikázaném jednání splnění, ale jen náhradu škody.

O absolutní neplatnosti můžeme hovořit teprve tehdy, pokud pojistník nemá materiální (objektivní) zájem. Chybějící zájem nemá vlastně pro smluvní stranu žádnou hospodářskou hodnotu, a proto je taková smlouva zcela zbytečná.²³² Taková osoba se buď mýlí, že existuje mezi nositelem zájmu určitý vztah k hodnotě zájmu, nebo jedná s podvodným úmyslem. Následek absolutní neplatnosti je pak koherentním řešením s právní úpravou zániku zájmu (§ 2765 OZ). Zanikne-li tento vztah mezi nositelem zájmu a hodnotou, zanikne i pojištění.

4.6. Shrnutí kapitoly „Další elementy pojistného zájmu“

Tato kapitola přináší zásadní poznání, že znakem pojistné smlouvy v právním pojetí není převzetí rizik, ale autor se kloní spíše k interpretaci, kdy účelem pojištění je spíše zajištění rizik zákazníka, což je plně v souladu s teorií pojistného plánu naznačeného v druhé nosné kapitole. To usnadňuje lepší prosazení principu preference platnosti právního jednání (§ 574), ale i snazšího pochopení podstaty pojištění, které by mělo být odlišeno později od jiných obligací.

Dalším poznatkem je, že zákaz obohacení z pojištění ve škodovém pojištění by neměl být vnímán příliš rigidně jako je tomu v deliktním právu nebo právu bezdůvodného obohacení. Pokud pojistníkovi bude zničena jeho věc (např. 15 let staré auto), může se s pojistitelem

²²⁶ BT-Drucks. 16/3945, str. 79.

²²⁷ Vedle sankce za úmyslné přepojištění a vícenásobné pojištění (§ 74 odst. 2 a § 78 odst. 3 německého VVG).

²²⁸ Srov. HONSELL, Henrich. *Berliner Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz: Kommentar zum deutschen und österreichischen VVG*. Springer-Verlag, 2013, str. 872.

²²⁹ Rozhodnutí BGH VersR 2011, 1563.

²³⁰ KLIMKE, Dominik. In: PRÖLLS, Erich, a kol. *Versicherungsvertragsgesetz: VVG mit Nebengesetzen, Vermittlerrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen*. 29. überarbeitete Auflage. C.H.Beck, 2015, str. 398.

²³¹ Motive und amtliche Begr. zum Gesetz über den Versicherungsvertrag v. 30. května 1905, Neudruck Berlin 1963, str. 124.

²³² EHRENBERG, Victor. *Versicherungsrecht. Systematisches Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft*. Abt. 3. T. 4. Leipzig, 1893. str. 293 – 294.

dohodnout na náhradě v hodnotě nové věci aktuálně dostupné na trhu. Pokud je součástí pojistníkovy plánu, aby mohl provozovat vozidlo, je to plně v souladu s koncepcí (teorií) pojistného plánu. V opačném případě by právní úprava mohla být příliš limitující a není pro to dobrý důvod. Nadto lze také uvést, že stejná situace může být řešena ve formě obnosového pojištění, kde se při škodní události nemusí řešit vůbec výše škody, ale jen to, že určitá věc byla trvale znehodnocena (totální škoda). Závisí tedy na obsahu pojistné smlouvy, jakým způsobem bylo stanoveno pojistné plnění.

Z analýzy autora vyplývá, že součástí pojistného zájmu jsou také pojistníkovi pohnutky. Ty se stávají obsahem právního jednání, pokud byly navenek projeveny a jsou pojistiteli známy. Praktické důsledky navenek projevených pohnutek jsou takové, že se na ně pojistník může odvolávat při uplatňování nároku na pojistné plnění, při nároku na náhradu újmy, při odstoupení od smlouvy týkající se nechtěného prodeje, nebo při oznámení zániku pojistného zájmu, který má za následek zánik pojištění.

V procesu identifikace pojistného zájmu se identifikuje nějaký zájem (potřeba), identifikuje jeho výše, určí se povaha vztahu osoby k této potřebě (který a čím zájem byl pojištěn), a v posledním kroku, zda je pojistník oprávněn pojistnou smlouvu uzavřít. Tyto kroky na sebe nemusí navazovat v naznačeném pořadí. Předpokladem také je, že existuje převažující zájem na zachování hodnoty zájmu než na plnění pojistitele a pojistitel se na to může spoléhat.

Postup pro identifikaci pojistného zájmu stanoví veřejnoprávní úprava, která má své dopady i do soukromého práva. Pojistitel nejen že musí identifikovat cílové trhy, tj. na velmi vysoké úrovni určit požadavky a potřeby zákazníků, ale musí být schopen určit objektivní zájem (skutkový stav), ale i jeho výši (přání, požadavky) jako hodnotu subjektivního zájmu jako jeho pozitivní stránku, a současně požadavky a potřeby zákazníka zohlednit v rámci celého produktového cyklu.

Negativní stránka subjektivního zájmu může představovat nepoctivost pojistníka. Přestože pro řešení nepoctivosti máme obecná pravidla jako je odepření ochrany nepoctivého jednání (§ 6 odst. 2) nebo pravidla o omylu (§ 583 a násl.), autora tento překryv nijak neruší, protože tato pravidla nejsou ve vzájemném rozporu. Kromě úmyslu nebo hrubé nedbalosti může jednání pojistníka představovat i jen lehkou nedbalost, jejíž následky ve škodovém pojištění jsou uvedeny v § 2853 a § 2854. Vyjmutí subjektivního zájmu z rozsahu pojmu by naopak bylo na úkor pojistníka, který by nemohl ukončit pojištění, které je pro něj zbytečné. Možná je problém jen v tom, z jakého úhlu pohledu se na nepoctivé jednání v pojištění díváme, ale nakonec je výsledek stejný.

Neplatnost pojistné smlouvy by měla nastat z preventivních důvodů, pokud chybí zájem již při uzavírání pojistné smlouvy. Podobným způsobem je totiž určitá osoba vyloučena z plnění po uzavření pojistné smlouvy, pokud podílela na úmyslném způsobení pojistné události (§ 2799). Z dobrých důvodů by se měla rozlišovat relativní (narušení vztahu důvěry) a absolutní neplatnost (pojištění nemá pro pojistníka žádnou přidanou hodnotu).

5. Doba trvání pojistného zájmu

Předmětem této kapitoly je analýza doby, ve které době musí pojistný zájem existovat, kdy v pojistném zájmu lze spatřovat podmínku vzniku a dalšího trvání pojištění. V této fázi se ještě nebudeme zabírat tím, jestli je pojistný zájem pojmovým znakem pojištění, ale bude spíše provedeno další ověření, zda platí závěry ohledně některých elementů pojistného zájmu jako je jeho objektivní a subjektivní stránka, jak bylo popsáno v předchozí kapitole. Sub-kapitola týkající se zániku pojistného zájmu naznačí jen obecná východiska zániku pojištění. Dominantní část souvislostí mezi zánikem pojištění a přenositelností pojistného zájmu bude rozebrána v kapitole „Přenositelnost pojistného zájmu“. Rozlišeno je také mezi zánikem pojistného zájmu a zánikem pojistného nebezpečí.

5.1. Hospodářský význam pojistného zájmu

ZPS 2004 uváděl pouze definici pojistného zájmu [§ 3 písm. n)], dále však s tímto pojmem nepracoval a nerozváděl související konsekvence v důsledku neexistence pojistného zájmu v době uzavření smlouvy, resp. vzniku pojištění, ani se nezabýval důsledky jeho ztráty v průběhu trvání pojištění. Již z historických souvislostí můžeme vypožorovat, že neexistence pojistného zájmu v době uzavření smlouvy působila její neplatnost, zatímco zánik pojistného zájmu v průběhu trvání pojistného poměru působil *ipso facto* zánik pojištění. Analogicky se tak v určitých případech měla aplikovat pravidla týkající se nemožnosti plnění (§ 2006 a násl.), když chybí objektivní zájem, co je základní hypotézou.

V jiných případech nemusí jít o objektivní nemožnost plnění, ale pokračování pojistné ochrany ztratí pro pojistníka po uzavření pojistné smlouvy trvale ekonomický význam. Například pojistník ztratí pověření k udržování pojistné ochrany, sám nemá subjektivní zájem na pokračování, a zároveň pojistná smlouva nepřesla na jinou osobu právním jednáním. Pokud byl tento stav (plán) pojistiteli známý, pak by neměl být důvod k pokračování pojištění ze zorného úhlu pojistníka.

5.2. Doba, ve které musí zájem existovat

Pojistný zájem musí existovat jak při uzavírání pojistné smlouvy, tak v celém průběhu trvání pojištění.²³³ Není tomu tak ve všech právních řádech.²³⁴ Počáteční nedostatek (materiálního) pojistného zájmu před vznikem pojistného poměru může mít vliv na platnost, resp. neplatnost závazku z pojištění (§ 2764), jeho následné odpadnutí může mít za následek zánik tohoto závazku (§ 2765, § 2810).

Pojištění vůbec nevznikne, není-li přítomen materiální pojistný zájem při počátku pojištění, resp. nevznikne-li vůbec pojistný zájem budoucí (§ 2763). Rozlišovat je přitom nutné platnost smlouvy jako celku anebo jeho dílčího závazku (zájmu) a také zánik pojistné smlouvy či zánik dílčího pojištění z ní plynoucí v důsledku odpadnutí pojistného zájmu. Pokud např. jedna pojistná smlouva obsahuje více druhů pojištění, nemusí zanikat jako celek, ale jen dílčí obligace.

Rozhodným okamžikem pro vznik pojištění je existence pojistného zájmu v době počátku pojištění, tj. okamžiku „ručení“,²³⁵ které souvisí s materiálním krytím. Jeho existenci je tedy nutné posuzovat s ohledem k okamžiku, odkdy má být poskytována pojistná ochrana (např. v cestovním pojištění od doby, kdy byla zahájena pracovní cesta) a v jejím průběhu. Existenci

²³³ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku (konsolidovaná verze), str. 545: „Právní význam pojistného zájmu je v tom, že podmiňuje vznik a trvání pojištění.“

²³⁴ Srov. ŠIMEK, Robert. *Vývoj doktríny pojistného zájmu*. In MADLEŇÁKOVÁ, Lucia, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana. (eds.) *Právo v proměnách času. 10 let debatování mladých právníků*. Praha: Leges, 2016, str. 163-169.

²³⁵ Shodně § 80 německého VVG.

pojistného zájmu lze rovněž posuzovat vzhledem k době, ve které byla uzavřena pojistná smlouva, pakliže doba uzavření smlouvy je odlišná od počátku pojištění. V této době se posuzuje poctivost jednajícího (§ 6) s ohledem na jeho subjektivní zájem.

Trvalý zánik pojistného zájmu, odpadne-li po počátku pojištění, způsobí zpravidla zánik pojištění, nepřechází-li na další osobu. Přechod práv a povinností na nabyvatele hodnoty pojistného zájmu (např. nového vlastníka) nemusí nutně znamenat zánik pojištění z důvodu, že pojistný zájem zanikl u osoby, se kterou byl původní vztah k této hodnotě, ať už trvale či přechodně, spojen.

Například při nabývání nemovitosti zapsané v katastru nemovitostí do pravomocného zápisu vlastnického práva můžeme zvolit buď pojištění budoucího zájmu (nabyvatele) kombinovaného se zánikem původní pojistné smlouvy ke dni převodu vlastnického práva, anebo by mohl připadat v úvahu o přechod pojistného zájmu v důsledku postoupení pojistné smlouvy. V druhém případě odpadá řešení otázky, který nebo zda oba pojistitelé budou mít povinnost poskytnout pojistné plnění.

5.3. Vznik pojištění

Při vzniku pojistné smlouvy zkoumáme pojistný zájem vždy u pojistníka. To vyplývá přímo z § 2762²³⁶ a z § 2764.²³⁷ V kapitole „Pojištění vlastního a cizího zájmu“ je dále vysvětleno, proč se pojistný zájem zkoumá u pojistníka. Připomeňme také, že zkoumání pojistníka (resp. zájemce o pojištění) pojistného zájmu se realizuje prostřednictvím testu požadavků a potřeb (§ 77 a § 78 ZDPZ, 2789 odst. 1 OZ), a někdy je tento požadavek nutné zkoumat také u pojištěných podle § 4 ZDPZ,²³⁸ kteří mají být zahrnutí do skupinové pojistné smlouvy (§ 2827), protože tímto způsobem dochází k faktické distribuci pojistné ochrany.

5.4. Domněnky pojistného zájmu

5.4.1. Potřeba právních domněnek

Ustanovení § 2762 právně dovoluje vznik a trvání pojištění. Smyslem a účelem těchto domněnek v právních řádech *common law* bývá zmírnění důsledků pramenících z námitky nedostatku pojistného zájmu smluvní stranou, která se chce nepoctivým způsobem vyvázat ze smluvního poměru, ačkoli k tomu nemá dobrý důvod. Současná díkce je konstruována spíše s ohledem na zájmy pojistníka. Domněnky však mohou fungovat i opačně a pojistný zájem může být osvědčen i pojistitelem.

V průběhu diskusí nad podobou právní úpravy pojištění v občanském zákoníku se ukázalo, že následek nedostatku pojistného zájmu v podobě neplatnosti pojistné smlouvy je příliš nebezpečný, a proto by při interpretaci obsahu tohoto pojmu právní praxi pomohlo, kdyby byla stanovena určitá vodítka, kterými by se dalo řídit. V příbuzných právních řádech takové

²³⁶ Odst. 1: „**Pojistník má pojistný zájem na vlastním životě a zdraví. Má se za to, že pojistník má pojistný zájem...**“ (tučně zvýrazněno autorem)

Odst. 2: „**Pojistník má pojistný zájem na vlastním majetku. Má se za to, že pojistník má pojistný zájem...**“ (tučně zvýrazněno autorem)

Odst. 3: „**Dal-li pojištěný souhlas k pojištění, má se za to, že pojistný zájem pojistníka byl prokázán.**“

²³⁷ Odst. 1: „**Neměl-li zájemce pojistný zájem...**“ (pozn. autora: zájemcem se myslí osoba, která vstupuje do smluvního vztahu s pojistitelem)

Odst. 2: „**Pojistil-li pojistník vědomě neexistující pojistný zájem...**“ (tučně zvýrazněno autorem)

²³⁸ Odst. 3: „**Na nabízení možnosti stát se pojištěným podle odstavce 1 se přiměřeně použijí § 1, 2, 50, 52, 53, § 55 odst. 2, § 70 až 75 a § 77.**“ (tučně zvýrazněno autorem)

domněnky neexistují (např. v Německu nebo Rakousku),²³⁹ ale lze je nalézt například v právní úpravě Québecké (čl. 2419, čl. 2515, čl. 2517 CCQ), která se stala patrně inspiračním zdrojem. V tomto právním řádu ale i jinde bývá ze strany pojistníka velmi obtížné prokázat existenci pojistného zájmu proti námitce pojistitele. Zejména složité jsou případy obnosového pojištění, kdy pojistník je již po smrti a obmyšlený nemá reálnou možnost unést tíhu důkazního břemene, protože soudy velmi těžko určují objektivní existenci pojistného zájmu, případně rozhodují značně rozdílně, nebo i podle principů škodového pojištění.

Riziko neplatnosti pojistné smlouvy tak má být vyváжено popisem pravidel, které podle obecné životní zkušenosti zakládají materiální pojistný zájem. Domněnky v žádném případě nezakládají subjektivní zájem pojistníka, ani jeho dobrou víru.

Význam zákonných domněnek je především v **rozložení důkazního břemene**. Pokud se pojistitel dovolává neexistence pojistného zájmu u vlastníka věci, bude to pojistitel, který nese důkazní břemeno, které lze ustát např. důkazem opaku nebo protidůkazem.²⁴⁰ Není-li pojistník současně vlastníkem věci, pak se důkazní břemeno posouvá na pojistníka, který může osvědčit, že by mu bez existence věci a uchování její hodnoty hrozila přímá majetková ztráta. Osvědčí-li tuto skutečnost, pak se důkazní břemeno obrací a je na pojistiteli, aby prokázal neexistenci materiálního zájmu.

5.4.2. Pojištění vlastního života

První domněnka (§ 2762 odst. 1) deklaruje určitý předpoklad existence pojistného zájmu pojistníka na vlastním životě a zdraví. Tím je postaveno na jisto, že **přímý nositel** hodnoty pojistného zájmu (života, zdraví), má objektivní zájem, přičemž dané ustanovení nic neříká o výši tohoto (subjektivního) zájmu.

V literatuře se někdy zmiňuje, že tato domněnka je nevyvratitelná, takže je splněna vždy, pokud se jedná o přímého nositele hodnoty života a zdraví. Takové závěry jsou nicméně příliš paušální a nemusí odrážet skutečnou životní realitu. Domněnka totiž vychází z obecné zkušenosti, podle které racionální jedinci dbají o svůj život a zdraví a považují je za to nejcennější, aby se dožili co nejvíce let. Předpoklad takového racionálního aktéra však na řadě míst selhává, neboť v některých případech může být zájem na vlastním životě či zdraví pokřivený vlivem určitých okolností (např. v důsledku hrozící insolvence či jiné tísně apod.), a hrozí proto bezprostřední nebezpečí spekulace na pojistné plnění.²⁴¹ Okolnost, že člověk je nositelem hodnoty určitého osobního nebo osobnostního práva ještě neznamená, že takové právo nemůže zneužít (např. v důsledku uplatnění práva na pojistné plnění týkající se trvalých následků).

Z dikce první věty § 2762 odst. 1 není na první pohled zřejmé, zda tuto „domněnku“ lze vyvrátit, neboť je stanovena *ex lege*. Jedná se spíše o deklaraci, která přiřazuje určitou hodnotu osobě, které podle komplexního hodnocení právního řádu náleží. Na tuto situaci se nicméně může zcela jistě uplatnit buď § 2799, anebo se uplatní pravidla o omylu (§ 583) a zejména o podvodu, resp. nepoctivého jednání (§ 6 a § 8). Zvláštní pravidlo týkající se výluky z pojištění upravuje také § 2837 pro případ sebevraždy pojištěného. Jenom z chybějícího spojení označujícího vyvratitelnou domněnku nelze dovodit, že i toto pravidlo není založeno na vyvratitelné domněnce. Opak je spíš pravdou.

²³⁹ V těchto zemích se uplatňují domněnky pouze v pojištění na cizí účet pro případ určení, či zájem byl v pochybnostech smlouvou pojištěn. U nás dříve § 69 odst. 2 ZPS 1934.

²⁴⁰ Tím může být např. záznam z jednání se zákazníkem podle § 79 ZDPZ, anebo jakýkoli jiný důkaz.

²⁴¹ Zvláštní pravidla pro uzavírání životního pojištění upravoval § 126 ZPS 1934. Již tehdy se chápalo za bezpečné pojištění na cizí dožití na rozdíl od pojištění na cizí úmrtí, které vyžadovalo zvláštní ochranu v podobě předchozího písemného souhlasu pojištěného, přičemž tento souhlas mohl být učiněn zmocněncem (v případě nesvéprávné osoby se jednalo o nutnost). Byl-li pojistník sám zákonným zástupcem s výjimkou otce nebo matky, ustanovil se *curator ad hoc*, jehož prohlášení o souhlasu vyžadovalo schválení poručenského soudu. Ani otec či matka však nemohly uzavřít pojištění pro případ smrti dítěte mladšího 14 let, převyšovalo-li plnění pojistitele obvyčejné náklady na pohřeb.

5.4.3. Pojištění cizího života a zdraví

A. Inspirace *common law*

Citované ustanovení je dále rozvedeno zákonnou vyvratitelnou domněnkou vztaženou k existenci pojistného zájmu, jenž je legitimován **příbuzenským vztahem** k určité osobě, ať už se jedná o vztahy založené pokrevním poutem potomků (descendentů) a předků (ascendentů), či založené právem dovoleným způsobem (např. osvojením). Mimo kategorii příbuzenství je ustanovení doplněno o osoby v roli pojistníka, jejichž kvalita musí spočívat v **podmíněnosti prospěchu či výhody z pokračování života určité osoby**.

Pojistník musí v případě sporu jednu ze dvou podmínek relevantními a věrohodnými objektivními doklady **osvědčit**. Vztah vyplývající z příbuzenství nebo vztah podmíněný prospěchem či výhodou z pokračování života pojištěného se musí z předložených dokladů jevit alespoň jako velmi pravděpodobný. Nesmí zde být pochybnosti o existenci materiálního zájmu s ohledem na subjektivní stránku pojistníka. Pojistitel totiž zpravidla bude namítat podvodný úmysl pojistníka, takže i v tomto případě se dobrá víra pojistníka předpokládá (§ 7) a podvodný úmysl je povinen dokazovat pojistitel.

Pojistný zájem je méně charakteristický prvek pro vztahy, které jsou ke konkrétnímu jedinci založeny jinou skutečností, kterou je podmíněnost prospěchu či výhodou z pokračování života takového jedince. Zde vchází do popředí spíše než citové hledisko především **majetkové (hospodářské) zájmy** nejrozličnějších osob. Může se jednat například o osoby odkázané výživou na jedince ohrožené pojistným nebezpečím na jejich životě či zdraví, ale také případný zájem nejrozličnějších věřitelů, jejichž obava plynoucí z potenciálního ohrožení jejich pohledávek v důsledku působení nahodilých událostí může být dotčena (např. riziko platební neschopnosti dlužníka). Také např. zaměstnavatelé mohou mít určitý prospěch z toho, že určité pozice jsou obsazeny osobami, které pro ně mají klíčovou úlohu.

Existenci pojistného zájmu takové subjekty nemusí prokazovat, poněvadž je založena vyvratitelnou právní domněnkou, přestože *ad hoc* bude možné tuto skutečnost zpochybňovat. Význam to má především v dělení důkazního břemene, protože nedostatek zájmu bude prokazovat pojistitel, což je určitá procesní nevýhoda.

Oba tyto vztahy vůči přímému nositeli hodnoty pojistného zájmu můžeme označit za derivativní, jež svou podstatu odvozují od pojistného zájmu hlavního jeho nositele (pojištěného). Nositelem osobního práva na život nebo zdraví může být jen tato osoba. V tomto pojetí lze tyto vztahy označit za vedlejší nebo jen **reflexní** (samostatné) pojistné zájmy mimo osobu nositele zájmu na vlastním životě nebo zdraví. Pojišťuje-li se cizí život či zdraví, uplatní se zvláštní pravidla týkající se souhlasu pojištěného (§ 2767, § 2768, § 2826).

Tyto majetkové zájmy pak mohou spočívat v **obavě ze ztráty příjmu nebo jeho očekávanému nerozšíření** v důsledku toho, že život určité osoby může být předčasně ukončen, dosáhne určitého věku anebo může být omezen v činnosti v důsledku újmy na zdraví. Majetková potřeba může vznikat i tak, že určitá osoba bude nucena vynaložit **nepravidelné výdaje**, jejichž výše nemusí být předem známa.

V literatuře se uvádí, že koncepce *common law* má určité trhliny, protože vyžaduje pojistný zájem při uzavírání pojištění, ale po jeho uzavření již není potřebný, takže není podmínkou jeho existence pro postoupení celé smlouvy na třetí osobu, nebo jen konkrétního nároku na plnění.²⁴² V některých státech se však vyžaduje u obmyšleného. Z toho důvodu nemůže tato koncepce dostatečně odlišit obligaci z pojištění od sázky, protože se tím devaluje smysl skutečný smysl

²⁴² BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 60.

pojistného zájmu, a stává se nepatřičně velmi silným nástrojem, kterým jedna nebo druhá strana může jednostranně ovlivnit práva a povinnosti ze smlouvy.

B. Rakouská a německá právní tradice

Podmínka skutečného osvědčení pojistného zájmu v pojištění cizího života je přinejmenším diskutabilní, protože pouhá citová náklonost by neměla zakládat sama o sobě zájem na pojištění, neboť u něj jednoduše chybí jakákoli majetková hodnota. Naše právo vychází historicky z koncepce abstraktní majetkové potřeby²⁴³ dané povahou tohoto závazku při jistém utváření životních vztahů. Díky této teorii se obnosové pojištění zcela odpoutalo od pojištění škodového. Prokázat skutečnou potřebu je však velmi složité. Stejně tak složité může být vyžadování důkazu nepoctivosti ze strany pojistitele, který na ně může poukázat pouze z určitých objektivních okolností.

Blíže pojetí abstraktní majetkové potřeby bude pojištění obnosové, ve kterém se pojistitel zavazuje poskytnout plnění ve výši určité předem stanovené pojistné částky (sumy). Nelze totiž předem určit výši pojistné hodnoty vzhledem k jisté neurčitosti velikosti potřeby finančních prostředků pro případ vzniku určité eventuality (§ 2821). I tu je však nutné v pojistné smlouvě kvantifikovat (pojistnou částkou, výší a četností důchodu apod.). Protože tuto výši nelze určit podle objektivních kritérií, stanoví se na základě subjektivního určení pojistníkem. Z toho důvodu nelze aplikovat ani pravidla o podpojištění nebo přepojištění a v praxi se proto častěji uplatňuje *Plansicherungstheorie* (srov. sub-kapitolu 3.7.), což potvrzuje i nedávné přijetí směrnice IDD, kdy se musí zkoumat požadavky a potřeby zákazníka.

Podmínka existence pojistného zájmu v pojištění života a zdraví se může jevit jako nadbytečná, protože její funkci zabránění vzniku spekulativních pojistek plní vyslovení souhlasu pojištěným s uzavřením pojištění (§ 2826 a § 2767 odst. 2).²⁴⁴ Nebude-li pojistníkovi svědčit jedna z domněnek tohoto odstavce, nebo jinak neosvědčí pojistný zájem, a přesto bude mít souhlas pojištěného, pojistná smlouva bude platná. K tomu je však nutné doplnit, že ani souhlas sám o sobě nezakládá existenci materiálního zájmu, ale je spíše pojistkou, že později pojištěný nebude neplatnost pojistné smlouvy namítat.

Ještě na konci 20. století převažoval v Německu názor, že samotný pojem pojistný zájem je zde zbytečný.²⁴⁵ Od roku 2008 byl však uznán jako pojmový znak i pro obnosové pojištění.²⁴⁶ Přestože je § 80 německého VVG týkající se zániku pojistného zájmu použitelný výslovně pouze na pojištění věcí, přiznává mu odborná literatura vlastnost analogie i na jiná pojištění,²⁴⁷ takže může zabránit zneužití i zde. České právo nemá potřebu rozšiřovat použitelnost na základě analogie, protože § 2765 má obecný dosah.

Domněnku § 2762 odst. 1 může někdy doplňovat souhlas pojištěného, přestože se vždy vyžaduje existence materiálního zájmu. Pouze v některých státech angloamerického právního systému je možné uzavřít obnosové pojištění bez souhlasu pojištěného, kde je důvěra vyjádřena již povahou příbuzenského vztahu či existencí výhody z pokračování života. Ani tento vztah však sám o sobě nemusí být spolehlivý, ale je nutné připustit důkaz opaku v konkrétním případě. Význam domněnky může být v otázce důkazního břemene, protože neexistenci skutečného

²⁴³ Např. WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 14.

²⁴⁴ U nás historicky zejména § 126 (životní pojištění) a § 152 (úrazové pojištění) ZPS 1934. V Rakousku dnes pak § 159 odst. 2 VVG pro životní pojištění. V Německu § 150 odst. 2 pro pojištění životní a § 179 odst. 2 pro úrazové pojištění.

²⁴⁵ BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 58.

²⁴⁶ BGH přiznal existenci pojistného zájmu v pojištění cizího zájmu pro případ úrazu již v rozhodnutí ze dne 8. února 1960 BGHZ 32, 44, 49 = VersR 1960, 339, 340.

²⁴⁷ BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 63.

zájmu přes výslovný souhlas by musela prokazovat strana, která se neexistence dovolává. Pouhý souhlas nestačí, pokud není i skutečný zájem.²⁴⁸

Německá právní věda přitom není striktní při vyžadování pojistného zájmu v životním pojištění. Neobsahuje-li pojistná smlouva žádný nebo nedostatečný pojistný zájem pojistníka, může být přesto platná a účinná, ledaže taková smlouva je sjednána v neprospěch pojistníka. Pojistníkovi však z jejího trvání zpravidla plyne majetková výhoda (zájem) a neuplatní se zde ani požadavek zákazu obohacení z pojištění.²⁴⁹ Tento moment je velmi důležitý pro to, že zájem pojistníka může být jen v pouhé správě rizik pro někoho jiného (*Risikoverwalter*).

Pojistník může stanovit libovolnou výši pojistné sumy a také mohou být pro jednotlivé smluvní elementy sjednány určité prvky škodového pojištění obdobně jako v pojištění škodovém týkající se konkrétní majetkové potřeby (např. úhrada skutečných nákladů na léčení, úhrada výše splátky dluhu vůči úvěrujícímu, úhrada pohřebních nákladů, dědické daně, aj.).²⁵⁰

5.4.4. Pojistný zájem na majetku

A. Pojištění aktiv

aa. Pojištění vlastního zájmu

O pojistném zájmu na majetku lze obecně hovořit, pokud je pojištěný v takovém vztahu k věci či majetkové hodnotě, že zásahem pojistného nebezpečí do těchto objektů může být jeho majetek zmenšen (např. zvýšením pasiv v pojištění odpovědnosti), případně mu bude dále znemožněno tento majetek rozšířit o očekávaný zisk (např. snížení aktiv v pojištění bytu určeného k pronájmu).

Podobnou konstrukci předpokladu existence pojistného zájmu vztaženou k hlavnímu nositeli pojistného zájmu obsahuje rovněž druhý odstavec ustanovení § 2762. Rovněž i zde není třeba pochybovat o deklaraci pojistníkovy pojistného zájmu na vlastním majetku. Pojistný zájem podle obecné zkušenosti náleží **bezprostředně osobě, která je nositelem subjektivního vlastnického práva.**

Důvodová zpráva k tomu uvádí, že „*při pojištění majetku je pojistný zájem skutečným a podstatným zájmem určité osoby, aby škoda náhodně vzniklá na určitém majetku pro tuto osobu neznamenala přímou finanční ztrátu. Pojistný zájem se tedy pojí s osobou, která čerpá majetkový prospěch nebo výhodu z toho, že určitý majetek existuje a je uchováván do budoucnosti.*“²⁵¹

Restituční funkce pojištění má primárně za účel nahrazovat pojistnou událostí dotčené (zničené, poškozené, ztracené, odcizené apod.) hodnoty. Vznikla-li škoda na věci (aktivu), pak se primárně nahrazuje jeho vlastníku. Tím pádem by měly být uspokojeny i další odvozené zájmy od vlastnictví jako jsou zájmy uživatelské (např. nájemce nebo pachtýře), zástavního věřitele (na doplnění hodnoty jistoty), atp. Tato teze by platila v případě, pokud i tyto odvozené zájmy jsou pokryty obecnou hodnotou pojištěné věci, resp. její náhradou. V reálném životě však jen tato náhrada nestačí a někdy je nutné krýt i následné škody, které na věci vznikly (např. některé odpovědnostní zájmy vlastníka vůči nájemci, jestliže nemohl pronajatou věc v důsledku jejího poškození užívat, a jestliže za náhodu odpovídá vlastník).

I zde má požadavek pojistného zájmu zabráňovat spekulaci (morálnímu hazardu). Podobně jako v pojištění pro případ dožití není v některých typech majetkového pojištění možnost spekulace připuštěna zejména z toho důvodu, že nelze úmyslně způsobit pojistnou

²⁴⁸ Tamtéž, str. 61.

²⁴⁹ Tamtéž, str. 64.

²⁵⁰ Tyto elementy škodového pojištění by v určitých případech mohly být způsobilé založit právo pojistitele na regres (§ 2820) na základě analogie.

²⁵¹ Konsolidovaná verze, str. 545.

událost. Jde například o pojištění pro případ povodně, vichřice, krupobití apod. Tyto živly jsou zpravidla mimo kontrolu kohokoli. Výjimkou by byly pouze situace, pokud by dal někdo k náhodě podnět (§ 2904).

Některé právní řády stanoví výslovně domněnku, že v **případě pochybností je pojištěn zájem vlastnický**.²⁵² Naše právo tuto domněnku neobsahuje, takže druh pojištěného zájmu musí vyplynout z výkladu právního jednání. Zpravidla však bude pojištěn zájem vlastnický (*Eigentuminteresse*), případně zájem konkrétního vlastníka (*Eigentümerinteresse*), pokud z výkladu pojistné smlouvy nevyplyne něco jiného. Vyloučit však nelze také pojištěné zájmy uživatele věci, poživatele atp.

Pojistitelný je také vlastní zájem na dosahování zisku podnikatele, který si pronajal určitou věc (*Gewinninteresse*), takže se nehradí hodnota (cizí) věci, ale právě (vlastní) ušlý zisk. Dále mohou být kryty jen dílčí zájmy (např. zájem spoluvlastníka na společné věci do výše jeho spoluvlastnického podílu). Přehled zde uvedených majetkových zájmů není taxativní. Předmět pojištění vytváří určitá část majetkových hodnot (pojištění věci) v podobě aktiv nebo jejich celý soubor (pojištění odpovědnosti) představující možný vznik pasiv spojených s potřebou restituce vzniklé újmy v důsledku vzniku pojistné události.

Konstrukce pravidla § 2762 odst. 2 věty první nemusí za všech okolností být nevyvratitelnou domněnkou, která osvědčuje nezpochybnitelně skutečnou majetkovou potřebu. Speklativní jednání pojistníka nelze vždy předem vyloučit. V této souvislosti bude nutné poměřovat jednání pojistníka s ustanovením § 2799 nebo ustanoveními o omylu (§ 583 a násl.). Autor se domnívá, že i přes chybějící návětí „má se za to“, lze za pomoci dokazování osvědčit, že materiální pojistný zájem chyběl nebo zanikl (např. vlastník měl v úmyslu zničit pojištěnou věc jako součást jeho vlastnického oprávnění), jinak by mohlo být těženo z nepoctivého nebo protiprávního činu (§ 6 odst. 2).

ab. Pojištění cizího zájmu

V pojištění cizího zájmu nejsou pojištěny zájmy pojistníka přímo, ale zprostředkovaně přes cizí zájem pojištěného. Tak například nájemce uzavírá pojištění cizího vlastnického zájmu pronajímatele v jeho prospěch. Jedná se o zvláštní smlouvu ve prospěch třetí osoby (§ 1767 an.). Vztah pojištěného k majetku může mít poklad v právu obligačním, věcněprávním, či jiném legitimním titulu založeném třeba i na pouhém poměru skutkovém (např. občanská výpomoc).

Z obsahu právního jednání musí být patrné, že se pojišťuje zájem cizí a nikoli vlastní. V pochybnostech lze dovodit, že pojistník jedná vlastním jménem (§ 436 odst. 1 věta druhá). Podobné pravidlo zdánlivě obsahuje např. § 43 odst. 3 německého VVG.²⁵³ Jeho smysl je trochu odlišný, protože stanoví pravidlo pro případ pochybností, **v čí prospěch je pojistná smlouva uzavírána** a nikoli, která osoba se má stát smluvní stranou. V pochybnostech tedy platí, že pojistník uzavírá pojištění ve vlastní prospěch (vlastní účet), protože **zpravidla řeší vlastní pojistné potřeby**.

Německý VVG obsahuje detailnější výkladová pravidla a právní domněnky při uzavírání smlouvy. Za prvé (§ 43 odst. 2 VVG),²⁵⁴ jestliže někdo uzavírá pojistnou smlouvu pro jiného (ve prospěch třetí osoby), má se v případě pochybností za to, že **uzavírá pojištění cizího zájmu**. To je výkladové pravidlo.²⁵⁵ Vedle toho existuje domněnka, podle které se uzavírá pojištění vlastního

²⁵² Např. § 49 odst. 2 švýcarského VVG.

²⁵³ „*Ergibt sich aus den Umständen nicht, dass der Versicherungsvertrag für einen anderen geschlossen werden soll, gilt er als für eigene Rechnung geschlossen.*“

²⁵⁴ „*Wird der Versicherungsvertrag für einen anderen geschlossen, ist, auch wenn dieser benannt wird, im Zweifel anzunehmen, dass der Versicherungsnehmer nicht als Vertreter, sondern im eigenen Namen für fremde Rechnung handelt.*“

²⁵⁵ Srov. rozhodnutí BGH ze dne 11. prosince 1996, VersR 1997, 477 (478), nebo rozhodnutí BGH ze dne 7. ledna 1965, VersR 1965, 274.

zájmu (ve svůj prospěch), pokud z okolností nevyplývá, že bylo uzavřeno pojištění pro jiného (§ 43 odst. 3 VVG).

Výkladová pravidla mají tedy dva kroky. V prvním kroku se musí určit, jestli se pojištění uzavírá pro jiného (*für einen anderen*).²⁵⁶ V druhém kroku jde pak o to, zda jednájící jedná jako zástupce (§ 164 odst. 2, § 177 an. BGB).²⁵⁷ Jestliže osoba jedná jako zástupce, pak to nemusí znamenat, že nemá na pojistný zájem. Postačí, je-li pojistný zájem objektivně zjistitelný, a že pojištění je uzavřeno na účet osoby, která je nositelem tohoto zájmu.²⁵⁸ Pro pojistitele tedy stačí, jestliže je zde určitý dlužník a adresát právního jednání.

Kromě principu zjevnosti český právní řád podobné domněnky a výkladová pravidla neobsahuje. V zásadě jde však o velmi rozumné pravidlo, které lze dovodit i z našeho právního řádu. Není-li z okolností zjevné, který zájem je pojištěn, a pojistná smlouva mlčí, má se za to, že **se spíše pojišťuje cizí zájem než vlastní zájem pojistníka**. Při uzavírání pojistné smlouvy tak není nutné řešit vlastnické vztahy, ale až při uplatnění práva na pojistné plnění. Nejpozději při uplatnění tohoto práva je nutné prokázat nezbytné souhlasy (např. pojištěného s uzavřením pojištění) a skutečné vztahy (vlastnictví, nájem, správa), pokud jde o platnost smlouvy.

ac. Nositel zájmu (*Intereseträger*)

Odlišnou konstrukci vyvratitelné domněnky, než je tomu v pojištění života a zdraví nalezneme v otázce pojetí zájmu na zachování majetkových hodnot osobou odvozující tento zájem od osoby jeho přímého nositele. Vlastní sféru jedince, která by mohla být dotčena nahodilou událostí jeho přímého nositele, je třeba v konkrétním případě náležitě posuzovat. Majetek sám o sobě nemá žádnou hodnotu pojistného zájmu, protože tu získává pouze ve vztahu k určité osobě, a tím je zájem současně individualizován. Důležité to může být např. u ceny zvláštní obliby při stanovení horní hranice pojistného plnění, resp. při určení pojistného plnění v konkrétní situaci.

Pojistník, resp. zájemce o pojištění, bude v případě sporu týkající se pojištění majetku jiné osoby osvědčovat skutečnosti mající jeho přímou vazbu pro případ realizace pojistného nebezpečí na jeho vlastní (majetkovou) sféru a tyto skutečnosti na ni budou mít přímý dopad. Osvědčením se zde má na mysli důkazní povinnost ve smyslu procesního práva, takže postačí určitá míra pravděpodobnosti.

B. Pojištění pasiv

Určitým specifikem je pojistný zájem v pojištění pasiv, zejména v případě pojištění odpovědnosti.²⁵⁹ Tento typ pojištění by si přes svá specifika zasloužil zvláštní pozornost, neboť v řadě případů plní důležitou úlohu v rámci provozování určitých činností, u kterých se stanovena povinnost uzavřít pojištění odpovědnosti. V této oblasti je často kladen důraz na účinnou ochranu práv poškozených, jimž by se v případě vzniklé újmy měla dostat co možná úplná náhrada.

Pojištění odpovědnosti plní důležitou úlohu v otázce zájmů soukromých (tj. je chráněn jak zájem poškozeného na náhradě újmy, tak zájem samotného škůdce na eliminaci negativních dopadů v jeho majetkové sféře), i v otázce zájmů veřejných (udržování společenských vztahů v rovnováze). Může zde proto být i větší míra státní ingerence.

²⁵⁶ Zde jedná jako nepřímý zástupce, jako nepřikázaný jednatel, případně sleduje jen vlastní zájem.

²⁵⁷ Buď jedná na svůj účet anebo na cizí účet jako přímý zástupce.

²⁵⁸ Rozhodnutí BGH ze dne 8. října 2000, VersR 2001, 53 (54), nebo rozhodnutí OLG Karlsruhe ze dne 21. června 1990, VersR 1991, 1048.

²⁵⁹ Pasiva jsou pojištěna také v případě pojištění právní ochrany, pojištění léčebných výdajů apod.

Samotná zákonná povinnost uzavřít pojištění odpovědnosti²⁶⁰ uložená určité osobě zakládá buď **domněnku pojistného zájmu**, anebo v ní lze spatřovat **udělení pověření k uzavření pojistné smlouvy**. Takové pověření může směřovat i k pojištění cizího zájmu. Podobně by takové povinnost nebo pověření mohlo být uděleno smlouvou, pokud by pověřené osobě nemohla objektivně vzniknout pasiva.

Pojistný zájem je pojmovým znakem také v pojištění pasiv, a předpokládá určité riziko odpovědnosti určité osoby, ať jde o samostatnou odpovědnost, anebo společnou (dílčí či solidární). Také v tomto případě dává větší smysl připojit se k teorii plánování rizik než k teorii abstraktní majetkové potřeby.

C. Otevřené pojištění

Jistou souvislost s existencí, resp. neexistencí pojistného zájmu pojišťovací praxe našla v tzv. pojištění „otevřených flotil“ neboli otevřené pojistky (*Open policy*, *offene Police*), kdy pojistník, který je odlišný od pojištěného, uzavírá s pojišťovnou rámcovou smlouvu na pojištění více osob či věcí patřící více osobám (hromadné pojištění), přičemž u pojistníka primárně nemusí existovat oprávněná potřeba ochrany před následky vyvolanými pojistnou událostí (pojistný zájem). Existenci pojistného zájmu je nutné zkoumat vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu (např. u leasingové společnosti v závislosti na dalších okolnostech vnitřního vztahu mezi pojistníkem a pojištěným).

Smlouvy týkající se otevřených flotil (např. hromadné pojištění automobilů) mohou vykazovat některé nedostatky v ochraně práv pojištěných. Například pojištění si mnohdy neuvědomují, že jsou v tomto smluvním vztahu pouze v pozici, ve které nemohou se smluvním vztahem plně disponovat (srov. povinnosti podle § 93 ZDPZ), ale také z hlediska nedostatečně věnované pozornosti vztahu mezi pojistníkem a pojištěným z pohledu zřejmosti konstrukce pojištění cizího pojistného nebezpečí namísto přímého smluvního vztahu s pojišťovnou.²⁶¹ Tento problém nicméně s nedostatkem pojistného zájmu pojistníka souvisí jen okrajově, ale bývá někdy motivem, kterým se obchází požadavky na srovnatelnou úroveň zákazníka při distribuci pojištění.²⁶²

U otevřeného pojištění dochází k tomu, že jsou pojišťovány individuální zájmy pojištěných, takže by se mělo zohlednit zkoumání právě zájmů těchto zákazníků a odpovídajícím způsobem by se měla uplatnit i pravidla jednání podle § 77 a §§ 78 ZDPZ. Uzavření rámcové pojistné smlouvy ještě ke vzniku žádného pojištění nedochází, ale **teprve uzavřením individuálních realizačních smluv, kterými jsou pojištění zahrnuti do pojistné ochrany**. Nejdříve k okamžiku získání informací od pojištěného může být identifikace (oddělitelného) pojištěného zájmu dokončena.

5.4.3. Souhlas pojištěného jako důkaz existence pojistného zájmu

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku nic bližšího k souhlasu pojištěného neuvádí, takže konkrétní důvody přijetí tohoto ustanovení nejsou známy a ani jiné příbuzné právní řády s tímto souhlasem pro všechny druhy pojištění neoperují. Je proto nutné se zabývat povahou

²⁶⁰ V. Ehrenberg dokonce spatřuje v odpovědnostním pojištění nejdokonalejší výraz zájmového pojištění (in EHRENBURG, Victor. *Versicherungsrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1893).

²⁶¹ Srov. Dohledový benchmark ČNB č. 1/2020 k některým povinnostem pojišťovny a pojistníka při nabízení možnosti stát se pojištěným. Dostupný na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financni-trh/.galleries/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2020_01.pdf

²⁶² Dohledový benchmark ČNB č.1/2019 k některým povinnostem pojišťovny souvisejícím zejména s ukončením pojistných smluv rezervotvorného životního pojištění dožitím se určitého věku nebo dne určeného smlouvou jako konec pojištění. Dostupný na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financni-trh/.galleries/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2019_01.pdf

souhlasu v konkrétním případě, který sám o sobě nezakládá vlastní pojistný zájem, ale může jít spíše jen o **pověření k uzavření pojištění cizího zájmu**.

Mohla by zde být určitá podobnost mezi majitelem účtu a disponentem účtu – jedna osoba vlastní pohledávku k účtu a druhá je oprávněna s ní nakládat na základě souhlasu majitele (§ 2662 a násl.). Připomeňme také, že právní úprava může někomu stanovit povinnost uzavřít pojistnou smlouvu, ačkoli on sám nemusí mít žádný pojistný zájem jako je vlastník tuzemské vozidla podle § 3 odst. 2 ZPOV týkající se pojištění odpovědnosti z provozu vozidla.

Jediný právní řád, který se v poslední době zabíral možnostmi souhlasu, je Spojené království. Vzhledem k velmi přísným podmínkám tzv. *Scotisch Law Commission* doporučovala udělení souhlasu jako alternativní přístup již k existujícím způsobům prokazování existence pojistného zájmu v životním pojištění, a to v situaci, které přímo nespádají do oblasti tzv. *natural affection or a reasonable expectation of loss*.²⁶³ Zpráva se zmiňuje, že podobnou konstrukci obsahuje například úprava španělská a je známa některým kanadským státům.²⁶⁴ Španělská úprava (čl. 83 Ley 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro) ale tento specifický souhlas nezná, nýbrž obsahuje pouze to, co je obsahem § 2768 a § 2826, které vychází z rakouské právní tradice. To stejné lze konstatovat o úpravě kanadské.

Souhlas s pojištěním nemůže fiktivně založit onen majetkově hodnotový vztah v pojištění aktiv, ani nemůže založit možnost vzniku pasiv pověřené osoby. Jestli má pojistný zájem reflektovat ekonomickou realitu, pak pouhý souhlas pojištěného k založení vlastního zájmu nestačí.

Pojištěný jakožto osoba, na jejíž život, majetek nebo odpovědnost nebo jiné hodnoty pojistného zájmu se pojištění vztahuje, je jako primární nositel hodnoty pojistného zájmu **oprávněn udělit souhlas pojistníkovi s uzavřením pojistné smlouvy** týkající se zájmové sféry pojištěného, jež má být předmětem pojištění.

Primárně tak jde o to, že ten, kdo má pojištěný zájem (srov. sub-kapitolu 2.2.4.), anebo jde o nebezpečí pojištěného, umožňuje sjednat pojištění tomu, ke komu má důvěru. Tato důvěra je pak ponechána na vůli pojištěného tím, že udělí pojistníkovi **souhlas**, anebo je zde **jiný vztah důvěry mezi pojistníkem a pojištěným**. Tento vztah, kdy pojistník nepotřebuje souhlas pojištěného k uzavření smlouvy, je charakterizován právě tím, že má na pojištění vlastní pojistný zájem (srov. sub-kapitolu 2.2.5.). Tím ještě nemusí být zcela zajištěno, že nemůže dojít mezi pojistníkem a pojištěným ke střetu zájmu, ale je tím jen zajištěno, že si ani pojistník ani pojištěný vznik pojistné události nepřejí.

Souhlas pojištěného ovšem zakládá spíše jen **vyvratitelnou právní domněnku** existence pojistného zájmu, proti níž je přípustný důkaz opaku.²⁶⁵ Souhlas pojištěného totiž nemůže být důvodem, kterým by se automaticky legalizoval pojistný podvod nebo jiné nepoctivé jednání vůči pojistiteli. Lze si představit situaci, že i přes tento souhlas pojištěného nebude subjektivní pojistný zájem existovat.

Rozumný smysl tohoto pravidla může spočívat v řešení vnitřního vztahu pojistníka a pojištěného. Jestliže pojistník sám nemá pojistný zájem, pak by bez souhlasu pojištěného nebylo možné pojistné plnění poskytnout, protože jde o jednání nepřikázané (§ 3006 a násl.) a ani by jej nebylo možné soudně nebo exekučně vynutit. Udělením souhlasu je tak vyjádřeno **oprávnění, že pojistník může působit jako pověřený správce rizik pro pojištěného (pojištění cizího zájmu), případně může pojistnou ochranu pojištěnému darovat**.²⁶⁶

²⁶³ Srov. *Insurance Contract Law – Issues Paper 4 – Insurable Interest*. scotlawcom.gov.uk.

²⁶⁴ Srov. *Insurance Act 1974 (Quebec)* s2508; *Insurance Act (Ontario)*, RSO 1970 s 255(2)(b).

²⁶⁵ Důvodová zpráva k OZ nesprávně uvádí, že se jedná o právní fikci, když se slovního spojení „má se za to“ plyne něco jiného.

²⁶⁶ Dárce nebo i správce může tento souhlas osvědčit také obsahem oprávnění nebo plněním dluhu z příslušné smlouvy.

Tento souhlas sám o sobě nemusí být souhlasem k inkasu pojistného plnění, ale pouze se jím zdůrazňuje zásada, že nikdo by se bez oprávnění neměl vměšovat do cizích záležitostí. Nemá-li pojistník vlastní zájem, pak nemůže jednat objektivně ve vlastní záležitosti, ale pouze cizí. Také účelu smlouvy ve prospěch třetí osoby by odporovalo, kdyby pojistník pojistné plnění přijmul (§ 1768). Souhlas má i jiný praktický důsledek v tom, že na pojištěného *ex lege* v určitých případech přechází práva a povinnosti z pojistné smlouvy (§ 2767 odst. 4), resp. určité povinnosti mu vznikají, ačkoli sám není stranou smlouvy (např. § 2788 odst. 2, § 2790 odst. 3). Mohla by tak vzniknout smlouva k tíži třetí osoby. Zájem pojištěného na nevmešování je zde velmi intenzivní.

Z toho také vyplývá, že nedostatku souhlasu k pojištění se nemůže dovolávat pojistitel, protože chrání pouze zájmy pojištěného na nevmešování se. Jinou povahu by měla námitka pojistitele nedostatku pojistného zájmu pojistníka, jestliže se mu nepodařilo jeho existenci osvědčit pomocí souhlasu. Této námitce by se mohl ubránit také existencí zákonné domněnky, případně jiným způsobem. Mezi oběma situacemi však existuje podstatný rozdíl také v procesní rovině, protože u nepřipustného vměšování se nehraje roli subjektivní stránka nepřikázaného jednatele, zatímco v případě námitky pojistitele hraje důležitou roli podvodný úmysl pojistníka, který by musel prokazovat pojistitel. Skutečnost základající pojistníkům zájem nebo pověření spravovat cizí zájem pak prokazuje pojistník.

Udělený souhlas nemůže odůvodnit vznik pojistníkovu nároku na pojistné plnění v případě, že by byl odmítnut uplatňovat jej pojištěným (např. protože čerpal nárok z vlastního pojištění). Pro to musí existovat kauzální vztah mezi pojistníkem a třetí osobou (např. třetí osoba něco dluží pojistníkovi), případně z jiného důvodu, jinak by se mohlo jednat o bezdůvodné obohacení.

Hermann-Otavský²⁶⁷ správně dodává, že pojistník nárok ze zvláštní smlouvy ve prospěch třetí osoby nenabude, pokud pojištění neuzavřel ve svém zájmu, tj. že je třeba i jinak vznikem pojistné události „poškozen“. Pojistník by mohl jen požadovat, aby bylo plněno pojištěnému, jehož zájem byl porušen pojistnou událostí. Smlouva ve prospěch třetí osoby (§ 1767 a § 1768) by se změnila ve smlouvu o plnění třetí osoby (§ 1769).

Zbývá jen doplnit, jak se zjišťuje souhlas, který lze uvést přímo na smlouvě nebo i mimo ni. Pojistník se může prokázat buď zmocněním pojištěného,²⁶⁸ nebo příkazem či jiným pověřením, aby pojistnou smlouvu uzavřel. Obtížně toho bude dosáhnout v případě pojištěných bez uvedení jména v pojistné smlouvě (např. podle § 2827). Z povahy věci je tak možné tohoto souhlasu využít pouze v případě, je-li jméno pojištěného v době uzavření smlouvy známo.

5.5. Budoucí pojistný zájem

5.5.1. Důvodné očekávání

Občanský zákoník přejal pravidlo, jaké zná současná právní úprava rakouská,²⁶⁹ německá,²⁷⁰ a také dřívější tuzemská úprava v § 63 odst. 2 ZPS 1934.²⁷¹ V pojištění majetku za

²⁶⁷ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1921. str. 151.

²⁶⁸ Zcela pak postačí zákonné zmocnění, která má například svěřenecký správce podle § 1427.

²⁶⁹ § 68 odst. 1 rakouského VVG: „Besteht das versicherte Interesse beim Beginn der Versicherung nicht oder gelangt, falls die Versicherung für ein künftiges Unternehmen oder sonst für ein künftiges Interesse genommen ist, das Interesse nicht zur Entstehung, so ist der Versicherungsnehmer von der Verpflichtung zur Zahlung der Prämie frei; der Versicherer kann eine angemessene Geschäftsgebühr verlangen.“

²⁷⁰ § 80 odst. 1 německého VVG: „Der Versicherungsnehmer ist nicht zur Zahlung der Prämie verpflichtet, wenn das versicherte Interesse bei Beginn der Versicherung nicht besteht; dies gilt auch, wenn das Interesse bei einer Versicherung, die für ein künftiges Unternehmen oder für ein anderes künftiges Interesse genommen ist, nicht entsteht. 2Der Versicherer kann jedoch eine angemessene Geschäftsgebühr verlangen.“

²⁷¹ „Totéž platí, bylo-li pojištění uzavřeno pro budoucí zájem a zájem na pojištění vůbec nevznikl.“

splnění určitých podmínek není zapotřebí, aby pojistný zájem existoval již v době uzavření pojistné smlouvy, ale aby se plně projevil v určené době. Pojistná teorie tak rozlišuje formální a materiální počátek pojištění,²⁷² kdy okamžik uzavření pojištění nemusí být shodný s účinností pojistné smlouvy. V tomto případě účinnost směřuje do budoucna.

Pravidlo budoucího pojistného zájmu umožňuje uzavřít pojištění na tzv. čekatelské zájmy (*Anwärterinteresse*). Např. může být pojištěn zájem kupujícího v průběhu řízení o zápisu vkladu vlastnického práva do katastru nemovitosti na základě kupní smlouvy, zájem osoby, na kterou má podle smlouvy přejít nebezpečí na věci atp.²⁷³

Ustanovení § 2763 stanoví výjimku z obecného pravidla, kdy existence pojistného zájmu musí být splněna po celou dobu trvání pojistné smlouvy, resp. pojistný zájem musí v okamžiku uzavření pojistné smlouvy již existovat. Pojistnou smlouvu lze uzavřít s odkládací podmínkou, že pojistný zájem se uskuteční (zpravidla v určené lhůtě).

Vychází se zejména z praktických poznatků fungování pojišťovacího trhu v návaznosti na právní úpravu nabývání majetku, kdy podle povahy konkrétního případu může docházet k různým okamžikům převodu či přechodu majetku, a zejména též v souvislosti s fungováním realitního trhu a jeho úvěrováním (koupě či pronájem) či ziskem disponibilních prostředků na jejich financování.²⁷⁴ Teorie legálního zájmu neumožňuje vůbec pojistit budoucí zájem (srov. sub-kapitolu 3.1.1.).

Mimo trhu s již existujícím majetkem mohou nastávat i situace, kdy dochází k vytváření nového majetku (svépomocí, na základě smlouvy o dílo atp.) a s tím související očekávání o nastalém budoucím vývoji majetkové sféry dotčené osoby (např. výstavba nemovitosti). V určitých případech dochází také k pojištění souboru věcí nebo jiné věci hromadné, do které majetek průběžně přibývá a zase se vytrácí. To může mít význam také v tzv. otevřeném pojištění, ve kterém dochází ke specifikaci jednotlivých věcí na základě rámcové pojistné smlouvy.

V pojištění majetku nemusí být pojistný zájem dán již v době uzavření smlouvy, avšak jeho vznik lze důvodně očekávat. Pokud očekávaný budoucí pojistný zájem nevznikne, pojistná smlouva nemůže nabýt účinnost v důsledku nemožnosti splnění odkládací podmínky. Nastane tak nemožnost plnění v důsledku chybějícího předmětu pojistné smlouvy, a pojistná ochrana se stane zbytečnou, protože pojistné plnění nebude možné soudně vynutit.

Lpění na existenci pojistného zájmu v době uzavření pojistné smlouvy týkající se pojištění majetku ještě před jejich samotným vznikem by soukromé právo zabraňovalo účinně tyto majetkové hodnoty chránit pojištěním pro případ nahodilých událostí. Např. postoupit lze i budoucí pohledávku nebo ji i zastavit či se za ni zaručit. Proč by ji potom nebylo možné také pojistit? Z opačného úhlu pohledu však bude nutné trvat na určitých objektivních předpokladech týkajících se existence (budoucího) pojistného zájmu.

Stojí také za povšimnutí, že obsah pojmu pojistného zájmu odpovídá spíše definici pojištěného zájmu, jak je uvedeno v této práci (srov. sub-kapitolu 2.2.4.), ale může se jednat i o nevzniknutí pojistného zájmu pojistníka (srov. definici uvedenou v sub-kapitole 2.2.5.). Může se proto jednat o nevzniknutí vlastního nebo cizího zájmu, anebo jen zaniklo pověření ke správě rizik.

5.5.2. Právo na přiměřenou odměnu

Pokud nedojde ke vzniku pojistného zájmu po uzavření pojistné smlouvy, má pojistitel právo na přiměřenou odměnu, pokud to bylo ujednáno. Právo na přiměřenou odměnu neboli *ristorno* (*Risistornogeühr, Geschäftsgeühr*) je nutné odlišit od placení pojistného a značí spíše

²⁷² BRUCK, Ernst. *Reichsgesetz über den Versicherungsvertrag nebst dem zugehörigen Einführungsgesetz vom 30. Mai 1908*. Berlin: Walter de Gruyter u., 1929, str. 321.

²⁷³ RITTER, Carl. *Das Recht der Seeverversicherung: Band 1, Ausgabe 2*. Walter de Gruyter, 1967, str. 169.

²⁷⁴ Inspirativním zdrojem pro tvůrce osnovy se zřejmě stalo ustanovení § 80 německého VVG, zejména pokud se jedná o právo pojistitele požadovat přiměřenou odměnu v případě, že pojistný zájem nevznikne.

kompenzaci úsilí zmařeného na uzavření smlouvy v případě nevzniknutí pojistného zájmu. Pojistiteli pravidelně vznikají náklady na uzavření smlouvy jako jsou náklady prohlídky předmětu pojištění (srov. § 2759), náklady na provize zprostředkovatelům pojištění, a další pořizovací náklady, resp. náklady na správu pojištění.

Zvláštní nárok na přiměřenou odměnu je nutné přiznat pojistiteli především proto, že zpravidla nemá možnost vznik pojistného zájmu vlastní vůlí ovlivnit, pokud by smlouvy byla neplatná z důvodu nemožnosti plnění.²⁷⁵ Vznik těchto nákladů lze proto zpravidla přičíst pojistníkovi, přestože je nemusel zavinit.

Obsahově se přiměřená odměna blíží náhradě škody v důsledku neuskutečnění smlouvy. Pojistník má (smluvní) povinnost zajistit, že pojistný zájem v budoucnu vznikne. Výše odměny tak představuje pozitivní interesi odpovídající zájmu pojistitele na zachování pojistné smlouvy. Pojistitel by tak měl být postaven do situace, v jaké by byl, kdyby došlo k platnému uzavření smlouvy, nebýt zaviněného jednání pojistníka.

Protože mu však žádná hlavní povinnost ze smlouvy nevznikla, je nutné tento nárok dohodnout (zpravidla bude představovat náhradu pořizovacích nákladů na uzavření smlouvy s připočtením přiměřeného zisku). Náhradu pozitivní interese je proto nutné omezit a započítat prospěch z toho, že povinnost snášet pojistné nebezpečí pojistiteli nevznikla. Vyloučit je tedy nutné očekávané náklady na pojistná plnění a jiná plnění z pojištění.

5.6. Zánik pojištění v důsledku zániku pojistného zájmu

Právní úprava reaguje také na situace, kdy dochází k zániku pojištění v důsledku zániku pojistného zájmu (§ 2765²⁷⁶, § 2810²⁷⁷). K zániku pojistného zájmu po uzavření smlouvy je třeba zvláštní důvod, aby se pojistná ochrana stala zbytečnou. Základní hypotézou tedy je, že musí zaniknout skutečný a podstatný vztah pojistníka nebo jiné osoby k hodnotě pojistného zájmu, resp. k zániku zmocnění k uzavření pojistné smlouvy.

Shodné pravidlo zániku pojistného zájmu zná i dnes právní úprava rakouská²⁷⁸ nebo německá.²⁷⁹ Podle něj pojištění zaniká současně se zánikem pojistného zájmu).²⁸⁰ Takový postup je i logicky správný, neboť bez pojistného zájmu nemůže trvat pojistná ochrana, protože je zbytečná. Pojistný zájem totiž jako základní předpoklad pojištění bere zřetel na určitý (objektivní) skutkový stav ovlivňující určitou hodnotu a možnost jejího ohrožení nahodilou událostí, jež má být předmětem pojistné ochrany. Rozlišovat musíme mezi různými situacemi, které zde budou popsány.

5.6.1. Trvalý a úplný zánik zájmu

Zánikem pojistného zájmu se má na mysli **trvalý zánik oprávněné potřeby ochrany před následky nahodilé skutečnosti vyvolané pojistným nebezpečím**. Pouhý dočasný nebo

²⁷⁵ Tzv. přípravné (akviziční) náklady na vznik pojistné smlouvy.

²⁷⁶ „Zanikne-li pojistný zájem za trvání pojištění, zanikne i pojištění; pojistitel má však právo na pojistné až do doby, kdy se o zániku pojistného zájmu dozvěděl.“

²⁷⁷ „Pojištění zaniká zánikem pojistného zájmu, zánikem pojistného nebezpečí, dnem smrti pojištěné osoby, dnem zániku pojištěné právnické osoby bez právního nástupce nebo dnem odmítnutí pojistného plnění.“

²⁷⁸ § 68 odst. 2 rakouského VVG: „Fällt das versicherte Interesse nach dem Beginn der Versicherung weg, so gebührt dem Versicherer die Prämie, die er hätte erheben können, wenn die Versicherung nur bis zu dem Zeitpunkt beantragt worden wäre, in welchem der Versicherer vom Wegfall des Interesses Kenntnis erlangt.“

²⁷⁹ § 80 odst. 2 německého VVG: „Fällt das versicherte Interesse nach dem Beginn der Versicherung weg, steht dem Versicherer die Prämie zu, die er hätte beanspruchen können, wenn die Versicherung nur bis zu dem Zeitpunkt beantragt worden wäre, zu dem der Versicherer vom Wegfall des Interesses Kenntnis erlangt hat.“

²⁸⁰ Srov. ustanovení § 63 ZPS 1934: „Pojistná smlouva zaniká, není-li v době, kdy se počíná pojištění, zájmu na pojištění nebo pomine-li tento zájem potom, kdy se započalo pojištění.“

jen přechodný zánik pojistného zájmu nevede k zániku pojištění. Zánik pojistného zájmu je třeba chápat zpravidla ve smyslu objektivním. Pojistník nemůže způsobit zánik pojistného zájmu libovolně ze své vůle, protože nechce dále platit pojistné, ale je nutný buď:

- a) **trvalý zánik vztahu chráněného subjektu k dotčenému předmětu**,²⁸¹ anebo
- b) **vznik objektivní nemožnosti vzniku pojistné události** (ztráta zájmu na pojištění).

Druhý z uvedeného případu se může někdy rovnat zániku pojistného nebezpečí (§ 2810), neboť předpoklady existence zájmu a pojistného nebezpečí mohou těsně splývat.

5.6.2. Zánik objektivní potřeby

Mezi osobním přáním (požadavky) jednotlivce o zachování hodnoty a objektivní možností vzniku pojistné události (potřebou) existuje silné pouto. Nestačí pouze tvrdit, že subjektivní potřeba (přání) pojistné ochrany zanikla, nýbrž **zánik pojistného zájmu je nutné posuzovat s ohledem na objektivní skutečnosti**, resp. skutkový stav (např. proto, že pojištěná věc zanikla bez ohledu na to, zda pojistnou událostí či jinak; zda závažná choroba byla trvale vyléčena; zda riziková činnost byla ukončena apod.).²⁸²

Častěji však bude tento objektivní stav podpořen i určitou změnou stavu právního (např. změnou vlastnictví pojištěného majetku), který však ne nutně musí znamenat zánik pojistného zájmu (srov. § 2812, § 2867). V určitých případech totiž může pojistná ochrana zůstat zachována, přestože se změní nositel pojistného zájmu (např. podle § 2767 odst. 3). V jiných případech může ke změně osoby pojistníka dojít *ex lege* (§ 2767 odst. 4). Překážkou trvání pojištění proto není, jestliže nelze někdy nositele pojištěného zájmu přesně určit, ale jen obecnými znaky (např. nabyvatele určitého majetku), případně až v době vzniku pojistné události (§ 2827).

Je-li pojištění zájem objektivní povahy jako je pojištění vlastnického zájmu, je prokazování zániku objektivního vztahu pojistníka k této hodnotě snazší. Problém může nastat spíše u zájmů subjektivních jako je zánik pohnutky k uzavření pojištění, pojištěný předmět přestane mít pro pojištěného cenu zvláštní obliby (§ 2962 odst. 2), dojde ke změně přesvědčení pojištěného, takže náklady učiněné pro okrasu (§ 998) přestanou mít pro něj význam apod. Zánik subjektivního zájmu může proto být někdy důvodem pro snížení pojistné částky nebo limitu plnění. Úplný a trvalý zánik také materiálního zájmu by musel tvrdit a prokazovat pojistník, není-li z okolností zjevný (např. ukončení zaměstnaneckého poměru).

5.6.3. Zánik subjektivní potřeby

Na pojistníka je v určitých případech nutné hledět jako na nepřímého zástupce pojištěného, a v takovém případě je nutné zkoumat, zda zánik nepřímého zastoupení má za následek také zánik pojistníkovy zájmu v důsledku **zániku pověření**.²⁸³ Pojištění může trvat vždy dále, jestliže pojistníkovi svědčí materiální pojistný zájem bez ohledu na zástupčí oprávnění (např. uživatelský zájem nájemce na pojištěné věci²⁸⁴).

²⁸¹ Připomeňme jen, že pokud se pohnutky pojistníka staly obsahem právního jednání (subjektivní pojistný zájem), pak také odpadnutím této pohnutky dochází k zániku pojištění.

²⁸² Srov. rozhodnutí NS ČSR ze dne 17. února 1928, sp. zn. Rv I 661/27: „*Odpovědnostní pojištění podniku nezvaniká, byl-li tento přeložen na jiné místo, jen když předmět a rozsah výroby nebyly změněny a počet dělníků zůstal též lhostejno, zda provozní zařízení na novém místě bylo částečně změněno.*“

²⁸³ Podobně zaniká pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, a to dnem, kdy pojistník, jeho dědic, právní nástupce nebo vlastník vozidla, je-li osobou odlišnou od pojistníka, oznámil pojistiteli změnu vlastníka tuzemského vozidla (§ 12 odst. 1 písm. a) ZPOV). Pozoruhodné je, k zániku pojištění dochází i tehdy, jestliže provozovatel vozidla zůstal stejný, resp. tehdy, když vlastník vozidla vůbec nebyl pojistníkem, což má význam u leasingových smluv.

²⁸⁴ Příkladem může být darování nemovitosti dětem, ve které si rodiče nechají zřídít věčné břemeno bydlení po dobu jejich života.

V důsledku možnosti uzavření pojištění cizího zájmu vzniká otázka, zda důvod zániku pojistníkovy pojistného zájmu lze spatřovat také pouze v tom, že buď přestane být jeho vlastní spolupojištěný zájem pojištěn (např. přestane být nájemcem pojištěné věci), případně zda jen dojde k zániku oprávnění spravovat pojistnou smlouvu na účet pojištěného. Taková osoba totiž nemá žádný ekonomický zájem na udržování pojistné ochrany a vznikají jí pouze náklady v podobě placení pojistného a plnění souvisejících (např. vedlejších) povinností.

Autor se domnívá, že důvodem zániku zájmu může být i jen ztráta zástupčího oprávnění, kterým byl pojistník pověřen provádět správu rizik ve prospěch zastoupeného (pojištěného), pokud sám nemá materiální zájem. Pro pojistníka představuje ztráta pověření současně trvalou ztrátu hospodářského důvodu na pokračování pojištění. Placení pojistného nepřináší této osobě žádnou výhodu.

Jiný důvod spočívá také v konstrukci smlouvy ve prospěch třetí osoby. Odmítne-li totiž osoba právo nabyté ze smlouvy, hledí se na ni, jako by nebyla práva nikdy nabyta (§ 1768). Smyslu a účelu pojistné smlouvy však odporuje, aby pojistník sám nabyl pojistné plnění, jestliže nemá materiální zájem. Nemožnost nabýt pojistné plnění a nemožnost žádat úhradu nákladů na správu pojištění (vč. pojistného) vůči pojištěnému jsou proto dobrým důvodem pro zánik pojištění.

Naproti tomu dočasný zánik (subjektivní) pojistné potřeby vyvolaný poskytnutím pojistného plnění nepůsobí zánik pojištění, které nadále může přetrvávat i po poskytnutí pojistného plnění. V dané konstelaci je proto nutné **zvažovat, zda zánik zájmu působí trvale nebo jen dočasně, a zda má pojištění pro pojistníka nadále ekonomický význam.**

5.6.4. Zánik v důsledku odvolání souhlasu s pojištěním po uzavření smlouvy

Právní úprava dovoluje zprostředkovat pojistný zájem na základě příkazu (pojistníkovi) uděleného pojištěným uzavřít pojištění. V této práci jej autor nazývá **pojištění ryzího cizího zájmu**. Relevantní nejsou tak pojistníkovi pojistné potřeby, ale potřeby jiné osoby, pro kterou se pojistná smlouva uzavírá. Nepojišťuje se zájem pojistníka, ale osoby, která udělila pověření.

Cizí zájem nemusí vyplynout pouze ze smlouvy, ale také ze zákona. Ačkoli by pojistník jinak neměl vlastní pojistný zájem, dovozuje se oprávnění ke správě cizího zájmu právě z povinnosti, která vyplývá z vnitřního vztahu s pojištěným (např. ze správy majetku, ale i z pouhé příkazní smlouvy udržovat na účet příkazce určité pojištění, přičemž nejde o přímé zastoupení).²⁸⁵ Cizí pojistný zájem je tak dán z tohoto vnitřního vztahu, přestože pojistník sám nemá bez dalšího vlastní zájem na předmětu pojištění, ale uplatňuje zájem pojištěného skrze zástupčí oprávnění.

Jestliže pojistník jedná jako nepřímý zástupce pojištěného, pak nemusí být bezprostředně nositel pojistného zájmu, ale existence dalšího trvání pojištění závisí právě na trvání jejich vnitřního vztahu. Pojištěnému bezprostředně nenáleží utvářecí práva k pojistné smlouvě včetně práva zrušit (vypovědět) pojištění, protože je má pojistník jako smluvní strana. Pojištěný po uzavření pojistné smlouvy v pojištění osob tak nemůže bez dalšího trvání do této obligace ingerovat s výjimkou jeho oprávnění udělit nebo neudělit souhlas s ostatními právními jednáními týkající se pojištění (např. podle § 2832 odst. 2). Může je však ovlivňovat prostřednictvím vnitřního vztahu s pojistníkem.

Odvolání souhlasu s pojištěním nemusí být zcela bez významu. Mohl by mít vliv právě na vnitřní vztah mezi pojistníkem a pojištěným, tj. například v otázce, zda tím pojištěný dává pojistníkovi příkaz k tomu, aby pojištění vypověděl. Obdobně platí, pokud zanikne vnitřní vztah mezi pojistníkem a pojištěným. Pak také zanikne pojistníkuv pojistný zájem, který je pojistník oprávněn zprostředkovaně hájit, pokud sám vlastní zájem na dalším trvání pojištění nemá.

²⁸⁵ Zde by jinak mohl jako podnikatel vystupovat pojišťovací makléř podle § 12 odst. 1 písm. b) ZDPZ.

K zániku pojištění nemusí dojít, pokud bude pojistná smlouva postoupena pojištěnému, nebo jiné osobě, která má vlastní pojistný zájem, resp. oprávnění spravovat pojistnou smlouvu na účet pojištěného (§ 2767 odst. 3). Účinky postoupení smlouvy přitom musí nastat nejpozději současně s účinky odvolání souhlasu (pověření). V opačném případě by bylo nutné uzavřít novou pojistnou smlouvu.

5.6.5. Posouzení primárně u osoby pojistníka

Právní úprava se výslovně nevyjadřuje k tomu, zda je nutné k zániku pojištění zánik „pojištěného zájmu“ nebo zájmu, který se pojí s pojistníkem. Máme za to, že primárně jde o zánik zájmu pojistníka, který na dalším trvání pojištění ztratil ekonomickou potřebu. Jde tak o zvláštní případ změny okolností (§ 1764 a násl.), resp. nemožnosti plnění (§ 2006 a násl.), kdy se původní podmínky změní tak podstatně, že odpadne možnost získání protiplnění, které pojistník uzavřením pojistné smlouvy sledoval. To platí jak v pojištění vlastního, tak cizího zájmu.

5.6.6. Zánik pojištěných hlavních zájmů

V případě pojištění cizího zájmu by k zániku pojištění docházelo také tehdy, pokud by trvale zanikl pojištěný (cizí) zájem, a tím pádem i vlastní zájem pojistníka. Tak tomu je například v případě, kdy dojde k úplnému zániku pojištěné věci, u které zanikne jak zájem na zachování hodnoty věci jejího vlastníka, tak také jeho odpovědnostní zájmy, případně uživatelské nebo požitelské zájmy třetích osob a jejich zájmy na náhradě škody. Zánikem pojištěného zájmu (např. vlastnického) tak objektivně dochází také k zániku odvozených spolupojištěných zájmů (např. uživatelských) pojistníka. Správa také zaniká zánikem práva beneficenta k spravovanému majetku (§ 1439).

5.6.7. Ztráta relevantního vztahu pojistníka k pojištěné hodnotě

Zánik pojištění v důsledku zániku pojistného zájmu je nutné posuzovat obecně s ohledem na objektivní skutečnosti vzhledem k postavení osoby pojistníka a jeho vztahu k hodnotě pojistného zájmu.²⁸⁶ Pojistník nemůže zpravidla ztratit po vzniku pojištění pojistný zájem v pojištění vlastního života či zdraví. Může se však domáhat ukončení pojištění buď výpovědí (§ 2807), žádostí o vyplacení odkupného (§ 2842) apod. Není však vyloučeno, že v záznamu z jednání bude uvedeno, že pojištění bylo sjednáno v souvislosti s úvěrem, který byl předčasně splacen. Tato okolnost může mít vliv právě na subjektivní zánik zájmu, přestože objektivně posuzováno vztah k hodnotě zájmu nezanikl, ale pojistná ochrana se jeví jako zbytečná.

Naproti tomu může dojít ke ztrátě zájmu pojistníka na životě a zdraví jiné osoby vyplývající z přechodního vztahu k jiné (pojištěné) osobě. Zánik manželství nebo přibuzenství nemá nicméně automaticky nic společného se zvláštním důvodem, který by měl mít za následek zánik pojištění.

Problematické je použití tohoto pravidla v pojištění osob. M. Kindl například uvádí bez bližšího zdůvodnění, že zájem na životě a zdraví bývalého manžela zaniká rozvodem, i když

²⁸⁶ Srov. rozhodnutí NS ČSR ze dne 22. února 1929, sp. zn. Rv I 15/29, Vážný čís. 8.732.: „*Pojistné podmínky obsahují ustanovení o písemné formě prohlášení, která má pojistník vůči pojišťovně učiniti na základě zákona nebo smlouvy. Toto ustanovení nelze vztahovati na oznámení zániku zájmu na pojištění, neboť ani zákon, ani smlouva neukládá pojistníku povinnost zánik zájmu pojišťovně oznámiti. Zrušení neb změnu pojistky jest pokládati za zvláštní smlouvu, která se uskutečňuje teprve okamžikem, kdy byl pojistník zpraven, že jeho nabídka (žádost o zrušení nebo změnu pojistky) byla přijata pojišťovnou. Smlouva pojistná zaniká odpadnutím zájmu na pojištění okamžikem, kdy se pojišťovna dozví, že odpad zájmu nastal. Není k tomu zapotřebí žádného oznámení neb prohlášení pojistníkovy; zánik zájmu musí však skutečně nastati; pouhé oznámení pojistníkovy, že odpad zájmu nastal, nestačí, neodpovídají-li tomuto oznámení skutkové okolnosti.*“ (tučně zvýrazněno autorem)

vlastně nemusí.²⁸⁷ Tento příklad není příliš ilustrativní, protože i po rozvodu může mít bývalý manžel zájem na tom, aby byla plněna vyživovací povinnost rozvedeného manžela (§ 760 a násl.) apod.

5.6.8. Zánik zájmu pojištěného

Posuzování existence pojistného zájmu se také provádí **se zřetelem k osobě, která je nositelem hodnoty pojistného zájmu, tj. pojištěnému**, a s touto osobou je pojištěný zájem spojen (§ 2766). Zánik pojistného zájmu pojištěného nemusí nutně vést k zániku pojištění, ale to si může podržet svou platnost i nadále, pokud je zde alespoň zájem pojistníka. To platí např. v situaci, kdy pronajímatel (vlastník) zcizí pronajatý byt, který pojistil nájemce. V důsledku změny vlastnického práva ztratí prodávající zájem na zachování hodnoty majetku, který vznikne u nového nabyvatele. Současně však nájemce neztratí vlastní uživatelský zájem.²⁸⁸

Změna nositele pojištěného zájmu nemusí mít na trvání pojištění žádný vliv. Dokonce by to mohlo být nežádoucí. Výkladem smlouvy proto musíme například dovodit, zda byl pojištěn pouze subjektivní zájem konkrétního vlastníka,²⁸⁹ případně všeobecný zájem vlastnický. Ve druhém případě nemuselo k trvalému zániku zájmu dojít. Podmínkou však je, že pojistník má vlastní spolupojištěný zájem, případně že získal pověření ke správě pojistné smlouvy také od nového vlastníka.

5.7. Zánik pojistného nebezpečí

5.7.1. Nemožnost vzniku pojistné události

Na tomto místě je nutné rozlišit zánik pojistného zájmu od zániku pojistného nebezpečí. Pojištění zaniká také nejpozději zánikem pojistného nebezpečí jako **zániku možnosti vzniku pojistné události**.²⁹⁰ Také např. § 9 švýcarského VVG normuje, že „*smlouva je neplatná, jestliže pojistné nebezpečí již existovalo v době uzavření smlouvy, nebo škodná událost v tomto okamžiku již nastala*.“²⁹¹ Z toho důvodu je plnění pojistitele nemožné (např. proto, že v úvahu připadající pojištěný již zemřel) a uplatní se na něj obecná pravidla § 2006 a násl.

Také PEICL specificky uvádí (čl. 12:101 odst. 2), že pokud pojistné nebezpečí přestane existovat během pojistného období, považuje se smlouva za skončenou v době, kdy je tato skutečnost oznámena pojistiteli.

Podobně jako u pojistného zájmu je existence pojištění bezprostředně vázána na existenci okolností nebezpečí, které ohrožují předmět pojištění jako objektivní kategorie. Pojistný zájem pak představuje ochranyhodný zájem proti tomuto nebezpečí, který je spjat s konkrétní osobou, jež má čerpat oprávněný prospěch při zachování této hodnoty či v důsledku plnění v případě vzniku nahodilé události kryté pojištěním.²⁹²

²⁸⁷ KINDL, Milan. § 2765. In KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš a kol. *Občanský zákoník. Praktický komentář*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 694.

²⁸⁸ Význam to může mít také pro leasingové smlouvy, ve kterých leasingový nájemce se později stane vlastníkem věci.

²⁸⁹ V tomto případě by pojištění zanikalo současně se změnou vlastnictví.

²⁹⁰ Srov. ŠIMEK, Robert. Pojem pojistné nebezpečí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina., VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana. (eds.) *Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuricum Olomoucense, 2018, str. 165.

²⁹¹ „*Der Versicherungsvertrag ist unter Vorbehalt der Fälle nach Artikel 100 Absatz 2 nichtig, wenn im Zeitpunkt des Abschlusses der Versicherung die Gefahr bereits weggefallen oder das befürchtete Ereignis schon eingetreten war.*“

²⁹² Srov. rozhodnutí NS ČSR ze dne 15. října 1927, sp. zn. Rv I 1534/26, Vážný č. 7.413: „*Při určení pojmu pojistného zájmu mohou přicházeti v úvahu pouze zevnější vztahy sloužící k úkoji majetkových potřeb, směřujících k získání, držení, správě a zabezpečení majetku nikoli však nemajetkové vztahy sloužící jenom úkoji immateriálních (individuálních a ideálních) potřeb. Jest tedy pojistný zájem skutkovým vztahem majetkovým. Vlastnost pojistníka jako majitele podniku, uvedená v pojistné smlouvě, není sama o*

Zánik zájmu představuje trvalou ztrátu zájmu pojistníka nebo pojištěného k pojištěné hodnotě. K tomuto zániku postačí i pouhé opuštění (derelikce) věci. Takové právní jednání způsobí zánik zájmu a současně i pojištění, resp. snížení rozsahu ochrany. Automaticky však nezaniká také pojistné nebezpečí, protože tato hodnota stále může být zdrojem rizik pro své okolí. Mezi zánikem zájmu a nebezpečím jsou proto určité rozdíly.

Nelze hovořit o zániku pojistného nebezpečí jako možné příčiny vzniku pojistné události, neboť příčiny nezanikají, ale jedná se snížení pravděpodobnosti vzniku pojistné události na pomyslnou nulu. Typicky nelze hovořit o zániku nebezpečí požáru, krupobití, sesuvu laviny, povodně apod., ale hovoříme o tom, že uplynul čas, na který se pojistná ochrana měla vztahovat, byly odstraněny věci z (nebezpečného) místa pojištění, předmětná činnost přestala být vykonávána, případně vznik jedné pojistné události trvale znemožňuje pokračování pojištění (pojištěná věc zcela shořela, vypařila se apod.). **Vytratil se tak spíše zdroj nebezpečí.**

K zániku pojistného nebezpečí může dojít z příčin subjektivní i objektivní povahy. Subjektivní příčina může spočívat v okolnosti, že pojištěný přestane trvale provozovat ze své vlastní vůle činnost, se kterou je spojeno určité riziko vzniku pojistné události (např. dojde k ukončení podnikatelské činnosti na žádost podnikatele). Někdy však bude těžké rozlišit, kdy zaniklo nebezpečí v subjektivním smyslu a kdy zanikl subjektivní zájem (vlastní nebo cizí). Jestliže dojde k zániku nebezpečí pojištěného, nemusí to mít automaticky za následek zánik nebezpečí pro pojistníka.²⁹³ Subjektivní zánik proto sám o sobě nemusí být důvodem zániku pojištění.

Objektivní příčina pak leží v událostech nezávislých na vůli pojištěného a zpravidla bude představovat nemožnost vzniku pojistné události v důsledku faktické či právní nemožnosti vzniku relevantní příčiny, jež podle ujednání pojistné smlouvy aktivuje podmíněné plnění pojistitele.

5.7.2. Trvalý zánik nebezpečí

Praktické problémy může přinášet rozlišování zániku pojistného nebezpečí pro přechodnou či trvalou dobu.²⁹⁴ Existence možnosti vzniku pojistné události za určitých okolností může být suspendována buď dočasně anebo trvale. Pokud se jedná o trvalý zánik pojistného nebezpečí, pochybnosti o zániku pojištění zpravidla nenastávají.²⁹⁵ Přechodné či dočasné výpadky možnosti vzniku pojistné události pak mohou mít podobné důsledky.

Právo však smluvními stranám nevnučuje určité řešení, nýbrž lze tuto situaci řešit výslovným ujednáním v pojistné smlouvě, případně možností pro tento případ ujednat přerušení pojištění (§ 2801), pokud z projevu vůle obou smluvních stran vyplývá vůle být vázán pojistnou smlouvou v období, ve kterém bude nepochybné, že pojistné nebezpečí trvá (např. po dobu trvání příslušného podnikatelského oprávnění).²⁹⁶

Kromě toho zánik pojištění může také způsobit pojistník svým oznámením o zániku zájmu podle § 2765. Tyto pochybnosti lze tedy odstranit i jednostranně. Zánik pojistného

sobě pramenem nebezpečí, nýbrž jest jím ve smlouvě označený poměr ručební, totiž přesně určený vztah pojistníka k podniku ve smlouvě deklarovaném nebo jeho části, a činnost v podniku pojistníkem provozovaná.“

²⁹³ Srov. rozhodnutí OLG Koblenz VersR 2007, 787.

²⁹⁴ V této souvislosti srov. např. odůvodnění rozhodnutí NS ČR ze dne 25. května 2010, sp. zn. 25 Cdo 5006/2007: „Přerušením provozování živnosti je třeba rozumět situaci, kdy je živnostenské oprávnění v platnosti, tj. nadále existuje možnost vykonávat na jeho základě samostatnou výdělečnou činnost, ale na přechodnou dobu není v účinnosti.“

²⁹⁵ Srov. rozhodnutí NS ČR ze dne 15. října 1927, Rv I 1534/26, Vážný č. 7.413: „Pojištění podniku proti zákonné odpovědnosti zaniká, byl-li provoz podniku zastaven, třebaž smlouva pojistná byla uzavřena na delší dobu a třebaž podnikatel zřídil novou provozovnu s tímtož druhem podnikání.“

²⁹⁶ Srov. rozhodnutí Vrchního zemského soudu ve Vídni ze dne 29. srpna 1925 pod sp. zn., R III 115/25, Veröff. 1925, str. 71: „Ručení pojišťovny ze smlouvy pojistné jsoucí v klidu v důsledku oznámení, že stroj není v provozu, počíná opět, jakmile pojistník oznámil opětné používání silostroje.“

nebezpečí jako důvod zániku pojištění bude zpravidla splývat s okamžikem zániku pojistného zájmu.

5.8. Shrnutí kapitoly „Doba trvání pojistného zájmu“

Výhody a současně nevýhody zákonných domněnek spočívají v převrácení důkazního břemene. Pokud pojistník prokáže existenci pojistného zájmu, přesunuje se důkazní břemeno na pojistitele, že případný pojistný zájem nevznikl. Jestliže definujeme pojistný zájem jako faktický stav, pak zákonné domněnky v jistém smyslu znevýhodňují pojistitele, který musí uzavírat pojistné smlouvy také s osobami, kterým svědčí zákonná domněnka (např. „má zájem na vlastním majetku“), a v tomto důsledku pak neunese důkazní břemeno vůči nepoctivě jednající osobě. Přestože důvodová zpráva k občanskému zákoníku zdůrazňuje, že pojistný zájem je skutečný a podstatný vztah určité osoby k hodnotě pojistného zájmu, představují zákonné vyvratitelné domněnky určité riziko pro pojistitele.

V rámci udělení souhlasu s pojištěním se také osvědčuje pojistný zájem pojistníka, přestože on sám žádný pojistný zájem mít nemusí. V tomto je česká právní úprava odlišná od zahraničních právních úprav. V souhlasu lze spatřovat určitou paralelu s povinností uzavřít pojistnou smlouvu, která je stanovena určité osobě, která sama také nemusí mít vlastní pojistný zájem, ale může zastupovat cizí zájem na základě pověření (zmocnění). Existuje zde určitá podobnost jako je u vztahu mezi majitelem účtu a disponentem účtu (§ 2662 a násl.) – jedna osoba vlastní pohledávku a druhá je oprávněna s ní nakládat na základě souhlasu majitele. Tomuto tématu bude ještě blíže věnována kapitola „Pojištění vlastního a cizího zájmu“, kde budou vysvětleny určité rozdíly.

V rámci pojištění budoucího pojistného zájmu nevznikají zásadní problémy. Přiměřená odměna pojistitele při skutečném nevzniknutí budoucího zájmu se obsahově se blíží náhradě újmy v důsledku neuskutečnění smlouvy. Je tomu tak proto, že pojistitel nemohl nevzniknutí pojistného zájmu jakkoli ovlivnit, a proto je vhodnější tento náklad přičíst spíše straně, které je v lepší pozici uskutečnit jeho vznik.

Zánik pojistného zájmu je poněkud odlišný od zániku pojistného nebezpečí, protože pojistné nebezpečí může trvat, i když zájem již dávno zaniknul. Nevyjasněné varianty zániku pojistného zájmu u pojistníka a pojištěného mohou být určitou překážkou dalšího pokračování pojištění. Tomuto tématu bude ještě blíže věnována kapitola „Přenositelnost pojistného zájmu“.

6. Pojištění vlastního a cizího zájmu

Význam pojistného zájmu bývá někdy spatřován v možnosti uzavření pojištění osobou, jejíž zájem je kryt přímo pojištěním vlastního zájmu, nebo nepřímo pojištěním cizího zájmu tím, že prospěch z pojistného plnění obdrží osoba, jejíž zájem byl pojištěn. Jedná se tak o zvláštní smlouvu ve prospěch třetí osoby.

V této kapitole bude analyzován rozdíl mezi pojištěním vlastního a cizího zájmu ve vazbě na § 2767 odst. 1 a jeho porovnání s institutem pojištění na cizí účet a ve prospěch třetí osoby (§ 2868).²⁹⁷ Poukázáno bude na rozdíly mezi teorií předmětu a zájmovou teorií, a současně upozorněno na některé terminologické rozdíly jako je pojistný zájem a pojištěný zájem ve vazbě na pojištění vlastního a cizího zájmu.

Je zde uvedeno, co představuje zájem na zachování hodnot v pojištění majetku, odpovědnost a osob, a zda pojistník musí mít pojistný zájem vlastní nebo cizí. Vysvětlen bude rozdíl, jak se pojistníkův pojistný zájem stává tzv. spolupojištěn, a jak se liší od ryzího pojištění cizího zájmu.

Zvláštní kapitola je věnována individuálnímu a skupinovému pojištění především s poukazem na to, že pojem pojištěný zájem (pojištěného) a pojistníkův pojistný zájem by se měly uplatňovat konzistentně.

Samostatná kapitola je také věnována zákonnému fiduciárnímu vztahu mezi pojistníkem a pojištěným, ze kterého mohou vyplynout určité kooperační povinnosti, a na závěr i analýza, jakým způsobem se pojištěný zájem stává defaultním pravidlem pro určení oprávněné osoby.

Otázce různých konstelací přenositelnosti pojistného zájmu je věnována zvláštní kapitola „Přenositelnost zájmu“).

6.1. Pojištění na cizí účet

6.1.1. Stručná geneze

Z historického hlediska bylo pojištění na cizí účet u nás poprvé upraveno v ZPS 1934. Pravidla pro pojištění na cizí účet byla zvlášť stanovena pro škodová pojištění (§ 69 a násl. ZPS 1934),²⁹⁸ pojištění na cizí život (§ 126 ZPS 1934)²⁹⁹ a pojištění proti úrazům třetích osob (§ 150 ZPS 1934).³⁰⁰

²⁹⁷ „Uzavře-li pojistník ve vlastní prospěch smlouvu vztahující se na pojistné nebezpečí jako možnou příčinu vzniku pojistné události u třetí osoby, může uplatnit právo na pojistné plnění, pokud prokáže, že třetí osobu s obsahem smlouvy seznámil a že ta, vědoma si, že právo na pojistné plnění nenabude, souhlasí, aby pojistník pojistné plnění přijal. Má-li být pojištěným potomek pojistníka, který není plně svéprávný, nevyžaduje se zvláštní souhlas, pokud je pojistník sám zákonným zástupcem pojištěného a nejedná se o pojištění majetku.“

²⁹⁸ „1) Pojistník může uzavřít smlouvu s pojistitelem vlastním jménem pro zájem třetí osoby, označuje nebo neoznačuje osobu pojištěného (pojištění na cizí účet).

2) Byly-li pojištěny cizí věci, platí v pochybnosti, že pojistník uzavřel pojištění na cizí účet.

3) Při pojištění na cizí účet přísluší práva z pojistné smlouvy pojištěnému vyjma právo na pojistku. Pojištěný však nemůže bez přivolení pojistníkovu nakládati se svými právy nebo je soudně uplatňovati, ledaže má držbu pojistky.

4) Pojistník platí za zmocněna vlastním jménem nakládati s právy, jež přísluší pojištěnému z pojistné smlouvy; přijímá placení a převádí práva je však bez přivolení pojištěného oprávněn jen tehdy, má-li držbu pojistky.

5) Pojistitel může plnění pojistníkovi učiniti závislým na tom, že mu bude prokázáno přivolení pojištěného.“

²⁹⁹ „1) Pojištění lze sjednat na život pojistníkův nebo někoho jiného. Sjedná-li se pojištění na případ smrti někoho jiného, jest k platnosti smlouvy a opatření v § 127, odst. 2 stanovených potřebí písemného přivolení této jiné osoby, ledaže otec nebo matka sjednají pojištění na případ smrti svého nezletilého dítěte.

2) Pojištění na život dítěte mladšího čtrnácti let jest neplatné, pokud pojistitel podle smlouvy má býti na případ smrti dítěte před dovršením čtrnáctého roku věku zavázán k plnění, jež převyšuje obyčejné pohřebné nebo nejvyšší částku, kterou pro ně stanovil dozorčí úřad.

ZPS 1950 toto dělení převzal jen částečně, když zachoval zvláštní režim pro pojištění škodová (§ 31),³⁰¹ avšak pojištění životní a úrazové spojil do jedné kategorie, pod kterou v pojištění osob bylo přípustné pojistit i osobu jinou (§ 41 odst. 1).³⁰²

OZ 1964 toto dělení zachoval, ale značně je omezil, neboť majetek jiného než toho, kdo pojistnou smlouvu s pojišťovnou uzavřel, mohl být uzavřen jen tehdy, pokud to stanovily pojistné podmínky (§ 370), a toto pravidlo bylo systematicky upraveno až jako poslední, aby byla zdůrazněna jeho výjimečnost a možná až cizorodost socialistickému vnímání pojistného práva. Obdobné pravidlo bylo stanoveno i pro pojištění odpovědnosti (§ 383).³⁰³ Daleko větší zásah byl proveden v pojištění osob, ze kterého možnost pojistit život třetí osoby zcela vymizela, neboť ústředním aktérem se stal pojištěný (§ 355).³⁰⁴

Právní úprava OZ 1991 bez větších změn tento koncept převzala (§ 815³⁰⁵ a § 828 odst. 1³⁰⁶). ZPS 2004 pak více či méně přinesl změnu, kterou známe dodnes a tou je koncept pojištění cizího pojistného rizika (§ 10), v dnešní terminologii pojištění cizího pojistného nebezpečí (§ 2767). Z toho je patrné, že ambicí zmíněného pravidla je zachytit všechny typy pojištění, neboť se z hlediska systematiky nachází v základních ustanoveních o pojištění.

Podobným způsobem je nyní upraveno pojištění na cizí účet v německém právu (§§ 43 – 48 německého VVG). Naproti tomu PEICL zná pojistnou smlouvu uzavřenou ve prospěch třetího v čl. 11:101 odst. 1 pouze pro škodové pojištění. Zvláštní režimy pro různé druhy pojištění nyní obsahuje úprava rakouská (§§ 74 – 80, § 85, § 151 odst. 1, § 159, § 178a, § 179 rakouského VVG), ale také švýcarská (§§ 16 – 18, § 74, § 76 a násl., § 87 švýcarského VVG).

6.1.2. Inspirační zdroj

Česká právní úprava nalezla zřejmě inspiraci v PEICL, které nároky pojištěného a posílení jeho postavení více rozvádí v článku 11:101 a v článku 11:102. V případě pojištění uzavřeného pro jinou osobu než pojistníka má pro případ vzniku pojistné události nárok na pojistné plnění tato osoba (pojištěný). Pojistník má však právo takové krytí zrušit, s výjimkou případu, kdy pojistná smlouva stanoví jinak nebo došlo k pojistné události, přičemž takové zrušení je účinné v okamžiku předání písemného oznámení o zrušení pojistiteli z důvodu právní jistoty.

3) Pokud podle ustanovení tohoto zákona jsou právně významné vědomost a chování pojistníka, přiblíží se při pojištění na život některé jiné osoby také k její vědomosti a jejímu chování.“

³⁰⁰ „(1) Pojištění lze sjednat proti úrazům, jež se přihodí pojistníkovi, nebo proti úrazům, jež se přihodí jiné osobě.

2) Pojištění proti úrazům, jež se přihodí jiné osobě, platí v pochybnosti za sjednané na cizí účet. Pro toto pojištění buď užito průměrně ustanovení §§ 69 až 71.

3) Sjedná-li se pojištění proti úrazům, jež se přihodí jiné osobě, na vlastní účet, jest ku platnosti smlouvy potřeba písemného přivolení této jiné osoby. Pokud podle ustanovení tohoto zákona jsou právně významné chování pojistníka a jeho vědomost, přiblíží se také k chování a vědomosti oné jiné osoby.“

³⁰¹ „(1) Pojistník může uzavřít s pojišťovnou smlouvu o pojištění majetku třetí osoby.

(2) Nárok na plnění z pojistné smlouvy náleží pojištěnému, všechna práva z pojistného poměru vůči pojišťovně vykonává však pojistník, zejména je též oprávněn přijmout plnění za pojištěného. Pojišťovna je však oprávněna a na žádost pojištěného povinna učinit plnění pojistníkovi závislým na svolení pojištěného.

(3) Pojistník má právo se uspokojit z plnění pojišťovny pro nároky, které má vůči pojištěnému v souvislosti s pojištěným majetkem. Má-li pojištěný vůči pojistníku nárok na náhradu škody způsobené pojistnou příhodou, započítává se mu plnění pojišťovny z pojistné smlouvy na tento nárok.“

³⁰² „(1) Pojistník může pojistit sebe nebo osobu jinou.

(2) Pojištění může být smlouveno ve prospěch pojistníka nebo osoby třetí (obmyslený).“

³⁰³ „Stanoví-li to pojistné podmínky, může se pojištění vztahovat na odpovědnost jiného než toho, kdo pojistnou smlouvu s pojišťovnou uzavřel.“

³⁰⁴ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Nové občanské právo. Praktické příručky*. Praha: Orbis, 1965, str. 467 – 469.

³⁰⁵ „Pojištění se může vztahovat na majetek jiného než toho, kdo pojistnou smlouvu s pojistitelem uzavřel. Pojistné podmínky stanoví, kdy v tomto případě nevzniká právo na plnění z pojistné události pojištěnému, ale jiné osobě.“

³⁰⁶ „Pojištění se může vztahovat i na odpovědnost jiného než toho, kdo pojistnou smlouvu s pojistitelem uzavřel.“

Čl. 11:102 potom upravuje znalost osoby pojištěného v souladu s předchozím článkem. Tato znalost pojištěného není připisována pojistníku, ledaže si tato osoba není vědoma svého statutu jako pojištěného (srov. přičitatelnost znalostí podle § 2788 odst. 2 a § 2790 odst. 3), kdy je pojistník povinen poskytnout pojistiteli relevantní informace.

6.1.3. Nejasná terminologie

Pojistník jako osoba, která uzavírá s pojistitelem pojistnou smlouvu, nemusí být za všech okolností současně pojištěným (*Gefahrperson*) neboli osobou, na jejíž život, zdraví, majetek, odpovědnost za škodu či jinou hodnotu pojistného zájmu se pojištění vztahuje. Podle § 2767 odst. 1 se nepojišťuje ve skutečnosti pojistné nebezpečí, a to v žádném z jeho možných významových pojetí,³⁰⁷ ale cizí hodnota pojistného zájmu, resp. **cizí zájem** (*fremde Interesse*),³⁰⁸ někdy též jako předmět pojistné smlouvy.³⁰⁹ K tomuto pojmu blíže sub-kapitola 2.2.4.

Pojištění z tohoto pohledu můžeme dělit na **pojištění vlastního zájmu** (*Eigenversicherung*) a **pojištění cizího zájmu** (*Versicherung für fremde Interesse, Fremdversicherung*). Toto dělení nemusí záviset na povaze osoby, u které se uskutečňuje pojištěné riziko (*Gefahrperson, Interessenträger*), ale **podle osoby, jejíž pojistná potřeba se řeší (pojišťuje)**.

Naproti tomu **pojištění vlastního a cizího nebezpečí** je vždy závislé na osobě, **u které se nebezpečí realizuje**, přestože zájem této osoby nemusel být pojištěn. V pojištění osob je to vždy osoba, na jejíž život nebo zdraví bylo pojištění sjednáno. V pojištění věcí nebo souboru věcí je to zpravidla vlastník věci. V pojištění odpovědnosti je to osoba, která v konečném důsledku nese odpovědnostní riziko. V životním pojištění se používalo spíše označení **pojištění cizího života**, než se vytvořila společná kategorie.

Připomeňme jen, že právní úprava nezakazuje sjednat pojištění vlastního zájmu nebo cizího zájmu. Pojišťovny v určité době nebyly ochotné pojišťovat vlastní zájmy na cizích věcech (např. zájmy uživatele) a nutili pojistníky uzavírat spíše pojištění cizího vlastnického zájmu. Pojištění cizího zájmu se navíc velmi dlouhou dobu používalo pouze ve škodovém pojištění.

V současné době největší problémy činí rozdílná terminologie týkající se pojištěného zájmu (sub-kapitola 2.2.4) a pojistného zájmu (sub-kapitola 2.2.5.). Rozdíl vězí především v tom, za jakých podmínek může třetí osoba nabýt pojistné plnění oproti tomu, jaké jsou podmínky pro uzavření pojištění a další trvání. K nabytí pojistného plnění třetí osobou odlišnou od pojištěného se až na některé výjimky vyžaduje vždy souhlas pojištěného, zatímco pro vznik pojištění a jeho další trvání je důležitý stav ohrožení pojistníkových aktiv nebo pasiv, příp. osoby, jejíž zájem zastupuje.

Zjednodušeně řečeno **pojištěným zájmem jsou pojistné potřeby a požadavky osoby, které mají být předmětem pojistné smlouvy a pojistný zájem je pojištěný zájem a také oprávnění uzavřít pojistnou smlouvu a udržovat pojistnou ochranu po jejím uzavření**. V druhém případě jsou ve hře zájmy osoby pojistníka nebo osoby, jejíž zájmy zastupuje (pojištěného nebo i třetí osoby).

Problémy s touto terminologií nastávají spíše v pojištění osob, a především v obnosovém pojištění. Skutečnost, že máme v právní úpravě zvláštní typy pojištění vlastního zájmu, přestože se jakýmkoli způsobem dotýká majetku třetí osoby, umožňuje sjednat pojištění ve vlastní prospěch pojistníka nebo jiné osoby odlišné od pojištěného, aniž by byl vyžadován souhlas

³⁰⁷ Srov. ŠIMEK, Robert. Pojem pojistné nebezpečí. In ČAMDŽIČOVÁ, Sabina, VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana. (eds.) *Olomoucké debaty mladých právníků 2017*. Olomouc: Iuricum Olomoucense, 2018, str. 165 a násl.

³⁰⁸ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1921, str. 147.

³⁰⁹ Např. PRÖLSS, Erich a kol. *Versicherungsvertragsgesetz: VVG mit Nebengesetzen, Vermittlerrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen*. 29. überarbeitete Auflage. C.H.Beck, 2015, str. 373.

dotčené osoby. V ostatních případech, kde se pojištění týká zájmové sféry pojištěného, je nutné souhlas získat, ledaže jde o výjimku (zákonné zastoupení pojištěného).

V současné době nemáme dělení pouze na pojištění osobní, majetkové a odpovědnostní, ale přibýly nám také další druhy pojištění. Např. v **pojištění právní ochrany** (§ 2856 a násl.) dochází k hrazení nákladů pojištěného. Pojištěný tak může sjednat pojištění vlastního zájmu, zatímco třetí osoba pouze pojištění cizího zájmu. Pokud by třetí osoba měla vlastní zájem na úhradě nákladů právní ochrany, musela by zvolit jiný typ pojištění vlastního zájmu. Jedná se totiž o škodové pojištění a tyto náklady vznikají pouze pojištěnému. Podobně náklady vznikají pouze pojištěnému v rámci **pojištění léčebných výdajů** (§ 2847).

Dobrým příkladem pojištění vlastního zájmu na cizí věci je **pojištění finančních ztrát** (§ 2871), podle kterého jsou předmětem pojištění vynaložené náklady, které vznikly v důsledku škodné události, nebo ušlý zisk, anebo jiné finanční ztráty určené ve smlouvě. Tento typ pojištění pasiv má svůj protějšek v pojištění aktiv, tj. v pojištění konkrétní věci (majetku), kdy lze krýt jak újmy na věci samotné, tak také nepřímé (reflexní) újmy jako je riziko odpovědnosti z nájemní smlouvy či ušlého zisku. Z pohledu pronajímatele nebytového prostoru tedy pojištění majetku kryje újmy na aktivech (nemovitost), i na pasivech (nezvýšení příjmu z nájmu v důsledku nemožnosti nemovitost řádně užívat). Podnikatel, který užívá nebytové prostory pro účely podnikání nemusí mít vlastní zájem na aktivu pronajímatele, ale pouze zájem na dosahování zisku. Nemožnost užívat nemovitost pro něj představuje finanční ztrátu (ušlý zisk). Nájemce (podnikatel) by tedy mohl uzavřít pojištění majetku týkající se cizího zájmu, ekonomicky výhodnější bude uzavřít pojištění vlastního zájmu týkající se jeho finančních ztrát.

V obnosovém pojištění bývá někdy **mylně zaměňován vlastní a cizí zájem**. Když například zaměstnavatel má zájem na udržení provozu podnikání a pojišťuje své klíčové zaměstnance pro případ pracovní neschopnosti, pak se smlouva týká cizího nebezpečí (zaměstnance), ale jedná se o pojištění vlastního zájmu, pokud plnění pojistitele má vyrovnat ztrátu z nemožnosti nahradit klíčového zaměstnance v provozu. Podobně banky mohou zajišťovat poskytnuté úvěry pro případ smrti dlužníka, když cílem plnění je splacení (resp. snížení) dluhu z úvěru. Při hodnocení výše pojistného zájmu tak zaměstnavatel odhaduje částku, kterou by mu způsobil výpadek klíčového zaměstnance. Podobně banka jako pojistník stanoví výši pojistné částky s ohledem na výši úvěru. Skutečnost, pracovní neschopnost nastala u zaměstnance, protože došlo k úrazu nebo nemoci nemění nic na skutečnosti, že jde o pojištění vlastního zájmu.

6.1.4. Zájem třetího s jeho označením, anebo bez něj

Odlišným způsobem musí být vnímáno pojištění na cizí účet. K. Hermann-Otavský³¹⁰ vymezuje pojištění na cizí účet jako vztah, ve kterém pojistník činí smlouvu s pojistitelem vlastním jménem pro zájem třetího (tj. pojištěného), s označením osoby pojištěného či bez tohoto označení (užívá se někdy doložky „na účet, koho se týče“ nebo také *wen es angeht*). Původ tohoto pojištění se připisuje námořnímu obchodu, který dal vzniknout dopravnímu pojištění.

Při uzavírání pojištění nemusí být známo jméno osoby, jejíž zájem je pojištěn, ale postačí, že je identifikován pojištěný zájem. U nepojmenovaného pojištěného při uzavírání smlouvy muselo z projevu vůle být zřejmé, že se pojištění činí v zájmu třetí osoby. Smlouva se uzavírá vlastním jménem, avšak jde o pojištění zájmu cizího. Pojištění se nečiní na účet osoby odlišné od kontrahentů (v cizí prospěch), ani nejde o smlouvu činěnou cizím jménem, resp. jako zástupce. Pojistník není z titulu pojistné smlouvy v postavení zástupce pojištěného (ani přímého, ani nepřímého).³¹¹

³¹⁰ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo.*, str. 147 – 148.

³¹¹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. července 2012, sp. zn. 32 Cdo 4115/2010.

Zákon pouze zvláštním způsobem rozděluje práva a povinnosti mezi pojistníka a pojištěného, ačkoli jinak přísluší pouze pojistníkovi. Pojištěnému vznikají určitá oprávnění, ale přistupují k nim také některé povinnosti. Krčmář³¹² v této souvislosti hovoří o smlouvách tzv. **dvojčlenných nebo rozštěpených** (*zweigliedrige, gespaltene Verträge*) a dodává, že role určité strany ve smlouvě může být rozštěpena mezi dvě osoby. Krčmář rozeznával tzv. nepravé a pravé smlouvy ve prospěch třetí osoby (např. pojištění života důchodem nebo kapitálem ve prospěch osob třetích ve smyslu § 1287 OZO).³¹³

Pojistník bude zpravidla osobou, která uzavírá pojištění na vlastní hodnotu pojistného zájmu (vlastní zájem), ve svůj prospěch a ke své vlastní ochraně. Postihuje-li pojistné nebezpečí osobu třetí, nazývá se pojištěný (§ 2766). Je-li pojištění sjednáno ve prospěch třetí osoby, nazýváme jí oprávněná osoba (§ 2770), neboť jí náleží v případě vzniku pojistné události právo na pojistné plnění.

6.1.5. Pojištění na vlastní nebo cizí účet

Rozlišovat je také nutné pojištění na vlastní účet (*Versicherung auf eigene Rechnung*) sjednané ve vlastní prospěch pojistníka (§ 2767 odst. 1), a na pojištění sjednané na cizí účet (*Versicherung für fremde Rechnung*) neboli ve prospěch třetí osoby. V druhém případě se dále rozlišuje, jestli je třetí osobou pojištěný (*Versicherung zugunsten Gefährperson*) nebo osoba stojící zcela mimo pojistný poměr (*Versicherung zugunsten Dritter*), tj. podle § 2768.

Pojišťovací slovník definuje vlastní účet jako „*právní vztah navrhovatele k pojišťovaným věcem nebo zájmům. Jestliže navrhovatel navrhuje pojištění svých zájmů / počítaje v to zájmy a věci příslušníků jeho rodiny /, je to pojištění na vlastní účet. Kdyby dva pojistili totéž riziko, z nich jeden na vlastní účet, druhý jako cizí zájem, vzniklo by množné pojištění.*“³¹⁴ Připomeňme jen, že nejde o vztahy právní (projev legální teorie), ale skutkové (projev zájmové teorie), jak jsme si vymezili v definici pojistného zájmu.

Pro toto dělení není důležité, u koho se uskutečňuje pojištěné riziko (§ 2766), ale kdo má podle smlouvy nárok na pojistné plnění (§ 2770). Pojistník je v pojištění na cizí účet pouze dlužník (*Prämienschuldner*), zatímco třetí je věřitel (*Gläubiger des Anspruches*), proto se tato konstrukce nazývá **pojištění na cizí účet**.

Pojistník není přímým zástupcem třetího (nejedná jménem jiného, který se stává smluvní stranou), ale jedná vlastním jménem. Jedná o zvláštní typ smlouvy ve prospěch třetí osoby (*Vertrag zugunsten Dritten*).³¹⁵ Může jít o pravou i nepravou smlouvu ve prospěch třetí osoby (§ 1767 an., § 328 an. BGB, §§ 881 – 882 ABGB, § 112 OR, aj.).

Pojištění na cizí účet se původně vyvinulo v pojištění majetku (věci), ze které se odvodily dvě základní teorie: a) Gegenstandlehre, a b) Interesselehre. **Ve své podstatě je pojištění na cizí účet kombinovaným pojištěným vlastního a cizího zájmu**, jak bude vysvětleno dále.

Ad a) Teorie předmětu

Gegenstandlehre (teorie předmětu) navazuje na věcněprávní pojem vlastnictví, které se považuje za předmět pojištění. Pokud věc patří pojistníkovi, pak jde o pojištění vlastního zájmu. Patří-li věc třetí osobě, jde o pojištění cizího zájmu. Podle této teorie třetí možnost neexistuje. Oprávněnou osobou je osoba, na jejíž účet bylo pojištění uzavřeno, tj. z pohledu věcného práva

³¹² KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo obligační; nejnovějším zákonodárstvím a judikaturou doplnil Bedřich Andres*. reprint pův. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2014, str. 160.

³¹³ Tamtéž, str. 160 – 161.

³¹⁴ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 179.

³¹⁵ PRÖLSS, Erich a kol. *Versicherungsvertragsgesetz*, str. 373; shodně HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo*, str. 149.

vlastník věci. Tato teorie se aplikuje ve švýcarském právu a jejím hlavním představitelem je Willy Koenig.

Stehan Fuhrer však uvádí, že tato teorie je již překonaná a měla by se „z dobrých důvodů“ upřednostnit *Interesselehre*.³¹⁶ Velkým nedostatkem je právě vázanost věřitelského oprávnění pouze na vlastníka věci a omezení jiných možností určení oprávněné osoby. Např. pojistník, který je vlastníkem věci, může sjednat pojištění ve svůj prospěch, ale již ne ve prospěch třetí osoby. Omezené možnosti pojištění jsou známy také z tuzemské historie.³¹⁷ Pro takové omezení smluvní autonomie nicméně chybí konkrétní důvod, jestliže není dotčen žádný zájem hodný ochrany. Souhlas pojištěného je dostatečně silným nástrojem ochrany.

Za předmět pojištění chápal věc také OZO v § 1289: „Obyčejně předmětem této smlouvy je zboží, které se rozvádí po vodě nebo po zemi. Mohou však být pojištěny také jiné věci, např. domy a pozemky proti nebezpečstvím požárním, vodním a jiným.“

Ad b) Zájmová teorie

Tento problém dokáže uspokojivěji řešit tzv. *Interesselehre*, která namísto soustředění své pozornosti na pouhou věcněprávní pozici konkrétní osoby klade větší důraz ochranyhodnou potřebu určité osoby, která pramení z okolnosti, že tato osoba nese v konečném důsledku riziko poškození, ztráty, případně zničení věci, a neomezuje se pouze na vlastníka. Na tuto **skutečnou potřebu** bere *Interesselehre* daleko větší ohled. Podobně při postižení osobních statků nemusí být oprávněnou osobou pouze jejich skutečný nositel.

Kromě právního vztahu vyplývajícího z vlastnického práva mohou připadat v úvahu také jiné právní nebo skutkové vztahy mezi určitou osobou a dotčenou věcí, které se mohou v důsledku pojistné události projevit nevýhodně v její majetkové sféře. Proto předmětem pojistné smlouvy je tato „nevýhoda“ čili **zájem**. Předmětem pojištění tak není věc, ale zájem konkrétní osoby, ať už zájem na zachování věci (*Erhaltunginteresse*) jejího vlastníka, či uživatelské zájmy třetího (*Nutzungsinteresse*).³¹⁸

Zájem (*Interesse*) je tak jen nadřazený pojem pro rozdílné druhy právních nebo skutkových vztahů k věci. **Nositel zájmu** (*Interesseträger*) je osoba, která nese riziko ztráty, poškození, nebo zničení věci, pokud by nebyla uzavřena pojistná smlouva (především oprávněná osoba). Nositel zájmu je v pojištění vlastního zájmu pojistník. Pokud je nositelem zájmu třetí, pak je uzavřeno pojištění cizího zájmu.

Zatímco zájmová teorie oproti teorii předmětu připouští pojištění vlastního zájmu na cizí věci, nejsou pojmy pojištění vlastního zájmu a pojištění na cizí účet obsahově totožné. Pojištění na účet toho, koho bylo pojištění uzavřeno (*wen es angeht*),³¹⁹ vychází z osoby nositele (pojištěného) zájmu.

Například ve stavebním pojištění nemůže stavební podnikatel za vykonanou práci požadovat mzdu, ani úhradu výdajů nebo jiných nákladů, které vznikly v důsledku nehody na prováděném díle, jestliže bylo dílo prováděno na pozemku objednatele (§ 2599 odst. 1). Nedokončené dílo se nestává vlastnictvím zhotovitele, ale vlastníka pozemku, jde-li o nemovitou věc, případně o stavebníka (§ 1240 a násl.). Jestliže se však zhotovitel zavázal na svůj náklad a

³¹⁶ FUHRER, Stephan. *Schweizerisches Privatversicherungsrecht*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2011, str. 81.

³¹⁷ Velmi ilustrativní je příklad vyhlášky č. 12/1983 Sb., o pojistných podmínkách pro pojištění odpovědnosti za škodu, z níž vyplývalo, že odpovědnost za škodu jiného pojistit nebylo možné, s výjimkou případů, šlo-li o odpovědnost vyplývající z vlastnictví věci, která je ve spoluvlastnictví těchto osob, nebo o odpovědnost osob provádějících stavební činnost pro pojištěného stavebníka. To ovšem vylučovalo jakékoli jiné případy společné nebo solidární odpovědnosti.

³¹⁸ Např. nájemce, pachtýře, poživatele, aj.

³¹⁹ § 48 německého VVG: „Ist die Versicherung für Rechnung "wen es angeht" genommen oder ist dem Vertrag in sonstiger Weise zu entnehmen, dass unbestimmt bleiben soll, ob eigenes oder fremdes Interesse versichert ist, sind die §§ 43 bis 47 anzuwenden, wenn sich aus den Umständen ergibt, dass fremdes Interesse versichert ist.“

nebezpečí provést dílo (§ 2586 odst. 1), pak má oprávněný zájem (potřebu), že toto riziko poškození nebo zničení vznikajícího díla bude pojištěním kryto. Určení nositele zájmu tak může být velmi choulostivou otázkou.³²⁰

Pokud bychom zájmovou teorií použili v pojištění osob, pak by bylo možné uzavřít pojištění na cizí život ve prospěch pojistníka nebo i třetí osoby. Předmětem ocenění by byla majetková potřeba pojistníka nebo jiného nositele zájmu, která by pramenila z možnosti majetkové nevýhody v důsledku události týkající se života nebo zdraví určité osoby.

Naproti tomu teorie předmětu pojištění je omezená pouze na **přiraditelnost osobního nebo osobnostního statku určité osobě**. Nikdo by tedy neměl těžit z života, zdraví, soukromí nebo jiného osobního nebo osobnostního práva osoby, než které tato práva náleží. Tento typ pojištění by totiž striktní dodržování teorie předmětu vůbec neumožnila vůbec vzniknout, resp. určit plnění jiného osobě než pojištěnému či jeho dědicům, či osobám, kterým náleží postmortální ochrana.

Jinými slovy pojištění osob by bylo možné sjednat pouze ve prospěch osoby, na jejíž život, zdraví nebo jiné hodnoty zájmu (osobního nebo osobnostního), případně jen touto osobou v roli pojistníka. Nebylo by možné ani uzavřít pojištění vlastního života ve prospěch třetí osoby (např. banky za účelem zajištění hypotéky, ve prospěch manžela, dětí apod.). Z těchto důvodů je proto snazší, aby předmětem pojistné smlouvy byly zájmy, a nikoli subjektivní práva. Ani švýcarské právo takto dalekosáhlé omezení neobsahuje a umožňuje pojištění cizího života.

Vstup pojištěného do pojištění a přechod smluvní pozice při úmrtí pojistníka je proto nutné pečlivě vážit s ohledem na smysl a účel těchto institutů (§ 2767 odst. 3 a 4), stejně tak i v případě zákonné posloupnosti osob podle § 2832 odst. 1.

6.2. Zájem na zachování hodnot

Připomeňme jen, že pojistný zájem je zájem na zachování hodnot a stejně, jako se rozdělují role na pojistníka a pojištěného, dělí se i povaha dotčených zájmů. Zájmy můžeme dělit např. na zájem na substanci (*an der Substanz*), na výnosu (*an der Ertrag*), na vyloučení nákladů (*an der Vermeidung von Kosten*).

V pojištění věci se za primární bral zájem vlastnický (*Eigentuminteresse*),³²¹ neboť jen tento zájem bylo možné prakticky ohodnotit na „plnou cenu“ věci. Vzhledem k nutnosti uzavírat pojistné hromadným způsobem nebylo dříve praktické zkoumat hodnotu uživatelského zájmu nájemce, zástavního věřitele, či jiné osoby, která má k věci obligační nebo věcné právo.

Dále panovala obava, že jiný zájem, než zájem vlastnický by mohl vést ke spekulacím (morálnímu hazardu) spojeným s úmyslným způsobením pojistné události, a proto existovala nechuť pojišťovat vlastní zájmy na cizí věci. Tyto obavy nejsou vždy případné a není důvod, aby si např. nájemce nepojistil svůj zájem na dosahování zisku, dojde-li k poškození nebo zničení pronajaté věci určené k dosahování zisku. Náhradou ovšem nebude obecná hodnota věci, ale hodnota ušlého zisku. Vedle zájmu užitého, spotřebního, může být zájem výrobní, těžební, výrobní, na získání plodů nebo užitků věci, proti ušlému zisku či vzniku odpovědnosti.

6.2.1. Zájem na zachování věci (aktiv)

K určité věci (aktivu) může existovat několik zájmů na zachování věci, tj. zájem před ztrátou aktiv. Ochrana tak směřuje proti jejímu poškození nebo zničení, resp. k udržení

³²⁰ K tomu srov. rozhodnutí švýcarského BGH ze dne 17. července 2007, 5C.277/2006, a dále rozhodnutí švýcarského BGH ze dne 3. března 2010, 4A-186/2009.

³²¹ Ten je nutné rozlišovat od zájmu konkrétního vlastníka (*Eigentümerinteresse*), který je více omezující, protože se pojí s konkrétní osobou a nikoli s vlastnictvím jako takovým. To má právní důsledky např. v tom, že změna vlastnictví nemusí mít nutně za následek zánik pojištění, je-li uzavřeno pojištění cizího zájmu.

schopnosti rozmnožení majetku v důsledku souvisejících plodů nebo užitků. Vzniká tak otázka, a) který a čím zájem byl pojištěn?, a b) kdo je oprávněnou osobou?

Pojištěný zájem zpravidla vyplývá z výkladu obsahu pojistné smlouvy. Pravidelně se pojišťuje v pojištění věci plnohodnotný zájem vlastnický,³²² přičemž třetí osoby mají možnost uzavřít tzv. pojištění cizího zájmu ve prospěch vlastníka (*Versicherung für fremde Rechnung*).³²³ Třetí osoby mohou plnění rovněž nabýt, je-li tak vlastníku (pojištěnému) po vůli.

Zájem vlastníka je oproti zájmu držitele, uživatele nebo zástavního věřitele nejsilnější, protože mu náleží veškerá vlastnická oprávnění, přestože právo poskytuje v určitých situacích srovnatelnou ochranu také jiným osobám než vlastníku. U vlastníka však existuje silnější předpoklad, že má vyšší zájem na zachování hodnoty věci než pouhý zájem na její náhradě. Naproti tomu zájem zástavního věřitele může být jen v peněžní hodnotě zástavy, zájem nájemce jen v hodnotě užívání apod.

Vznik újmy na věci je primárně zásah do vlastnického práva. To může být určitý záchytný bod. Proto není pro pojistitele nutné, aby při uzavírání smlouvy věděl, zda je pojistník vlastníkem věci, protože její existence je sama o sobě důvodem existence objektivního zájmu na zachování její určité podstaty. Pojišťuje se hodnota věci ve prospěch vlastníka, nevyplývá-li z okolností něco jiného.³²⁴ Jak v pojištění vlastního zájmu, tak v pojištění cizího zájmu, se pojišťuje pravidelně zájem vlastnický (*Eigentuminteresse*),³²⁵ nikoli zájem vlastníka.³²⁶ Objektivní kritérium může mít pak význam pro otázku přenositelnosti pojištění na třetí osoby.

V prvním kroku se identifikuje určitý zájem na zachování aktiv, přičemž v druhém kroku se určí jeho výše, která by neměla být vyšší než pojistná hodnota (§ 2814 odst. 2),³²⁷ jinak se jedná o přepojištění (§ 2853). Záměrné (dohodnuté) snížení pojistné částky pod pojistnou hodnotu představuje **zlomkové pojištění** (§ 2814 odst. 3), jestliže se limit plnění vztahuje jen na část hodnoty pojištěného majetku. Zlomkové pojištění je určitý protipól **pojištění na plnou hodnotu**, kde horní hranice plnění musí odpovídat pojistné hodnotě pojištěného majetku. Hodnota pojistníkovy zájmu se pak určí, zda jeho záměrem bylo pojištění na plnou hodnotu, anebo jen hodnotu zlomku (např. spoluvlastník si pojistí celou věc, ačkoli náhrada pojistitele kryje jen hodnotu jeho spoluvlastnického podílu).

6.2.2. Odpovědnostní zájem (zájem na nevzniknutí pasiv)

Zájem může v majetkovém nebo odpovědnostním pojištění také směřovat proti vzniku pasiv. V tomto ohledu je na situaci nutné nahlížet z pohledu jak toho, komu vznikla povinnost nahradit újmu (škůdce), tak také z horizontu poškozeného. Pokud jde o první případ, označuje německá doktrína zájem osoby proti vzniku rizika odpovědnosti jako *Sachersatzinteresse* (nebo jen *Haftpflichtisiko*).³²⁸ Ten může zahrnovat zájem vlastníka,³²⁹ zájem osob společně (solidárně) odpovědných apod.

³²² Srov. § 49 odst. 2 švýcarského VVG: „Besteht das versicherte Interesse darin, dass eine Sache nicht beschädigt oder vernichtet wird, so gilt im Zweifel dasjenige Interesse als versichert, das ein Eigentümer der Sache an deren Erhaltung hat.“

³²³ EHRENZWEIG, Albert. *Deutsches (Österreichisches) Versicherungsvertragsrecht*. Wien: Springer Verlag, 1952, str. 211. Podobně rozhodnutí BGH ze dne 15.11.1978, VersR 1979, 176 (178), rozhodnutí OLG Düsseldorf ze dne 9. srpna 1995, VersR 1996, 1267 (1268).

³²⁴ EHRENZWEIG, Albert. *Versicherungsvertragsrecht (Reichsrecht und österreichisches Recht, mit den tschechoslowakischen Besonderheiten)*. II. Band. Wien und Leipzig: Manzschke Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1935, str. 392.

³²⁵ Rozhodnutí BGH ze dne 5. března 2008, sp. zn. IV ZR 89/07 (VersR 2008, 634).

³²⁶ Jak je tomu podle teorie legální uplatňované ve Spojeném království (srov. sub-kapitulu 3.1.1.).

³²⁷ „Lze-li při pojištění majetku určit jeho pojistnou hodnotu při uzavření smlouvy, určí se na návrh pojistníka horní hranice pojistného plnění pojistnou částkou ve výši odpovídající pojistné hodnotě pojištěného majetku v době uzavření smlouvy. Pojistitel má právo přezkoumat při uzavření smlouvy hodnotu pojištěného majetku.“ (tučně zvýrazněno autorem).

³²⁸ WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 247.

Podle pojišťovacího slovníku je odpovědnostní poměr „**vyjádřen pojištěnou vlastností jakožto zdrojem nebezpečí, z něhož pramení pojistníková odpovědnost**. Kdyby pojistníkovi vzešla povinnost dát náhradu ze zdroje nebo vlastnosti, která není pojištěna, pojistná ochrana by pro něho nepůsobila.“³³⁰ (tučně zvýrazněno autorem)

V první kroku určíme okruh relevantních pasiv, zatímco v druhém kroku se určí hranice pojistného plnění pojistnou částkou, pokud známe maximální rozsah potenciální náhrady újmy (např. smluvní pokuta), anebo limitem pojistného plnění, pokud výše náhrady není předem známa.

6.2.3. Zájem na zachování života a zdraví

V pojištění osob představuje zájem na zachování hodnot především zájem na zachování života a zdraví. U pojistníka v prvním kroku hodnotíme skutečnou a podstatou výhodu z pokračování života nebo zachování zdraví určité osoby a v druhém kroku se soustředíme, jak vysoký je tento zájem s ohledem na stanovení případné výše pojistného plnění.

V obnosovém pojištění (§ 2821) výše tohoto zájmu představuje částka určená na návrh pojistníka, kterou má pojistitel v případě vzniku pojistné události vyplatit, anebo výše a četnost vyplácení důchodu. V obnosovém pojištění se neuplatní přepojištění (§ 2853) ani podpojištění (§ 2854).

6.3. Pojistníkův pojistný zájem

Od pojištění vlastního a cizího zájmu (pojištěného) musíme odlišit pojistníkův pojistný zájem, který je nutný k uzavření pojistné smlouvy. Uzavřít pojistnou smlouvu tak, aby pojistník prokázal pojistný zájem, lze dvěma způsoby, a to je bez příkazu (zmocnění), pokud má a) pojistný zájem (vlastní), anebo má b) pojistný zájem cizí na základě příkazu, resp. zmocnění. Pojistnou smlouvu tak můžeme dělit na **pojištění vlastního zájmu, kombinované pojištění cizího a vlastního zájmu** a na **ryzí pojištění cizího zájmu**.

6.3.1. Bez formálního příkazu

Podle dosavadní teorie může pojistník buď jednat jen ve vlastním zájmu, nebo v zájmu pojištěného. Jestliže jedná jen ve vlastním zájmu, pak musí mít vlastní pojistný zájem (např. pojištění finančních ztrát). Má-li jen odvozený zájem z materiálního zájmu, pak bylo uzavřeno pojištění cizího zájmu). V kombinovaném pojištění vlastního a cizího zájmu má pojistník vlastní (odvozený) zájem z hlavního zájmu cizího. Tak uzavírá např. nájemce bytu do výše jeho obecné hodnoty pojištění cizího vlastnického zájmu ve prospěch vlastníka. K tomu nepotřebuje žádné svolení vlastníka, který např. nemůže, nechce, nebo není ochoten pojištění uzavřít. Pojištěným se potom stává jak cizí zájem vlastníka, tak vlastní zájem nájemce a dochází k uzavření kombinovaného pojištění cizího a vlastního zájmu. Zájem pojistníka je tzv. **spolupojištěn** (*Mitversichert*).

Pojistníkův (vlastní) zájem může vyplývat ze spoluvlastnictví např. i tím, že jeden ze spoluvlastníků bude vykonávat správu společné věci tím, že uzavře pojistnou smlouvu (§ 1126). Podobně mohou společníci svěřit správu pojistné smlouvy jednomu ze společníků (§ 2730), případně jeden z manželů vykonává správu společného jmění manželů tím, že uzavře pojistnou smlouvu týkající se společného jmění.

³²⁹ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. září 1931, sp. zn. Rv I 1232/30, Vážný č. 11.010: „*Ač jest obvyklým, že odpovědnostní pojištění uzavírá zpravidla vlastník věci, k níž se pojištění vztahuje, není přece vlastnictvím podmíněna platnost smlouvy; pojištění se může uzavřít každý, kdo má na tom zájem.*“

³³⁰ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 90.

Aby určitý zájem mohl být spolupojištěn, musí být zahrnut v pojištěném zájmu.³³¹

Např. uživatelské zájmy bývají pravidelně zahrnuty v pojištění věci vztahující se plnohodnotný zájem vlastnický. V případě pojistné události tak plnění pojistitele uspokojuje jak zájem vlastníka, tak zájem uživatele, který může věc znovu užívat bez omezení. Příkladem nezahrnutého zájmu může být zájem na udržení zákaznického spojení banky v rámci pojištění úrazu zákazníka. Jedná se sice o majetkový zájem, nicméně nijak nesouvisí se zájmem, aby úraz pojištěného nenastal, ani se zájmem na plnění pojistitele, který hradí náklady na léčení úrazu. Nesouvisející zájmy pojistníka mohou být pojištěny pojištěním vlastního zájmu týkající se udržení zákaznické kontaty (pojištění finančních ztrát), anebo musí být uzavřeno pojištění ryziho cizího zájmu (pojištění úrazu), ke kterému je nutné pověření.

6.3.2. S formálním příkazem

Pojistník nemusí mít vlastní pojistný zájem tak, že by mu mohla vzniknout majetkový nevýhoda z důvodu neuchování hodnoty pojistného zájmu, ale může být jen zástupce pojištěného, takže hájí jiný zájem (materiálně cizí). K tomu je **nutné pověření nositele zájmu (pojištěného nebo třetí osoby)**. Zákon, smlouva nebo jiný způsob pověření může stanovit, aby pojistník uzavřel a udržoval pojištění ve prospěch nositele zájmu. Stane se tak **správcem jeho rizik** (*Risikoverwalter*). U ryziho pojištěného cizího zájmu nemá pojistník vlastní pojistný zájem, ale pouhé pověření uzavřít a disponovat s pojistnou smlouvou (vykonávat „správu“ pojištění pro nositele pojištěného zájmu).

Správce rizik může být pověřen příkazní smlouvou (§ 2430 a násl.), anebo z jiného právního titulu jako je např. to, co vyžaduje správa domu a pozemku (§ 1189), při péči o jmění dítěte (§ 896), při výkonu správy podle § 1400 a násl., nebo také výkonu rozhodnutí týkající se správy nemovité věci podle §§ 320b až 320j OSŘ, resp. § 58 a 59 EŘ, či správy závodu. Také správce pozůstalosti může pojistit majetek, vyžaduje-li to zájem na zachování hodnoty nebo podstaty spravovaného majetku (§ 1679 odst. 1), nebo i insolvenční správce má na základě rozhodnutí soudu oprávnění nakládat s majetkovou podstatou dlužníka, mezi které patří i oprávnění uzavřít pojistnou smlouvu týkající se aktiv nebo pasiv této majetkové podstaty. Stejně postavení bychom museli přiznat také nucenému správci.

Při správě rizik na základě pověření může být identifikace pojistného zájmu a případně jeho výše dokončena teprve tehdy, jakmile nositel pojištěného zájmu sdělí své požadavky a potřeby pojistníkovi, jinak by nebylo možné určit výši pojistného zájmu (např. výši pojistné částky). Nemá to však vliv na platnost pojistné smlouvy, ale projeví se to ve vnitřním vztahu s nositelem zájmu, protože si pojistník měl potřebné informace sehnat.

Ztrátou pověření pravidelně dochází také ke ztrátě pojistníka zájmu a mohl by nastat zánik pojištění podle § 2765. V případě přímého zastoupení nevzniká s pojistným zájmem zástupce zásadní problém, protože smluvní stranou se stává přímo zastoupený. U nepřímého zastoupení rozlišujeme situace, kdy je pojistník oprávněn např. ze zákona uzavřít pojistnou smlouvu na účet pojištěného (*ohne Auftrag*),³³² a kdy je k tomu povinen (*mit Auftrag*).³³³ V prvním případě jedná pojistník ze své iniciativy, zatímco v druhém případě má povinnost uzavřít pojištění buď ze zákona, nebo ze smlouvy.

Zásadní problém také nevzniká, pokud má pojistník příkaz uzavřít pojištění. Po dobu trvání tohoto příkazu má pojistný zájem, třeba i cizí. Určitá osoba může nakládat s pojistným

³³¹ Připomeňme jen, že cizí (spolupojištěné) zájmy jsou důvodem pro vyloučení vzniku regresního práva pojistitele podle § 2820 (srov. sub-kapitolu 2.2.4.).

³³² Např. podle § 1427 odst. 1 je správce oprávněn pojistit spravovaný majetek na náklady beneficenta proti běžným rizikům.

³³³ Např. uzavřít pojistnou smlouvu o pojištění odpovědnosti je povinen vlastník tuzemského vozidla, ačkoli odpovědnost z provozu vozidla nese jeho provozovatel a všichni v úvahu připadající řidiči.

poměrem vlastním jménem, pokud s tím oprávněný (pojištěný) souhlasí.³³⁴ Cizí zájem může být také založen při věrné ruce spočívající ve zmocnění, když je někomu uděleno právo uzavřít pojistnou smlouvu na základě souhlasu, aby s tímto právem disponoval.

Mohlo by se však jednat také o případ nepřikázaného jednatele, pokud pověření zcela chybí. Velmi problematické by bylo užitečné jednatele (§ 3009 OZ), u kterého se souhlas nepresumuje. V tomto případě by nepřikázaný jednatel vůbec neměl pojistný zájem – vlastní ani cizí – a pojistná smlouva by nevznikla.

Pouhý úmysl jednat pro jiného bez prokazatelně skutečného zájmu (alespoň předpokládaného souhlasu) by nestačil. Nejde ani tak o to, že by pojistnou ochranu nebylo možné pojištěnému darovat, ale spíše o to, že by z vnitřního vztahu mezi jednatelem a nositelem zájmu nemusela vzniknout povinnost nepřikázané jednání schválit. Jednání nepřikázané se udělením souhlasu mění na přikázané a aplikují se na něj ustanovení o příkazu (§ 2430 a násl. OZ), ovšem jen s účinky *ex nunc*.³³⁵ Schválení má ten účinek, že jednání jednatele je k převážnému užtku principála podle § 3009 OZ. Tento časový nesoulad pak vylučuje, aby pojištění mohlo platně vzniknout jen na základě nepřikázaného jednatele, pokud pojistník nemá vlastní pojistný zájem nebo jiné zmocnění uzavřít pojistnou smlouvu.

6.4. Individuální a skupinové pojištění

Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku³³⁶ se navržená právní pravidla (§ 2767) týkají individuálního pojištění. Skupinového pojištění se pak týkají ustanovení zvláštní (§ 2827). Případy skupinového pojištění nepředstavují na první pohled situaci, při které je v pojistné smlouvě pojištěno více osob, ale také i více samostatných pojištěných zájmů, které je nutné posuzovat odděleně. To je do jisté míry dáno tím, že právní úprava neobsahuje jasnou definici vymezující hranici individuálního od skupinového pojištění.

Také se v rámci tohoto rozlišení nejedná pouze o případy, kdy pojištěná osoba bude identifikována bezpečně teprve až v době vzniku pojistné události (dříve též „otevřené“ pojištění – *laufende Versicherung, offene Police*), ale aplikační prostor dopadá také na situace, u kterých jména pojištěných jsou známa již v době uzavírání smlouvy. K otevřenému pojištění srov. § 53³³⁷ až § 58 německého VVG.

Pojištěný v případě skupinového pojištění v době uzavření pojistné smlouvy nemusí být přesně označen, v době vzniku pojistné události však musí být nepochybně identifikován. Využití tohoto institutu je vhodné například u pojištění drobných pojistných zájmů jako doplněk dodávaného zboží či služby (např. u mezinárodní přepravy, pojištění záruky na zboží, cestovní či úrazové pojištění). Jedná se zvláštní druh **hromadného pojištění**, které se nemusí týkat pouze pojištění osob, ale všech druhů pojištění.³³⁸

³³⁴ Srov. Úvodní výklad k § 436 an. in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419-654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, str. 42 – 43.

³³⁵ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 1570.

³³⁶ Konsolidované znění, str. 548.

³³⁷ „Wird ein Vertrag in der Weise geschlossen, dass das versicherte Interesse bei Vertragsschluss nur der Gattung nach bezeichnet und erst nach seiner Entstehung dem Versicherer einzeln aufgegeben wird (laufende Versicherung), ist der Versicherungsnehmer verpflichtet, entweder die versicherten Risiken einzeln oder, wenn der Versicherer darauf verzichtet hat, die vereinbarte Prämiengrundlage unverzüglich anzumelden oder, wenn dies vereinbart ist, jeweils Deckungszusage zu beantragen.“

³³⁸ Srov. ustanovení § 38 ZPS 1934: „1) Jestliže podmínky, za kterých pojistitel je oprávněn pro vadné údaje při ujednání smlouvy nebo podle předpisů o zvýšení nebezpečí k odstupu nebo k výpovědi nebo je prost závazku plnit, tu jsou toliko v příčině některých z věcí nebo z osob, na něž se hromadné pojištění vztahuje, nastane oprávnění nebo zproštění pojistitele pro ostatní věci nebo osoby jen tehdy, když nutno mít za to, že by pojistitel pro tyto věci nebo tyto osoby samy nebyl ujednal smlouvu za stejných ustanovení.

2) Použije-li pojistitel práva odstupu nebo výpovědi pro některé věci nebo osoby, je pojistník oprávněn vypovědět pojistný poměr pro ostatní věci nebo osoby; výpověď nelze však prohlásit pro pozdější dobu než pro konec pojistného období, ve kterém nastane účinnost odstupu pojistitelova nebo jeho výpovědi. Vypoví-li pojistník, náleží pojistiteli prémie až do konce běžného pojistného období.“

Skupinové pojištění v otázce pojistníkovy pojistného zájmu by se v zásadě mělo řídit stejnými pravidly jako pojištění individuální. Rozdíl je pouze v tom, že skupinové pojištění obsahuje více individuálních pojištěných zájmů. Pojistník buď musí mít vlastní pojistný zájem (hlavní anebo odvozený od hodnot pojištěných zájmů), anebo mít patřičné pověření spravovat rizika pojištěného. Na tom nic nemění skutečnost, že určitý právní předpis tento prvek může zdůraznit (např. § 3 odst. 2 věta třetí ZPOV).³³⁹

6.5. Zákonný závazek poctivosti a dobré víry

Přestože pojistník uzavírá pojištění cizího zájmu, kterým sleduje své výlučné a osobní zájmy, přičemž pojistným plnění neplní ani vlastní, ani cizí dluh, je nutné v určitých případech řešit vzájemný vztah pojistníka pojištěného z hlediska jejich práv a povinností. V pojištění na cizí účet je věřitelem pohledávky pojištěný a činnost pojistníka proto někdy musí směřovat k tomu, aby jeho pohledávka zůstala zachována. V tomto směru je pojistník k určitému jednání nikoli jen oprávněn, nýbrž povinen.

Ve vnitřním vztahu mezi pojistníkem a pojištěným, resp. třetí osobou vzniká právní vztah zvláštní důvěry u každé pojistné smlouvy cizího pojistného zájmu. V dané konstelaci musíme vždy zkoumat rozsah práv, která pojištěnému vůči pojistníkovi vznikají, stejně tak rozsah povinností, které vznikají pojistníkovi. **Rozdíl může být, pokud je pojistník k uzavření pojistné smlouvy pouze oprávněn, anebo povinen.** V druhém případě není pochyb o tom, že uzavření pojištění v sobě skrývá také další povinnosti po uzavření pojistné smlouvy.

Jestliže například určitá osoba přebírá cizí věci k plnění svého závazku (např. ze skladování), pak uzavřením smlouvy ve prospěch vlastníků věcí mezi nimi vzniká **zvláštní vztah důvěry**. Ve vnějším vztahu však pojistník (skladovatel) může jednat vlastním jménem. Vnitřní vztah mezi pojistníkem a pojištěným má občanskoprávní základ. Může mít původ ve vztahu vzniklém na základě smlouvy dopravní, skladovací, nájemní apod. V úvahu přichází také některé další vztahy, jako jsou rodinné a obdobné (např. v případě osoby blízké). Podle povahy tohoto vztahu se posoudí, zda pojistník, který má povinnost platit pojistné, může po pojištěném požadovat jeho náhradu, či povinnost uplatnit nárok na pojistné plnění.

Ke vzniku zvláštního vztahu důvěry (*Treuhandverhältnis*) není nutná existence konkrétní smlouvy.³⁴⁰ Fiducie totiž může vzniknout jen z důsledku specifického rozdělení rolí v rámci pojistné smlouvy. Důvod tohoto vztahu může ležet také v okolnostech mimo pojistnou smlouvu. Např. skladovatel může mít smluvní nárok na odškodnění proti pojištěnému zákazníkovi, možná dokonce i některé další nároky (např. na náhradu abstraktní škody jako je smluvní pokuta). Také pronajímatel může mít k věci zákonné zástavní právo nebo zadržovací právo na uložené věci. Je-li pojištěná věc zničena v důsledku pojistné události, obvykle podle smluvních nebo zákonných pravidel náleží nárok na pojistné plnění ve prospěch pojištěného (vlastníka).

Rozdělení rolí a oprávnění mezi pojistníka a pojištěného vede ke vzniku **zákonného vztahu důvěry** (*gesetzliche Treuhandverhältnis*).³⁴¹ V tomto vztahu existuje povinnost pojistníka, aby pro pojištěného zajistil to, že pojistné bude uhrazeno a pojistné plnění vyplaceno. To platí nezávisle na tom, zda pojistník na základě jejich vnitřního vztahu měl povinnost pro pojištěného opatřit pojistnou ochranu. Starší pojetí, podle kterého povinnost platit pojistné a opatřit pojistné plnění by měla plynout z každého vnitřního vztahu,³⁴² je také v německé dogmatice překonáno.

³³⁹ „Jednou pojistnou smlouvou o pojištění odpovědnosti lze pojistit odpovědnost z provozu více vozidel, mají-li téhož vlastníka, nebo téhož provozovatele, nebo pokud má pojistník na uzavření smlouvy pojistný zájem založený poskytnutím úvěru nebo jiné obdobné finanční služby, jejímž účelem je nabytí vlastnického práva k vozidlu, nebo, jsou-li vlastníkem nebo provozovatelem vozidla a pojistník součástí stejného koncernu.“

³⁴⁰ Rozhodnutí OLG Köln VersR 1990, 847.

³⁴¹ Rozhodnutí BGH ze dne 12. června 1991, VersR 1994, 1101 (1102).

³⁴² Např. rozhodnutí BGH ze dne 16. listopadu 1967, VersR 1968, 138 (139).

Tento vztah zvláštní důvěry k placení pojistného a zajištění pojistného plnění může být dále modifikován.³⁴³ Povinnost kooperace může vyplynout také z konkrétních ustanovení jako je § 2788 nebo § 2793.

Nejvyšší soud dlouhodobě zastával názor,³⁴⁴ že osoba, jejíž pojistné riziko je pojištěno, není třetí osobou, v jejíž prospěch byla smlouva uzavřena (§ 1767). Nejde o osobu, které je plněno, nebo která by měla dokonce právo na toto plnění. I smlouvu o pojištění cizího pojistného nebezpečí lze uzavřít ve prospěch třetího (§ 2768 odst. 2). V poslední době došlo ale k posunu. Zásadní změnu přinesla judikatura Ústavního soudu, která však nevychází z toho, že by pojistníku (bance) vznikla povinnost uplatnit pojistné plnění u pojistitele.³⁴⁵

V případě skupinového pojištění uzavřeného bankou ohledně pojištění schopnosti splácet úvěr, do které byli zahrnuti zákazníci banky za úplaty, vznikl spor o to, zda může žádat pojišťovnu o pojistné plnění pouze banka jako oprávněná osoba (obmyšlený) z pojistné smlouvy, anebo může žalobu na plnění podat také pojištěný, který v konečném důsledku financoval pojistné, které bylo bankou účtováno jako poplatek pojištěnému za zahrnutí do skupinové pojistné smlouvy a následně převedeno pojistiteli po odečtení nákladů a odměn banky.

Ústavní soud vyšel z potřeby ochrany spotřebitele a dovodil existenci práva na plnění z pojistné smlouvy. Nabízela se tedy možnost analogické aplikace § 10 odst. 4 ZPS 2004 (§ 2767 odst. 4), která přiznává právo na pojistné plnění pojištěnému, jestliže pojistník zemře nebo zanikne bez právního nástupce, přiznání přímého nároku pojištěnému, případně přiznání žalobu na plnění ve prospěch třetí osoby (možná analogie s § 213 v rámci náhrady reflexní újmy).

Nejvyšší soud reagoval na tento postoj Ústavního soudu změnou své judikatury.³⁴⁶ Přiznává pojištěnému právo na plnění, nikoliv však právo na pojistné plnění pro sebe, ale právo na to, aby pojistitel plnil oprávněnému. Jde tedy o obdobné právo jako má člen korporace k náhradě újmy ve prospěch korporace podle § 213. Jestliže dluh již zanikl plněním dlužníka, bylo v jiné věci akceptováno právo dlužníka na náhradu škody vůči pojistiteli (III. ÚS 2552/18).

Přiznání žalobního práva v tomto případě dává rozumný smysl. Nemusí tomu tak být v jiných případech skupinového nebo i individuálního pojištění. Jestliže pojistník hradil pojistné, na jehož hrazení pojištěný nepodílel, mohl by tím pojistník přijít o bonus (slevu) na pojistném. Judikatura tak vytvořila řešení, které může narušovat vztah důvěry, který by si měly vyřešit pojistník a pojištěný mezi sebou. Pojištěnému totiž mohl vůči bance vzniknout nárok na náhradu újmy z porušení smluvní povinnosti (§ 2913).³⁴⁷ Vstup pojištěného do pojištění byl totiž motivován uzavřením úvěrové smlouvy mezi bankou a zákazníkem.

Argument náhrady újmy v důsledku porušení smluvní povinnosti velmi dobře vynikne v případě pojištění ryzího cizího zájmu, který je založen na pověření. Např. u cestovního pojištění k platební kartě banka jako pojistník často nemá vlastní pojistný zájem, ale má „jen“ povinnost udržovat pojistnou ochranu pro svého zákazníka (pojištěného). Vnitřní vztah mezi pojistníkem a bankou může představovat některá ze smluv příkazního typu (§ 2430 a násl.). Mezi základní povinnosti příkazníka (banky) patří plnění pokynů příkazce (zákazníka) vč. povinnosti uplatnit pojistné plnění. V kombinovaném pojištění vlastního a cizího zájmu bychom museli porovnávat (vyvažovat), zda bance taková povinnost (kooperace) vznikla s ohledem na princip poctivosti (§ 6).

³⁴³ Rozhodnutí BGH ze dne 12. června 1991, VersR 1994, 1101 (1102).

³⁴⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. července 2012, sp. zn. 32 Cdo 4115/2010, a dále ze dne 20. června 2017, sp. zn. 23 Cdo 4513/2016.

³⁴⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. října 2018, sp. zn. IV. ÚS 3009/17, a dále ze dne 16. června 2020, sp. zn. III. ÚS 2552/18.

³⁴⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. prosince 2018, sp. zn. 23 Cdo 4140/2018.

³⁴⁷ „Porušil-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit.“ (tučně zvýrazněno autorem)

V tomto ohledu je nutné upozornit, že také pojišťovna musí mít pro tyto případy zavedeny postupy pro předcházení, zjišťování a řízení střetu zájmů [§ ZDPZ 48 odst. 1 písm. c)],³⁴⁸ a to již ve fázi vývoje pojistného produktu (čl. 4 odst. 3 písm. b) nařízení POG).³⁴⁹ Otázka střetu zájmů mezi pojistníkem a pojištěným by měla být vyjasněna již ve fázi před uzavřením pojistné smlouvy skupinového pojištění, jinak by to mohl být důvod, který by založil také povinnost pojišťovny k náhradě újmy. Není tak nutné vždy rozšiřovat žalobní právo, ale spíše je vhodnější provést celkové posouzení smlouvy a podmínek konkrétního případu, zda nevznikl spíše nárok na náhradu újmy.

6.6. Pojištěný zájem jako defaultní pravidlo pro určení oprávněné osoby

V sub-kapitole 2.2.4. bylo naznačeno určité pravidlo, podle kterého by pojištěný zájem mohl být určující kategorií, která nám defaultně stanoví oprávněnou osobu ve škodovém i obnosovém pojištění. Bylo uvedeno, že ve škodovém pojištění má pojištěný zájem určitý sklon k vyšší objektivizaci, takže nárok na pojistné plnění defaultně náleží osobě, které určitá hodnota náleží, jinak se vyžaduje souhlas s plněním třetí osobě (§ 2768 odst. 2).

V obnosovém pojištění má pojištěný zájem tendenci spíše k subjektivnímu pojetí, které se projevuje, na rozdíl od škodového pojištění, v tom, že pojistné plnění primárně náleží osobě, která je nositelem tohoto subjektivního zájmu, aniž by musela být přímo dotčena na životě, zdraví, nebo majetku. Z toho důvodu se vyžaduje souhlas pojištěného (§ 2767 odst. 1, § 2826, § 2832 odst. 2) k uzavření pojištění, aby byla projevována tímto právním jednáním důvěra, že pojištěný se necítí existencí pojistné smlouvy obnosového pojištění jakkoli ohrožen. Problémem potom může být, když např. u skupinového pojištění se nevyžaduje souhlas pojištěného, takže tato důvěra nemohla být ověřena (§ 2827 odst. 2). Tyto závěry si zaslouží bližší vysvětlení.

6.6.1. Pojištění škodové

Podle § 2770 je oprávněnou osobou ta osoba, které v důsledku pojistné události vznikne právo na pojistné plnění. Citované ustanovení neobsahuje konkrétní návod, jak se oprávněná osoba určí, nýbrž jen pouze konstatuje fakt, že větitel plnění se nazývá tak, jak je zde uvedeno.

Jestliže smyslem škodového pojištění je vyrovnání úbytku majetku určité osoby, pak touto osobou musí být nutně ta, jejíž zájem (potřeba na doplnění aktiv nebo zbavení od pasiv) byl pojištěn. To je první záchytný bod. Touto osobou je zpravidla pojištěný (§ 2766), na jehož majetku vznikla újma, nebo kterému vznikla určitá odpovědnost k náhradě. Ve druhém případě nebude složité oprávněnou osobu určit, protože její nárok vůči pojistiteli spočívá ve zbavení od pasiv.

Složitější jsou případy pojištění majetku, protože pojistná smlouva často neobsahuje žádné vodítko, který a čí zájem byl pojištěn. Vztahuje-li se na určitý objekt (např. nemovitost), pak pojištěný zájem zahrnuje zájmy na objektové škodě, jež se nahrazuje jejímu vlastníku (*casus sentit dominus*). Problém tedy není v pojištění vlastního zájmu na cizí věci, ale spíše v pojištění vlastního zájmu na cizí věci. Pronajímatel jako pojistník se ve stejném případě nestává oprávněnou osobou, protože tou je vlastník věci. Plněním pojistitele se vyrovnává újma v majetkové sféře vlastníka.

Pokud by uživatel chtěl pojistitel své vlastní zájmy na užívání věci, muselo by plněním pojistitele dojít k uvedení věci do původního stavu a nikoli na jiné účely. Takové pojistné smlouvy nejsou výslovně zakázány a někdy se tento problém řeší pomocí doložek o znovuzřízení

³⁴⁸ Srov. bod 7 in Dohledový benchmark č.1/2020 k některým povinnostem pojišťovny a pojistníka při nabízení možnosti stát se pojištěným, ČNB, 2020. Dostupný na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financi-trh/galleries/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2020_01.pdf

³⁴⁹ „Postup schvalování produktu podporuje řádné řešení střetu zájmů.“

(obnovení) věci.³⁵⁰ Uživatel plnění nežádá pro sebe, ale musí prokázat splnění účelu, tzn. že věc byla opravena.

Pojištění vlastního zájmu na cizích věcech (např. pojištění finančních ztrát) má někdy určitou paralelu ve vzniku nepřímé (reflexní) újmy. Újma nevzniká přímo na hodnotách jako je majetek třetího (vlastníka věci), ale projevuje se jako potřeba v majetkové sféře někoho jiného. V případě pojištění finančních ztrát nejde při vyrovnání úbytku majetku o objektovou škodu, ale o škodu následnou. V tomto duchu by tedy pojištěný byl ten zájem, jehož uživateli zájmy jsou dotčeny.

V pojištění úrazu nebo nemoci, pokud bylo sjednáno jako pojištění škodové, má plnění pojistitele také vyrovnat úbytek majetku. V zásadě jde však o stejné řešení jako je v pojištění odpovědnosti. Pojištěnému vzniknout určité náklady na léčení (poskytnuté zdravotnickým zařízením), a má vůči pojistiteli nárok na zbavení od pasiv. Pokud mu vzniknout určité útraty (např. léky, pomůcky, protézy apod.), má nárok na dorovnání aktiv. Proto nám **osoba pojištěného splývá s oprávněnou osobou ve škodovém pojištění**, a zpravidla jde o osobu, které se újma udála přímo na hodnotách pojistného zájmu (zdraví, majetek, odpovědnost).

V kombinovaném pojištění vlastního zájmu (pojistníka) a cizího zájmu (pojištěného) se souhlas s uzavřením pojištění nevyžaduje, pokud plnění má obdržet pojištěný.

6.6.2. Pojištění obnosové

V obnosovém pojištění může být situace odlišná a při výkladu smlouvy musíme zvažovat, zda **dochází k odpoutání určité hodnoty (život nebo zdraví) od nositele pojistného nebezpečí a přenesení do podoby subjektivního zájmu pojistníka, u kterého je vyvolána majetková potřeba** jako projev subjektivní teorie pojistného zájmu. Rozlišuje osobu, které se újma udála (pojištěný) a osobu, které vznikla majetková potřeba (oprávněná osoba).

V pojištění majetku, které bylo sjednáno jako obnosové, nemůžeme zvažovat toto odpoutání, pokud se pojišťuje hodnota sběratelská, muzejní, nebo cena zvláštní oblíbenosti. Tuto hodnotu může mít především pro svého vlastníka. Odpoutání nicméně přichází v úvahu, pokud určité věci nelze vlastnit, pak subjektivní zájem může mít pro osobu, která s věcí nebo „předmětem“ oprávněně nakládá.

Pojištění vlastního zájmu na cizím životě nebo zdraví má určitou paralelu ve vzniku nepřímé (reflexní) újmy. V tomto případě však nejde o újmu, ale majetkovou potřebu. Újma může vznikat přímo na hodnotách jako je život nebo zdraví, ale **v obnosovém pojištění se projevuje se jako potřeba v majetkové sféře někoho jiného**.

Například v rezervotvorném životním pojištění se může ihned po uzavření pojistné smlouvy vytvořit odkupní hodnota pojistky, takže se může uzavírat pojištění vlastního zájmu na cizí život. Určitá osoba tímto způsobem může řešit vlastní zaopatření (potřebu důchodu) nebo zaopatření třetí osoby. Může však dojít i k uzavření cizího zájmu (na vlastní nebo cizí život). Takto například zaměstnavatelé mohou spravovat skupinovou pojistnou fondy týkající se zaměstnaneckých penzí. Tyto formy řeší zabezpečení na stáří zaměstnanců (pojištěných) a zaměstnavatel zde vystupuje pouze v roli správce rizik (pojistníka). Příjemci plnění (oprávněnými osobami) by tak defaultně měli být pojištění zaměstnanci.

Nelze tedy automaticky uzavřít, že oprávněnou osobou je v obnosovém pojištění právě pojištěný, ale pokud jí není, dává k uzavření pojistné smlouvy a dalšími smluvními dispozicemi souhlas. Nepochopení těchto souvislostí někdy vede tomu, že nároky jsou přiznány osobám,

³⁵⁰ Pojišťovací slovník definuje znovuzřízení jako „podmínku výplaty náhrady v oboru některých věcných pojištění. Děje se v zájmu veřejné morálky, aby byl potlačen moment spekulativní.“ in REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 197.

kterým nepatří, což může být případ § 2831.³⁵¹ Protože obnosové pojištění může krýt ryze subjektivní (vlastní) zájmy pojistníka, pak také nemusí být (cizí) zájmy pojištěného pojištěny, ale nutný je jen jeho souhlas. Oprávněnou osobou zpravidla bude pojistník.

6.7. Shrnutí kapitoly „Pojištění vlastního a cizího zájmu“

V současné době největší problémy činí rozdílná terminologie týkající se pojištěného zájmu (sub-kapitola 2.2.4) a pojistného zájmu (sub-kapitola 2.2.5.). Rozdíl vězí především v tom, za jakých podmínek může třetí osoba nabýt pojistné plnění oproti tomu, jaké jsou podmínky pro uzavření pojištění a jeho další trvání. K nabytí pojistného plnění třetí osobou odlišnou od pojištěného se až na některé výjimky vyžaduje vždy souhlas pojištěného, zatímco pro vznik pojištění a jeho další trvání je důležitý (faktický) stav ohrožení pojistnickových aktiv nebo pasiv, nebo její jiná majetková potřeba, příp. osoby, jejíž zájem zastupuje.

Zjednodušeně řečeno pojištěným zájmem jsou pojistné potřeby a požadavky osoby, které mají být předmětem pojistné smlouvy a pojistný zájem je pojištěný zájem a také oprávnění uzavřít pojistnou smlouvu a udržovat pojistnou ochranu po jejím uzavření. Vedle cizího pojištěného zájmu může být také vlastní pojistníkův zájem spolupojištěn, protože je rovněž předmětem pojistné smlouvy (v kombinovaném pojištění vlastního a cizího zájmu).

Pojem pojistný zájem zahrnují dotčená aktiva nebo pasiva konkrétní osoby, jejichž úbytek nebo nezvětšení má pojištění kompenzovat. Nemusí jít o dotčení konkrétních hodnot pojistného zájmu jako je vlastnické právo, život nebo zdraví. V tomto případě jsou spíše ve hře zájmy osoby pojistníka nebo osoby, jejíž zájmy zastupuje (pojištěného nebo třetí osoby). Nemá-li pojistník vlastní pojistný zájem, pak se jedná o ryzí pojištění cizího zájmu.

Problémy s touto terminologií nastávají spíše v pojištění osob, a především v obnosovém pojištění. Skutečnost, že máme v právní úpravě zvláštní typy pojištění vlastního zájmu (např. pojištění finančních ztrát), přestože se jakýmkoli způsobem dotýká majetku třetí osoby, umožňuje sjednat pojištění ve vlastní prospěch pojistníka (např. ušlý zisk), aniž by byl vyžadován souhlas dotčené osoby. V ostatních případech, kde se pojištění týká pojištěného, je nutné souhlas získat, ledaže jde o výjimku (zákonné zastoupení pojištěného).

Pojištěný zájem a pojistníkův pojistný zájem mohou být odlišné pojmy, podobně jako je rozdělení rolí mezi pojistníka a pojištěného. Zatímco u nositele zájmu (pojištěného), který uděluje souhlas s pojištěním a případně s určením oprávněné osoby, musí mít pojistník vlastní pojistný zájem, případně mít pověření spravovat rizika za pojištěného. Skupinové pojištění v otázce pojistníkovy pojistného zájmu by se v zásadě mělo řídit stejnými pravidly jako pojištění individuální.

V důsledku rozdělení rolí mezi pojistníka a pojištěného by mohl vzniknout zvláštní fiduciární vztah, ze kterého plyne i určitá povinnost kooperace (§ 6). Porušením fiduciárních povinností může mít za následek, že vznikne povinnost nahradit újmu.

Autor také dospívá k závěru, že ve škodovém pojištění osoba pojištěného splývá oprávněnou osobou, což je defaultní pravidlo, které se spojuje s objektivním pojetím pojistného zájmu. Řešíme, komu má být úbytek majetku vyrovnán. V obnosovém pojištění musíme při výkladu pojistné smlouvy zvažovat, zda dochází k odpoutání určité hodnoty (život nebo zdraví) od jejího nositele a přenesení do podoby subjektivního zájmu pojistníka, u kterého je vyvolána majetková potřeba jako projev subjektivní teorie pojistného zájmu. Právní úprava tak právo na pojistné plnění přiřazuje osobě, která je nositelem pojištěného zájmu.

³⁵¹ Rozsah této práce nedovoluje popsat veškeré konstelace v potřebné míře, a proto autor odkazuje na detailnější analýzu publikovanou in ŠIMEK, Robert. Zákonná poslušnost osob v pojištění pro případ smrti. In SEDLÁČEK, Miroslav, STŘELEČEK, Tomáš. (eds.) *Právní jednání a procesní úkony. Vzájemné vztahy a nové aspekty*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 53 násl.

7. Rozlišení mezi pojištěním a jinými závazky

Cílem této kapitoly je analyzovat možnost uplatnění pojistného zájmu jako pojmového znaku, který odlišuje pojištění od jiných (podobných) závazků. Analýza bude provedena ze soukromoprávního pohledu, takže nebude zkoumat dopady daňové, účetní aj. Pojistný zájem bývá někdy chápán jako znak odlišující pojištění od sázky. Jak je to ale s ostatními závazky? Pomohou nám některé teorie spolehlivě odlišit pojištění od jiných závazků, resp. pojistnou smlouvu od jiných smluvních typů?

Vzhledem k rozsahu všech v úvahu připadajících závazků byla pro analýzu vybrána pouze sázka a záruční smlouva. Autor popsal odlišnosti pojištění od jiných závazků zevrubněji na jiných místech.³⁵² Alespoň pro nastínění problému a určení typologií určitých odlišujících znaků by níže uvedená analýza měla být dostačující.

7.1. Pojištění jako vztah nebo smluvní typ?

Veřejnoprávní licence udělovaná ČNB pro pojišťovací činnost (§ 3 odst. 1 písm. f) ZPOJ) je definována jako: „...*přebírání pojistných rizik na základě uzavřených pojistných smluv a plnění z nich*...“. Zákon o pojišťovnictví sám pojistnou smlouvu nedefinuje, ale samotným předpokladem výkonu činnosti v souladu s uděleným povolením je právě uzavírání pojistných smluv. Podobně ani právní úprava týkající se distribuce pojištění nijak nedefinuje, co se rozumí distribucí pojistných smluv, ale jen, co se myslí distribucí pojištění (§ 2 písm. a) ZDPZ): „*poskytování nebo zprostředkování pojištění*“. V prvním případě je podmínkou provozování činnosti smluvní typ „pojistná smlouva“, zatímco v druhém případě jde o určitý vztah „pojištění“.

Cílem této kapitoly bude analyzovat pojištění z pohledu odlišení od jiných smluvních typů či obligací. Požadavek pojistného zájmu není uveden přímo v definici pojistné smlouvy uvedené v § 2758 odst. 1: „*Pojistnou smlouvou se pojistitel zavazuje vůči pojistníkovi poskytnout jemu nebo třetí osobě pojistné plnění, nastane-li nahodilá událost krytá pojištěním (pojistná událost), a pojistník se zavazuje zaplatit pojistiteli pojistné*“. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku pouze zmiňuje,³⁵³ že požadavek pojistného zájmu tvoří podmínku jeho platnosti a dalšího trvání, což podporují některé názory, že jde o pouhou nutnost, že nějaký zájem existuje.³⁵⁴ Smyslem této kapitoly je pak poukázat na nedostatky, se kterými se současná právní úprava potýká při odlišení jiných závazků od pojištění. Jednou z možností, jak odlišit jiné závazky od pojištění, by mohl být právě pojistný zájem.

Naše právní úprava neobsahuje úplnou legální definici pojistné smlouvy, neboť je to velmi obtížné, ba dokonce nemožné, ale soustředí se pouze na vymezení práv a povinností (podobně jako je tomu např. v Německu).³⁵⁵ Existuje řada sporných případů, které vykazují několik shodných znaků, jaké má pojištění. Jedná se zejména o případy, kdy jedna strana na sebe vezme (vystaví se) nebezpečí nějakého plnění pro případ, že dojde k nahodilé události, aniž by k tomu byla jinak povinna. Tak tomu bude u některých plnění spočívajících v poskytnutí služby. Ve škodovém pojištění primárně o tuto službu nejde, ale spíš o vyrovnaní úbytku majetku. Sporné jsou případy poskytování náhrad v podobě pekuniárního plnění jako jsou investiční služby, ale i situace, kdy má dojít k uvedení do předešlého stavu (např. některé typy servisních kontraktů nebo záruční smlouva).

³⁵² ŠIMEK, Robert. § 2758. m. č. 95 – 185. in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 181 – 200.

³⁵³ Konsolidované znění, str. 545.

³⁵⁴ TROJAN, Tomáš. *Problematické aspekty související s aplikací pojistné zájmu v pojistné smlouvě*. Rigorózní práce. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2022, str. 65.

³⁵⁵ Srov. WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010, str. 8.

7.2. Odlišení pojištění od sázky

Pojistný zájem se historicky vyvinul z potřeby odlišit závazek pojištění od gamblingu a měl zamezovat morálnímu hazardu. Definice slibu plnění pojistitele pro případ nahodilé události může naplnit bez dalšího upřesnění také znaky sázky. Rozlišení se tak děje v povaze události (sázkové nebo pojistné) a účelu, který má smlouva krýt. U pojištění je důležitý pojistný zájem a pojištění by zásadně nemělo nebezpečí vyvolávat, nýbrž následky nebezpečí zmírňovat (příp. jím předcházet). To je zejména případ pojištění škodového. Jinak je nutné přistupovat k pojistnému zájmu v pojištění obnosovém, u nějž vznik újmy na majetku není vůbec rozhodný, ale spíše pojistníkův plán na zajištění rizik. V každém případě pojištění sleduje krytí rizik, nikoli jen dosažení zisku.

Podstatným znakem pojištění je skutečnost, že plnění pojistitele slouží ke krytí určitých (zpravidla majetkových) potřeb, jejichž motivem bývá nejčastěji obava z případné ztráty v důsledku nahodilého působení či účinků (pojistného) nebezpečí. Z toho důvodu si pojištěný vznik pojistné události vůbec nepřejí.³⁵⁶ V obnosovém pojištění (§ 2821) nám však pojistný zájem nepostačí, protože osoby, které jsou vystaveny pojištěnému riziku, by se měly dozvědět, že došlo k uzavření pojistné smlouvy na jejich život nebo zdraví. Proto se se k uzavření pojistné smlouvy a souvisejícím právním jednáním vyžaduje souhlas pojištěného (§ 2767 odst. 1, § 2826).³⁵⁷

Pojistný zájem vyjadřuje majetkově hodnotový vztah určité osoby k pojištěnému předmětu. Zachování této hodnoty přináší této osobě určitý prospěch, a proto je ochoten se vzdát části svého majetku pro případ, dojde-li ke snížení této hodnoty, aby mu byl uhrazen ekvivalent majetkové ztráty. V jiných obligacích o tento vztah sám o sobě nemusí jít, ale např. v rozdílových obchodech právě jen o rozdíl mezi nákupní a prodejní cenou. Stejně tak u sázky chybí tento majetkově hodnotový vztah k určitému předmětu, protože sázející se vzdává svého majetku, aby získal prospěch, ale o zachování určitého vztahu mu objektivně vůbec nejde nebo nemůže ani jít.

Prvotním hybatelem vedoucím k uzavření pojištění je zpravidla určitá averze k riziku (tj. přání, aby určitá událost nebo jev nenastal), kdežto ve hře, sázce nebo loterii jde právě o výhru, zisk, naději nepřiměřeného obohacení (hlavním motivem je tedy ziskuchtivost). Ochrana sebe nebo někoho třetího je proto hlavním motivem (pohnutku) pojištění.

Pojistný zájem nicméně není jediným způsobem, jakým lze odlišit pojištění od sázky, ale nabízí se také některé teoretické návrhy jako je např. tzv. *Plansicherungstheorie*, která se snaží rozlišit oba závazky podle záměru pojistníka krýt určité typy rizik, z jejichž povahy lze určit závazek ze sázky nebo pojištění (srov. sub-kapitolu 3.7.). **Z pouhého odlišení pojištění od sázky nemůžeme spolehlivě uzavřít, že pojistný zájem je podstatný prvek a pojmový znak pojistné smlouvy.**

7.3. Odlišení pojištění od jiných závazků

Mnohem složitější problém může být odlišení pojištění jiných závazků a jako problémové se uvádí zejména od záruky, protože existuje mnoho typů záruk jako je záruka za jakost (§ 1919), ručení (§ 2018), finanční záruka (§ 2029), záruka za splnění, záruka za náhradu škody, pravá a nepravá záruční smlouva aj. Nedá se říct, že by se pojištění a záruka musely vždy překrývat v rozsahu plnění apod., ale fakticky mohou plnit stejnou ekonomickou funkci a motiv k uzavření smlouvy může být podobný (strany si vznik události nepřejí). Připomeňme jen, že pouhá pohnutka uzavřít pojištění nezakládá pojistný zájem (srov. sub-kapitolu 2.2.7.), avšak i v případě

³⁵⁶ EHRENBERG, Victor. *Versicherungsrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1893, str. 72.

³⁵⁷ Srov. rozhodnutí OLG Celle VersR 1995, 405.

některé formy záruky můžeme někdy nalézt onen hodnotový vztah určité osoby k nějakému předmětu hodnoty zájmu (život, zdraví, majetek).

Jinou možností je pokusit se použít teorii pojistné plánu také na vztahy týkající se záruk. Ani tato teorie nicméně nedokáže spolehlivě odlišit pojištění od různých typů záruk. Součástí pojistníka plánu totiž může být plán na zajištění rizik a **pojištění může být pouze jednou z alternativ**, jak dokazují nabídnutá řešení v konkrétních právních předpisech.³⁵⁸ Potřebujeme proto nalézt jiná spolehlivější kritéria.

7.3.1. Samostatnost plnění

Vzhledem k velkému množství záruk, které mohou být i jednostranné, nám velmi užitečnou pomůckou může být srovnávání podobných znaků, a to například tak, že si určíme společného jmenovatele a ostatní vztahy z nich oddělíme (*unbundling*). Kromě pojistného zájmu (§ 2761 a násl.) může metoda oddělení vyústit v požadavek na samostatnost plnění, které je předmětem pojištění.³⁵⁹

Často se zdůrazňuje, že nevzniká pojištění, pokud je krytí rizik pouze závislou složkou jiného právního jednání (*Rechtsgeschäfte mit gekoppeltem Versicherungsschutz*).³⁶⁰ Ty se týkají například zvláštních povinností z titulu záruky nebo závazku údržby (servisu) v souvislosti s kupní smlouvou nebo smlouvou o dílo, jakož i o penzijních závazcích, které mají být vyplaceny z majetku zaměstnavatele.³⁶¹ Ve smluvním právu nemusí být zřejmé, která závazky jsou ryze samostatné, a které jsou závislé. To může vyplynout až z okolností konkrétního případu, resp. provedeního dokazování.³⁶²

Samostatnost plnění může vést k tomu, že nesamostatné (závislé) záruční přísliby a přísliby údržby věci v kupní smlouvě a smlouvě o provedení díla se nepovažují za pojištění.³⁶³ Vedlejší záruční ujednání tedy nekvalifikují závazek jako pojištění.^{364, 365} V každém případě i zde je nutné provést celkové hodnocení smlouvy, protože vyšší míra naplnění jiných znaků může i vedlejší ujednání kvalifikovat jako pojištění.

Kritérium samostatného předmětu plnění úplně odmítá např. Albert Ehrenzweig, protože tento požadavek nelze dovodit z textu zákona. Tato Ehrenzweigova námitka nicméně není důvodná, neboť tehdy platný pojišťovací regulativ³⁶⁶ vyžadoval po pojišťovnách omezenou licenci týkající se uzavírání pojistných smluv, a v takovém případě by uzavírání vedlejších smluvních ujednání kryjících rizika naplňující znaky „pojištění“ bylo nutné považovat za neoprávněné podnikání. Požadavek na samostatný předmět plnění dnes vyplývá ze směrnice Solvency II [čl. 18 odst. 1 písm. a)³⁶⁷], kterou transponuje ZPOJ [§ 3 odst. 1 písm. f)]. Z hlediska komplexního hodnocení právního řádu je tak vhodnější Ehrenzweigův názor odmítnout, protože samostatný předmět plnění řeší rozlišení mezi oběma obligacemi uspokojivěji.

³⁵⁸ Podle § 6 odst. 1 zákona č. 159/1999 Sb. je cestovní kancelář „...*povinna sjednat pojištění záruky pro případ úpadku nebo bankovní záruku pro případ úpadku, na základě kterých vzniká zákazníkovi cestovní kanceláře právo na plnění v případech, kdy cestovní kancelář z důvodu svého úpadku...*“

³⁵⁹ Rozhodnutí BVerwG ze dne 19. května 1987, VersR 1987, 701.

³⁶⁰ Např. rozhodnutí: RGZ 88, 29, 32; BGH VerBAV 1991, 451, 452; BGH VersR 2017, 118 Rn. 12; BVerwG VersR 1987, 701, 702.

³⁶¹ Srov. rozhodnutí VersR 1987, 701, 702 f.

³⁶² V podrobn. srov. SIEG, Karl. *Rechtsgeschäfte mit gekoppeltem Versicherungsschutz*. Karlsruhe: VVW GmbH, 1990.

³⁶³ LOOSCHOLDER, Dirk. § 1. m. č. 6. LANGHEID, Theo, WANDT, Manfred a kol. *Münchener Kommentar zum VVG*. I. Band. 2. Auf. München: C.H.Beck, 2016.

³⁶⁴ „...*wenn die Risikoübernahme selbstständiger Gegenstand des Vertrags und nicht nur Gegenstand einer Nebenverpflichtung ist...*“

³⁶⁵ Rozhodnutí BGH ze dne 29. září 1994, VersR 1995, 344 (345 f.) = NJW 1995, 324.

³⁶⁶ Nařízení ministerstev vnitřních věcí, práv, obchodu a financí z 5. března 1896 číslo 31/1896 ř. z.

³⁶⁷ „*Domovský členský stát vyžaduje, aby každá pojišťovna nebo zajišťovna, která žádá o povolení: pokud jde o pojišťovnu, omezila svůj předmět podnikání na pojišťovací činnosti a operace, které z nich přímo vyplývají, s vyloučením všech jiných obchodních činností...*“ (tučně zvýrazněno autorem)

Pro jeho zohlednění jako základního znaku pojištění hovoří zejména princip hodnotové bezrozpornosti právního řádu. Pokud bychom připustili možnost pojištění jako vedlejších smluvních ujednání, pak by výkon takové podnikatelské činnosti pojišťovnami byl současně protiprávní. Z možnosti provozovat činnost pouze ve vymezeném rozsahu tedy platí, že *a contrario* jsou všechny ostatní činnosti vyloučeny (vč. sjednávání nepojmenovaných nebo smíšených závazků).

Současně to musí platit také (*a maiori ad minus*) pro činnosti, které nemají podnikatelský charakter. Pro odlišné posouzení není zjevně dobrý důvod, protože by bylo založeno pouze na typových znacích podnikání, nikoli na typových znacích smlouvy (§ 420). Veřejné právo tak má zde přímý dopad na charakteristické znaky pojištění. Současně totiž platí, že nikdo jiný, než pojišťovny nemůže podnikatelsky provozovat pojišťovací činnost.

Samostatnost plnění tak může být dobrým kritériem, který nám pomůže určitý výběr závazků zúžit. Problémy s odlišením pojistné smlouvy a záruční smlouvy (*Garantievertrag*) tak mohou přetrvávat a problém se metodou oddělení zcela nevyřeší.

7.3.2. Hromadnost uzavírání

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že pojištění odlišuje od některých jiných závazků znak hromadnosti (konsolidované znění, str. 543): „*O pojištění by se však jednalo při hromadném uzavírání smluv s těmito znaky podnikatelským způsobem, tedy za předpokladu, že by osoba nabízející takovou službu kalkulovala s průměrným rizikem a podle něho stanovovala hodnotu vlastního plnění svým zákazníkům jako průměrný ekvivalent stanovený se zřetelem k jiným smlouvám téhož druhu.*“ Toto zdůvodnění ovšem nijak nevysvětluje, proč například smlouva o důchodu nebo záruční smlouva nemůže být uzavírána hromadným způsobem. V praxi naopak bankami k hromadnému uzavírání záručních smluv dochází, byť nikoli nutně shodného obsahu.

Kromě hromadnosti považuje důvodová zpráva za znak pojištění **podnikatelský charakter**. Tento znak však nelze z ničeho dovodit, protože i pojištění může být provozováno tak, že zisky budou rozděleny mezi pojistníky, ať už slevou na pojistném, anebo připsáním podílu na zisku v rámci rezervotvorného pojištění.

Problémový je také závěr **kalkulace s průměrným rizikem**. Nejen, že tento požadavek nevyplyvá ze soukromého práva, ale mohl by být také v rozporu s právem veřejným. Podle § 59 ZPOJ se pojistné stanoví na základě reálných pojistněmatematických předpokladů a odpovídajících metod jeho výpočtu, přičemž budoucí závazky pojišťovny se rozdělí do rizikové homogenních skupin. Nejde tak o to, aby pojišťovna stanovila průměrné riziko, anebo průměrné pojistné, ale aby jeho výše odpovídala míře rizika na základě statistických výpočtů.

Starší literatura k rozlišení pojistné smlouvy a záruční smlouvy uváděla, že hospodářskou myšlenku pojištění pomocí kolektivní svépomoci vytvořil právní život, tj. pojištění je útvar osob ohrožených stejným pojistným nebezpečím za účelem repartice újmy³⁶⁸ na všechny účastníky v důsledku vzniku nahodilé události, a to buď na principu vzájemnostním (*Gegenseitigkeit*) nebo individuálním za převzetí prémie. Pojistná smlouva tato „*již povahou svou tíhne ku hromadnému uzavírání... nicméně právnicky tu jde o smlouvy jednotlivé*“.³⁶⁹ Rouček³⁷⁰ právě kritérium hromadnosti považoval za dělicí prvek od úplatného rukojemství a od smlouvy o doživotním důchodu.

Také v německé doktríně se za pojišťovací činnost považuje hromadné hodnocení rizik podle tzv. *Unternehmerstheorie*,³⁷¹ zatímco pro banky je údajně příznačná jejich individualizace. Znak

³⁶⁸ ROUČEK, František. *Česko-slovenské právo obchodní II. Část zvláštní A (Právo kupecké a obchodní)*. Praha: V. Linhart, 1939, str. 667.

³⁶⁹ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. K reformě soukromého práva pojišťovacího. *Právník*, 1906, roč. 45, č. 1, str. 3.

³⁷⁰ ROUČEK, František. *Česko-slovenské právo obchodní II. Část zvláštní A (Právo kupecké a obchodní)*. Praha: V. Linhart, 1939, str. 675.

³⁷¹ Srov. DREHER, Meinrad. *Die Versicherung als Rechtsprodukt: die Privatversicherung und ihre rechtliche Gestaltung*. Mohr Siebeck, 1991, str. 34.

hromadnosti uzavírání smluv se ovšem velmi blíží znaku soustavnosti, který je jednou z podmínek výkonu podnikatelské činnosti. Hromadnost ve smyslu soukromého práva má poněkud jiný obsah než v právu veřejném. V soukromém právu se jím má na mysli spíše možnost hodnocení (pojistného) rizika na základě zákona velkých čísel, nežli vymezení předmětu podnikání (činnosti).

Např. BGH stále vychází z předpokladu hromadnosti, která jako základní požadavek chybí, pokud se týká malého, omezeného počtu subjektů nebo „jediné pojistné smlouvy“. V případě náhrady škody obcím (§ 3 odst. 1 č. 4 německého VAG) jsou naopak všechny podmínky splněny (podle rozhodnutí BGH VersR 1968, 138). Pro takové rozlišování však není zřejmě dobrý důvod. **Pokud existuje alespoň jedna možnost uzavřít jedinou pojistnou smlouvu, pak musíme znak hromadnosti zcela odmítnout.**³⁷² Pokud by tomu tak bylo, vznikla by otázka, jaké by mělo soukromoprávní důsledky, pokud by byla uzavřena jen jediná pojistná smlouva. Odpověď by byla jednoduchá. Žádné. Taková smlouva by byla platná.

7.3.3. Veřejnoprávní postavení

Někdy se rozdíl mezi pojištěním a záruční smlouvou posuzuje podle toho, v jakém veřejnoprávním postavení se nachází protistrana. Je-li v postavení smluvní strany banka, jedná se o bankovní záruku; je-li přítomna pojišťovna, jedná se o pojištění. Toto dělicí kritérium není právně-metodologicky správné, neboť veřejnoprávní postavení nebrání pojišťovně uzavřít záruční smlouvu, stejně tak banka může z hlediska smluvní autonomie uzavřít pojistnou smlouvu.

Hromadnost uzavírání smluv a veřejnoprávní postavení smluvní strany by mohlo posloužit jako doplňkový test ve složitých případech. Vycházíme totiž z předpokladu, že poctivě jednáající smluvní strana vstupující do smluvního vztahu s pojišťovnou má úmysl uzavřít pojistnou smlouvu (důvodné očekávání) a to tím více, jestliže pojišťovací licence je omezená pouze na pojistné smlouvy.

To samo o sobě nestačí, protože pojišťovna se přesto může dopouštět neoprávněného podnikání. Nedostatek veřejného oprávnění k činnosti nezpůsobuje neplatnost smlouvy, ledaže se strana dovolá omylu (§ 5 odst. 2, § 583 a násl.). Porušení vztahu důvěry může mít proto i jiné soukromoprávní následky. Kromě neplatnosti smluv to může být důvodem i pro odstoupení od smlouvy či vzniku nároku na náhradu újmy (§ 2913).

7.3.4. Hospodářský účel

Existuje také názor, že ochrana proti újmám plynoucím z nahodilostí je zdravou intencí pojištění na rozdíl od sázky a hry, a **repartiční intencí** liší se pojištění také od garance a doživotního důchodu.³⁷³ Tento závěr ovšem nevysvětluje, proč by i záruční smlouvou nemohly strany sledovat náhradu újmy, podobně jako u slibu odškodnění (§ 2890 a násl.). Hospodářský účel může být totožný, ačkoli finanční záruku lze samostatně převádět.

U doživotního důchodu (§ 2701 a násl.) sice o náhradu újmy nejde, ale tak tomu není ani u životního pojištění pro případ dožití (§ 2833), resp. u všech obnosových pojištění (§ 2821 a násl.). Rozdíl i zde by bylo možné spatřovat patrně v určité pojišťovací metodě (pojistně-technický základ) spočívající ve způsobu ohodnocení pojistného rizika, tj. jakým způsobem se přistupuje k případnému vyžádání informací (§ 2788) a jaké jsou následky změny okolností

³⁷² Soukromé právo nepředepisuje, jakým způsobem má pojistitel zajistit vlastní pojistnou kapacitu, ale může pro to využít všechny dovolené techniky snižování rizik, ať se jedná o soupojištění na horizontální úrovni (§ 2817, zajištění na vertikální úrovni, finitní zajištění, uzavření smlouvy se speciální zajišťovací jednotkou aj.

³⁷³ HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. K reformě soukromého práva pojišťovacího. *Právník*, 1906, roč. 45, č. 1, str. 3, pozn. pod čarou.

týkající se rizika (§ 2790 a násl.),³⁷⁴ a také v úmyslu smluvních stran projeveném ve způsobu stanovení úplaty. Nestačí tedy, že pojistitel skutečně používá pojišťovací metody, ale že tyto metody zahrnuje i projev vůle smluvních stran (např. možnost jejího využití).

Dřívější pojem ručení (*Haftung*) jako synonymum pro závazek pojistitele se liší od pojmu nesení pojistného nebezpečí (*Gefahrstragung*). Přesto jsou v některých situacích používány jako synonyma. Ručení je někdy také spojováno s pojmem odpovědnosti (*Verantwortung*).³⁷⁵ Podle doktríny *Schuld und Haftung* je ručení jměním součástí každé obligace. Dluh implikuje ručení a ručení implikuje dluh.³⁷⁶ Normativisté však ručení později nespojovali s povinností toho, kdo ručí, ale třetí osoby – ručení za někoho.³⁷⁷ Například šlo o objektivní odpovědnost provozovatele vozidla za škodu způsobenou řidičem. Ten, kdo ručí za cizí dluh, je sice zavázaný, ale není odpovědný.³⁷⁸

Můžeme tedy uzavřít, že hospodářský účel není spolehlivé rozlišující kritérium. Především motiv jedné strany může směřovat k zajištění určitých rizik a tento znak může spolehlivě naplnit jak pojistná smlouva, tak záruční smlouva.

7.3.5. Plnění bez ohledu na zavinění

Určitým vodítkem by mohlo být, zda subjektivní zájem může mít vliv na rozlišení pojistné smlouvy od smlouvy záruční. V tomto duchu jde například o tzv. subjektivní vyloučení rizik (§ 2799), když právo na plnění nevznikne osobě, která škodní událost úmyslně způsobila.

V obecné rovině lze také rozlišovat smlouvy ve prospěch třetí (§ 1767 a § 1768) a smlouvu o plnění třetí osoby (§ 1769), resp. smlouvu k tíži třetí osoby. V prvním případě se dohodne stipulant s promisantem, že bude plněno třetí osobě (typicky pojistná smlouva), zatímco v druhém případě slibuje jedna strana druhé, že třetí osoba bude plnit. Z této smlouvy se nenabývají práva přímo vůči třetímu, pokud se k tomu třetí výslovně nezaváže.

U záruční smlouvy se smluvní strana nezavazuje pouze přimluvit, ale prostě ručí za to, že třetí bude plnit (tzv. přípověď výsledku). Ručitel tedy ručí za výsledek a musí bez ohledu na zavinění hradit plnou náhradu, pokud třetí neplnil stipulantovi.

Toto rozlišení také není úplně spolehlivé, neboť ustanovení § 2799 je dispozitivní, jak plyne u dovětky: „...*vzniká právo na pojistné plnění jen tehdy, bylo-li to výslovně ujednáno, anebo stanoví-li tak tento nebo jiný zákon.*“ V pojistné smlouvě lze dohodnout plnění i v případě úmyslně způsobených pojistných událostí. Příkladem plnění za úmyslně způsobené pojistné události je pojištění odpovědnosti z provozu vozidla z důvodu potřeby vyšší ochrany poškozených.

7.3.6. Ochrana beneficenta vs. pojistníka

Pro rozlišení pojistné smlouvy a záruční smlouvy může mít význam, které zájmy jsou více chráněny, tj. zda chrání více postavení dlužníka, anebo věřitele. Záruční smlouva je totiž zcela odpoutána od valutového i krycího vztahu, takže zde neplatí ani akcesorita, ani subsidiarita. Beneficient by tak neměl být rušen v jeho právu na plnění ze záruční smlouvy a vystavitel záruky by neměl mít námitky vůči beneficentovi z krycího ani valutového vztahu.

Oprávněná osoba (beneficient) může být v pojištění zatížena chybami v kauzálním vztahu mezi pojistitelem a pojistníkem, které se projeví ve vzniku či výši nároku na pojistné plnění (např.

³⁷⁴ Aby se jednalo o pojmový znak, musí být tento moment obsažen ve smluvním konsenzu, jak správně poukazuje Hermann-Otavský in HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1921, str. 65.

³⁷⁵ Srov. JANEČEK, Václav. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha : Wolters Kluwer, 2017, str. 51 – 54.

³⁷⁶ Tamtéž, str. 71 a násl.

³⁷⁷ Tamtéž, str. 78.

³⁷⁸ Tamtéž, str. 147.

§ 2800 a § 2809, příp. § 2793). Tyto ochranné (vedlejší) povinnosti se často rozšiřují nejen na pomocníky pojistníka, ale také na pojištěného.

V pojistné smlouvě porušení povinností pojistníka nebo pojištěného může být na újmu příjemce plnění, ať už pojistná událost byla způsobena úmyslně (např. § 2799, § 2837), stanoveno nižší pojistné (§ 2800 odst. 1, § 2834 odst. 1, § 2854), případně sděleny nesprávné informace pojistiteli, nebo byla porušena notifikační či jiná ochranná povinnost pojistitele (např. § 2788, § 2793, § 2808 odst. 1, § 2809, § 2835). Pouze v povinném pojištění nalezneme určitá ochranná ustanovení týkající se příjemce plnění (§ 2779, § 2800). Tyto výjimky jsou stanoveny ve veřejném zájmu, pokud právní předpis stanoví někomu povinnost uzavřít pojistnou smlouvu. Jako nejvíce vhodné rozlišení se tedy jeví **upřednostnění ochranyhodného zájmu konkrétní osoby v rámci obligace**.

V pojištění je ochranyhodný zájem především pojistníka, ke kterému se vztahují ochranné (vedlejší) povinnosti (např. podle § 2789, a dále § 77 a 78 ZDPZ). U záruční smlouvy je naproti tomu nutné upřednostnit zájem beneficenta. Jakékoli vady v kauzálním vztahu stran záruční smlouvy (v krycím vztahu) by totiž neměly být na újmu beneficentovi (ve vztahu plnění), pokud jde o trojstranný vztah, ale vypořádání by se mělo dít jen v krycím vztahu (např. uplatněním postihu). To je právě podstatou záruky, že beneficent nebude ve svém právu rušen (§ 2035 odst. 2, § 2039 odst. 2).

7.3.7. Rozdělení insolvenčního rizika

Ochranyhodný zájem pojistníka může mít také význam v otázce rozdělení insolvenčního rizika. Jako příklad lze uvést právo na přednostní uspokojení pohledávky pojistníka v příčinně pojištěné věci (např. zaplacené pojistné) a to i před exekucními nebo insolvenčními věřiteli pojištěného (oprávněné osoby). K tomu srov. např. § 70 ZPS 1934, § 46 odst. 2 vč. § 86 odst. 1 věta druhá německého VVG (tzv. *Befriedigungsvorrecht*), § 77 vč. § 67 odst. 1 věta druhá rakouského VVG.

Tento přednostní nárok pojistníka v povinném pojištění může výjimečně prolomit přímý nárok poškozeného (§ 2861 odst. 2). V případě insolvence pojistníka přiznává švýcarské právo nároky z pojistné smlouvy do jeho konkurzní podstaty (§ 55 švýcarského VVG). Vzhledem k tomu, že české právo přednostní právo pojistníka výslovně neupravuje, nelze k tomuto kritériu aktuálně přihlížet, ale je mimořádně inspirativní pro podpoření předchozího výkladu.

7.3.8. Zvláštní výhrada změny okolností pro případ změny pojistného rizika

Pojištění není založeno pouze na ochranyhodném zájmu jedné strany (pojistného zájmu pojistníka), ale za podmínek stanovených zákonem je možné učinit výjimku ze zásadní nezměnitelnosti (§ 2757) obsahu odvážné smlouvy po jejím uzavření (§ 2790 a násl.). Tento znak nenalezneme u záruční smlouvy, smlouvy u důchodu apod. Na druhou stranu, pokud pojistná smlouva nekryje biometrická rizika (např. pouze riziko dlouhověkosti při dožití), pak musíme zkoumat naplnění dalších znaků. V pojištění osob je zohlednění změny rizika možné pouze v omezené míře (§ 2795).

Změna okolností v každém případě umožňuje stanovovat pojistné v reálném čase podle míry expozice daným rizikům. Například krytí z cestovního pojištění je možné aktivovat pouze po dobu, ve které se pojištěný pohybuje na své cestě (pracovní, turistické), která je předmětem krytí, přičemž možné je zohlednit také kolísání možnosti rizika úrazu při pohybu na sjezdovce. Někdy se hovoří o tzv. *instant* nebo *push cover*. Vzhledem k tomu, že **ostatní odvážné závazky tuto možnost neobsahují, mohla by být jedním z kritérií, pomocí kterých lze odlišit pojištění od jiných odvážných závazků**.

7.4. Role pojistného zájmu jako rozlišujícího kritéria

Z výše naznačené analýzy vyplývá, že odlišení pojištění od jiných závazků může být velmi složité. Pokud bychom se nyní měli pokusit obhájit existenci pojistného zájmu jako pojmového znaku pojištění, vypadala by obhajoba následovně.

Z definice hlavních vzájemných povinností pojistníka (platit pojistné) a pojistitele (poskytnout pojistné plnění v případě pojistné události) podle § 2758 odst. 1 nelze dovodit, jak závazek z pojištění musí vypadat, příp. jak zjistit, že došlo ke sjednání pojistné smlouvy a nikoli jiného pojmenovaného nebo nepojmenovaného závazku.

Z právní úpravy můžeme dovodit některá pomocná kritéria, jako je samostatnost plnění (samostatný předmět pojistné smlouvy), ke spolehlivému odlišení to však nestačí. Určitým způsobem si můžeme pomoci tzv. teorií pojistného plánu, která nám však nedovoluje spolehlivě rozlišit pojistnou smlouvu od záruční smlouvy. Určitým odlišujícím prvkem může být ochranyhodné postavení beneficianta v záruční smlouvě oproti ochranyhodnému postavení pojistníka ve smlouvě pojistné.

Odlišné může být rovněž postavení pojistitele, jako dlužníka závazku oproti garantovi. Jestliže garant sjedná odvážný závazek obsahově totožný s pojistnou smlouvou, pak je pro něj změna okolností po uzavření garanční smlouvy defaultně vyloučena (§ 2757). Vzhledem ke smluvní volnosti by mohl být tento požadavek smluvně vyloučen, protože se nejedná o kogentní pravidlo, ale spíše charakteristický znak odvážné smlouvy.

Pokud bychom se na celý problém měli podívat z horizontu pojistného zájmu a jeho prvků, pak důraz na pojistníka a jeho zájmy v zásadě odpovídá závěru, ke kterému jsme dospěli při zkoumání rozdílu v postavení pojistníka a beneficianta (sub-kapitola 7.3.6.).

Hospodářským účelem pojištění je zajištění rizika pojistníka bez ohledu na to, zda jde o jeho vlastní zájmy nebo zájmy cizí (srov. kapitolu 6) a tento motiv je současně v souladu s teorií plánování rizik (sub-kapitola 3.7.). Identifikace pojistníkovy zájmu a zjišťování jeho požadavků a potřeb, je povinnou náležitostí, která předchází každému procesu sjednání pojistné smlouvy i její podstatné změny (§ 77 a 78 ZDPZ). U jiných závazků by toto zkoumání muselo být jen volitelným prvkem.

Vznik a pokračování pojištění závisí na skutečné existenci a trvání pojistného zájmu (srov. kapitolu 4). Vznik a trvání žádného jiného závazku není podmíněno tím, že určitá osoba má současně objektivní vztah k určité hodnotě a zároveň subjektivní zaměření, že si určitou událost nepřejí.

Zvýšení pojistného rizika (§ 2790 a násl.) podle sub-kapitoly 7.3.8. může také znamenat, že se subjektivní zájem zvýšil jako jeho protipól zrcadlící zájme druhé strany (např. zvýšila se pravděpodobnost vzniku pojistné události) a pojistník si vznik pojistné události stále nepřejí.

Pojistný zájem navíc dokáže lépe rozlišit pojištění od garance v trojstranných vztazích, takže bychom ani nemuseli použít kritérium samostatnosti plnění (sub-kapitola 7.3.1.). Ve dvoustranných vztazích pozice smluvní strany splývá s pozicí beneficianta.

Porovnáme-li situaci, kdy na pojistný zájem nahlížíme pouze jako na podmínku vzniku a trvání pojištění, a situaci, kdy pojistný zájem používáme jako pojmový znak pojistné smlouvy, pak druhý případ (**pojistný zájem jako pojmový znak**) řeší problémy s rozlišením pojištění od jiných závazků mnohem uspokojivěji.

7.5. Shrnutí kapitoly „Rozlišení mezi pojištěním a jinými závazky“

Z pouhého odlišení pojištění od sázky nemůžeme spolehlivě uzavřít, že pojistný zájem je podstatný prvek a pojmový znak pojistné smlouvy. Analýza se zaměřila kromě pojistného zájmu na jiná kritéria nebo použití teorie pojistného plánu. Například samostatnost plnění může být dobrým kritériem, který nám pomůže určitý výběr závazků zúžit. Problémy s odlišením pojistné

smlouvy a záruční smlouvy však mohou přetrvávat a problém se metodou oddělení (*unbundling*) zcela nevyřeší.

Autor se současně nepřiklání k požadavku na hromadnost nabízení pojistných smluv jako pojmového znaku pojištění, stejně tak podnikatelský způsob, ani kalkulace s průměrným rizikem, jak uvádí (podle autora nesprávně) důvodová zpráva. Pokud existuje alespoň jedna možnost uzavřít jedinou pojistnou smlouvu, pak musíme znak hromadnosti jako rozlišující kritérium zcela odmítnout. Veřejnoprávní postavení pojišťovny může mít spíš význam z hlediska důvodného očekávání poctivě jednající strany, že uzavírá pojistnou smlouvu, z hlediska obsahu však může jít o záruční smlouvu. Nezáleží na tom, jak strany smlouvu nazvou a nedostatek veřejnoprávního oprávnění není překážkou platnosti pojistné smlouvy.

Jako nejvíce vhodné rozlišení mezi záruční smlouvou a pojistnou smlouvou, pomineme-li pojem pojistného zájmu, se jeví upřednostnění ochranyhodného zájmu konkrétní osoby v rámci obligace, a to buď beneficianta v záruční smlouvě, anebo pojistníka v pojistné smlouvě.

Z analýzy také vyplynulo, že hospodářský účel není spolehlivé rozlišující kritérium závazku pojištění od jiných. Především motiv jedné strany může směřovat k zajištění určitých rizik a tento znak může spolehlivě naplnit jak pojistná smlouva, tak záruční smlouva, případně jiné vztahy.

Zajímavým momentem je zjištění, že ostatní odvážné závazky narozdíl od pojistné smlouvy defaultně možnost změny okolností v závislosti na měnícím se riziku neobsahují. Mohlo by to být jedním z kritérií, pomocí kterých lze odlišit pojištění od jiných odvážných závazků. Změna okolností u nich je totiž výslovně vyloučena (§ 2757). Problémem univerzální platnosti této teze však je, že to lze uplatnit pouze na pojmově závazky, které spadají do kategorie odvážných smluv, a nelze je použít na ty, kde lze uplatnění změny okolností sjednat v rámci smluvní autonomie.

Porovnáme-li situaci, kdy na pojistný zájem nahlížíme pouze jako na podmínku vzniku a trvání pojištění, a situaci, kdy pojistný zájem používáme jako pojmový znak pojistné smlouvy, pak druhý případ (pojistný zájem jako pojmový znak pojistné smlouvy) řeší problémy s rozlišením pojištění od jiných závazků mnohem uspokojivěji než první varianta.

8. Přenositelnost zájmu

V této kapitole bude zkoumána možnost přenositelnosti pojistného zájmu z různých úhlů pohledu v návaznosti na předchozí kapitoly, zejména pak s ohledem na možnost zániku pojištění či jeho pokračování. Předmětem analýzy bude přenositelnost pojištěného zájmu (tj. toho, který byl pojištěn), přenositelnost pojistné smlouvy, a dále přenositelnost dispozičních (kreačních) oprávnění pojistníka v pojištění cizího zájmu.

S přechodem nebo převodem práv a povinností souvisí také otázka vstupu do řízení na místo původního účastníka řízení. Pokud např. někdo vstupuje do práv oprávněného v exekuci, musí přijmout stav (exekučního) řízení, jaký tu je v době, kdy do řízení vstupuje.

Význam přenositelnosti pojistného zájmu může spočívat v zajištění vyšší efektivnosti, když určité osoby by nemusely být frustrovány předčasnou ztrátou pojistné ochrany, usnadnění obchodního styku a rozvoj dalšího obchodu (v současné době se obchoduje zpravidla jen s pohledávkami týkající se nároku poškozeného u povinného ručení), a případnou možností vytvoření tzv. sekundárních trhů s pojištěním, které u nás dosud nevznikly (např. *viatical settlements*). S tímto tématem okrajově souvisí otázka snadnější změny pojistitele.

8.1. Přenositelnost pojištěného zájmu

Pro přenositelnost pojištěného zájmu mohou hrát roli aspekty, které byly vymezeny v předcházejících kapitolách. Pokud máme dostatečně identifikovaný pojištěný zájem a známe podmínky týkající se převodu nebo přechodu, pak bychom měli být schopni určit zánik pojištění, případně pokračování pojistné ochrany.

Důsledné dodržování teorie objektivního a subjektivního zájmu by se pak mělo projevit následovně. Vzhledem k tomu, že subjektivní zájem (v obnosovém pojištění) je spojen s konkrétním nositelem zájmu, nemusel by zde být zvláštní důvod, proč by pojistná ochrana měla defaultně pokračovat. Jiné osoby zde nemusí mít podobný vnořený zájem (např. zájem zaměstnavatele pojistit klíčového zaměstnance). Mohou však existovat určité výjimky v případě pojištění majetku, kde například může být na „předmětu“ muzejní hodnoty zájem další osoby, která s takovým předmětem oprávněně nakládá.

V pojištění škodovém, které má za účel vyrovnání úbytku majetku, může být zvláštní důvod v pokračování pojistné ochrany, protože aktiva i pasiva mohou přecházet na třetí osoby. Zájem na pokračování pojistné ochrany by tu měl být silnější. Tato hypotéza by měla být potvrzena nebo vyvrácena.

8.1.1. Škodové pojištění

Nejdříve si vymezíme možnost přenositelnosti pojištěného zájmu ve škodovém pojištění. V pojištění aktiv může jít o převod nebo přechod konkrétní věci, souboru věcí nebo majetku jako celku. V pojištění pasiv může jít také o převod nebo přechod konkrétního pasiva, souboru pasiv, anebo majetku jako celku. Rozlišit bychom měli jednotlivé konstelace jako je pojištění vlastního zájmu, pojištění cizího zájmu a kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu.

A. Pojištění aktiv – změna vlastnictví

aa. Pojištění vlastního zájmu

Podle § 2812: „*Nebylo-li výslovně ujednáno, že pojištění změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví pojištěného majetku nezaniká, zanikne pojištění dnem oznámení této změny pojistiteli.*“ Pojištění zásadně nemá věcněprávní účinky. Vznik a existence pojištění majetku primárně nepodmiňuje institut vlastnictví, ale existence pojistného zájmu. Přestože pojištění majetku není vázáno na subjektivní

vlastnické právo, zákon podpůrně stanoví, že bez odchylné dohody zanikne pojištění majetku dnem oznámení změny vlastníka pojištěného majetku pojistiteli.

Pokud by pokračování pojištění bylo možné, pak by pojištění vlastního zájmu změnilo buď na kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu (např. vlastník bytu by se stal nájemcem),³⁷⁹ anebo na pojištění cizího zájmu (např. prodávající by neměl k věci žádný vnořený zájem ani v podobě zájmu na zaplacení kupní ceny). V tomto druhém případě by pokračování pojištění mohlo být pochybné kvůli chybějícímu pověření ke správě pojištění novým vlastníkem. Pojištění by tak mohlo zaniknout podle § 2765: „*Zanikne-li pojistný zájem za trvání pojištění, zanikne i pojištění; pojistitel má však právo na pojistné až do doby, kdy se o zániku pojistného zájmu dozvěděl.*“ Tento výsledek je v zásadě koherentním řešením s § 2812.

a.b. Pojištění cizího zájmu

Podobný způsobem můžeme postupovat v pojištění cizího zájmu. Pozoruhodné zde je, že defaultní pravidlo podle § 2812 nemusí vždy dávat rozumný smysl, protože pojistník jako správce rizik může mít povinnost dodržovat pokyny nového vlastníka, a co víc, může být jako správce majetku zároveň oprávněn pojistit spravovaný majetek na náklady beneficianta proti běžným rizikům (§ 1427 odst. 1).

Problém by mohl nastat, pokud by v pojistné smlouvě nebylo vyjasněno, zda při změně vlastnictví má pojištění pokračovat, a po této změně by nastala pojistná událost. Podle § 2812 by pojištění mělo zanikat, jakmile se o změně vlastnictví pojistitele dozvěděl.³⁸⁰ Pravidlo § 1427 odst. 1 by také mohlo znamenat, že „oprávnění pojistit“ neznamená jen uzavřít pojistnou smlouvu, ale možnost neukončit ji. Fakticky to spíše znamená, že pokračování pojištění je zcela závislé na tom, zda se pojistitel o změně vlastnictví dozví. V tomto případě by tedy soud musel posuzovat, zda vznikl nárok na pojistné plnění, anebo nikoli.

Pokud by došlo k pokračování pojištění i po změně vlastnického práva, povaha pojištění by se neměnila (zůstala by v režimu pojištění cizího zájmu), ale změnil by se jen nositel pojištěného zájmu. Zánik pojištění by vedle oznámení změny vlastnictví pojistiteli mohlo způsobit také oznámení pojistníka o zániku jeho zájmu (§ 2765), v důsledku zániku jeho pověření, když nemá povinnost udržovat pro jiného pojistnou ochranu.

a.c. Kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu

Třetím případem je převod majetku v kombinovaném pojištění vlastního a cizího zájmu, které by se mohlo změnit na pojištění vlastního zájmu (např. nájemce jako pojistník nabývá vlastnické právo k předmětu užívání), anebo na pojištění cizího zájmu. V prvním případě lze identifikovat předpokládaný zájem na pokračování pojistné ochrany, zatímco v druhém případě by další trvání mohlo být pochybné. Tuto pochybnost může odstranit pojistník právě tím, oznámí zánik zájmu pojistiteli podle § 2765.

Historické srovnání a shrnutí:

Současné nastavení právní úpravy u převodu majetku v pojištění škodovém nečiní zásadní výkladové potíže, než tomu bylo u přechozích právních úprav. Poprvé otázku související se změnou vlastnictví řešil § 64 odst. 1 ZPS 1934, podle kterého při zcizení pojistníkem pojištěné nemovité věci, přecházela práva a povinnosti z pojistné smlouvy na nabyvatele.³⁸¹ To by dnes

³⁷⁹ Důsledkem této transakce pak je, že pojistníkův zájem se stává spolupojištěn a vůči této osobě by nevzniklo právo pojistitele na regres podle § 2820.

³⁸⁰ Změnu vlastnického práva může oznámit pojistiteli i kupující.

³⁸¹ „*Zcizí-li pojistník pojištěnou nemovitou věc, přecházejí práva a povinnosti z pojistné smlouvy na nabyvatele.*“

mohlo m.j. znamenat, že by pozice pojistníka ze správce majetku (rizik) přešla na nového nabyvatele věci. Takové řešení nemusí odpovídat účelu správy cizího majetku, a proto současné řešení ponechává (velmi správně) řešení na smluvních stranách.

Pro **movité věci** platila jiná pravidla. Podle § 67 ZPS 1934: „*Při zcizení pojištěné movité věci zaniká pojistný poměr, jakmile věc vyjde z rukou zcizitele. Pojistiteli náleží prémie až do konce pojistného období, v němž se o tom dověděl.*“ Význam movitých věcí tehdy býval nižší, takže se nepokládalo za nutné, aby pojistná ochrana přecházela na nového nabyvatele. Vyjití z držby totiž pravidelně znamenalo opuštění bezpečnostní schránky, která z pohledu pojistitele znamenala změnu pojistného rizika. Takové riziko totiž mohlo být hodnoceno i z hlediska povahových vlastností nabyvatele z hlediska péče, kterou věnuje správě vlastních věcí. Připomeňme jen, že zánik pojištění se spojoval se **skutečnou změnou bezpečnostní situace** (držbou věci), nikoli s formální změnou vlastnického práva. V současných podmínkách by to znamenalo, že by pojištění muselo zaniknout pokaždé, když se změní provozovatel vozidla, což by dramaticky zvýšilo transakční (zejména akviziční) náklady na uzavření nové pojistné smlouvy.

Výrazné zjednodušení řešení situace změny vlastnického práva přinesl § 367 OZ 1964, který pouze uváděl, že: „*Změnou v osobě vlastníka pojištěné věci pojištění zanikne, nestanoví-li pojistné podmínky, že přechází na nabyvatele věci.*“ Řešení této otázky bylo přenecháno pojistným podmínkám vydávaným Ministerstvem financí, tedy pod přímou státní kontrolou. Ty pouze stanovily, že pokračování pojištění je podmíněné zaplacením pojistného za předchozí období. Původní smysl zachování pojistné ochrany pro nabyvatele se tak vytratil, a ten byl zcela odkázán na chování převodce, zda zaplatí pojistné.

§ 812 OZ 1991 obsahoval toto znění: „*Změnou v osobě vlastníka pojištěné věci pojištění zanikne, nestanoví-li pojistné podmínky jinak.*“ O pokračování nebo zániku pojištění napříště rozhodovaly smluvní strany. Především pak pojistitel měl možnost vymezit v pojistných podmínkách, jaký je další osud pojištění v případě změny vlastnického práva. Tento stav však přinesl mnoho výkladových problémů, protože zachování pojistné ochrany bez výslovného právního základu mohlo znamenat založení práv nebo povinností bez souhlasu dotčené osoby, což odporuje smluvní svobodě. Kromě toho nebylo jasné, v jakém okamžiku k zániku pojištění nemovitosti dochází, tj. zda zpětně ke dni nabytí vlastnického práva, nebo až ke dni nabytí právní moci rozhodnutí o povolení vkladu do katastru nemovitostí.

Tohoto problému si také všimli autoři ZPS 2004, kteří stanovili zvláštní pravidla.³⁸² Podmínky a způsob přechodu práv a povinností měla upravit detailně pojistná smlouva. Nutno podotknout, že tento stav nepřispěl k uspokojivému řešení situace, ale spíše k jeho nepřehlednosti. Otázkou zachování pojistné ochrany si tak nikdo nebyl jist, pokud důkladně neznal pojistné podmínky.

Můžeme tak uzavřít, že současné řešení změny vlastnictví v pojištění majetku je zcela v pořádku, protože zákon stranám nenutí určité řešení, ale dává se větší průchod autonomii vůle zohledňující vlastní plány pojistníka, a zároveň to nepředstavuje ani překážku změny z individuálního pojištění do skupinového, anebo naopak (např. u leasingových smluv, vedle kterých je uzavřeno skupinové pojištění majetku).

B. Pojištění pasiv – změna vlastnictví

³⁸² „(1) Nebylo-li dohodnuto jinak, soukromé pojištění, které se vztahuje k majetku, zaniká dnem, kdy došlo ke změně vlastnictví nebo spoluvlastnictví tohoto majetku.

(2) Nabyvá-li se vlastnictví nebo spoluvlastnictví k nemovitému majetku vkladem do katastru nemovitostí, soukromé pojištění zaniká dnem nabytí právní moci rozhodnutí o povolení vkladu vlastnického práva nového vlastníka nebo spoluvlastníka do katastru nemovitostí.

(3) Pokud bylo v pojistné smlouvě dohodnuto, že soukromé pojištění, které se vztahuje k majetku, nezaniká změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví tohoto majetku, ke kterému došlo v době trvání soukromého pojištění, musí pojistná smlouva současně stanovit, za jakých podmínek soukromé pojištění dále trvá, a upravit způsob přechodu práv a povinností ze soukromého pojištění. Nejsou-li tyto podmínky v pojistné smlouvě stanoveny, změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví pojištěného majetku soukromé pojištění zaniká.“

ba. Pojištění vlastního zájmu

V pojištění vlastního zájmu může otázka přenositelnosti pojistného zájmu vznikat u odpovědnosti, která přechází na právního nástupce, která spočívá v **pojištění věci** anebo **pojištění provozu**. Pravidlo týkající se otázky změny vlastnictví v pojištění odpovědnosti je obsaženo v § 2867: „*Souvisí-li pojištění s vlastnickým právem a nebylo-li výslovně ujednáno, že pojištění změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví nezaniká, zanikne pojištění dnem oznámení této změny pojistiteli.*“

Dojde-li současně k zániku pojistného zájmu a k zániku pojistného nebezpečí (§ 2810), pak zpravidla dojde k jejich zániku ve stejný časový okamžik (zejména tam, kde zájem a nebezpečí spolu úzce souvisí).³⁸³ Není-li nebezpečí, pak pojistná ochrana bývá zbytečná.

Z přenositelnosti zájmu jsou vyloučena ta rizika, která jsou vázána pouze na osobní vlastnosti určitého člověka jako je tvůrčí činnost autora. Jako důvod zániku pojištění se například uvádí smrt advokáta v pojištění jeho osobní profesní odpovědnosti, která nemůže přejít na právního nástupce.³⁸⁴ Vzhledem k tomu, že výkon určité profese je vázán na splnění určitých předpokladů, nepřechází smrtí advokáta na dědice možnost pokračovat v činnosti advokacie.

Něco jiného platí v případě pojištění provozu, který je způsobilý přejít na dědice. Riziko odpovědnosti plynoucí z provozní činnosti trvá i po smrti vlastníka, nedošlo-li také k ukončení provozu nebo znemožnění provozu.³⁸⁵ Vznik pojistné události sám o sobě nemusí být okolností, která má za následek zánik rizika odpovědnosti, resp. nebezpečí pro své okolí.³⁸⁶

Mění-li se vlastnické právo k určité věci, a pokračuje-li pojistná ochrana, pak se pojištění vlastního zájmu (právního předchůdce) mění na pojištění cizího zájmu nabyvatele.

bb. Pojištění cizího zájmu

V pojištění cizího zájmu platí také pravidlo § 2867. Pokud by došlo k pokračování pojištění i po změně vlastnického práva, povaha pojištění by se neměnila (zůstala by v režimu pojištění cizího zájmu), ale změnil by se jen nositel pojištění zájmu. Platí zde obdobně závěry uvedené v pojištění majetku.

bc. Kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu

Tato konstelace v pojištění odpovědnosti je spíše výjimkou. Například pokud vlastník vozidla má povinnost jej pojistit a sám není provozovatelem, ani řidičem, takže mu přímo nehrozí riziko odpovědnosti. Jako vlastník však může být v pozici čekatela, který by se někdy mohl fakticky stát provozovatelem. Nejde o kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu,

³⁸³ Srov. rozhodnutí NS ČSR ze dne 4. března 1933, sp. zn. Rv I 2251/31 (Vážný č. 12.421): „*Zánik zájmu na odpovědnostním pojištění silostroje nenastává tím, že pojistník dal silostroj do úschovy třetí osobě a byl zproštěn povinnosti platit silniční daň, ježto mu tím nebyla odňata možnost použití silostroje. Pojistný zájem spočívá v objektivním nebezpečí, že provozem silostroje může povstati takový nebezpečenský stav, jenž jest způsobilý přivoditi pojistnou příhodu.*“ (tučně zvýrazněno autorem)

³⁸⁴ HORN, Josef. *Pojistné právo*, str. 539.

³⁸⁵ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 8. června 1938, sp. zn. Rv I 2452/37 (Vážný č. 16.972): „*Co se týká zániku zájmu na pojištění, jest uvést, že žalovaný vozidlo z provozu odblásl, certifikát a osvědčení uložil u důchodkového úřadu, takže tím znemožnil provoz vozidla. Podle § 69 zák. č. 77/1935 Sb. z. a n. může býti vozidlo zajištěno, tedy není to výslovně předepsáno a proto stačí odblášení u příslušného úřadu. Mýlné jest odvolatelčino tvrzení, že by se uložením vozidla v garáži mohla státi nehoda a nastati tedy povinnost ručení pojišťovny, neboť jen provozem silostroje může nastati nebezpečný stav, jenž je s to, aby přivodil pojistnou příhodu. Jen objektivní nemožností způsobiti takový stav odpadá zájem na pojištění (rozh. č. 12421 Sb. n. s.). Takovou objektivní nemožností bylo zajiště, že po opatření žalovaného nebylo možno užívati vozidla.*“ (tučně zvýrazněno autorem)

³⁸⁶ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 28. ledna 1937, sp. zn. Rv I 565/35 (Vážný č. 15.769): „*Při odpovědnostním pojištění nepřestává zájem na pojištění dostavením se pojistné příhody, pokud jím není vyčerpána pojistná hodnota a pojistná doba.*“ (tučně zvýrazněno autorem)

protože pojistník má jen zákonné pověření uzavřít pojistnou smlouvu, ale spíše by mohlo jít o kombinované pojištění vlastního budoucího zájmu a cizího (aktuálního) zájmu. Zvláštní zákon přenechává řešení této situace při změně vlastnictví projevu vůle konkrétnímu okruhu osob (§ 12 odst. 1 písm. a) ZPOV).³⁸⁷

Častější bude spíše případ, že půjde o pojištění vlastního zájmu. Pokud by při změně vlastnictví dále trvalo pojištění uzavřené původním vlastníkem, pak by se pojištění vlastního zájmu změnilo na pojištění cizího zájmu.

Historické srovnání a shrnutí:

Dřívější právní úpravy rozlišovaly právní následky týkající se změny vlastnického práva v pojištění odpovědnosti. Kromě automatického zániku pojištění někdy převládl zájem na zachování pojistné ochrany. Nabyvatel věci tak vstoupil ze zákona do role pojistníka, čímž bylo dosaženo stejných účinků jako při cesi smlouvy. Poukázat lze např. na zcizení pojištěné věci podle § 64 až § 67 ZPS 1934, dále na přechod vlastnictví dědictvím podle § 68 ZPS 1934, nebo zvláštní pravidlo týkající se pojištění provozní odpovědnosti se řídilo § 118 odst. 3 ZPS 1934: „*Jestliže se podnik zcizí, propachtuje nebo jestliže jej převezme třetí osoba na základě podobného poměru, buď přiměřeně užito ustanovení §§ 64 až 66.*“ Podnikem (provozním) nerozumí se zde jen podnik tovární, zemědělský, obchodní, nýbrž i podnikání advokáta, lékaře apod. Provozováním podniku není však pouhé vlastnictví nebo držba věci (movité či nemovité) nebo její spravování, takže sem nespadá např. pojištění osoby „jako majitele domu“.³⁸⁸

Pojištění odpovědnosti vázne buď na osobě nebo, jako zde, na podniku, jehož hmotný podklad (např. strojní zařízení továrny, živý a mrtvý inventář hospodářství) jest výhradním nebo částečným zdrojem nebezpečí. Proto přechází v tomto případě zákonná odpovědnost a příslušný pojistný poměr na nabyvatele (uživatele) podniku nebo na nového nositele odpovědnosti.³⁸⁹

Tato ustanovení později sjednotil ve společném § 38 ZPS 1950:

„(1) *Přešlo-li vlastnictví pojištěné věci nemovité, nebo přešlo-li úbrnně vlastnictví pojištěného souboru věcí movitých, vstupuje nový vlastník v práva a povinnosti dřívějšího vlastníka plynoucí z pojistného poměru.*

(2) *Přešlo-li vlastnictví pojistníkovy věci movité, pojistný poměr zaniká, s výjimkou uvedenou v předchozím odstavci, jakmile pojištěná věc vyjde z jeho rukou.*

(3) *Dojde-li ke změně v osobě provozovatele podniku, vstupuje nový provozovatel v práva a povinnosti dosavadního provozovatele z pojištění odpovědnosti z provozu podniku.*

(4) *Nový vlastník, popřípadě nový provozovatel podniku, má právo vypovědět pojistnou smlouvu ke konci pojistného období i bez zachování lhůty šesti týdnů stanovené v § 10.*“³⁹⁰

Právní následky související se změnou vlastnictví upravil posléze § 379 OZ 1964, který odkázal na podrobnější úpravu v pojistných podmínkách vydaných Ministerstvem financí: „*Pojistné podmínky mohou stanovit, v kterých případech změnou v osobě vlastníka věci nezaniká pojištění odpovědnosti.*“ Při výkladu pojištění odpovědnosti bylo již uvedeno, že se toto pojištění vztahuje na odpovědnost občana za škody, které mohou vzniknout v souvislosti s činností nebo vztahem

³⁸⁷ „*Pojištění odpovědnosti podle tohoto zákona zaniká dnem, kdy pojistník, jeho dědic, právní nástupce nebo vlastník vozidla, je-li osobou odlišnou od pojistníka, oznámil pojistiteli změnu vlastníka tuzemského vozidla.*“ (tučně zvýrazněno autorem)

³⁸⁸ PAPOUŠEK, Cyrill. *Zákon o pojistné smlouvě ze dne 3. července 1934, č. 145 Sb. z. a n., se zvláštním zřetelem k všeobecným pojistným podmínkám.* Praha : Československý Kompas, 1936, str. 148.

³⁸⁹ Tamtéž str. 149.

³⁹⁰ KREJČÍ, František. *Pojistné právo v lidově demokratickém Československu. Praktický komentář.* Praha : Státní pojišťovna, 1958, str. 65: „*Obdobný postup je při následcích změny v provozovateli podniku. Je ovšem mít stále na mysli, že se jedná toliko o vstup v práva a povinnosti z pojištění odpovědnostního. To má své důsledky i v otázce likvidace následků pojistné příhody. Škoda může totiž vzniknout v majetkové sféře osoby, která je za způsobenou škodu odpovědná. To bude zpravidla ten provozovatel podniku, za něhož k pojistné příhodě došlo. Protože v té době bylo pojištění sjednáno na jeho majetek, byl on zároveň pojištěným a protože i po změně v provozovateli podniku a tedy i subjektu pojištění bude toliko on odpovědný a může utrpět škodu, bude třeba, aby za něho bylo poškozené třetí osobě a aby jemu byla poskytnuta právní ochrana at' v civilním či trestním řízení. Byl-li by – třeba neodůvodněně – činěn odpovědným provozovatel nový, bylo by povinností pojišťovny zprostit, po případě právně chránit i tohoto nového provozovatele.*“

uvedenými ve smlouvě. Je-li takovýmto vztahem uvedeným ve smlouvě odpovědnost související s vlastnictvím věci, např. vlastnictví rodinného domku, vlastnictví souboru zařízení domácnosti, je třeba řešit otázku, jaký vliv má změna vlastnictví takové věci na trvání pojištění.

Z ustanovení § 379 OZ 1964 lze dovodit, že **pojištění zásadně zaniká, jestliže pojištěný přestal být vlastníkem věci**, s níž pojištěná odpovědnost souvisí. Pojistné podmínky mohou stanovit výjimky z této zásady. Pojistné podmínky (§ 5) stanoví, že v takovém případě, kdy přejde nemovitost, se kterou pojištění odpovědnosti souvisí, do vlastnictví jiného občana **v pojistném období, za něž bylo před převodem zapláceno pojistné**, vstupuje nový vlastník okamžikem nabytí nemovitosti do pojištění místo dosavadního vlastníka. Nechce-li však nový vlastník v pojištění pokračovat, oznámí to pojišťovně před uplynutím uvedeného pojistného období, a pojištění uplynutím tohoto období zanikne.³⁹¹

Podobná koncepce byla převzata prostřednictvím § 824 OZ 1991: „*Pojistné podmínky mohou stanovit, v kterých případech změnou v osobě vlastníka věci nezaniká pojištění odpovědnosti za škody.*“ Jde o ustanovení problematické, málo využívané v praxi a koncipované opačným způsobem, neboť zákon by měl spíše určovat, co musí všeobecné podmínky obsahovat, popř. jaká úprava v nich obsažena být nemůže.³⁹²

Zvláštní pravidla byla nicméně stanovena v pojištění cizího zájmu, jestliže zemřel pojistník. Podle § 828 odst. 2 OZ 1991 tak pojištěný povinně nastoupil do role pojistníka: „*Zemřeli fyzická osoba nebo zanikne-li právnická osoba, která sjednala pojištění vztahující se na odpovědnost jiné osoby, vstupuje tato osoba do pojištění na místo toho, kdo s pojistitelem pojistnou smlouvu uzavřel.*“³⁹³ K zákonné cesi smlouvy došlo i tehdy, jestliže mezi pojistníkem a pojištěným nebyl žádný předchozí právní vztah.

Předchozí právní úprava byla obsažena v § 43 odst. 4 ZPS 2004: „*Je-li sjednáno pojištění odpovědnosti za škodu v souvislosti s vlastnictvím věci, pak toto soukromé pojištění se změnou vlastníka zaniká, nestanoví-li zvláštní právní předpis nebo pojistná smlouva jinak. Ustanovení § 27 odst. 2 se použije obdobně.*“

Také zde můžeme uzavřít, že současné řešení změny vlastnictví v pojištění odpovědnosti je zcela v pořádku, protože zákon stranám nenutí určité řešení, ale dává se větší průchod autonomii vůle zohledňující vlastní plány pojistníka, a zároveň to nepředstavuje ani překážku změny z individuálního pojištění do skupinového, anebo naopak (např. u leasingových smluv, vedle kterých je uzavřeno skupinové pojištění odpovědnosti).

8.1.2. Obnosové pojištění

Dále je nutné vymezit možnost přenositelnosti zájmu v obnosovém pojištění. Vzhledem k tomu, že pojištěný zájem je vázán na subjektivní požadavky a potřeby pojistníka, musíme zde zvažovat dvě odlišné situace, protože v pojištění majetku může být změna vlastnictví relevantní, zatímco v pojištění osob nedochází ke změně nositele ryze osobních práv jako je život nebo zdraví.

A. Pojištění majetku

aa. Pojištění vlastního zájmu

³⁹¹ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Nové občanské právo. Praktické příručky*. Praha: Orbis, 1965, str. 513 – 514.

³⁹² ŠKOPOVÁ, Věra. § 824. In JEHLÍČKA, O. a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. str. 1231.

³⁹³ ŠKOPOVÁ, Věra. § 828. In JEHLÍČKA, O. a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. str. 1237: „*I zde se tímto ustanovení pro pojištění odpovědnosti za škodu sleduje možnost kontinuity pojištění v případě úmrtí či zániku pojistníka, je-li odlišnou osobou od pojištěného.*“

Pokud se v pojištění majetku pojišťuje cena zvláštní oblíbenosti, pak se jedná o mimořádnou cenu, která zohledňuje osobní vztah někoho k určité věci. Na rozdíl od ceny obvyklé jsou tedy pro její stanovení rozhodující kritéria nemajetková (citová) a subjektivní. Tato mimořádná cena nemusí být stejná pro nového nabyvatele věci (např. stará rodinná fotografie).

Něco jiného by mohlo platit v případě pojištění předmětu muzejní hodnoty. Tuto hodnotu by pojištění mohlo mít také pro osobu, která s tímto předmětem oprávněně disponuje. Nedá se tak spolehlivě uzavřít, že by pojištění mělo vždy při změně vlastnictví zanikat, anebo pokračovat. Pravidlo podle § 2812 tak i zde nečiní žádné problémy. Pokud by pojištění i po změně vlastnictví pokračovalo, pak by se pojištění vlastního zájmu změnilo na pojištění cizího zájmu.

ab. Pojištění cizího zájmu

V obnosovém pojištění majetku nelze *a priori* vyloučit, že určitá osoba pojistí mimořádnou cenu věci na základě pověření jiného jako je správce cizího majetku. V takovém případě pak kromě toho, zda zánik pověření představuje také zánik pojistníka zájmu (§ 2765), řešíme také otázku, jak pojistná smlouva upravuje změnu vlastnického práva k věci. Pokud by pojištění trvalo i po této změně, pak by se charakter pojištění nezměnil a zůstal by v režimu pojištění cizího zájmu.

a.c. Kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu

Tato konstelace v obnosovém pojištění majetku je spíše teoretickou možností, protože bychom museli určit odvozený zájem ze subjektivního zájmu pojistníka (jeho vztahu k mimořádné ceně věci). Častější však bude případ, kdy pojistná smlouva obsahuje samostatně oddělitelný zájem, který je pojistník oprávněn spravovat. Ten by také musel být samostatně oceněn (určena jeho výše). Když otec uzavře životní pojištění pro případ vlastní smrti a smrti svých dětí, může se smlouva stále týkat jeho vlastního zájmu.

O úplném oddělení bychom hovořili tehdy, pokud by bylo zřejmé, že otec má v úmyslu pojistit sebe (vlastní zájem) a odděleně řešit potřeby svých dětí (cizí zájem).

B. Pojištění osob

b.a. Pojištění vlastního zájmu

Pojištění vlastního zájmu na vlastním nebo na cizím životě není řešeno zvláštními pravidly týkající se pokračování pojistné ochrany. Nedochází zde k translaci ryze osobních práv (na život, zdraví), ale řeší se spíše situace, jak naložit s plněním, kdy dochází ke smrti pojištěného, která má vždy za následek zánik pojištění (§ 2810), protože zanikl pojištěný předmět. Podobně dochází k zániku pojištěného majetku, pokud zanikla pojištěná věc.

Může zde proto docházet spíše jen k translaci majetkových práv z pojistné smlouvy, anebo cesi pojistné smlouvy, jak bude vysvětleno dále. K těmto dispozicím pak dává pojištěný souhlas. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník žádá zvláštní pravidla pro případ obnosového pojištění neobsahuje, je nutné vyjít ze zásady autonomie vůle, resp. zásady smluvní autonomie, přičemž právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům a zákonu.

Pokud pojistná smlouva neobsahuje smluvní ujednání, že kvůli změně pozice pojistníka pojištění zaniká, pak lze mít za to, že **obnosové pojištění osob se chová jako jakákoli jiná smlouva, se kterou lze obchodovat**. Vycházíme z toho, že pojistník má možnost oznámit zánik subjektivního pojistného zájmu (§ 2765), zatímco pojištěný může s převodem smlouvy vyslovit nesouhlas nebo jen souhlas neudělit. V případě postoupení pojistné smlouvy musí s postoupením

udělit souhlas také pojistitel. V tomto ohledu jsou pak všechny dotčené zájmy dostatečně zohledněny.

Pojistníkův pojistný zájem není žádnou právní překážkou obchodovatelnosti. Možnost nakládat s majetkovými právy týkající se pojištění pro případ smrti zakládá § 2829: „*Je-li pojistnou událostí smrt pojištěného, může pojistník určit, kdo je obmyšlený, jménem nebo jeho vztahem k pojištěnému. Až do vzniku pojistné události může pojistník obmyšleného měnit; změna je účinná dnem doručení sdělení pojistiteli*“. Tuto skutečnost potvrzuje např. § 2832 odst. 1 věta druhá: „*Dokud obmyšlený tohoto práva nenabude, může pojistník volně nakládat s právy z pojištění, zejména je zastavit nebo postoupit, jakož i změnit označení osoby obmyšleného*.“³⁹⁴

Mohou tak nastat následující varianty. Pojištění vlastního zájmu se mění na pojištění cizího zájmu, pokud je účelem cese smlouvy anebo majetkového práva to, aby bylo spravováno třetí osobou (novým pojistníkem).

Dále by se translací majetkových práv mohl vzniknout zcela nový pojištěný zájem (nastupujícího pojistníka). Vzniknout by tak mohla otázka, zda musí pojištění zaniknout, protože zanikl pojistný zájem (§ 2765), anebo se majetková potřeba přetransformovala do zcela nové vlastní potřeby nastupujícího pojistníka, takže původní pojištění trvá dále.

„*Zanikne-li pojistný zájem za trvání pojištění, zanikne i pojištění*“ (§ 2765). Aby došlo k zániku pojištění, musí jít o trvalý zánik oprávněné potřeby ochrany před následky nahodilé skutečnosti vyvolané pojistným nebezpečím, která představuje bud’:

- a) trvalý zánik vztahu chráněného subjektu k dotčenému předmětu, anebo
- b) vznik objektivní nemožnosti vzniku pojistné události.

Pokud bychom vyloučili případ ad b), který zde není relevantní, pak zbývá jen vyřešit trvalý zánik vztahu chráněného subjektu k dotčenému předmětu. Pojistník by musel ztratit skutečný vztah k potřebě po pojistné ochraně. V řadě případů takovou trvalou ztrátu nebude možné dovodit. Pojistník si například stále vlastní smrt nepřije, ale jen nemá volné prostředky na udržování pojistné ochrany (placení pojistného).

Pokud se již na pojistné smlouvě vytvořila určitá odkupní hodnota, pak zde existuje majetková hodnota, která by mohla být převedena na třetí osobu. Převažující zájem pojistníka proto může spočívat v převedení vlastnického práva k této majetkové hodnotě na třetí osobu, namísto ukončení pojištění. Protože trvalý zánik tohoto vztahu není vždy nutné dovodit (pojistník má v opačném případě možnost vypovědět pojištění), neměl by proto být problém, aby například prarodiče převedli pojistnou smlouvu, anebo jen majetková práva z ní, na své vnuky nebo vnučky.

Vycházíme z toho, že utvářecí volnost pojistníka podle § 2829 a § 2832 výslovně umožňuje volně nakládat s majetkovými právy z pojištění právními jednání *inter vivos* i *mortis causa*. Mezi tato jednání patří nejen určení obmyšleného, ale i postoupení pohledávky a postoupení pojistné smlouvy. Pojistník není žádným způsobem omezen na to, aby smluvně převedl majetková práva z kapitálového pojištění na třetí osobu.

bb. Pojištění cizího zájmu

K pojištění cizího zájmu může docházet na základě pověření pojištěného, aby pojistník uzavřel pojistnou smlouvu a udržoval pojistnou ochranu v jeho prospěch. Také zde nedochází k přenosu pojištěného zájmu, ale spíše se mohou převádět majetková práva z pojistné smlouvy, anebo k cesi pojistné smlouvy. Na rozdíl od udělení souhlasu zde převod iniciuje pokyn pojištěného. Tento pokyn může zároveň obsahovat souhlas se smluvními dispozice podle § 2826

³⁹⁴ Autor pak velmi zevrubně možnosti pojistníka nakládat s pojištěním popsal zde: ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 1. část. *Právní rozhledy*, 2018, č. 18; a ŠIMEK, Robert. Právo na pojistnou sumu a možnosti určení obmyšleného v soukromém pojištění – 2. část. *Právní rozhledy*, 2018, c 19.

nebo § 2832 odst. 2. Ani zde pojistníkův pojistný zájem není žádnou právní překážkou obchodovatelnosti.

bc. Kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu

Pojistná smlouva může být také konstruována, že obsahuje pojištění vlastního zájmu, a kromě toho pojištění individuálních (oddělitelných) cizích zájmů, což by mohlo být také skupinové pojištění (§ 2827). Při této kombinaci platí závěry uvedené výše, a bylo by možné převádět pojistnou smlouvu jako celek, anebo i jednotlivá majetková práva. Rozdíl by byl v tom, že pojistník v rozsahu vlastního zájmu jedná za sebe, zatímco u cizích zájmů na účet pojištěných.

8.2. Přenositelnost pojistné smlouvy

Přenositelnost pojistné smlouvy znamená, že dochází k přechodu nebo převodu (postoupení) práv a povinností z pojistné smlouvy jako celek na třetí osobu (cesi). Tento případ souvisí s přenositelností pojistného zájmu, protože třetí osoba vstupuje mj. do postavení pojistníka, u kterého se posuzuje pojistný zájem. Na následujících řádcích rozlišíme smluvní cesi pojistné smlouvy a zákonnou cesi.

8.2.1. Smluvní cese

Cese pojistné smlouvy (§ 1895 a násl.) může mít význam, jestliže zákazník hledá lepší pojistnou ochranu nebo výhodnější nabídku pojištění a vzniká tak např. otázka, zda pojistný zájem představuje překážku změny pojistitele. Následující řádky neřeší výhodnost změny pojistitele, ale jen možnost této změny. Podle § 2767 odst. 3: „*Postoupí-li pojistník smlouvu bez souhlasu pojištěného, popřípadě jeho zákonného zástupce, nepřiblíží se k postoupení smlouvy. To neplatí, je-li postupníkem osoba, u níž se souhlas k pojištění pojistného nebezpečí pojištěného nevyžaduje.*“

Na rozdíl od postoupení pohledávky získává nový nabyvatel při cesi pojistné smlouvy nejen práva svého předchůdce, ale také povinnosti pojistníka jako je povinnost zaplatit dlužné pojistné. Vzhledem k tomu, že smluvní pozice může být v pojištění rozštěpena, je nutné rozlišit případy, ve kterých dochází k pojištění vlastního zájmu, a kdy k pojištění cizího zájmu. V prvním uvedeném případě je pojistník v postoupení smlouvy omezen souhlasem pojištěného, kterým se transakce autorizuje, zatímco v druhém případě může souhlas pojištěného, resp. zákonného zástupce, navazovat na udělený pokyn.

A. Škodové pojištění

Pro zjednodušení zahrnuje následující popis jak pojištění majetku (aktiv), tak pojištění odpovědnosti (pasiv).

aa. Pojištění vlastního zájmu

Připomeňme jen, že v pojištění vlastního zájmu je pojištěn vlastní zájem pojistníka, protože pojistník a pojištěný je jedna a tatáž osoba. Postoupí-li pojistník pojištění vlastního zájmu, pak zůstává pojištěným, a charakter smlouvy se mění na pojištění cizího zájmu, anebo na kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu. V prvním případě by nový pojistník neměl vlastní zájem, ale měl by jen udržovat (spravovat) pojistnou ochranu pro pojištěného. V druhé situaci se například pojistná smlouva převádí na nájemce v pojištění majetku.

ab. Pojištění cizího zájmu

V pojištění cizího zájmu nemá pojistník vlastní pojištěný zájem, ale spravuje cizí pojištěný zájem z titulu nějakého pověření. Při cesi pojistné smlouvy u pojištění cizího zájmu nedochází ke změně pojištěného zájmu (a v konečném důsledku se nemění ani oprávněná osoba), postupuje se spíše jen smluvní pozice pojistníka.

Pojistná smlouva může zůstat v režimu pojištění cizího zájmu a nový pojistník udržuje (spravuje) pojistnou ochranu pro pojištěného. Příkladem může být změna správce majetku, na kterého by se převáděla i smluvní pozice pojistníka.

Pojistná smlouva se může měnit na pojištění vlastního zájmu, pokud se správa pojištění převádí do rukou pojištěného. V poslední variantě se pojistná smlouva může změnit na kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu. Například správce rizik převádí pojistnou smlouvu na nájemce, aby udržoval pojistnou ochranu (ve prospěch vlastníka věci).

a.c. Kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu

V této variantě existují 3 možnosti, u kterých pojistník postupuje smlouvu:

- a) pojištěnému, takže se charakter pojištění mění na pojištění vlastního zájmu (nájemce postupuje smlouvu na vlastníka),
- b) jiné osobě, která má vlastní zájem, takže se charakter pojištění nemění (nájemce postupuje novému nájemci),
- c) postupuje se správcí rizik (nájemce smlouvu postupuje na správce cizího majetku).

B. Obnosové pojištění

Platí zde závěry uvedené v předchozí sub-kapitole v rámci obnosového pojištění. Představuje-li pojistka (§ 2775) cenný papír, může k postoupení docházet předáním pojistky a rubopisem. Podle pojišťovacího slovníku „*V životním pojištění může pojistník postoupiti svá práva z určité životní pojistky komukoli... vlastní akt cese se provádí zápisem na rubu pojistky, podkladem k tomu je písemné prohlášení pojistníka, že si přeje provést vlastnickou změnu a označí ji.*“³⁹⁵

8.2.2. Zákonná cese

Zákonná cese pojistné smlouvy má primárně zajistit kontinuitu pojištění,³⁹⁶ aby byla v co nejširší míře zajištěna pojistná ochrana i po smrti pojistníka či jeho zániku jako právnické osoby bez právního nástupce, tj., zajištěno trvání krytí. Podle § 2767 odst. 4: „*Dnem pojistnickovy smrti, nebo dnem jeho zániku bez právního nástupce vstupuje do pojištění pojištěný; oznámí-li však pojistiteli v písemné formě do třiceti dnů ode dne pojistnickovy smrti, nebo ode dne jeho zániku, že na trvání pojištění nemá zájem, zaniká pojištění dnem smrti, nebo dnem zániku pojistníka. Účinky prodlení vůči pojištěnému nenastanou dříve než uplynutím patnácti dnů ode dne, kdy se pojištěný o svém vstupu do pojištění dozvěděl; k ujednání kratší doby se nepřiblíží.*“

Připomeňme jen, že nebýt tohoto pravidla, práva a povinnosti z pojistné smlouvy by přešla na dědice pojistníka, jde-li o pojistníka fyzickou osobu. Jedná se tak o výjimku z pravidla, podle kterého pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci (§ 1475 odst. 2).

A. Škodové pojištění

³⁹⁵ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 12.

³⁹⁶ ŠKOPOVÁ, Věra. § 819. In JEHLÍČKA, Oldřich. a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. str. 1225.

Pro zjednodušení zahrnuje následující popis jak pojištění majetku (aktiv), tak pojištění odpovědnosti (pasiv). Česká úprava historicky vychází z představy, že je třeba zajistit pojištěnému právo na pohledávku z pojištění a to tím, že povinně nastoupí do pozice pojistníka. Podle prvorepublikové úpravy se přechod vlastnického práva jak u věcí movitých, tak u věcí nemovitých zásadně nedotýkal trvání pojistného poměru. Pozice smluvní strany včetně práv a povinností přecházela na dědice podle § 68 ZPS 1934.³⁹⁷ Pojištěný zájem byl tedy přenositelný na dědice.

Tuto právní úpravu v zásadě převzal § 38 ZPS 1950 s výjimkou výslovného ustanovení týkající se přechodu vlastnictví cestou dědictví a v nucené dražbě.³⁹⁸ „Vůdčím motivem úpravu osudu pojištění při přechodu vlastnictví je úvaha, že hospodářská potřeba pojištění u nemovitostí není dávana tak povahou jejich držitele, jako objektivními hledisky pojistných nebezpečí, která je ohrožují. Proto se upouští od zřizování nějaké zvláštní výpovědi či zániku pojistného poměru, který byl pro ně sjednán, jestliže by bylo převedeno nebo přešlo vlastnictví k těmto nemovitostem na jiný subjekt. Stanoví se, že vlastnická změna nemá žádného vlivu na trvání pojistného poměru, a brání tak nežádoucímu mezidobí, které by mohlo vzniknout při zániku původního poměru před dojednáním nového. Dřívější význam výpovědi nabyvatelů byl určen jejich zájmem na soustředění pojištění jejich rizik u jednoho pojistitele tak, jako měli soustředěna svá bankovní konta apod. Dnes při systému jediné pojišťovny je těmto přáním všech nabyvatelů předem vyhověno a nemůže to být samo o sobě důvodem k výpovědi.“³⁹⁹

Povinnost vstupu pojištěného do pojištění majetku také stanovil § 815 OZ 1991.⁴⁰⁰ Připomeňme jen, že do té doby mohly možnost uzavření pojištění cizího zájmu povolit pouze pojistné podmínky vydávané Ministerstvem financí. Podle dikce tohoto pravidla se však původní myšlenka často mohla míjet svým účelem. Jestliže pojištění bylo sjednáno ve prospěch jiné osoby než pojistníka, pak vstupem do pojištění ani pojištěný nenabyl majetková práva, ale pouze práva dispoziční, přičemž mohl být povinen také doplatit existující dluh na smlouvě. Vstup do pojištění odpovědnosti upravoval také § 828 odst. 2 OZ 1991.⁴⁰¹

Zbývá jen doplnit, že podle § 805 OZ 1991⁴⁰² se upravuje postup v případě zániku SJM, resp. bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Toto ustanovení vůbec nepočítalo s tím, že by pojistníkem mohla být osoba odlišná od manželů.⁴⁰³

aa. Pojištění vlastního zájmu

Nový nabyvatel majetku (vč. dědice) se stává pojištěným a vstupuje na místo původního pojistníka v důsledku zákonné cese smlouvy. Podobné řešení nabízí také § 2812 a § 2765, přičemž

³⁹⁷ „Přechod pojištěných věcí dědictvím nedotýká se pojistného poměru. Odchylné ujednání, pokud jde o pojištění nemovité věci a jejího příslušenství, jest neplatné.“

³⁹⁸ „(1) Přešlo-li vlastnictví pojištěné věci nemovité, nebo přešlo-li úhrnně vlastnictví pojištěného souboru věcí movitých, vstupuje nový vlastník v práva a povinnosti dřívějšího vlastníka plynoucí z pojistného poměru.

(2) Přešlo-li vlastnictví pojistníkovy věci movité, pojistný poměr zaniká, s výjimkou uvedenou v předchozím odstavci, jakmile pojištěná věc vyjde z jeho rukou.“

³⁹⁹ KREJČÍ, František. *Pojistné právo v lidově demokratickém Československu. Praktický komentář*. Praha : Státní pojišťovna, 1958, str. 64.

⁴⁰⁰ „Zemře-li fyzická osoba nebo zanikne-li právnická osoba, která sjednala pojištění vztahující se na majetek jiné osoby, vstupuje tato osoba do pojištění na místo tobo, kdo s pojistitelem pojistnou smlouvu uzavřel.“

⁴⁰¹ „Zemře-li fyzická osoba nebo zanikne-li právnická osoba, která sjednala pojištění vztahující se na odpovědnost jiné osoby, vstupuje tato osoba do pojištění na místo tobo, kdo s pojistitelem pojistnou smlouvu uzavřel.“

⁴⁰² „Pojistné podmínky pro pojištění majetku a pro pojištění odpovědnosti za škodu, týkající se pojištění majetku ve společném jmění manželů, stanoví, za jakých předpokladů zaniká pojištění majetku nebo v pojištění odpovědnosti za škodu, na koho přechází či na které věci se vztahuje, zaniklo-li společné jmění.“

⁴⁰³ Srov. ŠKOPOVÁ, Věra. § 805. In JEHLÍČKA, Oldřich a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. str. 1203: „Vychází se ze zásady, že v případě zániku tohoto společného jmění smrtí či prohlášením za mrtvého, vstupuje na místo pojistníka zbývající manžel. Pokud zaniklo z jiného důvodu, považuje se za pojistníka ten z manželů, kterému při vypořádání tohoto vlastnictví pojištěná věc připadla. Pojištění souboru zařízení domácnosti sleduje pojištění tobo z manželů, který zůstal uživatelem bytu, kde byla společná domácnost pojištěna. Obdobné zásady platí i pro pojištění odpovědnosti za škodu.“

tato pravidla nejsou ve vzájemném konfliktu. Právním nástupcem ve škodovém pojištění je tak vždy oprávněná osoba (§ 2770), která je nositelem pojištěného zájmu (§ 2766). Pokud by smluvně byla dohodnuta jiná oprávněná osoba (§ 2767 odst. 1, § 2768), pak by do pojištění vstoupila osoba, která je nositelem pojištěného zájmu (§ 2766).

Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku⁴⁰⁴ se ustanovením § 2764 odst. 4 má zakotvit obecné právní pravidlo, podle něhož do pojištění vstupuje ten, kdo má na pojistné plnění právo. Tato teze nicméně neplatí, pokud pojištěný udělil souhlas s určením pojistníka jako oprávněné osoby, resp. s určením třetí oprávněné osoby (§ 2768). Takový závěr je zbytečně matoucí, a proto je lepší hovořit o tom, že **pojištěný vstupuje do smluvní pozice pojistníka, protože byl pojištěn jeho zájem**. Charakter pojistné smlouvy vlastního zájmu zůstává nezměněn, pouze do pozice pojistníka nastupuje nabyvatel majetku, resp. osoba, které z toho vzniklo nové riziko odpovědnosti.

Sporné by mohlo být, jak by se měly řešit případy, pokud pojištění uzavřel jeden ze spoluvlastníků týkající se nikoli hodnoty jen svého ideálního podílu, ale celé věci, protože každý z těchto spoluvlastníků má stejný pojištěný zájem. Příklad bych se spíše k variantě, že nástupcem by spíše měl být dědic původního pojistníka, který se stal novým spoluvlastníkem nežli ostatní spoluvlastníci. § 2767 odst. 4 by měl uplatnit teprve tehdy, když by nebylo možné pravidla dědického práva využít jako je pojištění cizího zájmu.

ab. Pojištění cizího zájmu

Jiná situace by mohla nastat v pojištění cizího zájmu, kdy dochází ke smrti správce rizik. Pojistná smlouva se tímto vstupem mění z pojištění cizího zájmu na pojištění vlastního zájmu.

a.c. Kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu

V této konstelaci jde například o smrt pojistníka – nájemce, kde na místo pojistníka nastupuje vlastník věci. Charakter pojištění se tak mění na pojištění vlastního zájmu

B. Obnosové pojištění

Zbývá jen doplnit možnost cese smlouvy v případě obnosového pojištění. Připomeňme, že pojištěný zájem je čistě subjektivní, takže může být zcela odpoután od nositele hodnot jako je život nebo zdraví. Pak také by bylo velmi složité určit někoho, kdo by měl na místo pojistníka nastoupit, ledaže by bylo zřejmé, že jde o pojištění cizího zájmu.

V obnosovém pojištění vlastního zájmu nedává zákonná cese rozumný smysl a v **případě smrti pojistníka nastupuje na jeho místo jeho dědic jako v případě jiných smluv, které nezanikají smrtí smluvní strany**. Pokud je smrt pojistníka současně pojistnou událostí, pak by k zákonné cesi smlouvy nedošlo, protože byl naplněn účel pojištění. Zákonná cese by byla relevantní, pokud by se **vlastní zájem pojistníka týkal cizích životů**.

Historické srovnání a shrnutí:

Zvláštní právo vstupu (*Eintrittrecht*) obmyšleného, manžela a dětí pojistníkových obsahoval § 145 ZPS 1934⁴⁰⁵ pro případ exekuce nebo insolvence na majetek pojistníka. Oproti výplatě

⁴⁰⁴ Konsolidované znění, str. 548 – 549.

⁴⁰⁵ „1) Vede-li se exekuce na pojistný nárok nebo prohlásí-li se konkurs na jmění pojistníkovu, může obmyšlený, který byl označen jménem, s přivolením pojistníkovým vstoupiti místo pojistníka v pojistnou smlouvu, když nabradí odbytné vymáhajícímu věřiteli nebo konkursní podstatě.

2) Není-li obmyšlený vůbec nebo jménem označen, mají totéž právo manžel a děti pojistníkovy.

aktuální odkupní hodnoty pojistky bylo možné vstoupit do smluvní pozice pojistníka těmito osobami. Zákaz odchýlných ujednání v neprospěch vstupující osoby obsahoval § 147 odst. 1 ZPS 1934.

V této souvislosti se na našem území projevila v historii určitá tendence potlačit pojištění na cizí život ve prospěch pojistníka nebo třetí osoby. ZPS 1950 totiž v této otázce nebyl důsledný, ale pouze vypustil právo vstupu na místo pojistníka vymezených osob, takže majetkové nároky přecházely do pozůstalosti.⁴⁰⁶ Teprve až § 374 OZ 1964 představil průlom v otázce přechodu práv pojistníka mimo dědické řízení na pojištěného.⁴⁰⁷ Stejnou dikci poté upravil § 819 OZ 1991.⁴⁰⁸ Taková přísná ochrana nicméně není důvodná, pokud chybí konkrétní zásah do práva pojištěného. Jeho ochrana se spíše realizuje získáním souhlasu podle § 2767, § 2826 a § 2831 odst. 2. Získal-li již jednou pojistník souhlas, pak není důvod mu odejmout majetková práva, která by kvůli tomu nezískali pojistníkovi dědicové, resp. osoby, které mají právo na vypořádání podíl při likvidaci právnické osoby.

Tento problém si také uvědomuje Věra Škopová, podle které v pojištění osob nepřichází v úvahu úprava související se společným jměním manželů ve smyslu § 805 OZ 1991. „*Je však nutné si uvědomit, že v životním – rezervotvorném pojištění má pojištění majetkovou hodnotu (viz komentář k § 804), a pokud pojistné (na toto pojištění) ubrazováno ze společných prostředků, je třeba tuto hodnotu při vypořádání zohlednit.*“⁴⁰⁹ Poznamenejme však, že vypořádání prostředků hrazených ze společného jmění nebo výhradního jmění manžela na výhradní jmění druhého manžela (odkupní hodnota pojistky) se děje prostřednictvím zápočtů při jeho vypořádání (§ 742 odst. 2), nikoli automatickým vstupem manžela do majetkových práv z pojistné smlouvy (oprávněné osoby), resp. do pozice pojistníka.

Pokud bychom se přesto přiklonili k variantě, že pojištěný (*Gefahrperson*) získává pozici pojistníka, pak bychom museli řešit problém, jak se má postupovat v případě, pokud figuruje na smlouvě více pojištěných. Tento výsledek by byl velmi absurdní a je na místě zabývat se otázkou, zda smysl a účel tohoto pravidla spíše vylučuje jeho použití na pojištění vlastního zájmu, resp. připouští různý výklad pojmu pojištěný.

Pojem pojištěný (*Versicherte*) může ztělesňovat osoba, jejíž zájem byl pojištěn (srov. subkapitolu 2.2.4). Přirazení této hodnoty pojištěnému zájmu je pak vnitřně koherentním řešením jak pro pojištění vlastního zájmu, tak pro pojištění cizího zájmu. V prvním případě by do pojištění vstoupil dědic pojistníka, zatímco v druhém případě by to byla osoba mimo dědické řízení, kdy z okolností vyplývá, že její zájem byl pojištěn, a nikoli nositel hodnot jako je život nebo zdraví.

Přirazení práva vstupu pojištěnému zájmu má také dobrý důvod v porovnání se smluvní cesí smlouvy. Jestliže smluvní cese smlouvy nevyžaduje, aby byla majetková práva vždy převedena na pojištěného (*Gefahrperson*), tak tím spíše by ani při zákonné cesi nemělo být takové právo odňato tomu, kdo má pojištěný zájem (*Versicherte*).

Konečně tyto úvahy potvrzuje definice pojištěného uvedené v pojišťovacím slovníku: „*ten, jehož...majetkový zájem...je pojištěn, zatím co smlouvu o pojištění toho uzavírá pojistník*“.⁴¹⁰ Současná definice pojištěného v § 2766 by rozdílné pojetí v jeho výkladu pokryla u „jiné hodnoty pojistného zájmu, na který se pojištění vztahuje“.

3) *Vstup se provede oznámením pojistiteli; vstoupiti lze toliko do měsíce potom, kdy ke vstupu oprávněný se dověděl o zhabavení nebo kdy byl prohlášen konkurs.*“

⁴⁰⁶ Pouze § 44 odst. 3 stanovil, že: „*Bylo-li pojištění na případ smrti pojistníkovy sjednáno ve prospěch majitele nebo doručitele pojistky, náleží pojistná částka dědicům pojistníka, pokud nebylo pojistníkem učiněno jiné platné opatření.*“

⁴⁰⁷ „*Zemřel-li ten, kdo uzavřel s pojišťovnou smlouvu, podle které je pojištěným někdo jiný, vstupuje do pojištění na jeho místo pojištěný.*“

⁴⁰⁸ „*Zemřel-li ten, kdo uzavřel s pojistitelem pojistnou smlouvu, podle které je pojištěn někdo jiný, vstupuje do pojištění na jeho místo pojištěný. Totéž platí, zanikne-li právnická osoba, která pojistnou smlouvu s pojistitelem uzavřela.*“

⁴⁰⁹ ŠKOPOVÁ, Věra. § 806. In JEHLÍČKA, Oldřich a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. str. 1203.

⁴¹⁰ REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947, str. 108.

8.3. Přenositelnost dispozičních (kreačních) oprávnění pojistníka

Problém, kdy určitý správce rizik fakticky nemůže svou činnost pojistníka vykonávat, anebo dojde ke ztrátě pověření, je řešitelný smluvní cesí pojistné smlouvy, kdy na jeho místo může nastoupit nový pojistník. Zbývá jen doplnit, co se myslí přenositelností dispozičních (kreačních) oprávnění pojistníka. To může představovat rozšíření některých práv smluvní strany na třetí osobu (podobně jako u dispozičních oprávnění k účtu) či převod utvářecích práv na třetí osobu bez toho, aby byla zároveň převedena hlavní povinnost k placení pojistného. Právní úprava tyto případy výslovně neřeší, a proto je potřebné k tomu zaujmout určitý postoj.

Na přenositelnost dispozičních (kreačních) oprávnění by nemělo mít vliv rozdělení na pojištění škodové a obnosové, protože zde nejde o způsob stanovení pojištěného zájmu, ani o zajištění pokračování pojistné ochrany, ale spíše o zajištění výkonu dispozičních práv pojistníka mezi která patří právo navrhovat změnu výše pojistné částky, právo vypovědět pojištění, právo určit obmyšleného, právo postoupit pohledávku, postoupit pojistnou smlouvu aj.

8.3.1. Rozšíření dispozičních (kreačních) oprávnění

Právní úprava výslovně neupravuje možnost rozšíření dispozičních oprávnění pojistníka pro třetí osobu. Od majetkových práv jako je právo na odkupné nebo právo na pojistné plnění odlišujeme tzv. **utvářecí práva** (*Gestaltungsrecht*), která dávají smluvní straně moc utvářet právní vztahy jednostranným právním jednáním, tj. právní vztahy zakládat, měnit nebo rušit.⁴¹¹

Může jím být právo určit a měnit⁴¹² obmyšleného v kapitálovém pojištění, právo vypovědět pojištění nebo od něj odstoupit, případně právo jinak nakládat s právy z pojištění mezi živými (zastavit, postoupit, vzdát se jich, aj.) nebo pro případ smrti (pořizovat o nich, uzavírat dědickou dohodu apod.).

Soukromé právo umožňuje, aby v pozici pojistníka již ve fázi uzavírání pojistné smlouvy figurovalo současně více osob a vznikla tak určitá dlužnická solidarita pro placení pojistného a plnění dalších smluvních povinností (např. oznámit zvýšení pojistného rizika), tak pro výkon oprávnění smluvní strany. Typickým příkladem jsou spoluvlastníci, kteří mohou jednotlivě vykonávat práva smluvní strany.

Podobná situace by mohla nastat také po uzavření pojistné smlouvy. Bylo by pak protismyslné, kdyby by spoluvlastníci mohli spravovat společné pojištění jen při vzniku smlouvy, ale nebylo jim to umožněno kdykoli později.

V podobném duchu bychom si mohli klást otázku, zda rozšíření dispozičních oprávnění by mohlo být provedeno i pro další osoby, které mají jen odvozený zájem, anebo jsou jen správci rizik. Vedle osoby pojistníka by tu byla také osoba, která by měla vlastní kreační oprávnění. Podobným způsobem jsou totiž konstruována kreační oprávnění u platebního účtu (disponent). Domnívám se, že požadavek pojistného zájmu by rozšíření dispozičních oprávnění pro třetí osobu neměl bránit, protože jde jen o možnost efektivnější správy rizik více osobami. K translaci kreačních oprávnění nedochází, jen se rozšiřuje okruh osob, které mají možnost kreační oprávnění uplatnit.

8.3.2. Přebod dispozičních (kreačních) oprávnění

Utvářecí práva lze realizovat bez souhlasu kohokoli, ale někdy se uvádí, že **není možný jejich samostatný přebod na jinou osobu**, ani je nelze postihnout exekucí (sami o sobě nemají

⁴¹¹ EHRENZWEIG, Albert. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 1. Hälfte. Allgemeiner Teil*. Wien: Manz, 1928, str. 121; FLUME, Werner. *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. Sv. II. Das Rechtsgeschäft*. 4. vydání. Berlin – Heidelberg : Springer Verlag, 1992, str. 137.

⁴¹² Pozn. pouze u odvolatelného obmyšlení.

pro jiného⁴¹³ majetkovou hodnotu). Utvářecí práva lze převést jediné společně se všemi majetkovými právy (např. cesí, postoupením smlouvy), případně povinnostmi (např. převzetím dluhu, postoupením smlouvy). Například při neodvolatelném obmyšlení nedochází k převodu utvářecích práv, nýbrž pouze majetkových.⁴¹⁴

Nabízí se spíše otázka, proč by to nebylo možné, když převod kreačních oprávnění by nebyl v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy, tento převod není výslovně zakázán, a ani by tím nedošlo k porušení požadavku pojistného zájmu jako předpokladu pro vznik a trvání pojištění. Například ve skupinovém pojištění (§ 2827) bývá někdy doporučováno, aby v pojištění cizího zájmu byla některá kreační oprávnění smluvní strany jako je právo vypovědět pojištění, právo navrhnout změnu pojistné částky, anebo právo požadovat, aby pojistitel poskytl pojistné plnění, bylo přeneseno na pojištěného, jehož individuální pojistný zájem byl pojištěn.

Jestliže pojistník uzavírá pojistnou smlouvu cizího zájmu, pak při tvorbě pojistného produktu je možné zohlednit to, že výkon dispozičních oprávnění bude realizován pojištěnými, kteří mají k pojištěnému zájmu blíže.

Mohlo by být namítáno, že v případě převedení některých kreačních oprávnění by mohl mít pojistník povinnost platit pojistné, aniž by mohl pojistnou smlouvu ukončit. Taková situace by ovšem nemohla nastat. Za prvé, převedení těchto kreačních oprávnění bývá žádoucí, pokud se pojištěný přímo ekonomicky podílí na placení pojistného, kdy se mu strhává určitý poplatek z účtu nebo např. ve formě srážky ze mzdy. Za druhé, i kdyby možnost strhávat poplatky neexistovala, pak v pojištění cizího zájmu má správce rizik (cizího majetku) nárok na náhradu nákladů správy. Pokud platil pojistné za pojištěného, pak má nárok na kompenzaci těchto nákladů. Za třetí, pokud by pojistník ztratil pověření, může se dovolat zániku subjektivního zájmu (§ 2765). Za čtvrté, mezi pojistníkem a pojištěným vzniká v pojištění cizího zájmu a také v kombinovaném pojištění vlastního a cizího zájmu zvláštní vztah důvěry, kdy tyto osoby mívají také povinnost vzájemně kooperovat (srov. sub-kapitolu 6.5.). Pokud některá z povinných poruší fiduciární povinnost, mohla by jí vzniknout povinnost nahradit újmu.

Dalším praktickým případem jsou vinkulace pojistného plnění, které sice mohou mít různý význam, ale představují často právo, kterým je výplata plnění omezená, resp. podmíněná udělením souhlasu vinkulačního věřitele. Výkon tohoto práva může mimo jiné znamenat, že **taková osoba vykonává dispoziční oprávnění v rámci tzv. kontroly 4 očí**. Udělením souhlasu se poté autorizuje, že věřitel s poskytnutím plnění nemá žádný problém.

Stejného účinku jako je převod kreačních oprávnění pojistníka (a výše zmíněné kontroly 4 očí) lze dosáhnout předáním pojistky (§ 2776) třetí osobě, která plní funkci zmocnění (pověření) k výkonu kreačních oprávnění. Při mezinárodní dopravě někdy může vzniknout potřeba změnit výši pojistné částky pojištěného majetku, přestože určitá osoba není v postavení pojistníka, ale má jen držbu pojistky, která představuje nepojmenovaný cenný papír, ve kterém je vtěleno také právo měnit výši pojistné částky. Držitel pojistky je po jejím předložení oprávněn toto právo vykonat.

V případě soukromého pojištění nenacházím rozumný důvod, proč by k převodu některých anebo všech kreačních oprávnění z pojistníka na pojištěného anebo i na třetí osoby nemohlo být možné také po uzavření pojistné smlouvy (např. na základě smlouvy), když při vzniku pojištění různé strukturování kreačních oprávnění není zakázáno, a existují také jiné instrumenty, kterým lze podobného výsledku dosáhnout jako je vydání pojistky vtělující toto právo do formy cenného papíru. Podobně jako právo určit obmyšleného by převod kreačního

⁴¹³ P. Bezouška dochází k závěru, že právo odstoupit od smlouvy je právem majetkovým. S tímto závěrem souhlasím jen částečně, nebo toto právo může mít význam pouze pro oprávněného v otázce hodnoty užtkové, která spočívá právě v tom, že může poměr ukončit. Směnnou (zcizitelnou, obchodovatelnou) hodnotu vůči třetím osobám ovšem nemá. Srov. BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: Aktuální otázky. Srovnávací komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 7.

⁴¹⁴ Srov. HORN, Josef. *Pojistné právo*. Praha: V. Linhart, 1934, str. 52.

oprávnění mohl mít podobu vzdání se práva ve prospěch třetí osoby, na kterou by byl přenesen výkon kreačních oprávnění.

8.4. Shrnutí kapitoly „Přenositelnost zájmu“

Z předložené analýzy vyplývá, že požadavek pojistného zájmu není překážkou obchodovatelnosti pojistných smluv. Bylo také potvrzeno, že současná právní úprava je velmi flexibilní v tom, aby zohlednila nejrůznější konstelace týkající se přenositelnosti pojištěného zájmu, aby bylo dosaženo záměru zákonodárce, pokud jde o pokračování pojistné ochrany v důsledky změny vlastnického práva. Především současné nastavení právní úpravy u převodu majetku v pojištění škodovém nečiní zásadní výkladové potíže, než tomu bylo u přechozích právních úprav. Byla potvrzena také hypotéza, že se přenáší pojištěný zájem, jak je uvedeno sub-kapitole 2.2.4. U obnosového pojištění osob nelze hovořit o přenositelnosti zájmu z jedné osoby na druhou, ale spíše se tento typ pojištění chová jako jakákoli jiná smlouva, se kterou lze obchodovat (např. převést cesí jednotlivé právo anebo smlouvu).

V sub-kapitole přenositelnost pojistné smlouvy vyšlo najevo, že přestože právní úprava dovoluje pojistit vlastní zájmy na cizích věcech, anebo umožnit správu rizik pomocí pojištění ryzího cizího zájmu, vykazuje kontinuita pojištění při zákonné cesi pojistné smlouvy jasnou tendenci ke vstupu do pojištění osoby, které lze přiřadit pojištěný zájem. Tuto osobu (pojištěného) potom musíme interpretovat jako pojištěného ve smyslu německého *Versicherte* (oprávněná osoba jako nositel pojištěného zájmu), abychom dosáhli vnitřně konzistentního výkladu jak u škodového pojištění, tak u obnosového pojištění, i u smluvní cese, která nepřikazuje určit jen některou oprávněnou osobu, ale je to ponecháno na pojistníkovi. Pojištěný ve smyslu německého *Gefahrperson* (jako osoby, u níž nastala újma na životě, zdraví či majetku) dává k nakládání s majetkovými právy z pojistné smlouvy „pouze“ souhlas.

Problémem vstupu do pojištění při přechodu vlastnického práva může být skutečnost, že vycházíme z identifikace pojištěného zájmu, ale neznáme jeho výši u nového nositele, což by mohlo být okolností, která by se dala kvalifikovat jako podstatná změna pojištění, u které by patrně měl být proveden nový test požadavků a potřeb (§ 77 a § 78 ZDPZ). To by mělo platit tím více, pokud jde o obnosové pojištění, které je více vázáno na subjektivní ocenění nositele pojištěného zájmu.

Bylo také potvrzeno, že by neměla existovat překážka přenositelnosti pojistné smlouvy nebo pojistné ochrany z individuálního pojištění na skupinové pojištění *a vice versa*.

Ohledně možnosti přenositelnost dispozičních (kreačních) oprávnění vyšlo najevo, že nečiní problém rozšíření kreačních oprávnění kromě pojistníka také na osobu pojištěného nebo další osoby již při vzniku pojištění, anebo kdykoli později. Dosáhnout tak lze podobného výsledku jako je u platebního účtu, kdy jedna osoba je majitelem účtu, zatímco druhá je disponentem.

Z analýzy také vyplynulo, že autor neshledává zásadní problém, proč by nemohlo docházet k převodu některých nebo všech kreačních oprávnění z pojistníka na pojištěného anebo třetí osobu, takže by mu zůstala např. jen základní povinnost platit pojistné. Jestliže možnost přenosu kreačních oprávnění vzniká již při uzavření pojistné smlouvy, pak by tato možnost měla existovat také po uzavření pojistné smlouvy. Převod kreačního oprávnění by mohl mít podobu vzdání se práva ve prospěch třetí osoby.

9. Závěr

Tato kapitola by měla sloužit k tomu, aby shrnula výsledky dosaženého výzkumu a podala odpovědi na položené výzkumné otázky.

Ad 1) Je pojistný zájem potřebný nebo jde o archaický požadavek?

Přestože některé státy přistoupily k odstranění pojistného zájmu jako požadavku na jeho existenci při uzavírání pojistné smlouvy, resp. v okamžiku vzniku pojistné události, vyplynulo z analytické části této dizertační práce, že pojistný zájem nepůsobí hodnotové dysfunkce za podmínky, že obsah tohoto pojmu interpretujeme podle jeho smyslu a účelu.

Okamžitou výhodou odstranění požadavku pojistného zájmu mohlo být, že se zamezilo překvapivého rozhodování soudů týkající se neplatnosti pojistné smlouvy. U států patřících do EU/EHS jako je Irsko, musí být transponován požadavek čl. 20 odst. 1 směrnice IDD, který se týká povinného zjišťování požadavků a potřeb zákazníka, na základě kterých poskytne distributor pojištění zákazníkovi osobní doporučení, v němž vysvětlí, proč daný produkt nejlépe splňuje jeho požadavky a potřeby. Zdá se tedy, že proces zjišťování skutečného zájmu pojistníka by v důsledku odstranění tohoto prvku z právní úpravy pojistné smlouvy zcela nezmizel.

Naproti tomu by nemusely být odstraněny jiné pochybnosti týkající např. toho, zda v případě nevzniknutí pojistníkového budoucího zájmu má pojistitel nárok na pojistné nebo přiměřenou odměnu, zda v případě zániku zájmu pojistníka po uzavření pojistné smlouvy dochází k zániku pojištění nebo by pojistník musel pokračovat v placení pojistného za krytí, které pro něj není potřebné, zda a případně které osoby odlišné od pojištěného mohou uzavřít pojištění, nemuselo by také být jasné, zda vůči některým osobám, jejichž zájem byl spolupojištěn, nevzniká právo na regres pojistitele podle § 2820, anebo zda lze pojištění odlišit od jiných závazků. Tyto výkladové nejasnosti by mohly vést ke zbytečným sporům a zdá se, že nevýhody odstranění pojistného zájmu by převážily nad jejími výhodami, se kterými se lze navíc vypořádat správnou interpretací.

Je nutné dodat, že smyslem a účelem testu požadavků a potřeb je, aby se zabránilo případům nevhodného prodeje (misellingu).⁴¹⁵ Ve srovnání s požadavkem pojistného zájmu má test požadavků a potřeb určitou nevýhodu, protože se vztahuje jen na fázi sjednání pojistné smlouvy a nikoli na fázi po jejím uzavření. Česká právní úprava tento požadavek rozšířila také na případy podstatné změny pojištění (§ 77 a § 78 ZDPZ). Mohlo by tak docházet k rozdílné implementaci u členských států v rámci pravidel jednání.

Samotné rozšíření v tuzemsku není úplné, protože nezahrnuje všechny případy zániku pojištění, resp. zajištění kontinuity pojištění jako je otázka přenositelnosti pojištěného zájmu. Tento deficit se pokouší řešit čl. 7 odst. 3 nařízení POG, podle kterého tvůrci pojistných produktů (zejména pojišťovny), kteří během doby životnosti pojistného produktu zjistí okolnosti vztahující se k pojistnému produktu, které mohou zákazníka takového produktu nepříznivě ovlivnit, učiní vhodná opatření ke zmírnění situace a zabránění opakovanému výskytu události poškozujícího zákazníka. Pokud by pojistný produkt ztratil pro zákazníka ekonomické opodstatnění, musely by pojišťovny namísto zániku pojistníkového zájmu uzavírat s pojistníky dohody o ukončení pojištění. Zdá se tak, že požadavek na skutečnou potřebu a vztah určité osoby k hodnotě pojistného zájmu, by zcela nevymizel. Pojistný zájem je tedy potřebný a nejde o archaický požadavek.

Ad 2) Jaký je smysl a účel neplatnosti kvůli chybějícímu pojistnému zájmu?

⁴¹⁵ Recital 44 směrnice IDD.

Z analytické části této práce vyplynulo, že zkoumání požadavku pojistného zájmu zahrnuje skutečnou potřebu, která odpovídá vztahu určité osoby ke konkrétní hodnotě pojištěného zájmu. Při zkoumání této potřeby hrají také důležitou roli také pohnutky pojistníka projevující se jako přání, aby pojistná událost nenastala. Chybí-li skutečný vztah osoby k hodnotě pojištěného zájmu, anebo pojistník má spíše zájem na plnění pojistitele nežli zájem na zachování věci (např. chce zničit pojištěnou věc, protože by ji nemohl snadno prodat), pak dochází k narušení důvěry mezi stranami smlouvy.

Protože by se pojistitel při uzavírání pojistné smlouvy měl spoléhat na poctivost jednání pojistníka, je právním následkem vědomého porušení tohoto vztahu důvěry vznik práva pojistitele domáhat se relativní neplatnosti (§ 2764 odst. 2). Vzhledem k tomu, že jde o ochranu majetkových zájmů pojistitele (ochranu zájmu určité osoby), může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba (§ 586 odst. 1). Smyslem a účelem je ochrana dobrověrného pojistitele před nepoctivým jednáním pojistníka, který předstírá existenci pojistného zájmu při uzavírání pojistné smlouvy. Dobrá víra pojistitele je pak důvodem, proč mu náleží zvláštní odměna, přestože mu nevznikla povinnost poskytnout pojistné plnění.

Dalším případem je právní následek neplatnosti, pokud pojistník a pojistitel uzavírají oba vědomě neexistující pojistný zájem. V daném případě tak chybí buď konkrétní vztah určité osoby k hodnotě pojištěného (vlastního) zájmu, anebo pojistníkovi, který pojišťuje ryzí cizí zájem, chybí patřičné pověření (např. spravovat cizí majetek). Připouští se, aby pojistník uzavřel pojištění vlastního zájmu a ke kombinovanému pojištění vlastního a cizího zájmu nepotřebuje zvláštní pověření.

Protože u chybějícího vlastního zájmu a chybějícím pověření spravovat cizí zájem zcela chybí samotný předmět pojistné smlouvy anebo pojistník není oprávněn pojistnou smlouvu uzavřít, je právním důsledkem tohoto chybějícího vztahu absolutní neplatnost, protože právní jednání zavazuje k plnění od počátku nemožnému (§ 588 věta druhá). V procesu identifikace pojistného zájmu jsou zásadní vady, pro které pojistná smlouva vůbec nevznikne. Kvůli tomu, že pojistitel ztratil dobrou víru, nemá nárok na zvláštní odměnu. Protože tento zájem musí povinně zkoumat, ztrácí dobrou víru i tehdy, pokud opomenul provést identifikaci pojistného zájmu.

Ad 3) Musí mít k uzavření pojistné smlouvy pojistník vlastní pojistný zájem?

Řešení této otázky je významné pro individuální i skupinové pojištění, u kterého někdy vzniká otázka, zda pojistník má vlastní pojistný zájem a je vůbec oprávněn pojistnou smlouvu uzavřít. Z analýzy vyplynulo, že pro rozlišení týkající se pojištění vlastního a cizího zájmu je rozhodující pojem pojištěný zájem, který je základním stavebním kamenem určující, komu má pojistné plnění případnou jako určité defaultní pravidlo, zatímco pojem pojistný zájem může mít obecnější dosah, který dopadá právě na pojistníka, a mohl by být důvodem, proč mohou právě třetí osoby odlišené od pojištěného uzavřít pojištění.

V pojištění škodovém i obnosovém mohou nastat tři základní konstelace. Pojistník uzavírá pojištění vlastního zájmu například týkající se jeho majetku, rizika odpovědnosti, anebo řeší majetkovou potřebu v případě jeho smrti nebo výpadek příjmu v případě smrti svého živitele. Pojištěný zájem je pojistný zájem pojistníka. V kombinovaném pojištění vlastního a cizího zájmu je pojištěným zájmem primárně zájem pojištěného (např. vlastnický), ačkoli pojistník svůj vlastní zájem odvozuje od zájmu pojištěného jako je zájem na užívání pojištěné věci. Pojistný zájem pojistníka je právě vlastní zájem na cizí věci. V třetí konstelaci dochází k pojištění ryzího cizího zájmu, kdy pojistník vůbec nemá vlastní zájem, ale pojištěným zájmem je zájem pojištěného. Pojistníkům pojistný zájem pak spočívá na existenci určitého pověření na základě zákona nebo právního jednání (např. smlouvě o správě cizí věci). Osoby bez pojistného zájmu (vč. chybějícího pověření) by se neměly vměšovat do cizích záležitostí a uzavírat pojistné smlouvy na účet pojištěných.

Při rozhodování, zda určitý vlastní zájem byl pojištěn v rámci kombinovaného pojištění vlastního a cizího zájmu je rozhodující nejen určitá souvislost mezi zájmem na zachování hodnot pojistníka, ale také, zda pojistníkův pojistný zájem je odvozen ze zájmu pojištěného, takže plnění pojistitele má sloužit stejnému účelu uspokojující oba dotčené zájmy. V rámci plnění pojistitele, kterým dochází opravě poškozené věci se uspokojuje jak zájem vlastníka na doplnění hodnoty věci, tak také zájem nájemce na užívání této věci.

Jestliže pojistník uzavírá pojistnou smlouvu cestovního pojištění, při kterém jsou kryty náklady na léčení vzniklé pojištěnému v zahraničí a pojistník má pouze majetkový zájem na udržení zákaznického kontaktu, nelze obhájit, že účelem plnění pojistitele je krytí potřeby nepravidelných výdajů v důsledku nemoci a současně udržení zákaznického kontaktu. Zájem na udržení zákaznického kontaktu je pojistitelným zájmem, ale je nutné zkoumat skutečné dotčení pojistnou událostí.

Podobně zaměstnavatelé nemají vlastní zájmy na pojištění pro případ dožití svých zaměstnanců, ale pojistné smlouvy bývají sjednávány zaměstnavateli jako zaměstnanecký benefit. Zájem zaměstnavatele zde může spočívat v zájmu na udržení zaměstnance v dosavadním zaměstnání a může být součástí programu zaměstnanecké loajality. Vzhledem k chybějícímu vlastnímu zájmu pojistníka proto tyto osoby potřebují pověření k uzavření pojistné smlouvy (od pojištěného anebo ze zákona v rámci tzv. *autoenrollment* kontraktů), anebo k zahrnutí do pojistné ochrany. Tyto osoby by proto měly věnovat více pozornost úpravě vnitřního vztahu mezi pojistníkem a pojištěným, a jednat tak pověřený správce rizik pro pojištěného.

Nevyžaduje se, aby pojistník měl vlastní pojištěný zájem, ale zkoumá se, zda pojistník je oprávněn spravovat cizí pojištěný zájem. Pojistníkův pojistný zájem je pak v pojištění ryzího cizího zájmu odvozen z pojištěného zájmu, který je oprávněn spravovat. Pojistník tedy vlastní pojistný zájem mít nemusí.

Ad 4) Jak by měl vypadat proces identifikace pojistného zájmu?

V občanském zákoníku není uveden konkrétní proces identifikace pojistného zájmu, a proto je nutné jej dovodit ze všech relevantních souvislostí. Postup pro identifikaci pojistného zájmu stanoví veřejnoprávní úprava, která má své dopady i do soukromého práva. Pojistitel nejen že musí již při vytváření pojistných produktů a před jejich uvedením na trh identifikovat cílové trhy, tj. na velmi vysoké úrovni určit požadavky a potřeby zákazníků, ale musí být schopen určit objektivní zájem (skutkový stav), ale i jeho výši (přání, požadavky) jako hodnotu subjektivního zájmu jako jeho pozitivní stránku, a současně požadavky a potřeby zákazníka zohlednit v rámci celého produktového cyklu (§ 53 ZDPZ).

Základem pro určení požadavků a potřeb pojistníka při sjednávání pojistné smlouvy je získání informací (§ 77 a § 78 ZDPZ), které jsou kladeny distributorem pojištění, kterým může být pojišťovna a její zástupci, anebo zástupce pojistníka. Identifikace požadavků a potřeb je součástí záznamu z jednání (§ 79 ZDPZ).

V procesu identifikace pojistného zájmu se obecně identifikuje nějaký zájem (majetková potřeba), jeho výše, určí se povaha vztahu osoby k této potřebě (který a čím zájem byl pojištěn), dále zda existuje převažující zájem na zachování hodnoty zájmu než na plnění pojistitele, a v posledním kroku, zda je pojistník oprávněn pojistnou smlouvu uzavřít. Tyto kroky na sebe nemusí navazovat v naznačeném pořadí.

Ve škodovém pojištění může majetkovou potřebu představovat zájem na zachování aktiv (majetku), a pokud bylo pojištění uzavřeno na plnou hodnotu, pak výše zájmu (pojistná částka) by měla odpovídat pojistné hodnotě pojištěné věci (např. její obecná cena). Pokud smlouvu neuzavírá vlastník, který má zájem na hodnotě věci, která byla pojištěna (pojištěný zájem), zjišťuje se, zda pojistník má vlastní zájem (např. zájem na užívání věci), anebo nemá vlastní zájem, takže k uzavření pojistné smlouvy potřebuje pověření.

V obnosovém pojištění může majetkovou potřebu představovat zájem na udržení současné úrovně příjmů pro případ ztráty pracovní schopnosti. Výše zájmu může spočívat v částce, o kterou dotčený přijde, nebo době trvání, pokud nastane pracovní neschopnost. Smyslem výše pojistné částky pak tedy je vyrovnání hladiny v propadu příjmů. Pokud smlouvu neuzavírá osoba, k vyrovnání jejíž příjmů má docházet (pojištěný zájem), pak musíme zjistit, zda vyrovnáním hladiny těchto příjmů nedochází také ke krytí potřeby někoho jiného (např. solidárně zavázaného dlužníka, příp. věřitele). Pokud tento vlastní zájem pojistníka nelze dovodit, potřebuje k uzavření pojistné smlouvy pověření.

Z předložené analýzy jasně plyne, že zásadní význam má teorie pojistného plánu (*Plansicherungstheorie*), která je mj. v souladu s aktuálním zněním směrnice IDD a české transpozice ZDPZ týkající se testu požadavků a potřeb (§ 77 a 78 ZDPZ), což odpovídá eurokonformnímu výkladu a také požadavku na vnitřní bezrozpornost právního řádu. Předchozí teorie nejsou zcela bez významu jako je teorie pojistné potřeby, kterou teorie pojistného plánu modifikuje, takže lze obhájit také existenci obnosového pojištění, či pojištění na novou cenu. Určitým nedostatkem této teorie je fakt, že nedokáže spolehlivě odlišit pojištění od jiných závazků.

Ad 5) Je pojistný zájem prvek odlišující pojištění od jiných závazků?

V analytické části byly testovány různé přístupy a metody, kterými lze rozlišit pojištění od jiných závazků. Kromě pojistného zájmu to byla teorie pojistného plánu a dále jiná kritéria jako metoda oddělení (*unbudding*), která dokáže zúžit rozsah porovnávaných závazků do skupin, které mají samostatný předmět plnění podobného hospodářského účelu (tj. zajištění určitých rizik).

Z analýzy také vyplynulo, že hospodářský účel není spolehlivé rozlišující kritérium závazku pojištění od jiných. Především motiv jedné strany může směřovat k zajištění určitých rizik a tento znak může spolehlivě naplnit jak pojistná smlouva, tak záruční smlouva, případně jiné vztahy.

Ostatní odvážné závazky narozdíl od pojistné smlouvy defaultně možnost změny okolností v závislosti na měnícím se riziku neobsahují. Mohlo by to být jedním z kritérií, pomocí kterých lze odlišit pojištění od jiných odvážných závazků. Změna okolností u nich je totiž výslovně vyloučena (§ 2757). Problémem univerzální platnosti této teze však je, že to lze uplatnit pouze na pojmově závazky, které spadají do kategorie odvážných smluv, a nelze je použít na ty, kde lze uplatnění změny okolností sjednat v rámci smluvní autonomie.

Jako nejvíce vhodné rozlišení mezi záruční smlouvou a pojistnou smlouvou, pomineme-li pojem pojistného zájmu, se jeví upřednostnění ochranyhodného zájmu konkrétní osoby v rámci obligace, a to buď beneficianta v záruční smlouvě, anebo pojistníka v pojistné smlouvě. U záruční smlouvy nemusí být záruka závislá na krycím vztahu nebo na valutovém vztahu, takže se ve vztahu plnění vůči beneficiantovi nemůže garant zohlednit vady v krycím anebo valutovém vztahu. Naopak v pojištění může pojistitel zohlednit jak vady ve valutovém vztahu (chybějící pojistníkův zájem), tak vady v krycím vztahu jako je porušení ochranných a jiných povinností pojistníka (§ 2799, § 2800, § 2808) nebo jen nesprávně stanovené výše plnění (§ 2853), která jde nad rámec výše zájmu. Ochrana pojistníkůvých zájmů se pak realizuje prostřednictvím pravidel jednání týkající se zjištění požadavků a potřeb zákazníka. Nejde o nic jiného než o zjištění pojistníkovu zájmu.

Porovnáme-li situaci, kdy na pojistný zájem nahlížíme pouze jako na podmínku vzniku a trvání pojištění, a situaci, kdy pojistný zájem považujeme za pojmový znak pojistné smlouvy, pak druhý případ (pojistný zájem jako pojmový znak pojistné smlouvy) řeší problémy s rozlišením pojištění od jiných závazků mnohem uspokojivěji než první varianta. Protože se prvky pojistného zájmu navíc prolínají právní úpravou soukromého pojištění na více místech občanského zákoníku v dílu 15 oddílu 2, přiklání se autor k variantě, která chápe pojistný zájem jako pojmový znak pojištění a pojistné smlouvy.

Ad 6) Jsou pravidla týkající se pojistného zájmu v občanském zákoníku funkční nebo představují právní překážky (např. kontinuity pojištění)?

V analytické části byly zkoumány různé možnosti týkající se výkladu pojistného zájmu při uzavírání pojistné smlouvy, po jejím uzavření i okolnosti týkající se zániku pojištění, případně zajištění kontinuity pojištění pro případ přenositelnosti pojištěného zájmu či cese pojistné smlouvy. Výsledkem této analýzy pak je, že požadavek pojistného zájmu nepůsobí zásadní hodnotové dysfunkce a sám o sobě není překážkou obchodovatelnosti pojistných smluv.

Bylo také potvrzeno, že současná právní úprava je velmi flexibilní v tom, aby zohlednila nejrozličnější konstelace týkající se přenositelnosti pojištěného zájmu, aby bylo dosaženo záměru zákonodárce, pokud jde o pokračování pojistné ochrany v důsledky změny vlastnického práva. Především současné nastavení právní úpravy u převodu majetku v pojištění škodovém nečiní zásadní výkladové potíže, než tomu bylo u přechozích právních úprav. Byla potvrzena také hypotéza, že se přenáší pojištěný zájem, jak je uvedeno sub-kapitole 2.2.4. U obnosového pojištění osob nelze hovořit o přenositelnosti zájmu z jedné osoby na druhou, ale spíše se tento typ pojištění chová jako jakákoli jiná smlouva, se kterou lze obchodovat (např. převést cesí jednotlivé právo anebo smlouvu).

V sub-kapitole přenositelnost pojistné smlouvy vyšlo najevo, že přestože právní úprava dovoluje pojistit vlastní zájmy na cizích věcech, anebo umožnit správu rizik pomocí pojištění ryzího cizího zájmu, vykazuje kontinuita pojištění při zákonné cesi pojistné smlouvy jasnou tendenci ke vstupu do pojištění osoby, které lze přiřadit pojištěný zájem. Tuto osobu (pojištěného) potom musíme interpretovat jako pojištěného ve smyslu německého *Versicherte* (oprávněná osoba jako nositel pojištěného zájmu), abychom dosáhli vnitřně konzistentního výkladu jak u škodového pojištění, tak u obnosového pojištění, i u smluvní cese, která nepřikazuje určit jen některou oprávněnou osobu, ale je to ponecháno na pojistníkovi. Pojištěný ve smyslu německého *Gefahrperson* (jako osoby, u které nastala újma na životě, zdraví či majetku) dává k nakládání s majetkovými právy z pojistné smlouvy „pouze“ souhlas.

Problémem vstupu do pojištění při přechodu vlastnického práva může být skutečnost, že vycházíme z identifikace pojištěného zájmu, ale neznáme jeho výši u nového nositele, což by mohlo být okolností, která by se dala kvalifikovat jako podstatná změna pojištění, u které by patrně měl být proveden nový test požadavků a potřeb (§ 77 a § 78 ZDPZ). To by mělo platit tím více, pokud jde o obnosové pojištění, které je více vázáno na subjektivní ocenění nositele pojištěného zájmu, a proto by v důsledku cese nemuselo být aktuální.

Pokud jde o možnost přenositelnosti dispozičních (kreačních) oprávnění, pak vyšlo najevo, že nečiní problém rozšíření kreačních oprávnění kromě pojistníka také na osobu pojištěného nebo další osoby již při vzniku pojištění, anebo kdykoli později. Dosáhnout tak lze podobného výsledku jako je u platebního účtu, kdy jedna osoba je majitelem účtu, zatímco druhá je disponentem.

Z analýzy také vyplynulo, že autor neshledává zásadní problém, proč by nemohlo docházet k převodu některých nebo všech kreačních oprávnění z pojistníka na pojištěného anebo třetí osobu, takže by mu zůstala např. jen základní povinnost platit pojistné. Jestliže možnost přenosu kreačních oprávnění vzniká již při uzavření pojistné smlouvy, pak by tato možnost měla existovat také po uzavření pojistné smlouvy. Převod kreačního oprávnění by mohl mít podobu vzdání se práva ve prospěch třetí osoby.

Výhody a současně nevýhody zákonných domněnek spočívají v převrácení důkazního břemene. Pokud pojistník prokáže existenci pojistného zájmu, přesunuje se důkazní břemeno na pojistitele, že případný pojistný zájem nevznikl. Jestliže definujeme pojistný zájem jako faktický stav, pak zákonné domněnky v jistém smyslu znevýhodňují pojistitele, který musí uzavírat pojistné smlouvy také s osobami, kterým svědčí zákonná domněnka (např. „má zájem na vlastním majetku“), a v tomto důsledku pak neunese důkazní břemeno vůči nepoctivě jednající osobě. Přestože důvodová zpráva k občanskému zákoníku zdůrazňuje, že pojistný zájem je skutečný a

podstatný vztah určité osoby k hodnotě pojistného zájmu, představují zákonné (především nevyvratitelné) domněnky určité riziko pro pojistitele, a nemusí podporovat původní záměr zkoumání pojistného zájmu.

Podle názoru autora současné ustanovení § 2762 a domněnky zde stanovené patří spíše do učebnice. Důležitý by měl být skutečný pojistný zájem a je na smluvních stranách, jak tento zájem identifikují. Problémové je především zdůraznění, že pojistník má pojistný zájem na vlastním životě a zdraví, že pojistník má pojistný zájem na vlastním majetku, anebo že souhlas pojištěného samotný zakládá pojistný zájem. Ve skutečnosti mohl chtít pojistník spíše zničit pojištěnou věc, protože by bylo složitější ji prodat nebo by transakce prodeje mohla být jen nákladnější (kvůli zaplacení provize), než získat plnění od pojistitele. Dobrá víra pojistníka by se proto zde neměla předpokládat a autor by doporučil ustanovení § 2762 odstranit z občanského zákoníku bez náhrady. Je spíše úkolem právní vědy popsat rozdílné situace, což se například stalo v této práci.

Ad 7) Jaký bude nebo by měl být další vývoj?

Kromě přenositelnosti zájmu nebo možnosti cese pojistné smlouvy existuje právo na přenositelnost osobních údajů (čl. 20 nařízení GDPR) a právo na přístup k osobním údajům (čl. 15 nařízení GDPR), které mohou představovat výjimku povinnosti zachovávat mlčenlivost na základě souhlasu osoby (§ 128 odst. 1 ZPOJ). Tato právní úprava představuje určitý základ pro sdílení dat mezi nejrozličnějšími poskytovateli jako jsou pojišťovny, pojišťovací poradci, samostatní likvidátoři pojistných událostí, ale i jiné osoby poskytující produkty, které mohou plnit podobné hospodářské účely jako pojištění. Někdy se hovoří o takzvaném Otevřeném financování nebo Otevřeném pojištění.

Tito různí poskytovatelé mají potom možnosti využívat již jednou získaná data od zákazníků jinými poskytovateli, aby jim mohli nabízet lepší nabídky produktů nebo služeb. Například údaje získané od zákazníka v rámci zjišťování jeho požadavků a potřeb, resp. celého procesu identifikace pojistného zájmu. Je tak možné že nástup nových technologií umožní daleko efektivněji sdílet těchto dat zákazníků, takže bude snadnější přecházet od jednoho poskytovatele k jinému, anebo bude jen snadnější kombinovat více produktů. Pokud by navíc poskytovatelé produktů nebo služeb získalo přístup k jiným údajům týkající se zákazníků, které si od nich vyžadují jako jsou např. některé zdravotní údaje, mohl by proces identifikace pojistného zájmu a úpisu rizik probíhat mnohem efektivněji.

Tak jako se vyvíjí společnost, vyvíjí se i pojistné potřeby, které jsou fakticky obsaženy v pojistném zájmu a mohou podléhat nejrozličnějším změnám. V poslední době lze sledovat dva relevantní megatrendy, které mohou budoucí podobu (interpretaci) požadavku pojistného zájmu ovlivnit jako je digitalizace a ESG (*Environmental, Social and Governance*).

S postupnou digitalizací a zaváděním nových (moderních) technologií vznikají také nová rizika jakou jsou kybernetická rizika spojená s odcizením nebo jen blokací dat uživatelů, vydíráním, krádeží identity atp. Otázkou není ani tak skutečnost, zda nově vznikající rizika nebo pojistné potřeby jsou schopné být obsaženy v požadavku pojistného zájmu, protože při splnění kritérií naznačených v této práci by to mělo být možné, ale spíše je otázkou, zda se nové pojistné produkty vůbec etablojí a budou dostupné pro širší veřejnost.

Zajímavým fenoménem jsou např. některé typy smart kontraktů, které umožňují automatickou exekuci určitých činností, pokud jsou naplněny předem definované předpoklady. Velmi pozoruhodné by bylo sledovat, jestli by toho nebylo možné využít v jednotlivých typech pojištění. Například v pojištění pro případ smrti by pojišťovny mohly mít přístup k údajům týkající se smrti pojištěného, a zjištění této skutečnosti by automaticky zahájilo proces šetření škodní události a výplaty pojistného plnění oprávněné osobě. Podobně rozvíjejícím se způsobem je integrace technologií blockchain v dopravním pojištění, kdy osoby, které mají určitý majetkový

zájem na dopravě zboží, mohou veřejně sledovat a autorizovat transakce podle různých stádií vývoje dopravy vč. cese práv z pojistné smlouvy, resp. převodu kreačních oprávnění.

V poslední době se také velmi často diskutuje otázka naplňování Zelené dohody pro Evropu (*Green deal*) a otázka udržitelného financování (*Sustainable finance*). Některé pojišťovny již přijaly vlastní strategie, které vylučují určité typy ekonomických sektorů nebo subjektů z pojištění, takže se zvládání některých rizik pro ně stává obtížnější. Za zmínku jistě stojí, že také udržitelné preference zákazníků vstupují do požadavku pojistného zájmu, protože i nefinanční cíle mohou mít vliv na skutečnou potřebu určité osoby týkající se pojistné ochrany. Požadavky zákazníků se tak mohou projevit např. v tom, zda určité plnění pojistitele bude směřovat v opravě věci, přestože to ekonomicky nedává smysl (totální škoda). Tento nový typ posuzování vzniku nároku na plnění a způsobu náhrady by se pak nutně musel odpovídajícím způsobem promítnout také ve výkladu pojmu pojistného zájmu.

Jiným příkladem může být vzniknutí nových nebo rozšíření méně využívaných obchodních modelů založených na myšlence pojištění, což může vytvářet určitý tlak na orgány dohledu při posuzování, zda určitá činnost naplňuje definici pojišťovací činnosti, takže je nutná veřejnoprávní autorizace (*licence*), anebo jde o výkon činnosti mimo regulovaný segment. V poslední době lze sledovat obnovení činnosti vzájemných pojišťoven, které nejsou zaměřeny na dosahování zisku, ale případné přebytky jsou vráceny členům ve formě slevy na pojistném, anebo jiným způsobem zohledněny.

Kromě akciových společností, evropských akciových společností, družstev a vzájemných pojišťovacích spolků (§ 214 a násl.), by mohly vznikat také nové platformy anebo právní uspořádání, u kterých by požadavek pojistného zájmu mohl hrát významnou roli při odlišení pojištění od jiných situací. Sporné by například mohlo být, zda při vytváření společnosti podle § 2716 a násl. za účelem zajištění určitých rizik, by docházelo k uzavření pojistného smlouvy svého druhu, a zda by v případě bylo nutné veřejnoprávní oprávnění k pojišťovací činnosti. Podobným způsobem lze uvažovat, zda může vzniknout něco jako pojišťovací crowdfunding, který by tak mohl nahradit určité aktivity, které jsou spojené s řešením škodních událostí jako jsou nedávné případy povodní v Německu, anebo následky tornáda na Jižní Moravě.

Otázka vzniku nových obchodních modelů nemá význam jen z hlediska identifikace, zda jde o regulovanou činnost, jakým způsobem k ní přistoupit z hlediska placení daní (např. výjimky z DPH, poskytování daňového zvýhodnění, placení daně z příjmů aj.), ale také z hlediska pravidel jednání a zajištění srovnatelné úrovně zákazníků. Směrnice IDD si totiž kladla za cíl, aby zákazníci byli chráněni stejným způsobem bez ohledu na distribuční kanál. Zdá se však, že srovnatelná ochrana by měla platit nejen v rámci distribuční činnosti, ale kdykoli je distribuováno pojištění, jak vyplývá z definice této činnosti uvedené v § 2 písm. a) ZDPZ. Konečně také občanský zákoník zdůrazňuje, že srovnatelná pravidla jednání vůči spotřebiteli by měla platit bez ohledu na podnikatelský status poskytovatele produktů nebo služeb (§ 420 odst. 2).

10. Bibliografie

Knihy, sborníky, monografie:

Tuzemské prameny:

BOHMAN, Ludvík, WAVERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě - komentář*. 2. akt. vyd. Praha : Linde Praha, 2009.

BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: Aktuální otázky. Srovnávací komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

ČECH, Petr. *První česká vzájemná pojišťovna (zál. r. 1827). V upomínku stého výročí*. 1928.

ČESKÁ STÁTNÍ POJIŠŤOVNA, SLOVENSKÁ ŠTÁTNÍ POIŠŤOVNA. *Dějiny pojišťovnictví v Československu. 1. díl. Dějiny pojišťovnictví v Československu do roku 1918*. Novinář, 1989.

ČESKÁ POJIŠŤOVNA, SLOVENSKÁ POIŠŤOVNA. *Dějiny pojišťovnictví v Československu. 2. díl. Dějiny pojišťovnictví v Československu (1918-1945)*. Česká pojišťovna a.s., 1993.

ČESKÁ POJIŠŤOVNA, SLOVENSKÁ POIŠŤOVNA. *Dějiny pojišťovnictví v Československu. 3. díl. Dějiny pojišťovnictví v Československu (1945-1992)*. Česká pojišťovna a.s., 1993.

ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník : komentář. Díl II, § 222 až 510*. Praha : Panorama, 1987.

DOBIÁŠ, Petr. *Mezinárodní pojistné právo se zřetelem k řešení pojistných sporů v rozhodčím řízení (vybrané kapitoly)*. Praha: Leges, 2011.

DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanský zákoník : komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, 2014.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. 1. vyd.* Ostrava : Sagit, 2012.

ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha : Linde, 2001.

GLADIŠ, Daniel. *Akciové investice*. 2. rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2021.

HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1921.

HOLUB, Milan. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Sv. II*. Praha : Linde Praha, 2002.

HORN, Josef. *Pojistné právo : zákon ze dne 3. července 1934 čis. 145 Sb.z. a n. o pojistné smlouvě, pojistné regulativy, zákon ze dne 11. července 1934, čis. 147, Sb.z. a n. o zabezpečení nároků pojistníků v pojištění soukromém a o státním dozoru na soukromé pojišťovny a ostatní ustanovení související s právem pojistným s vysvětlivkami, srovnávacími statěmi a rozhodnutími nejvyšších stolic*. Praha: V. Linhart, 1934.

HRADEC, Milan. *Historie právní úpravy pojišťovnictví*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014)*. Praha : C.H.Beck, 2014.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část. (§ 1721-2054). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.

JANDOVÁ, Lucie, SVEJKOVSKÝ, Jaroslav, ŠLAUF, Petr. *Pojištění v novém občanském zákoníku : komentář*. Praha : C.H.Beck, 2014.

JANEČEK, Václav. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha : Wolters Kluwer, 2017.

JEHLÍČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004.

JEMELKA, Luboš a kol. *Zákon o distribuci pojištění a zjištění. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.

KARFÍKOVÁ, Marie a kol. *Pojišťovací právo*. 2. přepracované vydání. Praha: Leges, 2018.

KAŠPÁREK, Mikuláš. *O UZAVŘENÍ SMLOUVY POJIŠŤOVACÍ PODLE PRÁVA ČESKOSLOVENSKEHO SE ZVLÁŠTNÍM ŽŘETELEM KU PRÁVU ŠVÝCARSKÉMU, NĚMECKÉMU A KU FRANCOUZSKÉ OSNOVĚ ZÁKONA O SMLouvĚ POJIŠŤOVACÍ*. Svazek 2. Brno : Barvič & Novotný, 1920.

KREJČÍ, František. *Pojistné právo v lidově demokratickém Československu. Praktický komentář*. Praha : Státní pojišťovna, 1958.

KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš a kol. *Občanský zákoník. Praktický komentář*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.

KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Učebnice Občanské právo hmotné*. Sv. II. Praha : ASPI, 2002.

KRÁL, Eduard. *Soukromé pojištnictví v teorii a praxi*. Svaz československých assekuračníků v Praze, 1934.

MALKOVSKÝ, Karel. *Sbírka předpisů o soukromém pojišťování*, Praha, 1925.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2011.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník I. svazek § 1–117 Obecná ustanovení*. Praha: Nakladatelství Leges, 2013.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník Velký komentář § 419-654 - Svazek III. Věci a právní skutečnosti*. Praha: Nakladatelství Leges, 2014.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník § 2716-2893. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021.

PAPOUŠEK, Cyrill. *Zákon o pojistné smlouvě ze dne 3. července 1934, č. 145 Sb. a n., se zvláštním žřetelem k všeobecným pojistným podmínkám*. Praha : Československý Kompas, 1936.

PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019.

PRAŽÁK, Zbyněk a kol. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku Komentář k § 1721–2893 podle stavu k 1. 4. 2017 ve znění zákona č. 460/2016 Sb.* Praha: Nakladatelství Leges, 2017.

PROCHASKA, Edmund. *Das Gesetz über den Versicherungsvertrag vom 3. Juli 1934, G.-S. Nr. 145*, 1935.

RAJCHL, Jiří a kol. *Právní aspekty hazardních her*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

REŽNÝ, Václav. *Pojišťovací slovník. Slovník soukromého pojištění*. vl. náklad. 1947.

ROUČEK, František. *Česko-slovenské právo obchodní II. Část zvláštní A (Právo kupecké a obchodní)*. Praha: V. Linhart, 1939.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 5.

SEDLÁČEK, Jaromír. *O materiálně-právních funkcích pojistky*. Bursík & Kohout: Praha, 1911.

SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo I. Obecné nauky o právních jednáních obličajných a o splnění závazků*. Reprint. Praha: Wolters Kluwer, 2010.

SCHELLE, Karel. *Vývoj právní úpravy pojištnictví*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994.

SVOBODA, Karel. *Historický vývoj pojištnictví*. Praha: Sdružení československého úřednictva ústavů peněžních, 1910

- ŠKOPOVÁ, Věra. *Pojistné právo*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1997.
- ŠKOPOVÁ, Věra, ZEMANOVÁ, M. *Aktuální pojištění a pojišťovnictví*. Praha : Mirage, 1993.
- ŠKOPOVÁ, Věra, KLAPAL, Jaroslav. *Pojištění a pojišťovnictví* 1.-3. Díl. Praha : Mirage, 1992.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jiří a kol. *Občanský zákoník : komentář. Svazek VI*. Praha : Wolters Kluwer, 2014.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné* 2. 5. vyd. Praha: ASPI, 2009.
- ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan. *Občanský zákoník. 2. Díl. 2. Vyd.* Praha : C. H. BECK, 2009.
- SCELLE, Karel. *Vývoj právní úpravy pojišťovnictví*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994.
- SCELLE, Karel, HRADEC, Milan. *Historie právní úpravy pojišťovnictví*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006.
- TROJAN, Tomáš. *Problematické aspekty související s aplikací pojistné zájmu v pojistné smlouvě*. Rigorozní práce. Olomouc: Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2022.

VESELÝ, Vladimír. *O právní povaze pojistky a o zástavě, vinkulaci, cesi, zabavení nároku z požární pojistky nemovitostí a ze životní pojistky (Studie hospodářsko-právní, psaná s hlediska zájmů peněžních ústavů podle práva platného v republice Československé.)*. Praha : Nákladem Svazu horních a hutních inženýrů, 1934.

Zahraniční prameny:

- BÜRKLE, Jürgen. *Compliance in Versicherungsunternehmen. : Rechtliche Anforderungen und praktische Umsetzung (Compliance für die Praxis)*. 2. Auflage. C.H.Beck, 2015.
- BECKMANN, Roland, Michael, MATUSCHE-BECKMANN, Annemarie. *Versicherungsrechts-Handbuch*. 3. Auflage. C.H.Beck, 2015.
- BRAEß, Paul. *Elemente einer dynamischen Versicherungskonzeption aus wirtschaftswissenschaftlicher Sicht*. ZVerWiss, 1970.
- BRUCK, Ernst, MÖLLER, Hans, a kol. *VVG §§ 150-171 (Lebensversicherung)*. 9. Auf. Berlin: De Gruyter, 2013.
- BRUCK, Ernst. *Reichsgesetz über den Versicherungsvertrag nebst dem zugehörigen Einführungsgesetz vom 30. Mai 1908*. Berlin: Walter de Gruyter u., 1929.
- BRUNS, Alexander. *VVG: Rechtsschutzversicherung §§ 125-129: ARB 2010/2012 (Großkommentare der Praxis, Band 5)*. 9. Auf. Walter de Gruyter, 2018.
- EHRENBERG, Victor. *Versicherungsrecht. Systematisches Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft*. Abt. 3. T. 4. Leipzig, 1893.
- EHRENBERG, Victor. *Versicherungswert und Schadensersatz nach dem Handelsgesetzbuch und dem Entwurf eines Gesetzes über den Versicherungsvertrag(Reichstagsvorlage)*. E.S. Mittler und Sohn, 1906.
- EHRENBERG, Victor. *Privatversicherungsrecht. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft – 13. Abteilung Rechtswissenschaft*. Springer-Verlag, 2013.
- EHRENBERG, Victor., *Handbuch des gesamten Handelsrechtes VIII. Band*, Leipzig, 1922.
- EHRENBERG, Viktor. *Versicherungsrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1893.
- EHRENZWEIG, Albert. *Die Rechtsordnung der Vertragsversicherung: das Gesetz über den Versicherungsvertrag und das Versicherungsregulativ samt Nebenvorschriften, mit Erläuterungen*. Manz, 1929.

EHRENZWEIG, Albert. *Versicherungsvertragsrecht (Reichsrecht und österreichisches Recht, mit den tschechoslowakischen Besonderheiten)*. II. Band. Wien und Leipzig: Manzsche Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1935.

EHRENZWEIG, Albert. *Das Gesetz [Gesetz ...] v. 23. Dezember 1917, R.G.Bl. Nr 501, über den Versicherungsvertrag samt den Durchführungsverordnungen*, Manz. 1918.

EHRENZWEIG, Albert. *Privatversicherungspolitik*, Wien, 1931.

EHRENZWEIG, Albert. *Die Rechtsordnung der Vertragsversicherung*, Wien, 1929.

EHRENZWEIG, Armin. *System des österreichisches allgemeinen Privatrechtes*, Wien, 1928.

FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 4. zväzok. Závazkové právo – zmluvy (§ 588 - § 880)*, Bratislava : EuroKodex, 2015.

FLUME, Werner. *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. Sv. II. Das Rechtsgeschäft*. 4. vydání. Berlin – Heidelberg : Springer Verlag, 1992.

FUHRER, Stephan. *Schweizerisches Privatversicherungsrecht*. Zürich: Schulthess Verlag , 2011.

GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence. Proč může být emoční inteligence důležitější než IQ*. Praha: Columbus, 1997.

HONSELL, Heinrich a kol. *Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag: VVG + Versicherungsvertragsgesetz: Nachführungsband*. Leinen Helbing Lichtenhahn Verlag, 2012.

HONSELL, Heinrich a kol. *Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag: VVG + Versicherungsvertragsgesetz: Nachführungsband*. Leinen Helbing Lichtenhahn Verlag, 2012.

HONSELL, Heinrich a kol. *Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag (VVG)*. Gebunden Helbing Lichtenhahn Verlag, 2001.

KOCH, Peter. *Geschichte der Versicherungswirtschaft in Deutschland*. Verlag Versicherungswirtschaft, 2012.

KOENIG, Willy. *Schweizerisches Privatversicherungsrecht, System des Versicherungsvertrages und der einzelnen Versicherungsarten*. 3. Auf. Bern, 1967.

KRAUSE, Martin Norbert. *Der Begriff des versicherten Interesse und seine Auswirkungen auf die Versicherung für Fremde Rechnung*. Karlsruhe: VVW, 1997.

LANGHEIDT, Theo a kol. *Münchener Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz: VVG Band 1: §§ 1-99, VVG-InfoV*. 2. Auflage. C.H.BECK, 2016.

LANGHEIDT, Theo a kol. *Münchener Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz: VVG Band 2: §§ 100-216*. 2. Auflage. C.H.BECK, 2016.

LANGHEIDT, Theo a kol. *Münchener Kommentar zum Versicherungsvertragsgesetz: VVG Band 3: Nebengesetze, systematische Darstellungen*. 2. Auflage. C.H.BECK, 2016.

LOOSCHELDERS, Dirk a kol. *VVG Versicherungsvertragsgesetz. Kommentar*. 2. Auflage. Carl Heymanns, 2011.

LOWRY, John, RAWLINGS, Philip. *Insurance Law: Doctrines and Principles*. Hart Publishing: Oxford and Portland, Oregon, 2005.

MANES, Alfred. *Versicherungswörterbuch*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1909.

MERKIN, Robert. *Insurance law— An Introduction*. London, New York: Routledge, 2013.

MÖLLER, Hans. *Versicherungsvertragsrecht*. 3. Auflage. Gabler Verlag , 1977.

PETRUŠÁK, Martin, ŠULÍKOVÁ, Martina. *Poistné zmluvy*. Praha : C.H.Beck, 2012.

- PRÖLLS, Erich a kol. *Versicherungsvertragsgesetz: VVG mit Nebengesetzen, Vermittlerrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen*. 30. überarbeitete Auflage. C.H.Beck, 2018.
- PRÖLLS, Erich a kol. *Versicherungsvertragsgesetz: VVG mit Nebengesetzen, Vermittlerrecht und Allgemeinen Versicherungsbedingungen*. 29. überarbeitete Auflage. C.H.Beck, 2015.
- PROVOST, Magalie. *La notion d'intérêt d'assurance. Collection d'études sur le droit des assurances*. LGDJ, 2009.
- PRÄVE, Peter, a kol. *Lebensversicherung: Kommentar zu den Allgemeinen Bedingungen der Lebens- und der Rentenversicherung*. München: C.H.Beck, 2018.
- RITTER, Carl. *Das Recht der Seeversicherung: Band 1, Ausgabe 2*. Walter de Gruyter, 1967.
- RÖMER, Wolfgang, LANGHEID, Theo. *Versicherungsvertragsgesetz VVG mit Informationspflichtenverordnung*. 3. Auflage. C.H.Beck, 2012.
- SANDEL, Michael J. *Co si za peníze (ne)koupíte. Společnost vstupuje do nové éry, vše je na prodej*. Brno: BizBooks, 2013.
- SCHWEITZER, Ursula. *Das versicherte Interesse (im Binnenversicherungsrecht)*. Karlsruhe: VVW, 1990.
- SIEG, Karl. *Rechtsgeschäfte mit gekoppeltem Versicherungsschutz*. Karlsruhe: VVW GmbH, 1990.
- STAUDINGER, Julius. *Die Rechtslehre vom Lebensversicherungsvertrag*. Erlangen : Enke, 1858 – VIII.
- TALEB, Nassim Nicholas. *Černá labuť. Následky vysoce nepravděpodobných událostí*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011.
- WANDT, Manfred. *Versicherungsrecht*. 5. Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2010.

Odborné články:

- BOHMAN, Ludvík. Vinkulace v pojištění osob. *Pojistný obzor*, 2002, č. 8.
- ČAPEK, Julius. O vztahu mezi pojištěním na vlastní a na cizí účet. *Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné*, 1930, č. 7.
- ELIÁŠ, Karel. Rekodifikace občanského práva s postmoderní době. *Právní rozhledy*, 2008, č. 1.
- HEREŠOVÁ, Monika, PASTERNAK, Tomáš. Potřeby a požadavky: Oboje, či pouze jedno? Ale které...*Pojistný obzor*, 2013, č. 4.
- HEREŠOVÁ MRÁKOVÁ, Monika, SULITKA, Dušan. Úmrtí pojištěného a pojistníka v pojištění majetku. *Pojistný obzor*, 2020, č. 1.
- HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. K otázce převoditelnosti pojistného nároku v soukromém pojištění. *Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné*, 1929, č. 5.
- HERMANN-OTAVSKÝ, Karel. K reformě soukromého práva pojišťovacího. *Právník*, 1906, roč. 45, č. 1.
- HRUŠKA, Otakar. Zájem na pojištění v teorii a praxi. *Rozpravy Jednoty pro vědy pojistné*, 1941, č. 22.
- KAŠPÁREK, Mikuláš. Vícestranné a dvojí pojištění v zákonodárství poslední doby. *Zprávy práv. jed. morav.*, roč. XVIII.
- KNAPP, Viktor. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. *Právník*, 1985.
- KREJČÍ, Lucie. Nový občanský zákoník. *Pojistné rozpravy*, 2011, č. 27.
- KUBÁŇ, Drahomír. Pojistný zájem jako základní kámen pojištění. *Pojistný obzor*, 2015, roč. 92, č. 2.
- PŘIKRYL, Vladimír, ČECHOVÁ, Jana. Nový občanský zákoník: Zásadní změny v právní úpravě pojistné smlouvy - část II. *Pojistný obzor*, 2012, č. 2.

PŘÍKRYL, Vladimír, ČECHOVÁ, Jana. Pojistná smlouva a její základní znaky. *Právní rozhledy*, 2018, č. 10.

Internetové zdroje:

Entwurf eines Gesetzes zur Reform des Versicherungsvertragsrechts (BT-Drucks. 16/3945) [online] Dostupné na: <https://dserver.bundestag.de/btd/16/039/1603945.pdf>

Final Report of the Commission Expert Group on European Insurance Contract Law. [online] Dostupné na: <https://ec.europa.eu/>

Position de la FSMA 2015/13 en ce qui concerne les éléments essentiels du contrat d'assurance ze dne 26. srpna 2015. [online] Dostupné na: <https://www.fsma.be/>

FUHRER, Stephan. Vom Gegenstand der Versicherung. In: FUHRER, Stephan (eds.). *Schweizerische Gesellschaft für Haftpflicht- und Versicherungsrecht. Festschrift zum fünfzigjährigen Bestehen*. Zürich: Schulthess Verlag, 2010, str. 133-144. [online] Dostupné na: <https://stephan-fuhrer.ch>

Law Commission, Scottish Law Commission. *Insurance Contract Law Issues Paper 4 Insurable Interest*. [online]. Edinburgh: Scottish Law Commission. 2008. Dostupné na: https://www.scotlawcom.gov.uk/files/1812/7981/4030/cpinsurance_issue4.pdf

Dohledový benchmark ČNB č. 1/2020 k některým povinnostem pojišťovny a pojistníka při nabízení možnosti stát se pojištěným. Dostupný na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financni-trh/galleries/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2020_01.pdf

Dohledový benchmark ČNB č. 1/2019 k některým povinnostem pojišťovny souvisejícím zejména s ukončením pojistných smluv rezervotvorného životního pojištění dožitím se určitého věku nebo dne určeného smlouvou jako konec pojištění. Dostupný na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/dohled-financni-trh/galleries/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2019_01.pdf

Úřední sdělení ČNB ze dne 5. srpna 2020 k výkladu pojmu důvěryhodnost a odborná způsobilost, Věstník ČNB částka 18/2020. Dostupné na: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/legislativa/galleries/Vestnik-CNB/2020/vestnik_2020_18_22320560.pdf

Metodika k posuzování žádostí o povolení k činnosti podle zákona o platebním styku, ČNB, Srpen 2022. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/platebni-styk/galleries/pravni_predpisy/download/2022-08_metodika_zps.pdf

Stanovisko k regulaci finančního trhu – Požadavky, potřeby a cíle zákazníka, rada podle ZDPZ (ČNB). Dostupné na: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/legislativni-zakladna/stanoviska-k-regulaci-financniho-trhu/RS2019-23/>

LHOTSKÁ, Kateřina. Nový občanský zákoník: Mnoho otazníků, málo odpovědí. [online]. opojisteni.cz, 14.5.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://www.opojisteni.cz/pojistovny-a-zajistovny/novy-obcansky-zakonik-mnoho-otazniku-malo-odpovedi>

LHOTSKÁ, Kateřina. *Vývoj v kauze kolem investičního životního pojištění*. [online]. opojisteni.cz, 18. ledna 2019 [cit. 13. března 2019]. Dostupné na Dostupné na: <https://www.opojisteni.cz/tema/vyvoj-v-kauze-kolem-investicniho-zivotniho-pojisteni>

ZÁMEČNÍK, Petr. Životní pojištění půjde zrušit i zpětně. [online]. investujeme.cz, 21.11.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://www.investujeme.cz/clanky/zivotni-pojisteni-pujde-zrusit-i-zpetne>

ZÁMEČNÍK, Petr. Petr Kratochvíl: Jsme připraveni. Nový Občanský zákoník nás nepřekvapí. [online]. investujeme.cz, 17.12.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://www.investujeme.cz/clanky/petr-kratochvil-jsme-pripraveni-novy-obcansky-zakonik-nas-neprekvapí>

MACHULOVÁ, Simona. Pojistný zájem u života a zdraví a skupinové pojistné smlouvy. [online]. ihned.cz, 20.12.2013 [cit. 19. března 2019]. Dostupné na <https://fpweb.ihned.cz/c1-61459650-pojistny-zajem-u-zivota-a-zdravi-a-skupinove-pojistne-smlouvy>

FRANCOVÁ, Pavla. Extrémně levné povinné ručení končí. ČNB si už nepřeje otevřené flotily. [online]. Ihned.cz, 9. listopadu 2012 [cit. 15. března 2019]. Dostupné na https://ihned.cz/c3-58337370-000000_d-58337370-extremne-levne-povinne-ruceni-konci-cnb-si-uz-nepreje-otevrene-flotily

Žalobce žádá zrušení „pojišťovny“, která nabízí pojištění proti pokutám. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/terna-kronika/pojisteni-proti-pokutam-motoriste-podnikani-zakon-soud-zruseni.A220523_143033_krimi_iri

SHELDON, Peter. The Health and Moral Hazards of No-fault Insurance. A Fraser Institute Occasional Paper. [cit. 20. září 2021] Dostupné na <https://www.fraserinstitute.org/>

EIOPA supervisory statement on differential pricing practices. Dostupný na: <https://www.eiopa.europa.eu/>

EIOPA Report on Best Practices on licensing requirements, peer-to-peer insurance and the principle of proportionality in an insurtech context dostupný na: <https://www.eiopa.europa.eu/>

EIOPA Supervisory statement on assessment of value-for-money of unit-linked insurance products EIOPA(2021)0045739 ze dne 30. listopadu 2021. Dostupný na: <https://www.eiopa.europa.eu/>

EIOPA's approach to the supervision of product oversight and governance ze dne 8. října 2020. Dostupný na: https://www.eiopa.europa.eu/content/eiopa-approach-supervision-product-oversight-and-governance_en

Judikatura:

Tuzemská

nález Finančního arbitra ze dne 4. ledna 2016, sp. zn. FA/SR/ZP/211/2014, ev.č. FA/15/2016

rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 28. května 2015, čj. 2 As 19/2015-25

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. října 2009, sp. zn. 29 Cdo 3636/2009

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. června 2017, sp. zn. 23 Cdo 4513/2016

nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. října 2018, sp. zn. sp. zn. IV. ÚS 3009/17

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9. dubna 1960, sp. zn. Cz 632/58 (R 17/1960)

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. října 1927, sp. zn. Rv I 661/27, Vážný č. 7.790

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. února 1929, sp. zn. Rv I 15/29, Vážný čís. 8.732

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. října 1927, sp. zn. Rv I 1534/26, Vážný č. 7.413

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. května 2010, sp. zn. 25 Cdo 5006/2007

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. července 2012, sp. zn. 32 Cdo 4115/2010

nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. června 2020, sp. zn. III. ÚS 2552/18

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. prosince 2018, sp. zn. 23 Cdo 4140/2018

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4. března 1933, sp. zn. Rv I 2251/31, Vážný č. 12.421

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 8. června 1938, sp. zn. Rv I 2452/37, Vážný č. 16.972

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. ledna 1937, sp. zn. Rv I 565/35, Vážný č. 15.769

Zahraniční

rozhodnutí Kasačního soudu ve Francii ze dne 31. ledna 1956 *Cass. Civ. 1, N° pourvoi 2306*

rozhodnutí *Fox v. Penn. M. L. I. Co., 4 Big. L. & A. Ins. Rep. 459 (1874)*

rozhodnutí *Dalby v. I. & L. L. Ass. Co., 15 C. B. 365 (1854)*

rozhodnutí *Goldbaum v. Blum, 79 Tex. 638; 15 S. W. Rep. 564 (1891)*

rozhodnutí *Crotty v. Union M. Ins. Co., 144 U. S. 621 (1891)*

rozhodnutí *Rawles v. American Life Ins. Co. (N. Y. 1862) 36 Barb. 357*

rozhodnutí *Washington Central Bank v. Hume (1888) 128 U. S. 195, 205, 9 Sup. Ct. 4.*

rozhodnutí *Exchange Bank v. Lob (1898) 104 Ga. 446, 31 S.*

rozhodnutí *Levy v. Taylor, 66 Tex. 652 (1886)*

rozhodnutí *Lucena v Craufurd (1806) 2 Bos & Pul (NR) 269*

rozhodnutí *Andrews v. Herne, 1 Lev. 33, 1 Keb. 65 (1662)*

rozhodnutí *Gilbert v. Sykes, 16 East 150 (1812)*

rozhodnutí BGH VersR 1993, 1223

rozhodnutí BGH VersR 1992, 311

rozhodnutí BGH VersR 1974, 184

rozhodnutí BGH VersR 1979, 1120

rozhodnutí BGH VersR 2001, 1100

rozhodnutí OLG Frankfurt a. M. VersR 1989, 1290

rozhodnutí BGHZ 33, 97, 98

rozhodnutí BGH VersR 1962, 974, 975

rozhodnutí BVerwG VersR 1987, 273, 274, 297, 298

rozhodnutí BGH VersR 1970, 1115, 1116

rozhodnutí OGH SZ 53 (1980), Nr. 27

rozhodnutí KG VersR 1952, 162, 163

rozhodnutí BGHZ 9, 195, 203 ff. = NJW 1953, 939

rozhodnutí BGHZ 137, 318, 323 ff. VersR 1998, 305

rozhodnutí BGHZ 147, 212, 214 ff. = VersR 2001, 749

rozhodnutí BGHZ 32, 44, 49 = VersR 1960, 339, 340

rozhodnutí BGH VersR 1997, 477 (478)

rozhodnutí BGH VersR 1965, 274

rozhodnutí BGH VersR 2001, 53 (54)

rozhodnutí OLG Karlsruhe VersR 1991, 1048

rozhodnutí OLG Koblenz VersR 2007, 787

rozhodnutí OLG Celle VersR 1995, 405

rozhodnutí BGH VersR 1995, 344 (345 f.) = NJW 1995, 324

rozhodnutí Vrchního zemského soudu ve Vídni ze dne 4. prosince 1920, sp. zn. Bc III 264/20, Veröff. 1921

rozhodnutí Vrchního zemského soudu ve Vídni ze dne 29. srpna 1925, sp. zn. R III 115/25, Veröff. 1925

11. Shrnutí (abstract)

11.1. Shrnutí (abstrakt) v českém jazyce:

Podle tvůrců osnovy občanského zákoníku je pojistníkův pojistný zájem podmínkou vzniku a dalšího trvání pojištění, a jeho přítomnost odlišuje pojištění od sázky, hry, nebo loterie. Pojistný zájem ovšem není jediný možný způsob odlišení pojištění od sázky. Existují také některé teorie, které se pokoušejí definovat pojištění jinak, než podle nutnosti existence pojistného zájmu jako je teorie pojistné potřeby anebo teorie zajištění rizik (pojistného plánu). Tyto teorie mají svůj nezpochybnitelný význam, nicméně žádná z nich nedokáže spolehlivě odlišit pojištění od jiných obligací (jako je záruční smlouva). Je nutné hledat proto jiná rozlišující kritéria.

Autor této práce po důkladné analýze celkového životního cyklu pojistné smlouvy dospívá k závěru, že pojistný zájem není jen podmínkou vzniku a trvání pojištění, ale je také pojmovým znakem, kterým se pojištění liší od jiných (nejen odvážných) závazků. Pojištěný zájem také usnadňuje zachování kontinuity pojištění. Význam tohoto rozlišení může být také v otázce, zda k určité činnosti, která by naplnila znaky pojistné smlouvy, je potřeba veřejnoprávní licence orgánu dohledu podle směrnice Solvency II.

Práce mimo jiné podává výklad jednotlivých prvků týkající se definice pojistného zájmu a zasazuje je do širších souvislostí, přičemž uvádí konkrétní příklady a srovnání s příbuznými právními řády jako je Německo a Rakousko, a kde je to vhodné, porovnává aktuální řešení s předchozí tuzemskou právní úpravou. Z této důkladné analýzy pak dovozuje, že současná koncepce požadavku pojistného zájmu nepůsobí v české právním řádu hodnotové dysfunkce. Příkládá se však k tomu, aby § 2762 občanského zákoníku byl odstraněn, protože není zcela v souladu s nutností zkoumat skutečný zájem (potřebu), ale je spíše nepřiměřeným přenesením důkazního břemene.

Pojistný zájem má i jiné důležité role při řešení sporných právních otázek. Umožňuje totiž pojistit určité předměty třetími osobami, aniž by samy byly přímo dotčeny následky vzniku pojistné události. V práci jsou analyzovány různé konstelace týkající se škodového a obnosového pojištění, individuálního a skupinového pojištění, a dále pojištění vlastního zájmu, pojištění cizího zájmu a kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu. Vysvětleny jsou situace, kdy je pojistník oprávněn uzavřít pojistnou smlouvu, protože má vlastní zájem, a kdy k uzavření pojistné smlouvy potřebuje pověření.

Na jednotlivých příkladech je popsán proces, jakým se identifikuje pojistný zájem, aby měl obecné použití, přičemž navrhnuté řešení je zasazeno do existujícího rámce distribuce pojištění podle směrnice IDD. Autor si klade otázku, jaký je smysl a účel chybějícího pojistného zájmu a podrobně zkoumá právní následky v jednotlivých fázích životního cyklu jako je neplatnost pojistné smlouvy, nevzniknutí nároku na pojistné plnění v případě úmyslně způsobené pojistné události, přepojištění, zánik pojištění i možnosti přenositelnosti pojištěného zájmu. Tyto oblasti pak propojuje s existujícími požadavky na správu a řízení produktu podle směrnice IDD. Rozlišuje přitom, kdy se použije absolutní neplatnost a kdy je právním následkem relativní neplatnost.

Pojistný zájem není jen pojmový znak, ale umožňuje stanovit adekvátní hodnotu pojistného plnění a její horní hranici, která odpovídá skutečné potřebě po krytí rizik. To má význam u přepojištění ve škodovém pojištění a také v otázce, zda nastavení horní hranice pojistného plnění v obnosovém pojištění může být neproporcionální. Ocenění velikosti pojistníkovy zájmu je také způsobilé vymezit vícenásobného pojištění, precizovat pojistné riziko, nebo stanovit rozsah regresního práva pojistitele.

Přenositelnost pojistného zájmu může být nástrojem pro zachování pojistné ochrany, přestože dojde ke změně nositele zájmu. Preference zachování krytí může mít více podob. Kromě přenositelnosti pojištěného zájmu mohou být přenášena jednotlivá majetková práva,

anebo pojistná smlouva jako celek v rámci smluvní anebo zákonné cese. Určitá polemika se týká existujících názorů, že kreační oprávnění v soukromém pojištění nejsou přenositelná. Autor s těmito závěry nesouhlasí a nevidí rozumný důvod, proč by také kreační oprávnění nemohla být efektivně využitelná nejen smluvní stranou, ale i třetí osobou.

Autor se také zabývá myšlenkou, jakým způsobem by předpoklad pojistného zájmu mohl být využitelný v návaznosti na nově vznikající pojistné potřeby (např. kybernetická rizika) a také trendy jako je nástup nových technologií a digitalizace, zahrnutí udržitelných preferencí při zohledňování nefinančních požadavků zákazníků, vznik nových obchodních modelů založených na myšlence pojištění, anebo některými důsledky týkající se možnosti sdílení dat zákazníků mezi poskytovateli produktů a služeb, které slouží k zajištění rizik.

11.2. Summary (abstract) in English:

According to the to the theme authors of the Civil Code, the policyholder's insurable interest is a prerequisite of formation and continuation of insurance, and its presence distinguishes insurance from a bet, game, or lottery. However, insurable interest is not the only possible way to distinguish insurance from a wager. There are also some theories that attempt to define insurance other than by the necessity of the existence of an insurable interest, such as the theory of insurable need or the theory of risk assurance (insurance plan). These theories have their undoubted importance, but none of them can reliably distinguish insurance from other obligations (such as guarantee contract). It is therefore necessary to look for other distinguishing criteria.

After a thorough analysis of the overall life cycle of an insurance contract, the author of this paper concludes that insurable interest is not only a pre-requisite for the inception and duration of insurance, but also a conceptual feature that distinguishes insurance from other (not only aleatory) obligations. The insurable interest also facilitates the continuity of insurance. The significance of this distinction may also lie in the question of whether a supervisory public law licence under Solvency II Directive is required for certain activities to fulfil the characteristics of an insurance contract.

The paper, among other things, provides an interpretation of the various elements relating to the definition of insurable interest and places them in a broader context, giving specific examples and comparisons with related jurisdictions such as Germany and Austria, and, where appropriate, comparing the current solution with previous domestic legislation. It then concludes from this thorough analysis that the current concept of the insurable interest requirement does not cause value dysfunction in the Czech legal system. However, he is inclined to remove Section 2762 of the Civil Code, as it is not entirely consistent with the need to examine the real interest (need), but is rather a disproportionate reversal of the burden of proof.

The insurable interest has other important roles in resolving hard legal cases. It allows certain objects to be insured by third parties without themselves being directly affected by the consequences of the insured event. The thesis analyses various constellations relating to indemnity and non-indemnity insurance, individual and group insurance, as well as own-interest insurance, third-party interest insurance and combined own-interest and third-party interest insurance. The situations where the policyholder is entitled to enter into an insurance contract because he has an own-interest and where he needs a mandate to enter into an insurance contract are explained.

The process by which an insurable interest is identified to be of general application is described by means of individual examples, and the proposed solution is set within the existing framework of insurance distribution under the IDD Directive. The author questions the meaning and purpose of a missing insurable interest and examines in detail the legal consequences at each stage of the insurance life cycle, such as null and void insurance contract, non-existence of claim in the event of an intentionally caused insured event, over-insurance, termination of the insurance

and the portability of the insurable interest. It then links these areas to existing product oversight and governance arrangements under the IDD Directive, distinguishing between when absolute nullity applies and when relative nullity is the legal consequence.

The insurable interest is not just a conceptual feature, but allows for the determination of an adequate value of the insurance benefit and its upper limit, which corresponds to the actual need for risk cover. This is relevant in the case of over-insurance in indemnity insurance and also in the question of whether setting a cap on the insurance benefit in non-indemnity insurance may be disproportionate. An appreciation of the size of the policyholder's interest is also capable of defining multiple coverages, precision of the insured risk, or determining the extent of the insurer's sub-rogation right.

Portability of the insurable interest can be a tool to maintain insurance protection even though the interest holder (person) changes. A preference for continued coverage can take several forms. In addition to portability of the insurable interest, individual property rights or the policy as a whole may be transferred under a contractual or statutory assignment / contractual or legal cession. Some controversy surrounds the existing view that creation rights in private insurance are not transferable. The author disagrees with these conclusions and does not see any reasonable explanation why creation rights should not also be effectively exercisable not only by the contracting party but also by a third party.

The author also discusses the idea of how the pre-condition of insurable interest could be used in relation to emerging insurance needs (e.g., cyber risks) as well as trends such as the arrival of new technologies and digitalization, the inclusion of sustainable preferences when considering customers' non-financial requirements, the emergence of new business models based on the idea of insurance, or some implications regarding the possibility of sharing customer data between product and service providers to assure risks.

12. Seznam klíčových slov v českém a anglickém jazyce

Klíčová slova:

Pojistný zájem, pojištěný zájem, zájem na pojištění, zákaz obohacení, riziko, správa rizik, přenos rizik, sdílení rizik, zajištění rizik, identifikace pojistného zájmu, pojistník, pojištěný, oprávněná osoba, pojistitel, pojišťovna, pojistná hodnota, hodnota pojistného zájmu, obnosové pojištění, škodové pojištění, gambling, pojištění, pojistná smlouva, sázka, hra, záruční smlouva, pojištění na cizí účet, pojištění cizího pojistného nebezpečí, pojistné riziko, pojistitelné riziko, pojistné nebezpečí, majetkové pojištění, pojištění odpovědnosti, pojištění života nebo zdraví, pojištění vlastního zájmu, pojištění cizího zájmu, kombinované pojištění vlastního a cizího zájmu, předmluvní informace, test požadavků a potřeb, princip poctivosti, pravidla jednání a odborná péče, pravidla pro správu a řízení produktu, náhrada újmy, pojistné, pojistná částka, přepojištění, podpojištění, vícenásobné pojištění, zlomkové pojištění, vznik pojištění, zánik pojištění, neplatnost, následky omylu, produktový cyklus, přenositelnost, kontinuita pojištění, ztráta krytí, postoupení smlouvy, smluvní cese, zákonná cese, přenos kreačních oprávnění, individuální pojištění, skupinové pojištění, nové obchodní modely, inovace, otevřené finance, otevřené pojištění, udržitelnost v pojištění, digitalizace.

Key words:

Insurable interest, insured interest, interest in insurance, prohibition of enrichment, risk, risk administration, risk transfer, risk pooling, risk assurance, identification of insurable interest, policyholder, insured, beneficiary, insurer, insurance company, insured value, value of insurable interest, non-indemnity insurance, indemnity insurance, gambling, insurance, insurance contract, bet, game, guarantee contract, insurance on a foreign account, insurance of foreign insurance risk, insurance risk, insurable risk, peril, insurance of an agreed sum, property insurance, liability (casualty) insurance, life and health insurance, own interest insurance, foreign interest insurance, combined own and foreign interest insurance, pre-contractual information, demands and needs test, principle of good faith, conduct of business rules, product oversight and governance, loss compensation, premium, sum insured, over-insurance, under-insurance, multiple insurance, fractional insurance, inception of insurance, cancellation of insurance, null and void, consequences of error, policy life-cycle, transferability, continuity of insurance, loss of cover, transfer of contract, contractual cession, legal cession, transfer of creation rights, individual insurance, group insurance, new business models, innovation, open finance, open insurance, sustainability in insurance, digitalization.